

ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԲՈՒՍԱԿԻ

Librairie H. PALOP
43, Rue Rich
PARIS (7) Tel P

ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

ՃԲ.

ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԲՈՒՍԱԿԻ

ՎԻԵՆՆԱ

ՄԻԻԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

1925

10 NOV 2011 584.56.6
98 7 3.0

ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԲՈՒՍԱԿԻ

ԴԴԵՅ

ՆՈՐԱՅՐ Ն. ԲԻԶԱՆԴԱՅԻ

ՍՈՒՐԲ ՆԵՐՍԵՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ

ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ST. NERSES SIMONIANI

LIBRARY

ARMENIAN PRELACY

ՎԻԵՆՆԱ

ՄԻԽԱԵԼԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

1925

4854 - 2011

ՔԱՆԻ ՄԸ ԽՕՍՔ ՏՊԵԳՐՈՒԹԵԱՆՍ
ԵՌԹԻԻ

1895ին լոյս տեսաւ առանձին հատորով
Հ. Ղ. Ալիշանի Հայկական Բուսաբանութիւնը, որ մաս առ մաս տպուած էր նախնարար
Բազմապէսի մէջ: Հ. Ալիշան հաւաքած էր
հոն հին եւ նոր գրականութենէն բոյսերու բոլոր
ծանօթ եւ անծանօթ անունները եւ փորձած էր
մեկնել եւ նոյնացնել ծանօթ բոյսերու հետ:
Գործն իւր մէջ առաջին փորձն ներկայացնելով՝
չէր կրնար բնականաբար ընծայել նիւթին
սպառումը ամէն տեսակէտով: Հատ բան կը
մնար դեռ կարօտ քննութեան, լուսաբանու-
թեան եւ նոր յաւելուածներ պէտք է ճոխացնէին
յընթացս Ալիշանի հաւաքածոյքը: Աւելի հում
նիւթերու հաւաքածոյքի նկարագիրն ունէր
Հ. Ալիշանի գործը, քան մանրազնին ուսումնա-
սիրութեան:

Ժամանակն աւելի զարմացաւ մեղուաջան
հաւաքչին աշխատասիրութեան վրայ քան փոր-
ձեց քննութեան բովէ անցնել գործը: Միայն
Նորայր Բիւզանդացին գտնուեցաւ, որ Հ. Ալի-
շանի աշխատութեան լուրջ ուշագրութիւն դար-
ձուց: Նորայր, որ ունէր ձեռքին տակ “Հայ

Տնկարանի,, համար նիւթեր, որոնց վրայ կ'աշխատէր տարիներէ ի վեր, բնականաբար վեր հանեց “Հայկական Բուսաբանութեան,, մէջ շատ մը կէտեր, որոնք կամ սխալ մեկնութիւն ընդունած էին եւ կամ կը կարօտէին դեռ նոր լուսաբանութիւններու: Ահա այսպէս մղուեցաւ նա գրելու Հայքուսակի ԲՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆԸ, որուն համար պէտք եղաւ իրեն միայն երեքամսեայ ժամանակ մը (1895, Մայիս 27 — Ապրիլ 16):

Զեռնարկութիւնս յայտարարեց հեղինակը Հայրենիքի մէջ 1895, թ. 1175 (Մայիս 31), ի վաճառ հանելով զայն ձեռագիր՝ 500 ֆրանքի: Հայրենիքի խմբագրութիւնն ապա թ. 1180 (5 Յունիս) իւր առաջնորդականին մէջ աւելի վառ խօսքերով կը յանձնարարէր զայն հայ Բեկենասներու ուշադրութեան:

Արդեամբք ալ առնուեցաւ այն ուշադրութեան: Նոյն թերթն 20 Օգոստոս թուով կը ծանուցանէր. “Բարիզաբնակ ծանօթ հայ բանասէր մը 500 ֆրանք զըկելով Պ. Նորայր Բիւզանդացիի գնած է անոր երկասիրութիւնը, որ անշուշտ մօտերս տպագրուելով հրապարակ կ'ելէ,,: Գնողն էր իշխ. Գուխտոն Լուսինեան, որուն հասուցած է Նորայր իւր ձեռագիրը 1895 Սեպտեմբերին:

Նորայրի Քննադատութիւնն բախտ չունեցաւ տպագրուելու: Սակայն Հեղինակն իւր պրպրտումները կը շարունակէ. եւ 1896 Մարտ 14ին կրնայ նոր “Յաւելիք ի Քննադատութիւնն Հայ-

բուսակի,, զրկել Լուսինեանին, տպագրութեան
դէպքին ներս առնուելու համար: Լուսինեան
յաջորդ տարին թէ Բննատդատութիւնն եւ
թէ Յաւելլիքը կը նուիրէ Գերյ. Հ. Գարրիէլ
Ծ. Վ. Մէնէվիշեանի, երբ վերջինս պարապած
էր իւր Բուսաբանութեան հրատարակու-
թեամբ: Այսպէս կը մանէ Նորայրի աշխատու-
թիւնն Մխիթարեան Մատենադարանը գիտու-
թեամբ հեղինակին:

1898, Յուլիս 2 թուակիր գրութեամբ
մը կը փութայ Նորայր յղել առ Գեր. Արսէն
Այտընեան “Վերագործութիւնք յիմ քննա-
դատութիւն Հայբուսակի,, ուր կը հաղորդէ
ինչ ինչ սրբագրութիւններ, լրացումներ եւ
անդրագործութիւններ, զորոնք թելագրած է
իրեն *Traité des Simples par Ibn el-Beithar*,
զոր R. Leclercի գաղղիերէն թարգմանու-
թեամբ (Paris 1877—1883) ձեռք բերած է
1896 Յունիսին: Հոս կը գրէր Նորայր ի մէջ
այլոց՝ “... Միանգամայն ուրախացայ ոչ սակաւ՝
որ Լեկէր կը հաստատէ զիմ գրածներն (բաց
յերից տեղեաց), կը լրացնէ զիմ գիտողութիւնս,
եւ զայն բազում տարակուսանս ի մասին արա-
բականին զորոց խղճած էի գրել՝ կը փարատէ
յիմ օգուտ եւ ոչ Հ. Ալիշանի: Այժմ նիւթ
ունիմ “չորեքպատիկ ընդարձակել,,ոյ զԲննա-
դատութիւնս օգնութեամբ Լեկէրի եւ իմ
սեպհական նորանոր գիտողութեամբք եւ յաւե-
լուածովք: Բայց թող մնայ այս այլում ժամա-
նակի,,:

Թէ ինչո՞ւ մինչեւ այսօր անտիպ մնացած է
 Նորայրի այս պատուական *Քննադատութիւնը*,
 որ հակառակ իւր 25 ամեայ հնութեան՝ դեռ
 այսօր թարմ է եւ մեծարժէք մէն մի տողերու
 մէջ, դիւրին է բացատրել. Հ. Ալիշանի համ-
 բաւն թոյլ չէր տար առ կենդանութեան հրա-
 պարակ հանել *Քննադատութիւն* մը, որ նուի-
 րուած էր անոր տարիներու աշխատութեան:
 Սակայն չենք տարակուսիր, որ այն ամէնէն
 աւելի Հ. Ալիշանն պիտի հետաքրքրէր, որուն
 կենաց մեծագոյն մասն միջնադարեան աշխար-
 հին եւ գրականութեան նուիրուած՝ այն շրջանի
 լուսաւորութեան համար ամէն նշոյլ, ամէն կայծ
 ինքն պիտի գնահատէր ամէնէն աւելի հմտու-
 թեամբ եւ անաչառութեամբ: Ինչ որ ժամա-
 նակն փափկանկատութեամբ զանց ըրաւ, չենք
 ուզեր մենք այժմ ծածկել ազգային բանասիրու-
 թեան. մանաւանդ որ նիւթը, զոր կը շօշափէ
Քննադատութիւնս, զուտ մասնագիտական
 ըլլալով՝ դժուարաւ թէ գտնէ նման հմտու-
 թեամբ ուրիշ մասնագէտ մը քան որ է Նորայր:
 Այս մտածութեամբ դիմեց “Հանգիսի”, խմբա-
 գրութիւնս 1911ին Հեղինակին, խնդրելով
 հաւանութիւն գործոյն տպագրութեան համար,
 փափաքելով նաեւ որ ճօխացնէ զայն նոր յաւե-
 լուածներով: Հեղինակն սիրով շնորհեց իւր
 հաւանութիւնը, միանգամայն պատրաստ ընծայեց
 ինք զինք առարել նոր յաւելուածներ. բայց իւր
 հիւանդագին վիճակն թոյլ չտուաւ իրեն ի
 գլուխ հանել իւր խոստումն, եւ այսպէս խմբա-

գրութիւնս իւր Խնկալութեան մէջ յուսախար
եղաւ: Յարգելով սովորական առածն՝ “Ուշ
քան երբեք,” կը ձեռնարկենք այսօր գործոյն
տպագրութեան, բաղձալով միանգամայն կան-
գնել Հեղինակին անուան կոթող մը հայ բանա-
սիրութեան Արահին մէջ:

Հեղինակին ձեռագիրն անփոփոխ կը պա-
հենք: “Յաւելլիք,” զոր գրած է 1896
Մարտ 14ին, պատշաճ դատեցինք ագուցանել
ականարկուած տեղերը, կրկին գծերու (|| ||) մէջ:
Իսկ “Վերադարձութիւնք,” կը հրատարա-
կենք յաջորդ էջերու մէջ:

ԽՈՒԲ. “ՀԱՆԴ. ԱՄՍ. ԴԻ

ԱՌ ԱՍՏՈՒԱՆԾԱՊԱՏԻՒ ՏԷՐ

Հ. ԱՐՍԻՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՅՏԸՆԵԱՆ

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԱՂԱՄԻՆԱՅ

ԵՒ ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆ ԱՐԲԱՅ ՄԻ ԹԱՐԵԱՆՑ ՎԻԵՆՆԱՅ

ՎԱՐԴԱՎԱՐ ՉՈՒԹԻԻՆՔ ԵՒՐ

ՔՆՆԱԴԱՑ ՈՒԹԻԻՆ ՀԱՅ ԲՈՒՍԱԿԻ

Հ. Ղեւոնդ Վ. Ալեշանի Հայք...-ին յայն-
գրուածոց կարգէն է՝ որ շատ աւելի դիւրութեամբ
եւ համարձակութեամբ կը յօրինուին եւ ի հրապա-
րակ կը հանուին քան թէ կը քննադատուին, ստե-
լով զբան գաղղիացի թատրերգակին՝ որ կ'ըսէ, թէ
Անաշխատ է խրճբիծ, եւ դժուարին է արուեստ¹ :

Մեթոդ եւ կարգաբանութիւն՝ ոչ ինչ. հրմ-
տութիւն՝ ոչ ինչ. սրամտութիւն եւ քննադատա-
կան ոգի՝ ոչ ինչ. փոյթ եւ խնամ ստուգագրու-
թեան եւ ուսումնական ճշգրութեան՝ ոչ ինչ. այլ
անբաւ խառնակութիւն հայ, յոյն, լատին, գաղ-
ղիերէն, արաբիկ, պարսիկ եւ թուրք բառերու, որ
ընդ միմեանս կը կուռն, — վկայութիւնք ի տպա-
գրեալ մատենից՝ լի անհաւատարմութեամբք եւ
անճշգրութեամբք, իսկ ի Չեռագրաց՝ թերատ եւ
կրճատ, եւ այն՝ յետին խամութեամբ եւ անհոգու-

¹ “La critique est aisée, et l'art est difficile.”
Destouches.

Թեամբ, — ծանրատաղանդ կրկնութիւնք մի եւ
նոյն հայերէն կամ օրարալեզու բուսոյ անուան, որ
եւ յաճախ խեղաթիւրեալ ձեւերով կը յեղյեղութե
իբր զանազան բոյսք, — աղայական ստուգաբանու-
թիւնք, — ցուրտ եւ անհամ բանաստեղծութիւն,
— ցրտագոյն եւ անհամագոյն հագեւորութիւն:
Աւասիկ Հայկ-ի-ն Բռն-բռն-ի-ն, զոր լաւ եւս
էր կոչել Հայկ-ի-ն Իռն-բռն-ի-ն, ուր ան-
դամագիտութեան, բժշկութեան, գեղագործու-
թեան, կենդանաբանութեան, հանաբանութեան
եւ խոհակերութեան բառեր՝ որպէս բուսոյ անուանք
կը ներկայացուին եւ կը նկարագրուին՝ հանդերձ
իւրեանց կարծեցեալ հոմանիշներովն յայլեւոյլ
բարբառս, թող զայնպիսիս որ հայ լեզուի մէջ անէ
անգոյ են ամենեւին: Ի հաստատութենէ Մխի-
թարեան Տպարանին՝ Մխիթարեանի անուամբ այս-
պիսի տխմարական եւ տգիտական գիրք դեռ եւս
հրատարակեալ չէր: Խիստ է բաւժս, գիտեմ, բայց
ոչ անիրաւ, ինչպէս ամենայն ճշմարտասէր մարդ
կարող է ինքնին վկայել՝ եթէ իբրեւ զիս աշխա-
տութիւն յանձն առնու մանր քննելոյ զՀայ-ի-ն:

Երբ յամին 1895 հազիւ երեքամսեայ ժա-
մանակի մէջ (27 Մայիս — 16 Աւգոստոս) գրեցի
զիմ Քնն-դ-ի-ն եւ յղեցի նոյն տարւոյ Աեպ-
տեմբերի առաջին օրը առ մեծարգոյ ստացոյն՝
Տ. Գուրաճեան Լուսինեան, համոզուեալ այն չէր որ
զքոյր վրիպակս եւ այլանդակութիւնս Հայ-ի-ն
հաւաքած եւ յանդիմանած էի. հարիւրաւոր անէ-
լի՜ եւ ողորդեւ՜ արտաքոյ մնացին իմ Քնն-դ-
ի-ն: Թէպէտ եւ ներքին ձայն մի կ'ազդէր ինձ
թէ ամենայն հաւանականութեամբ սխալած էր եւ
յայնսոսիկ «բազմահմուտ» հեղինակն «հմտալից եւ
ճօխ պարունակութեամբ րնտիր երկնիս», սակայն

1 Չակերաներով նշանակեալ բառերն են յայնմ ծա-
նուցմանէ Հայ-ի-ն զոր զբաւ է Ալեքեանոյ Մխիթարեան

ևս սովորեալ դուով հռչակել իբր ճշմարիտ գայն միայն՝ յոր վստահ եմ կամ գրեթէ վստահ, թողի ի միակողմն զհարիւրաւոր երկբայականսն, եւ շատացայ ինչ ինչ Յաւելլիս հաղորդելով առ ազնուական ստացողն ի 14 Մարտի 1896. յուսալից էի որ Հ. Ալեշանի գլխաւոր առաջնորդն — Լւրկէրի գաղղիական թարգմանութիւնն Իպն էլ-Պէյթաւրայ — վաղ կամ անագան պիտի լուծէր զիմ տարակուսանաց մեծագոյն մասնն (զէթ արաբականին նկատմամբ) :

Յեա երկար թղթագնացութեան եւ խու-
զարկութեան, — զի սպառեալ կ'ըսուէր մատենն,
— վերջապէս ընկալայ ի Լայպցիգէ 1896 տարւոյ
Յունիսի ամսագլխին զպատուականն ի պատուա-
կանաց Traité des Simples par Ibn
el-Beithar, քառածալ եռահատոր, զոր
թարգմանած է Լ. Leclerc եւ հրատարակած ի
Պարիս, Imprimerie Nationale. զԱ. հատորն
յամին 1877, երեսք I—XVI + 1—476, հա-
մարք 1—732. զԲ. հատորն, 1881, երեսք I—II
+ 1—489, համարք 733—1617. զԳ. հատորն,
1883, երեսք 1—483, համարք 1618—2324:

ամեն եւ Արեւելեան Մասին՝ ալ Հրատարակած իւր 1895 տարւոյ ութ ամսաթերթերու ծածկութիւն վերայ, Ապրիլ 1 եւ 15, Մայիս 1 եւ 15, Յունիս 1 եւ 15, Յուլիս 1 եւ 15: Չեմ գարմանար որ «Հմտալից եւ ճոխ պարունակութեամբ բնութիւն երկոստ առաջնակարգ թիկունք եղած ըլլայ Հ. Սիմէոն Երեմեանի, ինչպէս կ'ըսէ նա ի ծանուցման իւր երկաւորութեանն Բեռլին Գրչ. Էջ. Գրքանիւն թիւնց. «Գիտական բառերու մասին առաջնակարգ թիկունք եղած է այս գործիս վ. Հ. Քաջունոյ Հնդկութեան ընդարձակ բնութիւն բառապիբքն. իսկ ըստոյ մասին վ. Հ. Ալիշանի Հայ-...-ն: Ծանուցուիմ եհասառ ի Ս. Ղազարու վանաց ի Մարտ ամսեան տարւոյս (1898):

1. Սխալ է շեղումը՝ Յոսաֆատին տուած տե-
ղեկութիւնն, երես 3, ծան. 1. S. Leclerc ... Կարգա-

Ապշութեամբ լցայ թէ այսպիսի տեղեակ եւ հմուտ առաջնորդ ունեւում ի ձեռին՝ ինչպէս կարացած է չ. Ալիշան ստէպ ստէպ խորխորատէ ի խորխորատ կործանիլ: Միանգամայն ուրախացայ ոչ սակաւ՝ որ Լըկլէր կը հաստատէ զիմ գրածներն (բաց յերից տեղեաց), կը լրացնէ զիմ զիտողութիւնս, եւ զայն բազում տարակուսանս ի մասին արաբականին զորոց խղճած էի գրել՝ կը փարատէ յիմ օգուտ, եւ ոչ չ. Ալիշանի: Այժմ նիւթ ունիմ «չորեքպատիկ բնդարձակելոյ՝ գֆնն-դ-դ-ն-ն» օգնութեամբ Լըկլէրի եւ իմ սեպհական նորանոր զիտողութեամբք եւ յաւելուածովք: Բայց թող մնայ այս այլում ժամանակի, եւ ես դառնամ յիմ ֆնն-դ-դ-ն-ն առ ի ճշգրէլ, լրացնել եւ հաստատել:

Ա. Լըկլէր կ'ուղղէ գերիս տեղիս իմ *Հմուտառութեան*:

ԺԳ. Գրած եմ «Ջնն-ը-ն, Ջնն-ը-ն», որպէս թէ Ջնն-ը-ն = արաբ. Սննէֆր = գղ. Cinabre, նոյնանիշ ըլլար բնդ Ջնն-ը-ն: Չայս սխալ գործած եմ նա եւ յիմ Գաղղիերէն-Հայերէն Բառագիրս ի բառն Cinabre. «Խը-ն, կինարառիս. Ս. Ջնն-ը-ն»:

Ջնն-ը-ն ոչ է Cinabre, այլ է արաբ. Zendjâr, գղ. Verdet. տես ի Լըկլէր, Հ. Բ. համար 1131: Նոյն է եւ պրս. Ժննէ-ը կամ Ջնն-ը, զոր հայացուցեալ կը կոչենք Ժնն-ը: Ի համարն իմ. յիշած եմ ի Գաղղիանոսի բառից. «Բ-ը-ն-ն, ծաղիկ պղնձոյ, որ է Ժնն-ը եւ շք-ը-ն-ն» նոյնացուցած եմ ընդ յն. *Verdet* = Couperose ou Sulfate de cuivre (Alex.). կը գրէ եւ Լըկլէր ի Հ. Բ. համար 1134 bis. «Zahrat

գրեալ յամի 1876—1877: Այժմ տեսնին մեկագիրն կայ, ոչ տպարանին անունն:

en-nohâs [2-2-2-2-2-2] 2-2-2-2-2-2 = 2-2-2-2-2-2
2-2-2-2-2-2, Vert-de-gris, [2-2-2-2-2-2] 2-2-2-2-2-2 = 2-2-2-2-2-2

Հետեւելով Նոր Հայկադեանի, Ջախջախեանի, Պօղաճեանի (Ջինճէֆ, Սինճէֆ, Սինճէֆ), Ճամճեանի (Cinabro) եւ Էմինեանի՝ Խրոնիկ եւս կոչած եմ զCinabre յիմ Բառագիրս. բայց սխալ է. Խրոնի բանջար է (Հոյբոսի, Թիւ 1151, Խոնի. Թիւ 1164, Խրոնի. զոր տես ի Քննոյ, Համար ՃԼԱ), ինչպէս այլուր պիտի ցուցանեմ: Հ. Ալիշան կարէր իմանալ ի Լրկլէրէ թէ ինչ բանջար է Խրոնի որ կը գտնուի եւ ի բառս Պաղիանոսի, փոխանակ Համարելոյ զայն Cinabre ի Թիւն 608. ուր սխալ է նաեւ ներկատու իւրիշն:

ՀԹ. Գրած եմ որ “Հացի” քստ հեղինակու-
թեան “Գաղիանոսի բառից է գլ. Érable, եւ ոչ
Frêne. գրած եմ դարձեալ թէ Frêne կոչելի է
հայերէն “Առանի” կամ “Առանի ծառ”, եւ թէ
Մոթ. Ուռ հայեցւոյ “բիր մի է—նէ” կամ “գաւա-
ղան է—անէ. կը նշանակէ Un bâton de frêne:

Ամբաստանաթագաւոր Մորան = Կարանի շահ = Է
 արաբ. Morrân = Qarâniâ. տես ի Լըկէր.
 Հ. Գ. Համար 2101, ուր եւ կ'ըսուի ի ծան.
 "Quand au Qarâniâ, c'est le nom du Cor-
 nouiller en grec", Տես ի նմին համարի եւ ղՀա-
 մարն 1753, Qarâniâ, Cornouiller: Ուրեմն
 Կարանի կամ Կարանի շահ = յն. Κρόνος, Cor-
 nouiller, arbre; poétiquement Lance ou Bois
 de lance, souvent de Cornouiller (Alex.) (=
 "իր փայտէն բռնէ կու շինեն", Ամբ.). որով եւ
 Մոթ. Ուստիայեցւոյ բանն թարգմանելի է Un bâ-
 ton de cornouiller: Յայտ է թէ այս ծառ
 կը կոչուի հնագոյն հայերէն անուամբք Հոյնի եւ
 Դաւարայ:

1. Érable, ըստ Գաղիանոսի բառից. 2. Frêne, ըստ Բժշկարանաց, ինչպէս այլուր պիտի ցուցանեմ:

ՃԿԹ. Գրած եմ որ Ա. Բժշկարանի «Հուպոկատա», Մասնագիտ. գրութիւնն՝ թուի «Հումա տակ-դոս». Սխալ է՝ $\epsilon\rho\mu o\delta\acute{\alpha}\chi\tau o\lambda o\varsigma$, Շիֆթէ:

Մասնագիտ. ուղիղ է. տես Mosta'djela (= Մասնագիտ.) ի Լրկէր, Հ. Կ. համար 2130. ուր ի ծանօթութեան ի մէջ կը բերուին cheikh Daoudի բանքն. «Certains auteurs la confondent à tort avec le sourendjân ou colchique», այսու կը հաստատուի կարծեմ իմ գուշակութիւնս՝ թէ Հասնագիտ. է աղաւաղութիւն $\epsilon\rho\mu o\delta\acute{\alpha}\chi\tau o\lambda o\varsigma$ բառի: Անդ, Հ. Ա. համար 366, Mosta'djela, ի կը տրուի եւ անունն Be-hedj, որ եւ ի ծանօթութեան նոյնանշան կը համարուի ընդ յն. $\Sigma\alpha\tau\acute{\upsilon}\rho\iota o\nu$ (զղ. եւս Satyrion). Իսկ Հ. Բ. համար 1531, Mosta'djela բոյսն կը կոչուի նաեւ O'rouk bidh (որ կը նշանակէ Racines blanches):

Բ. Լրկէր կը լրացնէ:

Բ. «Blattes de Byzance», անգիտացած եմ: — Լրկէր է որ այսպէս կը կոչէ զարաբ. Adhfâr et-Thib, Հ. Ա. համար 104: Իսկ Pomette de doux closes, զոր նոյնպէս անգիտացած եմ (Քննար., համար ՄԾԶ), չկայ ի Լրկէր:

ԻԷ. «Պատգիւն ի-Լ-հէմ... դնշանակութիւն հէմ... բառին՝ բոյս է թէ այլ ինչ, չգիտեմ», — Լրկէր կ'ըսէ Հ. Ա. համար 313, ի ծան., թէ հէմ... կը նշանակէ Անհամ, ըստ Յակոբայ Գուլիսի. «Ajoutons que Baklet et-ham kâ signifie: l'herbe insipide, Golius». Հ. Այիշան պարտական էր դնել ամենուրեք զստուգաբանութիւնս արաբերէն եւ պարսկերէն բառից, ինչպէս արդէն ըսած եմ (Քննար., համար ԳԱ):

ԽԸ. «Իսկ յԱնդունն եւ Պաղոսն գրութեանց յայտ է թէ մին սխալ է, զոր չկարացի ստուգել:

Թերեւս զՊատրիարքայէ տէր Գ. Աղան, այսինքն Պարսկերէն Աղան: — Ուղիղն է Անիւն.
 “Anikoun, Rose fétide”, Հ. Ա. Համար 169.
 — Ouard montin, Rose fétide, Հ. Գ. Համար 2276, ուր սխալ տպեալ է anison, փոխանակ anikon: Այս եւս կը հաստատէ զիմ կարծիս թէ Մէլին առանձին՝ չէ բուսոյ անուն: Զնջելի են նա եւ Հ. Ալիշանի (“կամ մթինն”) բառքն:

Թ. Գրած եմ թէ Պարսկերէն սխալ է, եւ թէ Պարսկերէն եւս՝ ուղիղելի թուի Պարսկերէն: — Թէպէտ եւ ստոյգ է որ արաբ. Պերլան է լու, այլ Ամիրտովթայն Հաշիշէն եւս պարսկերէն ուղիղելի է Հաշիշէն եւս պարսկերէն (յոքնական Պերլան բառի՝ ն դիմորոշ յօդիւ). տես Հ. Բ. Համար 970, Հաշիշէն եւս Կերպէն (արաբերէն նշանագրօք), Herbe aux puces. եւ Համար 1301, Chedjret el-beraghith (Կերպէն), Conyza, Herbe aux puces:

ՁԹ. Գրած եմ որ Մալաւ է ուղիղն, եւ ոչ Մալաւ: — Սխալ է նա եւ Սուրբեանի Մալաւ. բայց նորա գլ. Mahlabն ուղիղ թուի, քանզի Իպն էլ-Պէթար կ'ըսէ զMahleb ծառայ, Հ. Գ. Համար 2090, թէ պատուէն “compte parmi les substances aromatiques... On fait entrer sa graine dans les onguents et les parfums choisis”, Հիւրշմանի կարծիքն, Մալաւ = Malabathrum (Հաշիշէն Ահմադ 1893, երես 263, Բ.) ուղիղ չերեւար. Իպն էլ-Պէթար կ'ըսէ զտերեւոյ Sâdedj = Malabathrumի, Հ. Բ. Համար 1150, թէ հնդկի նարգոսի հոտ ունին, բայց ոչ թէ կը գործածուին յիւղեփեցութեան. իսկ արդ խորենացոյ Աշխարհագրութեան ընդարձակողն էլ նոյն կ'անուանէ զՄալաւ: Տես Սալէճ = Malabathrum եւ Ի. Բնագր., Համար ԽԹ. եւայլն եւայլն:

Գ. Լըկլէր կը հաստատէ:

Ե. Սարունճ = գղ. Minium (Asrendj, Minium. Հ. Ա. համար 74. — Zerkoun, Salîkoun, Asrendj, Minium. Հ. Բ. համար 1109):

Ժ2. Լեպեդիսքաղկու = յն. Լեպիդոքաղկու: (Ամենասողիք է գրածս. տես Հ. Ա. համար 438, Toubal, Battitures, ուր կը յիշուի եւ Battitures de cuivre [= Պղնձի փերճակ. Մխ. Հեր. ԻԷ. 74], եւ ի ծան. կ'ըսուի. "Il s'agit ici de ce que les Grecs appellent le pis ou écailles", եւ այլն:)

ԻԵ. Կոլ = արար. Ջէ-րըհ = "գղ. Cantharide, եթէ չեմ սխալիր", (Derarîh, Cantharides. Հ. Բ. համար 995: Ուրեմն Ջէ-րըհ է եղականն, Ջէ-րըհ յոքնական: Բայց պարտ է նաեւ գիտել որ Լըկլէր յետ գրելոյ ի վերնագրին "Derarîh, Cantharides", կը յաւելու ի կարգի բանին. "Les cantharides (qui sont une espèce de derarîh)", եւ այլն: Որով եւ է օրինակաւ ուղիղ գուշակած էի անգստին յամէ 1880 (Հայկ. Բանաս. երեսք 117—119) թէ Դարէրէ ոչ է յն. Διάροροια, այլ թէ Դարէրէ, Դարահրէն, Ջարահրէն յարաբիկ յեղուի որոնելի են):

ԼԱ. Մորէ = գղ. Garum (Morry, Garum. Հ. Գ. համար 2111 bis: Նոյնպէս յայլեւայլ վկայութիւնս ՀայԲանաս. ուր հայն ունի Մորէ Լըկլէր կը թարգմանէ Garum):

ԼԵ. ՋՄ--չրէ, հայերէն Սուսր, ուղղած եմ Մ--չրէ, եւ գղ. կոչած Rubrique (Maghra, Terre de Sinope. Հ. Գ. համար 2148. ուր եւ կ'ըսուի ի ծան. "La terre de Sinope, rubrica des Latins, est une espèce d'ocre", իսկ Լիարէ, ի ստուգաբանութեան Sinople բառի, զterre de Sinope կը կոչէ sorte de rubrique):

ՃԿԸ. “Շամամն տեսակ մի է Սէն-յ, եւ ոչ *Gummam*, (*Cucumis Dudaim*. C'est le nom d'une espèce de petit melon, եւ այլն. Հ. Բ. Տամար 1343.)

ՃԿԹ. Ա--դէն ըլ-Հ--դ--շ = Մատուհը Հէր-Ք-էն. (“Les mots assabea' hermès ont le même sens que hermodactyle et signifient: doigts d'Hermès, Հ. Ա. Տամար 92, ի ծան. :)

ՃԶԶ. Այլ-յ--ւ--ւ = Թուրք. Այլ-Դոն = Գշ. Aurone (Հ. Այլշան կ'անդիտանայ զՍ--դ--շ--ւ--ւ--ւ--ւ--ւ? ի Թիւն 2811, որ սակայն կը գտնուի ի Լըկլէր, Հ. Բ. Տամար 1169, Seraksâna [= Ս--դ--շ--ւ--ւ--ւ, եւ ոչ Ս--դ--շ--ւ--ւ--ւ--ւ]. “Elle a des feuilles petites, pareilles à celles de l'aurone, եւ այլն, ինչպէս գուշակած էի):

ՍԺԲ. Յ-շ--ւ--ւ--ւ “Թուի նշանակել Ութ բերան, (“Hecht-dehân [huit bouches], Հ. Գ. Տամար 2258:)

ՍԿԳ. Ա--ւ--ւ = Տերեւ լեղակի: (“Ouesma, C'est la feuille de l'indigotier, եւ այլն. Հ. Գ. Տամար 2291:)

ՍԶԱ. Մ-շրէդէ = Արեւելեան: (Հ-յ-բ--ւ--ւ-ի, Թիւքն 883 եւ 3186 կը գտնուին ի Լըկլէր, Հ. Գ. Տամար 1902, ուր գրեալ է Քերէֆ-էլ-Քշրէիէ [արաբերէն նշանագրօք], եւ Թարգմանեալ l'Ache orientale. կայ անդ, Տամար 2304, եւ Ache du levant. Քերէֆ-Քշրէիէ: Հ. Այլշանի Մ-դ-շ-դէն ի Թիւ 3186 այնչափ հեռի է ի Մեշրէիէ որչափ արեւելք յարեւմտից: Անհեղեղ սխալ է եւ Զ-ւ-յ-ի?ն ի Թիւ 883, ստուգարանեալ ի Մ-- = Զուր բառէ:)

ՍԶԲ. Յ-ֆէ = արաբ. Էֆ'-, Օձ, Իժ, Քարբ: (Afa', Vipère. Հ. Ա. Տամար 120:)

ՍՂԵ. Լի հառանդ? = Նիհաւանդ: (Լըկլէր կը գրէ ի բառն Mahleb, Հ. Գ. Տամար 2090.

“On les tire de l'Aderbaidjan et de Neha-
ouend, Ինչպէս չէ տեսած զայս Հ. Ալիշան:

ՄԴԸ. Հալահիլ = Հալահիլ: (“Dans les
environs de Halahil, canton de la Chine.”
Հ. Ա. Համար 472: Գեորգ Սինդերս, ոչ թէ
ճենաստան). եւայլն եւայլն:

Յ Ի Ն Է Ն

ՀԸ. Կոնկորսի սխալ բառն, փոխանակ խոհ-
էրէն, կը գտնուի եւ յիմ Գաղղ. - Հայ. Բառագիրս,
ի բառն Pourpier:

ՃԻԶ. Ս-ր-ը ծաղիկն է թուրք. Ս-րը չէն,
գրած եմ, ոչ թէ Հայերէն Ս-րածաղիկ (= Ս-րէ
ծաղիկ): Ամիրտօլլաթայն Ս-ր-ը Հ-լէն (թուրք.
Ս-րը չէն) ի թիւ 1590 Հայերէն կը հաս-
տատէ զիմ կարծիս:

ՄԼԱ. Գրած եմ որ “Հաղարդարա” (բառ ըն-
թեանց Հ. Ալիշանի ի Տաղին Սալաձորեցւոյ)
թուի Անիսոն, թուրքերէն Հ-լէն-ը բառ Ամիր-
տօլլաթայ: — Սալաձորեցւոյ բանքն են.

“Խաժն ու Խալիժն եւ Լալաղարն, հոտիկն
անուշ Հ-լէն-ը,
Վարդն ու Գուլվարդն եւ Հաղբէվարդ, երա-
ժըն ծանր է Վարդենոյն”.

այսպէս յօրինակին Հ. Ստեփ. Վ. Եղեղճեանի
(տես Հայ. Բառագիր, Երես 127).
իսկ ի հրատարակութեան Գարեգին Վ. Սրուանձ-
տեանցի (Արեւ. Մատեն, 1884, Ապրիլ) եւ Կ. Ասա-
տանեանցի (Նոր Ժողովո՞ւն, Բ. Պրակ, Թիֆլիս
1892, Երես 72).

“Խաժն ու Խալիժն ու Լալաղարն հոտիկն
անուշ է- չէն-ը,
Վարդն ու Գուլվարդն ու Հաղբէվարդ երամ
ծանր է վարդերուն”.

Ուղիղն է Հաշարդարուն, ոչ թէ է- շարդարուն, եւ
 Հաշարդարուն ուղղական է, չէ թէ ուղղական Հա-
 շարդար, սեռական Հաշարդար, գիմորոշ յօդիւ
 Հաշարդարն, ինչպէս կը կարծէ Հ. Ալիշան: Սա-
 լաճորեցին բսել կ'ուզէ՝ թէ «կը ծաղկին... Աւա-
 րարն եւ անուշահոտ Հաշարդարն»: Այլ է երբ
 կ'ըսէ նա (Քննար. համար Թ). «Բարձուենեկին
 գոյնն է պակաս, հոտիկն անուշ է բէշարուն», իմա՝
 քէշարէ (= հէք Բարձուենեակն անուշ հոտ ունի:
 Հաշարդարն ծաղկի անունն կը յիշատակուի եւ
 յայլ գրչաց ժամանակիս. «Ծաղկանց մէջ [Նոր
 Պայազիտի] անուանի են Ասկաշ, Աղբերաց արիւն,
 ... Հաշարդարն (տպ. Հաշարդարն), անուշահոտ
 սպիտակ մանր ծաղիկ, որ ցողունին վրայ փնջածեւ
 կը բացուի. ասոր սերմերը հացի երեսը կը ցանեն՝
 եփելու ժամանակ եւ շատ համեղ է», Տեղագրա-
 կան Պատառիկներ, Նոր Պայազիտ. Արէ- Մահալ,
 1895, շուրջ. 15, երես 619: — «Նոր-Պայա-
 զիտցոյ... ծաղիկների անունները համարեա բո-
 յորը Հայերէն են, զօր. Յորնածաղիկ, Հաշարդ-
 արն, Հայաւարդ» եւ այլն. Մեսրոպ Արքեպիսկո-
 պոս Սմբատեանց, Տէշ-Քիւր Գէշարունայ, Էջմ.
 1896, երեսք 452—453: Սոյն Հաշարդարն է,
 ծաղիկ Գեղարունեաց [Նոր Պայազիտի] լերանց,
 զոր Հայքոսն կը յիշատակէ [յոր գրոց] ի թիւ
 1578, սխալ գրելով Հաշարդարն:

Ստոքհոլմ, 2 Յուլիս 1898:

¹ Այս կը մերձենայ Ամբաստանութայ Հաշարդար —
 Անիսանին:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԱՏԵՆԻՅ ԵՒ ՄԱՏԵՆԱԳՐԱՅ ՅԻՂԱՏԱԿԵԼՈՅ Ի ՔՆՆԱԳԱՏՈՒԹԵԼՆՈՍ

Alex. — C. Alexandre, Dictionnaire Grec-Français, 21ème édit., Paris, Hachette, 1884.

Յոյն բառից ամենայն զաղղիերէն հոմանիշք եւ մեկնութիւնք յընթացս գործոյս՝ են յայսմ բառարանէ :

Ամբ. ա. Անդ. անպ. — Ամիրտովաթայ Ամասիացւոյ Ան-
ճէրէ անպէտ, յօրինեալ թարգմանաբար յամին 1478 :
Ակայութիւնքն զորս յառաջ բերած եմ՝ յայն Չե-
ռագրէ են զոր հաղորդած է ինձ աղնուարար յամին
1879 ի Կ. Պոլիս Տ Սերոբէ Ալիշան, Հ. Ղեւոնդ
Ա. ի պատուական եղբայրն :

Առձեռն. — Անձեռն բառերն Հայ-անի Էն-ի,
Ս. Ղազար, Ա. տպ. 1846. Բ. տպ. 1865 :

Աւղեր. — Հ. Յարութիւն Աւղերեան, Բաբէրէի
Գաղտնիքն է Հայ էմ Տէրէ Բաբէրէ. Ս. Ղա-
զար, 1840 :

Բժշ. Ա. — Բժշկութիւն Ա. Այսպէս կը կոչեմ զայն լաւ
եւ ընտիր Բժշկարանն՝ զոր Հ. Ալիշան կ'անուանէ
Հէն Բժշկութիւն, գրեալ ի թուին 2109. = 1294 ի
վայելումն Հեթմոյ Առաքիտացւոյ : Բժշկարանիս
հնագոյն մասնն կ'երևէ մինչեւ յառուրս « յաղթող
թագաւորին Հայոց Գագկայ [Առաջնոյ], այսինքն
յամն 989—1019 : (Տես զԲժշկարանէս ի Հ. Գար.
Զ. Ս. Սէրէ. Հայ. Բաբէր. Եւնիւնի, Ս. Ղազար,
1889, երեսք 761—762 :)

Գաղ. Ա. — Գաղիանոս Ա., աթինքն բառք Գաղիանոսի. վերնագրեալ Մէլանիէն Բաբէյ Գալէանէ Բէլլիւրի: Ընդօրինակած եմ ի Պարիս յամին 1877 ի Չեռագրէ Աղգային Մատենադարանին (Bibl. Nat.), որոյ թուահամարն է Suppl. 43: Թիւ գրչու թեան Չեռագրիս է 2ԼԱ = 1282:

Գաղ. Բ. — Բառք Գաղիանոսի Բ. ընդօրինակած եմ ի Ս. Ղազար յամին 1862 ի Չեռագրէն Վարդան Բ., որոյ գրչու թեան թուականն է 2ԾԶ = 1307:

Գաղ. Գ. — Բառք Գաղիանոսի Գ. ընդօրինակած եմ ի Ս. Ղազար ի Չեռագրէն Բաբէրէ ԺԶ: Բնագիրն կարծեմ անթերի է. իսկ իմ ընդօրինակու թիւն կը հասնի մինչեւ յառաջին բառս Հ գրոյ:

Գաղ. Դ. — Բառք Գաղիանոսի Դ. ընդօրինակած եմ ի Չեռագրէ Ս. Ղազարու՝ զորոյ զմակագիրն չեմ յիշեր: Բնագիրն թերի է. եւ կը հասնի մինչեւ ի մէջ Ո գրոյ:

Գէորգ. — Գէորգ Տէր Յովհաննէսեան Պալատցի, Բաբէրէ Պալէիէն, Կ. Պոլիս 1826: Այս գործ՝ որ մեծ օգուտ կարէր մատուցանել Հ. Արշանի՝ հազիւ կը յիշուի ի հինգ տեղիս Հայեանի. թիւք 10, 219, 236, 340, 759 (ի թիւսն 236 եւ 759, զգրեալն Շէրիէէ պէտք է խուզել Շէրիէէ գրութեամբ):

Dezobry. — Dezobry et Bachelet, Dict. général de Biogr. et d'Hist., 2 vol., Paris 1857.

Էմին. — Հ. Սրապիոն Էմինեան. Բաբէրէ Գալէիէն Հայերէն-Տիբերէն. Վիեննա 1858, Ա. տպ.:

Emm. Le Maout. — Botanique, Organographie et Taxonomie, Hist. naturelle des familles végétales, Paris, L. Curmer, 1852.

Fialon. — (Eugène.) Étude historique et littéraire sur Saint Basile, suivie de l'Hexameron traduit en français, 2ème édit., Paris, Ernest Thorin, 1869.

Թրգմ. Գեղոց. — «Թարգմանութիւն Գեղոց զոր ընտրեալ են իմաստունքն եւ կարգեալ ճշմարտութեամբ ի յայլ լեզուաց ի մերս:» Ընդօրինակած եմ ի Ս. Ղազար յամին 1862 ի նմին Չեռագրէն Վրաց. Բ. զոր յիշեցի ի Գաղ. Բ.:

Ինճիճ. Նոր Հյոտ. — Հ. Ղուկաս Ինճիճեան, Նոր Հյոտ. Բ., որ գտանի յԱ. հատորի Աւերհէտ. Բ. լին. լրէց հոտ. լին. Բ., Ս. Ղազար, 1806:

Լիտրէ. — E. Littréի ծանօթ բառագիրքն Գաղղիերէ-լեզուի, քառահատոր: — Յաւելուածն (Supplément) հրատարակեալ է յամին 1877:

Սելսիուս. — Olaus Celsius, Հուստացի. Hierobotanicon, sive de Plantis Sacrae Scripturae dissertationes breves, 2 հատորք, Upsaliae, 1745—1747.

Հայկ. Բառաքնն. — Նորայրի Հայկ. Բառաքնն. Բ., Ս. Պարս 1880:

Ճամճեան. — (Հ. Փիլիպպոս.) Բառաքնն. Իր. Գաղ. Հայ. ՏՃ., Վիեննա 1846:

— Նորին Վիլիլիան-Իսահան-Բ. Բ., Վիեննա 1848:

M. Devic. — Marcel Devic, Dict. étymologique des mots d'origine orientale, հրատարակեալ յետկուսէ Լիտրէի Յաւելուածին (Supplément):

Meninski. — Onomasticon. զայս գործ չունիմ այժմ ի ձեռին. քաղած եմ ինչ ինչ ի Պարս յամին 1879 Ազգային Մատենադարանի (Bibl. Nat.) օրինակէն:

Նոր Հայկ. — Ս. Ղազարու Միսթարեան Հարց Ծանօթ երկհատոր Բառաքնն. հայերէն լեզուի մա-կագրեալ Նոր Բառաքնն. Հայկ. Բ. լին. Բ., 1836—1837:

Շահրիմանեան. — (Ստեփանոս.) Բժիշկ Տփղիսեցի, յօրինած է Տիւրքան-Բ. Բառաքնն., յորմէ ինչ

ինչ քաղած է Հ. Եփրեմ Սեթեան: Ընդօրինակած էմ զՔաղուածս Սեթեանի:

Pasini. — (Jos.) Vocabularium latinum et italicum, Venetiis 1823.

Payne Smith. — Thesaurus Syriacus, Oxonii, 1868—1893, Պրակք Ա.—Թ., մինչեւ ի գորն Կոփ (Qof), մեան հրատարակելի Բէշ, Շէն, Թ.՝:

Պօղած. — Հ. Յակոբոս Պօղածեան, Բաբբան Հայեհէն-Տեփէրէն, Վիեննա 1838:

Ջախջ. Իտ. Հայ. — Հ. Սանուէլ Ջախջախեան, Բաբբան յԻրաւան լիւնէ է Հայէն Տեփէրէրէր, Ս. Ղազար, 1804:

— Նորին Հայ. Իտ. — Բաբբան է Բաբբան Հայէն յԻրաւան, Ս. Ղազար, 1837:

Ռոշքեան. — “Գանձ Հայոց լեզուն, կամ Բառարան Ստեփանեան. այս է, յօրինելոյ ի րազմապայծառ Տ. Ստեփաննոսէ Ստեփանեան Ռոշքայ աստուածաբան վարդապետէ կամենցացոյ:” Իմ քաղուածք են ի Չեռագրէն Ս. Ղազարու եւ ի Չեռագրէ Անտոնեան Հարց Կ. Պոլսի:

Բէստէն. — (Միքայէլ.) Սորա Բէշէրէն հրատարակեալ է ի Ս. Ղազար յերկուս հատորս. քաղած էմ հարեանցի առ անպարապութեան. այժմ չունիմ ի ձեռին:

Օղուլուխեան. — (Յովակիմ.) Նեմ Բէշէրէն, Վենետիկ 1806:

Ա՛յլ մատենից մակագիրք եւ հրատարակութեան տեղիք նշանակեալք են իւրաքանչիւր յիւրում վայրի:

ՔՆՆԱԳԱՏՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԲՈՒՍԱԿԻ

Ա.

Ոչ բոլոր՝ նշանակեալք իբրեւ բոլոր:

Ա. 81. “Ամին: Այս բառս պատմիչ մեր Եղիշէ գործածեր է (Ը.) իբրեւ քնքուշ կերակուր մի “փափկասուն Տիկնայց Հայոց աշխարհին... որ ի մանկութենէ իւրեանց սնեալ էին ուղղովք զուարակաց եւ Ամճովք երէոց,,. Հաւանօրէն նշանակէ Ամիկ, այծու ձագ. իսկ Բուղանդ կ'ըսէ (Ե. է), թէ մեր տարարաղդ եւ աշաղուրկ Արշակ թագաւորին առջեւ յետ կերակրոց՝ դրին “Միրգ, Խնձոր, Վարունգ եւ Ամիճ,,. եւ կարծեւ տայ թէ պտուղ մ'ըլլայ, գուցէ նոյն իսկ Ամլաճն, եթէ կարենայ սա ախորժելի ըլլալ քմաց:,,

== Յայտ է յԵղիշէի վկայութենէն որ Աֆճ՝ մսեղէն փափուկ ուտելի մի է, հանգոյն ուղղոյ զուարակի. այս Աֆճ էր նաեւ Արշակայ առջեւ դրուածն. “Զդանակն՝ ...որով զմիրգն կամ Աֆճն կամէր ուտել, եհար ի սրտի իւրում,,. Բիւզ. Ե, է, երես 208 (տպ. Ս. Ղազարու

1832). Եթէ մրգեղէն ըլլար Ա.Ն.Տ., Բիւզանդայ
 թարգմանին չէր ըսեր “զմիրգն է՝ զամիճն,,
 Համեմատէ Վ.Ն.Տ. ընդ սանսկրիտ բառին Ա.Ն.Տ.,
 որ է Միս (ըստ նոր Հայկազնի ի բառն “Միս,,):
 Ունինք յԱ.Ն.Տ. բառէ Ա.Տ.Քէր, որ յՈսկ.
 Մ.թ. Գ., ԺԵ. Յորդորակ, երես 69, գրուած է
 փոխանակ յունին $\delta\pi\sigma\sigma\pi\omicron\iota\acute{o}\varsigma$, գղ. Qui
 apprête les mets, les ragoûts (Alex.). “Տես-
 ցուք որչափ կոտորուածք ի բարեկեցութեանն
 տենչանացն գործին. որչափ յաճաքեացն եւ խո-
 հակերացն եւ ի սեղանայաւրինացն, ի պղակուն-
 տրագործացն եւ ծաղարարացն,, : Նոյնպէս եւ
 յՈսկ. Կողոս. Ա, Յորդ., երես 532. “Բազում
 հրամանս խոհակերացն տալ, աճաքեացն պա-
 տուիրել, սեղանայարդարացն զգուշացուցանել,, :
 $\delta\pi\sigma\sigma\pi\omicron\iota\acute{o}\varsigma$ բառին արմատն է $\delta\pi\sigma\sigma\omicron\nu$, որ կը
 նշանակէ Չկնեղէն կերակուր, բայց plus gé-
 néralement, mets délicat, ragoût, sauce, assai-
 sonnement:

Իսկ “աչազուրկ,,ն ոչ էր Արշակ Բ, այլ
 նորա հայրն Տիրան Բ:

Բ. 135. “Աշտիսլ: Բժշկարան [տպ.
 Բժկարան] մի այսոր դիմաց գրէ Աթոր, եւ
 կ'ըսէ. “Ինքա հետ մարտին ելանէ,, : Ador,
 Յորեն նշանակէ առ Հռոմայեցիս. Գալիենոսի
 բառից մէջ ալ հոմանիշ գրուած է Չ---: :
 Ասկից ալ շինուի Աշտրսլեսայ հ-դ, ինչպէս
 գրուած է:

= “Աթոր, Աշտիսլ: Ինքդ հետ մարտին
 ելանէ. լտ. Ador,, կը գտնուի ի Գաղիանոս Գ.

ըստ որում կը գրէ եւ Ռոշքեան. “Աշտիսլ,
տսլսւ. Տեսակ ինչ հացահատի զոր հինքն փո-
խանակ ցորենոյ ուտէին. այժմ յոմանց Չաւար
ասի. Ador, Far. Գաղ. բառ,,. յորմէ եւ
“Աշտսլեայ, Աշտսլեղէն. Որ յաշտսլէ լինի
Adoreus, Farreus. Գաղ. բառ. Աշտսլեայ
հաց տային,,. [յիմ Գաղիանոսի բառս չիք այս-
պիսի վկայութիւն]: Աշտիսլ, սովին նշանակու-
թեամբ, ընդունած է եւ Զախջախեան յիւր
Հայ-Իտալականն. եւ Հ. Արսէն Բագրատունի
ի Մշ-է-է-ն-ն վերգիլի, Ա, տող 225. Գ,
տող 206.

“Այլ զերկիր թէ ցորենոյ վարես ի հունձ ու
'ի յոյր աշտիսլ.

Անդ ապա զգօնացելոցն յաշտիսլ ատոք դիրանն
աճուն թոյլ տուր պարարել,,

եւ ի Յանկի բուսոց մատենին. “Աշտիսլ կամ
Չաւար,,. “Աշտիսլ. տես Չաւար,,. կը գրէ եւ
Առձեռնն Բ. տպ.:

Բայց փոխանակ “Աթոր, Աշտիսլ,, եւ
այլն, Գաղիանոս Ա կը գրէ. “Աթ-ը -ւ րէ-դ.
Ինքդ հետ մարտին ելանէ,,. — Գաղիանոս Գ.
“Աթ-ը -ւ րէ-դ. Ինքդ յետ մարտի ամսոյ ելանէ,,.
Դարձեալ. “Աթ-է-ր-րէ-է. Ինքն ի ծովէ ելանէ,,.
Գաղ. Ա: — “Աթ-է-ր-րէ-է. Ինքդ ի ծովէ ելանէ,,.
Գաղ. Բ: — “Աթ-է-ր-րէ-է. Ինքդ ի ծովէ ելանէ,,.
Գաղ. Գ. Յայլ գիրս. “Աթ-է-ր -ւ րէ-դ. ի ծովէ
ելանէ,,. Թրգմ. Դեղոց: — “Ո-է-ր -ւ րէ-դ.
Ինքդ հետ մարգարտին ելնէ, որ է Սնբուլ,,.

անդ: — “Աշֆուր բլ Կիւ. Դիւլու ըղուենկ¹,,
 Բժշկարան մի Ս. Ղաղարու: Իսկ Ամիրտուլվաթ
 յԱնգիտի անպէտն. “Աշֆուր բլ Կիւ. որ է Դիւլու
 ըղուենկ. կենդանի է ծովային, յերկայն. ի սատաֆ
 կու նմանի,, երես 10 verso. որ եւ այլուր կը
 նկարագրէ թէ ինչ է այդ Դիւ-ի եղանակը.
 “Դիւլու ըղուենկ կենդանի է ծովային,, [այս է
 Կաղիանոսի բառից “ի ծովէ ելանէ,,ն], յեր-
 կան, ի սատաֆ կու նմանի. եւ այս ըղենկնին
 զինքն ծածկել է՝ որպէս ձկան փող², որ խոշոր
 լինայ...: Իպն [Պայթարն] ասէ, թէ ինքն սա-
 տաֆի պէս կենդանու [այս է անտարակոյս
 թարգմանութեան Դեղոց ըսածն “Ինքդ հէր Դու-
 րուրէն ելնէ,, որ ի բառս Կաղիանոսի սխալ կը
 գրուի հէր Դուրէն, յէր Դուրէ մահոյ] վրայ կու
 բուսնի որպէս հագուստ. եւ զայս ի յայն ծո-
 վուն կու բերեն՝ որ ի ծովեղերքն Սունպուլ կու
 բուսնի [այս է թարգմանութեան Դեղոց “որ է
 Սնբուլ,,ն]... մէկն... սպիտակ է, եւ մէկն...
 մանտր է եւ սեւուկ է. եւ լաւն այն է որ սպի-
 տակ է, որ ի Եամանու կու գայ...: Պատեհին
 ասէ թէ պարսկերէն այսոր Նախանի Կէվ ասեն,,
 տես ի Հայէսահ, Թ. 1775, ուր լատիներէն կը
 դրուի *Strombus lentiginosus*, եւ գղ. *Blattes*
de Byzance: ԶԱմիրտուլվաթայ բանս կը հաս-
 տատէ եւ Գէորգ. “Նախանի-նիւ. Տեսակ ինչ
 փեղենայի³, որ նման է եղնգան. եւ է անու-

1 ԶԾանօթութիւնս իւրաքանչիւր համարոյ տես ի
 կատարածի նոյն համարոյն:

շահոտ, որ մտանէ յոմանս բաղադրութիւնս
 հոտաւէտ իրաց. թուրքերէն իշլէ- ԴԵՐԷՆԴԷ
 [= Դիւի Եղունգն]. եւ արպերէն ԵՂԷՐԷ Է-Դ
 ԴԵՂԷ⁴ [= ԱԴԷՐԷՐ ԱԼ ԴԷՂ, թրգմ. Դեղոց. ԱԴԷՐ
 ԱԼ ԴԷՂ, բառք Գաղիանոսի]. որ եւ ասի [պարս-
 կերէն] ՆԷԷԷՆԴԷՂԷ [= Եղունգն Դիւի], եւ
 ՆԷԷԷՆԷ ԷԷԷԷԷՆ, ԵՍԱԿԷՍ ահաւասիկ ԱԴԷՐԷ
 ԱԼ ԴԷՂ ծովային ժժմակն փոխուեր է յԱթոր,
 Աշտիս, Յորեան կամ Չաւար: — Սոյն ԴԷԷ
 ԵՂԷՐԷՆ Նման է գղ. griffe du diable, զորմէ
 կ'ըսէ Լիարէ ի բառն Crochet, 21. „Crochet de
 matelot; nom vulgaire et marchand d'une
 coquille (pterocera chiragra), encore
 appelée griffe du diable et grande
 araignée mâle“. տես անդ եւ Strombe, անուն
 այլեւայլ խեցեմորթից: Իսկ ՀԵՂԷՐԷՆԷ Blattes
 de Byzance չկայ ի Լիարէ: — Տես աստէն եւ
 զհամարն ԺԱ, 586, Դեւու Եղունգ:

Ծանօթեմքեր.

1. (Երես 4.) Այս է անտարակոյս Հ. Ալի-
 շանի յիշածն ըստ այլում Բժշկարանի ի Թ. 586.
 “Դեւու Եղունգ, Արաքերէն ալ ՍԷՐԷ ԸԼԴԷՐԷՆԷ
 այսչափ միայն յիշուի ի հաւաքման բառից”:

2. (Երես 4.) Իմա որպէս թուրքերէն ԷԷԷԷ
 այսինքն թեփ ձկան:

3. (Երես 4.) Թուրքերէն ՍԷՐԷ կը նշանակէ
 թէ Գաղտակուր, զոր Ամիրտուլաթ ՍԷՐԷ կը գրէ,
 գղ. Nacre, եւ թէ Փեգենայ խոտ, գղ. Rue, զոր
 մեր Բժշկարանք կը գրեն ՍԷՂԷ, ՍԷՂԷ, եւս եւ
 ՍԷՐԷ: Գէորգ սխալ իմացած է ի տեղւոջս ՓԷԷԷ-
 ՆԵՂ, փոխանակ ԳԷՂԷՐԷՐԷ կամ ԳԷՂԷՐԷՐԷՆԷ խեցի:

4. (Երես 5.) Շահրիմանեան արաբերէն Եշ-
ֆուր իւլ 5էն կ'անուանէ զբոյսն կաղնձի, զոր Հ. Ալի-
շան, Թ. 1276, կը գրէ կաղնձնի, կաղնձնի, եւ
Եշֆուր իւլ-5էն:

Գ. 151. “Առաքեալ. Ասարայ Բժշկա-
րանի բառից մէջ գրուած է. “Հաւարիօն՝
Առաքեալն է,,. բայց այդ Հաւարիօն անուն
ուստի՞ ծագած է. — չեմ կարծեր որ ըլլայ
Ամիրտուլվաթայ յիշածն “Հաւարի, որ է լուա-
ցած ցորենին ալուրն, եւ բարակ մաղած եւ
եփած,,. — 1646. “Հ-Վ-Է, Հաւարիօն: Տես
Առաքեալ, Թ. 151,,:

= Իտալերէն Apostolicóne կ'ըսուի “Իւլ
կամ օծանելիք [իմա Unguento, գլ. Onguent]
ինչ բաղադրեալ յերկոտասան նիւթոց,,. ըստ
Թուոյ Առաքելոց. տես Զախջախեան, Իտ.-Հայ.:
Այս է եւ Ասարայ “Առաքեալ,,ն, արաբերէն
Հ-Վ-Է (յգ. Հ-Վ-Էյո-ն), Աշակերտ Քրիստոսի,
Առաքեալ (Պօղոս): Եթէ չեմ սխալիր՝ Իէստէն
կը յիշէ յիւր Բժշկարանին Հ-Վ-Էյո-ն Ռէբէֆ:

Դ. 171. “Ասպանակ: Նարեկի աղօթա-
գրոց լուծմանց մէջ կ'ըսուի. Ասպանակն է
Սառապիսեայ փայտն,,. — Serapias անուամբ
բոյս ճանչնան բուսաբանք կոլոուճիկներու (Or-
chideae) ցեղէն. բայց բոյս կ'ուզէ նշանակել
մեր հեղինակն, թէ Եգիպտացւոց Սերապիս չաս-
տուածոյն գլխարկը՝ որ էր գրիւ մի, իբր նշանակ
առատութեան բերոց,,. — 2340. “Շնորեակ.
Ռոշքեանն յիշէ զայս ի բառից Գալիենոսի,
լտ. հոմանիշն այլ Serapios. այսոր ինչ ըլլալը

յիշած եմք Ասպանակ անուան տակ, Թ. 171,,
 — 2708 [տպ. 2808]. “Սառապիսեայ
 փայտ: Տես Ասպանակ, Թ. 171,,:

== Ս. Գրիգոր Նազիանզացի յիւրում
 ճառին “Որք Նգիպտոսէ են՝ ողջունեմ,, կը
 յիշէ զՍահակէայ քայրն, որոյ համար կ'ըսէ
 Հայ մեկնիչն. “Սահակէայ քայր: Լծ. Աստու-
 նին է զոր երեսը գետն, զոր ի պաշտօն առին.
 զոր ասէին՝ Թէ զուստն ոչ գիտենք,, (տես Լո-
 ճոն Բ, երես 259, 22 Ս. Ղազարու): Կայ եւ
 առ Միսիթարայ Այրիվանեցւոյ, Ժամանակա-
 գրութիւն. “Իսկ Երկրաչափութիւնն գտաւ առ
 Եգիպտացիսն, զի Նեղոս գետ յամենայն ամի
 առօրանէ զերկիրն, եւ ասպնաւն ձողաչափ
 առնեն զանգս,, (տպ. Էմին, երես 34, տպ.
 Պատկ., երես 49): Աստուան կամ Աստուան է
 այն զոր Դաւիթ Անյաղթ կը կոչէ Սահակ, Սահ-
 մանք իմաստասիր. Ժէ, երես 199. “ԶԵրկրա-
 չափականն Եգիպտացիք գտին ի հարկէ. քանզի
 Նեղոս գետոյ ի ծովանալ ի վերայ Եգիպտոսի
 եւ խառնակել զսահմանս արտավարացն՝ կռիւք
 եւ սպանմունք լինէին Եգիպտացւոցն ի վերայ
 իւրաքանչիւր սահմանի. մինչեւ իմացան չափ մի՝
 որում անուն էր Սահակ. զայն դնելով գտանէին
 զսահմանս իւրաքանչիւր արտավարաց. ուստի
 ապա եւ Երկրաչափութիւն գտաւ,, — “Աս-
 պանակն է Սառապիսեայ փայտն,, կը գտնուի՝
 ստուգիւ ի լուծմունս Աղթից Գր. Նարեկացւոյ,
 Թէ Հ. Ալիշան սխալ գրած է փոխանակ Լուծ-
 մունք ճառից Գր. Նազիանզացւոյ, չկարեմ

ասել. զի ես ընթերցած չեմ ղԼուծմունս Նարե-
կացւոյ Աշոթից. այսչափ միայն գիտեմ որ Աս-
պանակ եւ Սառապիսեայ փայտ չեն բոյսք:

Է. 183. “Ասրունճ: Յովասափ անուամբ
բժշկական բառից եւ բանից հաւաքող մի՝ գրէ
այս անունս, եւ կ’ըսէ, Սիլիկոնն է. լատինն
Siligo, հասարակ ցորեն կամ ցորենի տեսակ մի
նշանակէ [լատ. Siligo, որ եւ Secale, է Հաճար,
գլ. Seigle, թուրք. 2-4-7-7], ըստ յունականի,
σειλιγγιον [կամ σείλιγγις, գլ. Fleur de
farine de froment], — 1366. “Կարմրա-
ղեղ: Որ է Սիլիկոն, կ’ըսէ բժշկարան մի. իսկ
Սէլէկոնն է Ասրունճ. տես թ. 183 [տպ. 123],:

= Ասրունճ, պարսկերէն “Իւրէնճ է կար-
միր ներկ ինչ, որ կոչի հայերէն Նօթ, թուր-
քերէն Սէ-լէ-կէն, եւ արաբերէն Սէլէկոն,,. Գէորգ.
եւ ոչ թէ լատ. Siligo, Հաճար. իսկ ի Մէլէյժ
եւ ի Շէնկէրֆէ շէլէլէ՝ Գէորգ կը գրէ հայերէն
“Սրիկոն,,. որ է ըստ Գաղիանոսի Ա՝ “Սրիկոն.
կարմրաղէղ,,. եւ ըստ Գաղիանոսի Բ՝ “Սիլիկոն.
կարմրաղէղ,,. Արաբերէն Sericon կամ Siri-
con է գլ. Minium, տես M. Devic, ի բառն
Alchimie, թ. 46, եւ ընդարձակօրէն ի բառն
Jargon:

Զ. 189. “Արած: Քարերու եւ ժայ-
ռերու վրայ մաշկի պէս կպած բան մի, դեղին
կամ կանաչ, որ թէ եւ չի նմանիր բուսոց սո-
վորական ձեւին, բայց անոնց նման աճումն եւ
սերումն ունի. հասարակօրէն Եւրոպացիք Lichen

կանուանեն. եւ կան տեսակք որք գեղի այլ
գործածուին ներկելու այլ,, եւ այլն:

= Արժ կամ Արժ Բարձր-Բեռն՝ մորթի
հիւանդութիւն մի է որ ստէպ կը յիշուի ի
Ղեւտականին, գլուխք ԺԳ. եւ ԺԳ. եւ սովին
մտօք գրեալ է ի բառս Գաղիանոսի. “Ղիքէն.
Արժ,, որ է յն. *Λευχήν*, գղ. *Dartre vive*,
կամ թերեւս *Λεύκη*, գղ. *Lèpre blanche*,
maladie. կայ դարձեալ ի բառս Գաղիանոսի
“ղիքոս (կամ ղքիս). Քառաքոս,, որ նոյն
յն. *Λευχήν* բառն թուի, անուն այն մամռա-
տեսակ բուսոց որ կը բուսնին ի վերայ ծառոց,
քարանց եւ որմոց, եւ գղ. կ'ըսուին նոյն ա-
նուամբ *Lichen*. տես Քարտի շ. 3163: Հակառակ Հ. Ալիշանի՝ որ բոյս
կ'իմանայ զԱրսի, Ռոշքեան մորթոյ հիւանդու-
թիւն կը համարի զԲարձր, եւ կ'ըսէ. “Ղա-
թար գոյն մորթոյ ի վատ ունակութենէ ելեալ,
որ ղքոս ինչ սպիտակ եւ ղմաղն եւս սպիտակ
առնէ. *Leuce*, *Vitiligo*, Գաղ. Բառ.,:

Է. 248. “Արօսի: Հազորանի ծառի եւ
պտղոյ տեսակ մի կամ նոյնանիշ անուն: Տես
ղայն ի կարգին,,:

= Արօսի, իբր Հազորանի ծառ (իմա
գղ. *Cormier* կամ *Sorbier*, թուրք. Ի-Ֆ-
աշէ), կը գտնուի եւ ի Նոր Հայկազենին, ի
Ջախջախեանի Հայ. - Իտալականն, յԱռձեռն,
ի Պօղաճեան՝ “Ի-Ֆ-աշէ. Հազորենի, Արօսի,,
ի Ճամճեանի Վեց լեզուեանն, երես 28. “Un

cormier, sorbier. Հազորենի, Արօսի. Ի-Վ-
-ա-ճ-ը,,:

Բայց ինչպէս գրած եմ ի Հայկական
բառաքննութեան, երեսք 108—109, Արօ-
նոյն է ընդ Արօ, գլ. Outarde, որ հաւ է, եւ
ոչ ծառ: Գաղիանոս Ա կը գրէ. “Ոտի. Արաւսի,,
իսկ Գաղիանոս Բ՝ “Ոտի. Արօսի,,. Ոտի է յն.
ωτρίς, լատ. Otis, գլ. Outarde, զոր նոր Հայ-
կազեանն, կ’իմանայ յն. ծա, գլ. Cormier, Ի-Վ-
-ա-ճ-ը: Ռոշքեան կը գրէ. Արօն. Հաւ է մեծա-
գոյն քան զբու, զականջս փետրաւորս ունի եւ
ձիգս. Otis tarda. Assio. Գաղ. բառ: Փլին.
[այս ինքն Պլինիոս] Ժ., իգ,,: Աշխ. ԻԱ. “Փա-
սիան, արօն, ի հեշտութիւնս են մարդկան,,:
Որիչ կը գրէ եւ “Արօ. Հաւ նման արագլի,
բայց մեծագոյն քան զնա որ ընդ բարձունս
թռչի, եւ զորս յամառնային ժամանակս տեսա-
նեմք,,. (արօշ). Ardea [գլ. Héron]. Մատ. Պտմ.
ՀՀԱ [այս ինքն Մտթ. Ուռհ. երես 446].
“Ժողովեցան արագիւք եւ կռունկք եւ արօռ,
եւ կռուեցան ընդ միմեանս,,. — Տաղ թռչ.

“Արօն էր մեծ զերթ ոչխար,

Զորն ի դաշտերըն շուրջ կու գայր:”

Ը. 258. “Աւիւն. կամ տեսակ մի է կամ
հոմանուն կնիւնի: Տես զայս,,:

== Անտարակոյս Հ. Ալիշան գտած է ուրեք
ի Հաւաքման բառից. “Աւիւն. կնիւն,, եւ կար-
ծած թէ կնիւն խօտն է, գլ. Jone. մինչդեռ
արժան էր ընթեռնուլ “Աւիւն. կնիւն,, (ն գի-

մորոշ), այս ինքն թէ «Աւիւն, որ եւ կնիւ»,
յոր անուն կը կոչուի ի հայումս տեսակ մի մեծ
ճանճ՝ խայթիչ արջառոց եւ ձիոց, ըստ Գաղ-
ղիացւոց Oestre. տես զայս բառ յիմ Գաղղ-
շայ. Բառագիրս, հանդերձ Աւիւն եւ կնիւ
բառից վկայութեամբք:

Թ. 343. «Բէջար կամ Բէջար: Յիշէ
Սալաձորցին, եւ վկայէ՝ թէ «Հոտն անուշ է»:
= Սալաձորեցւոյն բանքն են.

«Բարձուենեկին գոյնն է պակաս, հոտիկն
անուշ է քէլւրն».

Քանց ամենքն խոնարհ կենայ ու կու բուսնի
ծաղկանց հեռուն».

այս ինքն՝ Հէք (պրս. Պէլւրէ. տես զբառդ ի
Պողաճ. եւ ի Գէորգ) բարձուենեակն (գղ.
Aurone), որոյ գոյնն է պակաս, հոտիկն անուշ,
խոնարհաբար կը բուսնի այլ ծաղկներէ հեռու:
Նաեւ այլուր ի Տաղի Ծաղկն Սալաձորեցւոյն
կը գտնուին պարսիկ բառք, զոր օրինակ «Գա-
րուր (պրս. Տէրւր) լինի ծաղկըներուն»: Հա-
մեմատէ ընդ Բէլւր բառի՝ Բէլւր (պրս. Պէ-
լւր = Անտեղեակ), եւ Բէլւր (պրս. Պէլ-
ւր = Անհամար), որ կան ի Տաղին կոստանդնի
Երզնկացւոյ «Յաղագս անցաւոր մեծութեան»:

«Հասեալ են ի գուռն ի մահուն քէլւր»,
Զգիտեն թէ խորել են ի ծով զերդ կապար.
Ունին գանձ անթիւ ու հեծել քէլւր,
Հուտով յայն փառացն եղեն զերուղապար».

(պրս. Զեյրե-շէշէր = վայր ի վեր). տես Բաշ-
Յաֆէզ 1866, երեսք 234, 235:

Ժ. 458. «Գետնի աղիք. որ եւ Գետնի
սլտուղ. Գուցէ լաւ եւս համարուի Երկրմայր
անունն հայերէն. որոյ համար Բժշկարանն [տպ.
Բժկարանն] կ'ըսէ, «խոտ է, երկու ազգ է,
մէկին ծաղիկն կարմիր եւ մէկին ծիրանի՝ զէտ
կապուտ», — 269. «Աքսար...: Հաւանօրէն
այս է եւ հայերէն Գետնի սլտուղ եւ Գետնի
աղիք կոչուածն, այլ եւ Երկրմայր, զորս տես
ի կարգին. — Տես Գետնի աղիք եւ ի
թ. 681:

= Նոր Հայկզ. կը գրէ ի բառն Գետին.
«Գէորնի ուրու-լ կամ Գէորնի -շէշէ. որ եւ Երկր-
մայր [տպ. Երկրամայր]. ըստ բժշկարանի է Սո-
ղունն հողային. եւր ուղ-լճունը, խաւ-տին», եւ ի
բառն Երկրմայր. «Երկրմայր. Գետնի սլտուղ.
տես ի բառն Գետին: Գարձեալ՝ ըստ բժշկա-
րանի, «Երկրմայր՝ խոտ է երկու ազգ. միոյն
ծաղիկն կարմիր, եւ միւսոյն ծիրանի զէտ կա-
պոյտ»:

Երէւմայր, իբր ծաղիկ, կը ցաւիմ որ չգի-
տեմ թէ յոր Բժշկարանէ է. բայց գիտեմ
զմիւս նշանակութիւն բառիդ, որ է Որդն (կամ
Սողուն հողային, ըստ Նոր Հայկզ.), գղ. Ver de
terre. Ամիրտողվաթ կ'ըսէ «յԱնգիտի անպէտ»,
երես 72 verso. «Երկրմայր, որ է խառատինն.
յիշած է ի վերայ խէին կամաւքն Աստուծոյ»,
Նոյնպէս կը ցաւիմ որ չկարեմ յառաջ բերել
զվկայութիւնս Գէորնի -շէշէ եւ Գէորնի ուրու-լ

բառից, զորոց զտեղիսն միայն նշանակած եմ
 յիմ Բառագիրս Ստորին Հայերէնի յԱմիրտող-
 վաթայ “Անգիտի անպէտ, գրոցն: Բայց այլ
 երկու փաստերով կրնամ հաստատել որ Գեորգի
 -դէ+ եւ Գեորգի -դէ+ ոչ են բոլոր, այլ գլ. Ver
 de terre, թուրքերէն Եւր - յոլ- լճան: Առաջինն
 է Խաւարին կամ Խաւարին բառն՝ զոր յիշեցի ի
 Նոր Հայկազեանէ եւ յԱմիրտողվաթայ. Գեորգ
 կը գրէ. “Խաւարն, ջեռուն ինչ կարմիր՝ որ ի
 հողոյ արտագրի. թուրքերէն Սոլ- լճան. արա-
 բերէն Խաւարին, = Խաւարին, Խաւարին, այս
 ինքն գլ. Ver de terre: Երկրորդն է Փաւարի
 երկրէ (= Գեորգի -դէ+) ասացուածն, բառական
 թարգմանութիւն յունականին ε ν τ ε ρ ο υ γ γ η ς,
 գլ. Ver de terre, որ կը գտնուի ի Նեմեսիոսի¹
 Յլ. Բն- լե- ն հարդոյ մատենին, գլ. Ա. 13.
 “Իսկ դարձեալ ի պինսն եւ յայլսն խեցեմորթսն՝
 հպեցոյց զգնայուն կենդանեացն լինելութիւնն,
 զոչ կարողացն երթալ հեռաւոր, այլ անդէն
 անդ շարժեցելոց. քանզի են եւ այսպիսիք ինչ
 բազումք ի խեցեմորթիցն, որք կոչին Փաւ-
 արի երկրէ: ”

Ծանօթութիւն.

1. Ի Թ. 522 Հայբուսակի “Ս. Գրիգորի Նի-
 -սիոյ բնութեան գիրք”, ուղղելի է Նեմեսիոսի:

ԺԱ. 586. “Դեռու Նդունգ. Արաբերէն
 ալ Ս- լե- լե- րէ-. այսչափ միայն յիշուի ի հա-
 լաքման բառից”:

= Տես ի համարն Բ, ուր ցուցի թէ Դէ-է
Եղեմէն ծովային ժժմակ կամ խեցեմորթ մի է:

ԺԲ. 659. “Եղնակճիճ. Ռոշքեանն՝
նախ Cantharida միջատը նշանակէ այս բառիւ,
բայց կ'ըսէ, թէ “է եւ խոտ, որով որսորդք
զնեատ թիւնեն. յոմանց Եղանց Բոյն կոչի. Լտ.
անծանօթ բառ մի զուգէ, Limeum?”

= Գաղիանոս Գ. կը գրէ. “Կանթարի-
դաս. Աստուծոյ Եղեմէն է. Գաղիանոս Գ. “Կա-
նարիդաս. Աստուծոյ Եղեմէն ասեն ճիշտն է.
ուղղագոյն Գաղիանոս Ա. “Կանթարիդաս. Աս-
տուծոյ Եղեմէն. ճէն է. եւ Գաղիանոս Բ. “Կան-
թարիոս. Աստուծոյ Եղեմէն, որ է ճէնէ թեւաւոր,
Ձիք ուրեմն Եղեմէնէն բառ. այլ Աստուծոյ Եղեմէն,
ճէն, որ է յն. *Kanθαρίδας*, սեռական *Kanθαρ-
ιδος* (= Կանթարիդաս), գղ. Cantharide:
Տես եւ յԱռակս Մխիթարայ Գոչի, կ. երես 58,
Ուրի Եղեմէն, ճճի: Ռոշքեան ի մտաց կարկատած
է թէ Եղեմէնէն անգոյ բառն կը նշանակէ եւս
զայն խոտն՝ զոր Պլինիոս կը կոչէ Limeum, ան-
գիտացեալ ի Հ. Ալիշանէ. Pasini կը գրէ.
“Limeum; Plin. [իմա՝ Plinius], իտ. Limeo,
erba, colla quale i cacciatori tingono le
saette, detta volgarmente Velen di cer-
bio” (“խոտ՝ որով որսորդք օծանեն զնեատ.
ռամկորէն Բոյն Եղեմէնէն”): — Այլ է նորա-
հնար բառն, Թ. 2042, Մեղեմէնէն, փոխան.
յն. *Τράχηλος*, Լտ. Trachelium, գղ. Tra-
chélie. բայց յն. *Τράχηλος* կը նշանակէ
Պարանոց, Ծոծրակ: Հ. Ալիշան անշուշտ ուղած

է գրեւ *Τραχύλιον*, գլ. *Gantelée*, sorte de Campanule plante, ըստ Լեննէի *Campanula trachelium*: Տես *Gantelée* ի Լեօրէ:

ԺԳ. 708. “*Զինջարակ, Զինջուփր, Զնճպիլ*: Գալիենոսի բառից մէջ առաջին երկու անուանց դիմաց տարօրինակ կամ այլայլեալ անուն մի գրուած է, *Եղուրոտ կուզ?* Տես *Կոճապղպեղ*”:

= “*Զնճպիլ* (պրս. *Ջնճէ-դէյլ*) = *Կոճապղպեղ* Ն, գլ. *Gingembre*, ոչ ինչ գործունի ոչ ընդ “*Զինջարակ, Զինջուփր*”, եւ ոչ ընդ “*Եղուրոտ կուզ?*” Գաղիանոս Գ. է որ կից կը գրէ “*Եղ-ը-ը-ը-ը, Զինջարակ, Զինջուփր*”, փոխանակ որիչ գրելոյ “*Եղուրոտ* [եւ ոչ *Եղուրոտ*], *կուզ*”։ “*Զինջարակ, Զինջուփր*”։ *Եղ-ը-ը-ը* է յն. *Αἴλιον* քօς, գլ. *Chat* (յայտ է որ հայերէն *կուզ* կը նշանակէ թէ կատու եւ թէ գլ. *Fouine*)։ Իսկ *Ջնճ-դէ-ը* է արաբ. *Սնճէ-ք*։ կամ *Սնճէ-ք*, պրս. *Շնճէ-ք* կամ *Շնճէ-ք*, գլ. *Cinabre* ըսուած ներկն, կինաբառիս, խրուկ:

ԺԴ. 3317. “*Թաւալ*: Տես *Թզենի*, Թ. 807”։ ուր կը յիշուի ի վառ-դէ-ը Գրոց “*Թառ-ը* կամ *Թռ-ը* թուղ”, իբր մասնաւոր անուն վայրի թզոյ:

= *Ապսքէն* ի Գիրս վառ-դէ-ը կը գտնուի “*Թառ-ը* թուղ”, ԽԹ, 38. ՅԺԴ, 212. “*Թռ-ը* թուղ”, ՅԺԷ, 215. եւ “*Թառ-ը* թզենի”, ՄՂ, 191. բայց ոչ է յատուկ անուն վայրի թզոյ եւ թզենւոյ, այլ *Թառ-ը* կամ *Թռ-ը* կը նշանակէ

վտիտ, ճոզած, ինչպէս կ'երաշխաւորէ Աահրամ
վարդապետի յաջորդ տեղիդ ի ճառին է Յոյ-
ն-Բէ-նն Բրի-տտէ է- յԱ-ժո-ճ Լէ-նէ Բ. է ու-
ր-
+յին Հոյոյ. «Ծառք, եւ մանաւանդ թղենի,
արտաքոյ սահմանաւոր ժամանակի նախկին ըն-
ձիւղեալ պտուղքն սին եւ Բո-ոյ լինին», այսպէս
նոր Հայկդ. ի բառն «Թուպ», բայց տպագիրն
Երուսաղէմի (հրատ. յամին 1875), երես 31,
ունի «սին եւ Բո-ոյ լինին»:

ԺԵ. 882. «Լախլախայ? Տարակու-
սելի բառ, զոր յիշէ Միս. Հերացի (երես 97)
եւ մաղձի լուծման դեղ գրելով՝ պատուիրէ
հիւանդը հով (զով) տուն մի բնակեցընել, եւ
սփռել տան մէջ վարդ եւ քանի մի տեսակ
տերեւ, եւ աւելցընէ. «եւ ի տանն յանկիւնն
դիր Լե-Լե-ոյ, որ հովային եւ անուշահոտ ջրով
լինի եփած»:

== Նոյն բառն կը գտնուի եւ այլուր առ
Հերացւոյն. «Ապա թէ հիւանդն նուաղի, դու
աւծէ ի մարմինն հով Լե-Լե-ով», ԻԲ, 44: Լե-
Լե-ոյ, պրս. «Լէ-Լէ-է է անուշահոտ բաղա-
դրութիւն ինչ առ ի փարատել զնեխութիւնն
օդոյ», Գէորգ:

ԺԶ. 904. «Լեպեդիս: Հին Բժշկարանն
ուրիշ բուսոց հետ յիշէ՝ ակընջի դեղ. թերեւս
ըլլայ *Lepidium* որ է ըստ մեզ նուարտակ:
— 3126. «Քաղկու? [տպ. Քաղկու!] Հին
Բժշկարանն ակընջի մէջ աճած մսի դեղ գրէ,
«Լեպեդիս (*Lepidium*, նուարտակ), Քաղկու,

ճնարակ, միաչաք արա եւ մանրէ, մեղրով եւ քացիով յարո եւ ուճնիշ արա, եւ կամ զդեղդ ցամաք ի ներս փշէն:

= Փոխանակ Լէպիդիւմ [Lepidium = նուարտակ], Բուլիւն? կարգաւ անբաժան Լէպիդիւմ-իւն, ուղղագոյն Լէպիդիւմ-իւն, յն. Λεπιδόχαλκος, գղ. Écaille ou Paillette de l'airain qu'on bat sur l'enclume, պատառ պղնձոյ: Բառիս վերջին մասն է թերեւս ի Գաղ. Ա. եւ Բ. «Բուլիւն-է. պղնձ մանրեալ»: || Թո՛ր ի թէ Ա. Բժշկարանի Լէպիդիւմ-իւն, կամ ուղղագոյն Լէպիդիւմ-իւն, բառի մտօք ըսած է Մխ. Հերացի ի Մխիթարու թեան քերմանց, ԻԷ, 74, պղնձի քերման. «Ա՛ն... պղնձի քերման, եւ Բանկի հունդ, որ է Աղջէշ Բանկ, յամեն մէկէ մի դրամ. զայս ամենս աղաւ եւ մաղէ, եւ խաշխաշի ձիթով շաղվէ, եւ ի վերայ տեղացն սպեղանի արաւ»: ||

ԺԷ. 981. «Խաղողիկ: Անունէն տարբեր բոյս է, ըստ բառից Գալիենոսի, ուր գրուի Կիւնոս, յն. Κύανος, լատ. Cyanus, ըստ գունոյն՝ որ է կապոյտ, ինչպէս անուանի եւ փ. Bluet. այլ եւ Barbeau, Casse-lunette եւ այլն. ըստ բուսաբանից՝ Տերեփուկի (Centaurum) ցեղէն է. տես եւ զայն:»

= Ալ գրէ եւ Նոր Հայկզ. «Խաղողիկ. 1. յն. Σταφύλιον, Uvula. եւ եւս յն. Κόων χυλίονη. Bubus canina կամ Uva spina, Crespina: Մանր խաղող. եւ որ ինչ նման է նմա. Ի-լի-ճիւ, -ժիւ Ի-լի-ճիւ, Գ-լի-ճիւ, Գ-լի-ճիւ, Ի-լի-ճիւ, Ի-լի-ճիւ, Ի-լի-ճիւ, եւ այլն.

Գաղիանոս: — 2. Խաղողիկ. որ գրի եւ Խաղալիկ, Խաղալիք, Ղաղուկ. յն. Στ α φ υ λ ή, Uva, Uvula, Gurgulio. Սոսորդ, զանգիկ, լեզուակ, մակալիզու. եւ ցաւ նորին. [աշխարհաբար] կողկողիտ, պզտի լեզու. ԽԼԾԻԺ. Գաղիանոս:

Խաղալիկ ոչ է գղ. Bluet ծաղիկն, եւ ոչ Մանր Խաղող. այլ Զանգիկ, լեզուակ, ինչպէս կը գրէ Նոր Հայկը. յերկրորդ նշանակութեանն, գղ. Luette. Ի բառս Գաղիանոսի «Կէն... Խաղողիկ» է յն. Κι ο ν ι ζ, գղ. Luette du gosier որ կ'ըսուի եւս Κι ω ν: Այս Խաղալիկ կը գտնուի եւ ի հատածի իմիք Յակոբայ Բժշկապետի (Բժշկութեան ԺԳ., երես 15, 22 Ս. Ղաղարու). «Խեղդումն փողիցն, եւ խոզախեղդութիւնք, եւ աւելանալ Խաղալիկն [գղ. la chute de la luette], եւ ցաւ տառամանցն»: Այլուր. «Եւ տամ ձեզ երգումն... ի սուրբ բեւեռն Քրիստոսի՝ որ Տեառն արեամբն ներկեալ էր, թէ Խաղալիկն ես, ... թէ գլխիվայրն ես, թէ գլխիվերն ես, թէ յողն (կամ յուլն) ես, թէ ծողն (կամ ծուլն) ես, թէ շարժուլն ես, թէ ելուլն ես, (Բժշկութեան Զ., երես 418, 22 Ս. Ղաղարու): Կայ եւ Խաղալիկ ի Բժշ. Ա., երես 125, զորոյ զվկայու թիւնն ընդօրինակած չեմ: Գիտելի է որ լտ. Uva կը նշանակէ թէ Խաղող եւ թէ Խաղալիկ, այս ինքն Զանգիկ. նոյնպէս իտ. Uva, Խաղող, եւ Uvola կամ Ugola, Խաղալիկ, Զանգիկ. եւ գղ. Luette, որ կը ստուգաբանի Մանր Խաղող:

ԺԸ. 1105. *«Խոզունկ: Զրային մամուռ*
 է, սովորաբար խօզ գրուի. տես զայն: —
 1167, ի բառն խօզ. *«Գալիենոսի բառից մէջ*
գրուած է Ատրիկա բառի գիմաց՝ Խոզունկ.
հաւանօրէն Alga, փ. Algue»: — 1957, ի
 բառն մամուռ. *«Լօռ, խօզ, Խօզունկ, խօզխոտ:*
 — 1443. *«Կոզունկ. ըստ Ստ. Ռոշքեան է*
լտ. Solanum, փ. Morelle, որ կամ Շնխաղողի
տեսակներէն է կամ Պատնիճանի պէս թանձր
բանջարեղէն մի: Բառ գիրք [որ Բառ գիրք] գրէ.
«Սորին, Կոզունկ, Strychnus [տպ. Stryenus].
սա նշանակէ ժանտ-ընկոյղ կամ օրծացուցիչ
ընկուզենին¹, փ. Vomiquier, որ թուի կամ
ծառ կ'ըլլայ. պտուղքն հատեր են կակուղ
մսով, որոց մէջ մէկ կամ աւելի կուտ կ'ըլլայ»:
 = Եւ սակայն նոր Հայկղ. ուղիղ գրած
 է. *«Խօշ-ի, որպէս թէ խօզ փոքրիկ. այն է*
ազգ. Ողնւոյ [գղ. Hérissou]՝ իբր խոզանստեւ,
յն. ὕστροξ, որպէս խոզաստեւ [hys =
խօզ, thrix = Սաղ, Ստեւ], լտ. Hystrix.
Գաղիանոս, որ է գղ. Porc-épic. ի բառս
Գաղիանոսի՝ զոր Ռոշքեան ունեցած է ի ձեռին՝
սխալ գրեալ է «Ստրկա [եւ ոչ Ատրկա =
Alga]. *Իշ-ի, ինչպէս սխալ կը գրէ եւ*
Գաղ. Ա. բայց Գաղ. Բ. ուղիղ կը գրէ «Ստրկա.
Խօշ-ի: Զայս Սորին փոխանակ իմանալոյ յն.
ὕστροξ, գղ. Porc-épic, Ռոշքեան շփոթած
է յն. Στροβύλος բառին հետ, գղ. Morelle
noire ou vulgaire, plante: diverses espèces
de Solanum, et autres plantes de la même

famille. Հայերէն Մորմ, Շնխաղող. իսկ Հ. Ալի-
շան կը շփոթէ լտ. Alga = քրային մամուռ
բառին հետ: Յոյն Στρυχνος բառի անուամբ
կը կոչուի գղ. եւ le Strychnos noix vo-
mique, dit vulgairement Vomiquier, Ախորէ:

Ծանօթութիւն.

1. (Երես 19.) Այսպէս կ'ըսէ Հ. Ալիշան
եւ ի Թ. 2329, թէ «Բուսաբանք Strychnus ա-
նուամբ հիմայ կ'իմանան հնդկային ործացուցիչ
ընկոյղը. այլ յն. Στρυχνος կը թարգմանուի
Solanum, ինչպէս դրեալ է արդէն ի Թ. 2117:

ԺԹ. 1206. «Ժկու: Գալիենուս բառից
մէջ այսոր զուգանիշն է Դրեմիսն. որոյ նոյնա-
ձայն կայ Drimys կամ Drymis բոյս մի, բայց
նորագիւտ աշխարհաց Ամերիկոյ եւ Աւստրալիոյ.
սակայն կայ եւ Drymeia բոյս, Carex կոչուած
Պրտուեղինաց տեսակներէն:»

= Եթէ Գաղ. Դ. սխալ կը գրէ «Դրե-
միսին, Ժկու, բայց Գաղ. Գ. (նոյնպէս են
Գաղ. Ա) ուղիղ կը գրեն «Դրեմիսին, Էթ-»,
որ է յն. Δριμύς, գղ. Aigre = Թթու,
Acre = Էթ-, Acerbe = Դաժան, Տախ:

Ի. 1317. «Կապուտակաղեղ: Հին
Բժշկարանն՝ Հռոմ ձիթոյ հետ դեղ կարգէ
լուսն իջած աչքի, եւ այտուցի, եւ այլն:»

= Չեմ կարծեր թէ Կապուտակաղեղ
է բոյս, այլ ներկ կամ նիւթ, Տես ի համարն Ե
Կարմրադէղ = գղ. Minium, կայ եւ Սդիդի-
դէղ (Մատթէոս վարդապետ, ի գիրս Եւագրի

դոնտացւոյ) կամ Սդիոնի դէշ (Գիրք Աստուծոյ, ԺԶԶ, 114. ՅԺԲ, 210. ՅԻ, 218. ԲԺԶ. Ա. 47), գլ. Céruse: — Նեմեսիոսի (ՅԶ. Բնութեան հարդոյ, Դ, 64, տպ. Ս. Ղազարու, 1889) Չրէտ-դէլեան բառն կը մեկնուի ի լուծմունսն (անդ, ծան. 1). «Չրէտդէլեանն է չորս դէշ, զոր առնուն նկարողք զսպիտակն եւ զսեւաւ, զկարմիր եւ զկապուս-դէշ, եւ կամ եւս աւելի դէշ: || Նման կապուտակադեղ, կարմրադեղ, Սպիտակադեղ բառից ունինք եւ Սեւ-դէշ, որ է թանաք, կամ յունաբար Մելան: ||

ԻԱ. 1325. «Կառաքոյս: Անուամբ եւ նմանութեամբ բոյս, այլ էութեամբ կենդանի, կամ միջասահման եւ միջնորդ բուսեղինաց եւ շնչաւորաց. անոր համար կոչուի եւ կենդանաբոյս կամ կենդանադէշ, փ. Zoophyte [տպ. Zoophite], եւ այլն: Տես «Կառաքոյս» եւ Թ. 1301, ի մեկնութեան կանկատունկ բառի:

= կառաքոյս (եւ ոչ կառաքոյս) է յն. *Kάραβος*, գլ. Langouste, այս ինքն առանց յառաջակողմեան մեծ ճանկերու Աստակոսն (գլ. Homard), Պէճէտ ըստ թուրքաց: Նեմեսիոս կ'ըսէ (ՅԶ. Բնութեան հարդոյ, Դ, 59). «Բայց ոչ ամենայն կենդանիք զամենայն մասնկունս մարմնոյ ունին, այլ է ինչ՝ զոր ոչն ունին. քանզի ոմանք ի նոցանէ առանց ոտից են, որպէս ձկունք եւ աւձք. եւ ոմանք անգլուխք¹, որպէս կարկինոսն եւ կառաքոսն [տպ. կառաքոյսն] եւ այլք ի լուղակացն. քանզի ի լանջսն ունին զզգայարանսն, վասն ոչ ունելոյ նոցա

գլուխս, Բնագիրն կ'ըսէ *Kαρχίνοι καὶ Κά-
 ραβοί* (լատ. Թարգմանութիւնն՝ *canceri et ca-
 rabi*), ինչպէս եւ ի գլուխն Բ. 30, ծան. 1,
 զոյգ կը յիշէ *οὗ καὶ Κάραβοι καὶ Καρχίνοι*,
 զոր Հայ Թարգմանիչն փոխած է «կարկինոսքն
 եւ գաղտակուրքն»: Ի նեմեսիոսէ առեալ կը
 գրէ եւ Վարդան Արեւելցի (Պրժ. 4, տպ.
 Ս. Ղազարու). «Իսկ ի հինգ շուրջն եւ ի վեցն,
 եւ հրաման ի ջուր եւ յերկիր վասն կենդա-
 նեաց, սկսեալ է հեռաբան [տպ. է հեռաբան]
 եւ ի սպունգս: Ա՛յլ ոմն. «Եւ Աստուած
 զնշան կենդանութեան է հեռաբան եւ ի խեցե-
 մորթս. Յայտնաւորք, Արեգ ԺԴ. (տես «կա-
 ռաբոյս» ի նոր Հայկղ., ուր գրեալ է է հեռա-
 բան): Սոյն *Κάραβοι* բառն Թարգմանեալ է
 հեռաբան ի Բարսղի Վէյր-բէն, Ի, 140. «Ողորկա-
 պատեանք, այս ինքն հեռաբան [ըստ 2. Անտոնեան
 Հարց. տպագիրն՝ հեռաբան] եւ խեցգետինք. զոր
 Fialon կը թարգմանէ „les crabes² et les
 écrevisses“. Երես 447: Իսկ Առաքելի Սիւնեց-
 ւոյ ի Մեկնութեան Սահմանաց Գրոց Արիստո-
 տելի [Արիստոտելի³ Թէ Գրեմէ Անյաւելի³] ըսելն,
 «կենդանաբոյսն՝ այս ինքն Նարաբոյսն՝ որ ի
 ծովեզերքն լինի, որ բուսեալ է ի քարն եւ
 արմատացեալ է ի նմա, եւ այլն, համարելի
 է յառաջագայեալ յանգիտութենէ նշանակու-
 թեան *Κάραβοι* բառի, զվերջին վանկն բն.
 հայերէն բն. կարծեւորով: Ասարայ Սեբաստաց-
 ւոյ «Թուխք. հեռաբան» (Հայբան, Թ. 812)
 անծանօթ է ինձ:

Ծանոթութիւնք.

1. (Երես 21.) Ըստ այժմու գիտնոց Ան-
գլի-ի- (գլ. Acéphales) կը կոչուին Ոսարէք,
Չկան ականջքն (գլ. Moules):

2. (Երես 22.) Բայց ըստ Alexandreի
Κάραβος է Langouste:

3. (Երես 22.) Դիտել տուած եմ թէ
Հ. Ալիշան ի Թ. 1325 «Արիստոտելի» վերագրած
է զՍահմանաց գիրս՝ որ Դաւթի Անյաղթի է: Նոյն-
պէս ի Թ. 868 կը գրէ Հ. Ալիշան. «Արիստոտելի
Սահմանաց գիրք»:

ԻԲ. 1366. «Կարմրադեղ. որ է Սի-
լիկոն, կ'ըսէ Բժշկարան մի. իսկ Սիլիկոնն
է Ասրունճ. տես Թ. 183 [տպ. 123]:

= Տես ի համարն Ե:

ԻԳ. 1440. «Կշայ? Ոչ բոյս, այլ ծա-
ռոց խէժ կամ ռետին կ'ըսուի»:

= Այս բառ կը գտնուի ի Վարդանայ
Արեւելցւոյ Մէկն-Բէնն Ծննդոյ գրոյ, համանիշ
նաւթի կամ կպրոյ, գլ. Bitume, որ չէ խէժ
կամ ռետին ի ծառոց, այլ ի խորս երկրի կը
գտնուի. «Նաւթիւ ծեփեսցես (զտապանն), որ
է նա ինքն կշայ. — «խորովեալ հրով աղիւ-
սովք եւ կշայիւք ծեփաւք (շինէին զաշտա-
րակն)». տես «Կշայ. ի նոր Հայկդ.: Ի գիրս
Ծննդոց, Զ. 14, կ'ըսուի ն-Բ. եւ ԺԱ. 3,
կոչուի:

[Դիտել-Բէնն: — Հ. Ալիշան ունեցած է
ի ձեռին Հաւաքումն մի (թերեւս Հաւաքումնս)
բուսական կամ կարծեցեալ-բուսական բառից:

ՍՈՒՐԲ ՆՆՐԱԷՍ ՕՅՈՐԶԱԼԻ

Գ Ր Ա Դ Ա Ր Ա Ն

ST. NERSES SHINQHALI

LIBRARY

ARMENIAN PRELACY

քաղելոց յԱռձեռն Բառարանէն, որ Նոր Հայկաղենի բառից գումարութիւնն է ամենամեծ մասամբ՝ առանց Նախնեաց վկայութեանց: Այսպիսի 9 բառ կը յիշէ Հ. Ալիշան՝ եւ կը խոստովանի որ զուստն կ'անգիտանայ, մինչդեռ ի Նոր Հայկաղենին նշանակեալ են տեղիքն.

1. Թ. 36. «Աճ-ը, կամ Այճ-ը, կամ Այճ-ը: Այսպէս կոչեն ոմանք Սեւ կաղամախին *Populus Nigra*, բայց ի գրոց է թէ ի ռամկաց լսուած այս անունս, չեմ գիտեր: — «Այճ-ը կամ Այճ-ը. գ. անուն ծառոյ: Տես ի բառն կաղամախ. բայց ի «կաղամախ» կը մոռանայ զբառդ Նոր Հայկը:»

2. Թ. 542. «Դ-ժ-ն-մ-ն? Դամասկացի Սալորն այսպէս կոչուած է. բայց կոչողն ինձ անյայտ. եւ ի Թ. 2683, կը յիշուի դարձեալ Դ-ժ-ն-մ-ն իբր ազգ ինչ Սալորոյ: — «Դ-ժ-ն-մ-ն» (եթէ չկայցէ վրիպակ գրչի). Դնի փոխանակ յն. ձայնիս *Βροάβυλον*, որ է Ազգ շուռոսի, կամ սալորի՝ Դամոն դամասկեան կոչեցեալ, «Ոչ ի Դ-ժ-ն-մ-ն» ինչ, եւ կամ ի կաղնիս կամ ի նոյնպիսի պտղոցն վայելմունս լինելով՝ «Գր. Նիւսացի, Մեկն. Երգոց Երգոյն»: [Յն. *Βροάβυλα* է գլ. *Prunelles*, sortes de petites prunes sauvages:]

3. Թ. 1440. «Կշ-ոյ. զոր ի վերոյ գրեցի:

4. Թ. 2560. «Պղ-դ-մ-ն. յիշած է բառ-հաւաք ոմն. երեւի թէ տառադարձեալ յն. բառն է *Πλάτανος*, եւ լատ. *Platanus*, որ է Սօսի ծառն: — «Պղ-դ-մ-ն. գ. բառ յն. Ազգ

մայր փայտի. յն. Πλάτανος, Platanus. Կապեցին զսուրբն ընդ գոսացեալ ծառ մի աշտան ձեռս յետս. «Յայսմաւուրք, Մայիս ԻԲ. »

5. Թ. 2601. «Պե՛ժ. վայրի թղենի կ'ըսուի. բայց գրողն անյայտ է ինձ. գուցէ ըլլա՞յ Պսեմն:» — Պե՛ժ, ի, ից. գ. բառ անյայտ. որպէս թղենի պարտիզաց կամ դաշտաց. «Ի թղենեացն՝ են որ բերեն պտուղ, եւ որք զնոյն ոչ ընկալեալ զստուեր զարուի պե՛ժիցն, դոյնպէս լինին. Եփր. աւետար.» [փոխանակ «Եփր. աւետար.» կարգա՝ «Եփր. ի Մարգարիտն յայտնութիւն. 2. Բ. Մատենագրութեանց Սրբոյն Եփրեմի, երես 361:]

6. Թ. 2685 [տպ. 2585]. «Սե՛ւ-դ-Վե՛ւ?», սա չէ բոյս, այլ Սե՛ւ- աղ-Վե՛ւ: Տես ի համարն ԼԱ:

7. Թ. 2836. «Սե՛ւ-Վե՛ւ? Յիշեն բառ հաւաքք առանց բացատրութեան, եւ թուի հետեւեալն, Ստրոբոլոն [տպ. Ստրոփոլոն], վայրի փստղենի»: — «Սե՛ւ-Վե՛ւ. գ. բառ յն. Στροβίλος, στροβίλεω. Pinus, pinetum. Սոճի, շոճի, մայր ծառ՝ որպէս վայրի փստղենի, յորմէ ելանէ մարիս. «Զպողոս գլխատեցին առ սե՛ւ-Վե՛ւ ծառովն. Ճառքնտիր Բ. »: [Յն. Στροβίλεα է գղ. Pin:]

8. Թ. 3003. «Տե՛ւի. Բառ հաւաքք մի նշանակած է իր բուսական ցանկին մէջ»: — «Տե՛ւի. գ. խոտ՝ որ ունի բրդոտ տերեւս. Գաղիանոս, ըստ Ստեփ. Լեհ. » [իմա՝ ըստ Ստեփ. Կամենի-ցացոյ, որ է Ռոշքեանն:]

9. Թ. 3225. «Բ-ին ? նշանակած է բառ-
հաւաք ոմն : — «Բ-ին. ա. [պիտի՝ գ. =
գոյական] : բառ անյայտ, որպէս բոյս ինչ կամ
մետաղ. զի ուր գրի ըստ հյ. Մաքս. ի Դիոն.
«Այլ եւ յանշունչս գտանես այսպիսի զօրու-
թիւնս՝ ի բոյսս եւ ի «ն-ն» : ի յն. դնի, «ի բոյսս,
եւ ի խոտս, եւ ի մետաղս : Տես եւ Քսուկ :
[Թերեւս ուղիղն է՝ «ի բոյսս եւ ի «ն-ն» :]

Յիշեմ եւ զնորահայրն Խնթ-դէղ, զոր նոյն-
պէս կ'անգիտանայ Հ. Ալիշան ի Թ. 1075.
«Խնթ-դէղ. նոր բառահաւաք մի նշանակած է.
անծանօթ է իսկութիւնն : Զայս բառ յարմա-
րած է ճամճեան յիւր Իտ. - Գաղղ. - Հայ. - Տճկ.
Բանարանին իտ. Matricale, գղ. Matricaire
բուսոյն. եւ ի բառն Tanaceto, գղ. Tanaisie,
կը գրէ դարձեալ ճամճեան. «խոտ ինչ նման
Խնթ-դէղ» : Խնթ-դէղ է ի բառիցն Խնթ (ար-
գանդի) եւ Դէղ :

ԻԴ. 1443. «*Ynquily*, գղ. Morelle կամ
Vomiquier» :

= Տես ի համարն ԺԸ ուղիղն է Խնթ-դէ,
գղ. Porc-épic :

ԻԵ. 1473. «*Ynyz* ? Անծանօթ անուն մի
եւ նիւթ, որոյ նոյնանիշ յոյնն ըստ բառից Գա-
լիենու է ուրիշ անծանօթ մի, Դ-դէրէ ? »

1526. «*Yn-ն*. Թերեւս *Ynyz*ն է (Թ. 1473) :
— 1571. «*Yn-ն* : Տեսակ մի կարծրակեղեւ Գգմոյ.
Թ. Ս- Գ-դ-դէ . . . : Հաւանօրէն նոյն են եւ *Ynyz*
եւ *Yn-ն*, որք յիշուեցան (Թ. 1473, 1526),
իրբեւ գինւոյ աման» : Եւ ի Հալազին, յերես 679,

Թ. 1473. «Կոյշ. Գալիենու լաւ օրինակ մի
 զուգէ այս բառս ընդ Դուրեւէ, որ թուի ար. Զ-
 ւուրէն ճճին կամ որդն, որոյ համար Ամիրտ. կ'ըսէ,
 թէ Հայք Կու կոչեն: Եթէ զԴադիրէ ուղղելի է
 Դարիրէ, միթէ Կոյշն ալ կարծելի չէ՞ Կու ո՞ւր
 = Ո՞վ կարծէր թէ յետ երկարօրէն
 գրելոյ ի Հայկական Բառաքննութեան, երեսք
 117—119, թէ Կոյշ սխալ բառ է եւ սխալ
 նշանակութիւն տաւ ի մեր արդի բառարանս,
 իբր գլ. Diarrhée (տես ի Ռոշքեանն, Նոր
 Հայկ. Զատնայանի Հայ.-Իտ., Առձեռն. եւ
 յաւել՝ «Cacasangue, Թանչք, Կոյշ. Ճամ-
 ճեան, Բագ. Իտ.-Գաղղ.-Հայ.-Տաճկ.: —
 «Գ.ւ. ւի-ր.ւի. Թանչ. Կոյշ. որովայնածութիւն. .
 Պօղաճ.». Ո՞վ կարծէր որ յետ ցուցանելոյ թէ
 Կու կամ Կու է ուղիղ ընթերցուածն եւ կը
 նշանակէ տեսակ մի որդն, ի բոլորել հնգետա-
 սան ամաց հրատարակութեան Բառաքննու-
 թեանն՝ Հ. Ալիշան դարձեալ Կոյշ պիտի կար-
 դար, եւ բուսոց մէջ պիտի դասակարգէր զայն
 իբրեւ Գդում, եւ հազիւ ի Շալակին՝ երկ-
 բայանօք, պիտի մտաբերէր Կու ընթեռնուլ եւ
 ճճի կամ որդն իմանալ: Ըսած էի ի Բառա-
 քննութեանս որ արաբերէն լեզուի մէջ որոնելու
 է Դուրեւէ, Դուրեւէն կամ Զուրեւէն. գտի ապա
 րաբերէն Զուրեւէն ի Բառագիրս Պօղաճեանի,
 որ եւ թուրքերէն կը կոչէ զայն Գուուլ ակէճէյէ
 [գլ. Cantharide, եթէ չեմ սխալիր]: Կայ
 արաբերէն եւ ճիւղ, որ կը յիշեցնէ Ղու. բայց
 ճիւղ թուի կոյադնդիւ, գլ. Escarbot, Գէորգ

կը գրէ. “Սերկիսիէրաւն, Բղէզ որ գոյանայ
յաղքիւսս, եւ է ճճի իմն սեաւ. Թուրքերէն
Տօն-ըն-նէն, եւ արպերէն ճիւղ”:

Ի. Զ. 1496. “Կոտիկնդ. Բիւզանդ պատ-
միչ (Ե. Ի. Գ.), կ’ըսէ, որ անարժան Թագաւորն
Պապ՝ ընթրեաց ատեն “Դեղ մահու ընդ Կո-
տիկնդն խառնեալ,, խմցուց Ս. Ներսէս Հայրա-
պետի, եւ Թունաւորեց, հաւանօրէն է յն. *Kó-
τεινος*, վայրի Չիթենույ (*Oleaster*) կուտ,,

== կը գրէ եւ Նոր Հայկդ. “Կոթինդ.
գ. նոյն կարծեցեալ ընդ յն. *Kóτεινος*, *Acin-
nus*, որ է Հատ խաղողոյ կամ Համչի,,

Յն. *Kóτεινός* է գղ. *Olive sauvage*,
վայրի Չիթապտուղ, եւ *Kóτεινος*, գղ. *Olivier
sauvage*, վայրի Չիթենի, չգիտեմ թէ ուր
գտած են Նոր Հայկդ. եւ Հ. Ալիշան թէ *Kó-
τεινος* է “Հատ խաղողոյ¹ կամ Համչի,, եւ
“վայրի Չիթենույ կուտ,,: Վայրի Չիթենուվ
կամ Չիթապտուղ Թունաւորեալ համարել
զՍ. Ներսէս՝ անտեղի է. Կոթինդ (զոր ճիւղ-
քին Բ. երես ԿԳ. 22 Ս. Ղաղարու, կը գրէ
Կոթինդ) անշուշտ պարսկերէն բառ է եւ կը
նշանակէ բաժակ, թերեւս նոյն ընդ յն. *Kónov*,
Կոթին, որ առեալ ի պարսիկ լեզուէ՝ է *Sorte de
grande coupe*. Ըստ այսմ հաւանական է ըն-
թրենուլ ի Բիւզանդ, “Դեղ մահու ընդ Կո-
թինդն խառնեալ,, այս ինքն՝ ի բաժակն:

Ծանօթութիւն.

1. (Երես 28.) Հոթն խաղողոյ՝ յն. կ’ըսուի
Δαχενος, գղ. *Grain de raisin*.

ԻԷ. 1619. “Համկնա? Ըստ Ս. Ռոշ-
քեան է Դափնի կամ Դափնոյ հատերն”,

= Ռոշքեան կը գրէ. “Համկնայ. Դա-
փընւոյ տեսակ՝ որ զշատ կոկոնս [իմա՛ իտ. Cóc-
cola, Bacca, գղ. Baie] ունի. Baccalia [գղ.
Laurier commun qui porte beaucoup de
baies], Գաղ. բառ”,

Գաղիանոսի բառից գրածն է. “Բակշաթլ-
համկնա, փալփալնա հին, որ է խոճկորակ,,
Գաղ. Գ. — “Բակշաթլհամկնա, փալփալնա-
հին, եւ ինքդ խոճկորակ,, Գաղ. Ա (չիք ոչ ի
Գաղ. Բ, ոչ ի Գաղ. Դ): Ռոշքեան զԲակշաթլ-
ուղղած կամ ընթերցած է Բակշաթլ եւ զուգած
ընդ նմանաձայն լատինականին Baccalia, Ազգ.
Դափնւոյ, որոյ հոմանիշ ալ կը դնէ հայերէն
Համկնայ, մինչդեռ Բակշաթլ եւ հակա (ոչ
հակա) անբաժան բառեր են արաբական և յո-
դիւ միաւորեալք, Պակշաթլ է-լ հակա¹ = թուրք.
Սեփիլ օրն = լատ. Tortulacea (Meninski, Ono-
mastikon) = գղ. Pourpier. Արաբերէն
Պակշաթլ է, 1. Բանջար, 2. Ոլոռն կամ Բակլայ.
զնշանակութիւն հակա բառին՝ բոյս է թէ այլ
ինչ, չգիտեմ. բայց այսչափս ստոյգ է որ չիք
հայերէն կամ արաբերէն բառ՝ Համկնայ =
Ազգ. Դափնւոյ: Իսկ Փակշաթլն, որ կայ գրեալ
եւ Փակշաթլն (տես ի համարն շե), է պրս.
“Փերթիէն կամ Ֆերթիէն, Անմեռուկ, Փրփրեմ,
Թուրք. Սեփիլ օրն, Փերթիէն². արաբերէն Պակշ-
աթլ է-լ հակա,, (Գէորգ), գղ. Pourpier, որ
հայերէն կ'ըսուի նաեւ խոճկորակ (ոչ Կոճ-

կորակ, ինչպէս կը գրէ Հ. Ալիշան, տես ի համարն ՀԵ):

Ծանօթ--Ի՛նչ-նչ.

1. (Երես 29.) Սխալ է ի Թ. 422 Պ-Իւլիւս Էւ Զ-ճ, փոխ. Զ-ճ, որ ուղիղ կը գրուի ի Թ. 1047 Զ-ճ, Զ-ճ:

2. (Երես 29.) Հ. Ալիշան կ'ըսէ ի Թ. 123, "Անմեռուկ. ծանօթ բանջար ուտելի, որոյ աւելի բնտիր անունն է Փրփրեմ": Ես զհակառակն կարծեմ. "Անմեռուկ" է բուն հայ անունն գղ. Pourpier բանջարոյ, բնտիր եւ վայելուչ բառ Ան-մեռ-ուկ, բայց որում ունինք եւ "վաղամեռուկ", գղ. Jong odorant (տես գայս ի համարն ՃՀ), իսկ "Փրփրեմ" է թուրքերէն Փրփրէմ, բայց ասելոյ Գէորգայ:

ԻԸ. 1645. "Հասուլա? Սեւ վարդն է, բայց Ասարայ. — "Ի՞նչ լեզուով է բառդ, եւ ինչ զարմանալի վարդ?,"

— Հասուլա արաբերէն կը նշանակէ զայն հիւանդութիւնն՝ որ պարսկերէն կ'ըսուի "Սէ-ր-Է-Է-Է. Հարսանիթ, է տեսակ իմն պալարի՝ ու լինի կարմրագոյն, թուրք. Գըլ-Է-Է [գղ. Rougeole], եւ արայ. Հ-ճ, որ եւ ասի Սէ-ր-Է-Է-Է Սէ-ր-Է-Է, Գէորգ: Բայց Աւգեր եւ Էմին Հ-ճ կը կոչեն այլ հիւանդութիւն մի որ գղ. կ'ըսուի Pourpre, եւ Պօղաճեան ալ կը գրէ. "Հ-ճ, արբ. 1. Ծիրանի, 2. Հարսանիթ, թուրք. Էլ-Է-Է-Է, — Սէ- Է-Է կայ եւ առ Սիւիթարայ Հերացւոյ, ԻԶ, 70. "Երբ ի մարմինն [հիւանդին] Է-Է-Է-Է ելանէ՝ աղտորի հատի չափք՝ եւ տես լինի, պարտ է փախչել եւ ի զատ կենալ,"

կայ անդ եւ լուրդ. “Եւ լուրդ՝ զոր Հարսանիթ է
ասեն, եւ յԱղուանից [տպ. աղաւնեաց] տունն՝
քութէշ, նոյնպէս իւր պատճառն արոյնն լինի,,
թուրքերէն Գ--ը Էշէն նոյն է ընդ Գըշ--է,
ըստ Պողաճեան (գղ. Rougeole):

ԻԹ. 1646. “Հ--լուրի, Համարիսն: Տես
Անաքեալ, Թ. 151,,

= Տես ի Համարն Գ:

Լ. 1820. “Ղլկնդում? Թութիա Հընդի,
այսպէս մեկնուած է անծանօթ գրողէ,,

= Պարսկերէն “Թ--ը [գղ Tutie] է
բաղադրութիւն իմն հռչակեալ եւ ծանուցեալ
ամենեցուն, եւ եւս՝ է տեսակ իմն Սպիտակ
ծաղկան, զոր չորացուցեալ՝ իսկոյն յաչս քար-
շին,, Գէորգ: Թ--ը ծաղիկ նշանակեալ է եւ
ի Հ--է--ի, Թ. 809, բայց “Ղլկնդում” =
Թ--ը Հընդի,,ն ոչ է ծաղիկն, այլ անտարա-
կոյս “Ղլկնդում” = յն. *Xáλxαv θov*, =
Couperose ou Sulfate de cuivre, vulgaire-
ment Noir de cordonnier: Սոյն *Xáλxαv θov*
գրեալ է ի բառս Գաղիանոսի Ա. “Բ--ը,,
ծաղիկ պղնձոյ, որ է ժանգառ,,: Արաբացի քի-
միարարք Colcothar բառ մի ունին, որ ա-
ղաւաղութիւն կը համարուի *Xáλxαv θov* ի
(տես Colcothar ի M. Devic). եւ այս Colco-
thar կամ Colcotar է յիշատակեալն ի
Թրգմ. Գեղոց. “Կալի--ը, Այլած արջասպ
Օխթեցի,, այս ինքն Ո--է--ը, յանուանէ Ուխ-
տիք (Olti) քաղաքի մեր Տայոց աշխարհին: Կայ
եւ ի Գաղ. Ա. “Կալի--ը, Հոռոմ արջասպ,,

եւ “*Λιανήνη*”, երեցած [= Այրեցած] ար-
ջասպ,, : Արջասպ = գլ. Couperose կամ Vitriol:

LU. 2115. “Մորէ. Հին Բժշկարանն
բանջարեղինաց դասին մէջ յիշէ զայս. Մորէ,
երկու ազգ. են. է որ գարէալոյրով եւ է որ
ձկօմ (ձուկով, ձկամբ),, : Թերեւս այս է Կիւրղի
Ս. Գրոց մեկնութեան մէջ (Դ. Թագ. ԺԴ
[տպ. Դ], 9) գրուածն. “Ակքանն... նման Մորի
կամ կաղանչանն,, : — Եւ ի բառս Աւետիք
Գրոց կը գրէ Հ. Ալիշան. “Մորէ, ի Հին բժշկա-
րանս ի կարգի բանջարոց դասի,, :

= Մորէ բառի հնութիւնն կ'ենէ մինչեւ ի
Հինգերորդ դար մեր գրականութեան. “Նուրբ
չուանաւք զականջսն հատանէին, եւ զնոյն կար-
ծրագունիւքն վանդակաւ ի վեր ամբառնային,
մեղու եւ հրէիւ Թացեալ՝ ի պիծակաց եւ ի
մեղուաց գաւշեալ լինէր ի միջաւրէին՝ յարե-
գականն բոցակիղարար ջերմութեանն,, : Ս. Գր.
Նազիանզացի, Աւետիք Այնտէրն Թուրքի.
յոյն բնագիրն կ'ըսէ Γάρου, երես 124 Մաւ-
րինեան Բենեդիկտեանց հրատարակութեան¹,
ուր եւ լատիներէն նոյնպէս Թարգմանեալ է
Garum². — “Այլ գինի եւ իւղ, ձու, ձուկն,
պանիր, կոգի, կաղտի, բածին, շճուկ, կաթն,
խեր³, եւ յիւն հրէ, զայս բնաւ ամենեւին չէ
աւրէն եւ ոչ վայել է ճաշակել [ի պահս Բա-
ռասնորդաց],, : Յոհ. Մանդակ., ՅԼ. Քառանդ-
դական պահոց, 210 (տպ. Ս. Ղաղարու 1860):
Յաճախ եւ ի Բժշկարանս. “Եւ կերակուր...
տուր ճականդեղի տակ եւ ծնելբեկ հրէով,, :

Մ/ս. Հեր. ԼԲ, 89: — “Եփ մարդ հրէ ուտէ՝
 գողն սեւ ելնէ,,. Բժշ. Ա, 20. եւ դարձեալ
 ի նմին Բժշկարանի. “Մհրէով լաւ է ուտել
 (զթուղն),,. Հոգեւոր, Թ, 807: — “Թէ
 հրէով ուտէ (ղՀացհամեմն)՝ լոյծէ,,. անդ,
 Թ. 1666: — “Եւ քան զամենայն ախորժական
 է ցորենովն, մանաւանդ՝ թէ մեղր եւ եղ եւ
 պղպեղ եւ հրէ լնուն ի վերայ՝ ուտեն,,. անդ,
 Թ. 3026: — “Ի վերայ երկու հարիւր լիտր
 գինւոյն՝ վեց թուսթ հրէ լից,,. Գիրք Աստու-
 ան, ՃՀԸ, 115: Լսենք եւ զԱմիրտովաթ.
 “Մհրէ, որ է Յ [այս ինքն՝ Զարապերէն =
 արարերէն] Ադիւհայ, զինքն յալուրէն [= գա-
 րէալոյրով, Բժշ. Ա] եւ յաղէն եւ ջրէն եւ ի
 Սեւ Գնդիկէն եւ Ըռազանայէն եւ ի մեղրէն կու-
 րունեն. եւ ազգ մն այլ կայ որ ի ձկնէն [=
 ձկօմ. Բժշ. Ա, տես եւ յիւն հրէ ի Յոհ. Ման-
 դակ.] կու այնեն... եւ թէ հունգնա լինի, եւ
 թէ ուտվի եւ թէ խմվի եւ թէ խաղաչ առնեն՝
 օգտէ,,. Անդիտի անպէտ, Երես 209: Կը գրէ
 եւ Գէորգ. “Ադիւհայ, Ադիւհայ. Նշանակէ զայն
 ջուրն զոր առնեն յալերէ գարւոյ [= գարէա-
 լոյրով, Բժշ. Ա], կամ ի չորացեալ հացից ի
 ջուր թրմելով եւ թթուեցուցանելով, եւ լինի
 որպէս կորեկօղի այսինքն Պիւլ. եւ այս հոչա-
 կեալ իմն է առ Պարսիկս, զոր մարսողական
 համարեալ ի գործ ածեն: Եւ եւս ասի սա
 զջրոյ Թէրխանէին եւ զջրոյ թթուութի, այս-
 ինքն Թէրչիէ,,. Լատիներէն Muria է իտ. Sala-
 moja, այսինքն Աղաջուր. եւս՝ Salsa di tonno,

այսինքն Որթձկան (գլ. Thon) ամօքանք. եւ Օղուլուխեան ալ կը գրէ. «Muria brassicae. Աղջուր կաղամբի, լատին լատին», երես 19: Մէկ եւ Muria (= Մուրի, Ամիրտ.) թուի ի յունականէն $\mu\upsilon\rho\acute{o}\varsigma$, յորմէ $\acute{\alpha}\lambda\mu\upsilon\rho\acute{\iota}\varsigma$ = գլ. Saumure, տես լիտրէ ի ստուգարանութեան Saumure բառի: Այս ամենայն կը հաւաստէ թէ մեր Բժշկարանաց Մուրէն ոչ է Բանջարեղէն, այլ կամ նախնի Յունաց եւ Հռովմայեցւոց $\Gamma\acute{\alpha}\rho\upsilon\varsigma$, Garum⁴ ըսածն, կամ $\acute{\alpha}$ եւ է Աղաջուր՝ կերպակերպ հանդերձանօք:

Կիւրղի Աղեքսանդրացւոյ Մուրն, զոր Հ. Ալիշան կը յիշէ եւ ի Թ. 46, չունի բնաւ աղերս ընդ Մուրէի, մանաւանդ զի խնդրական է հարազատ ընթերցուածն: Նոր Հայկզ. կը գրէ յ' «Ակքան», եւ ի «Մորի», «Ակքանն բանջար ինչ է, եւ կամ թուի փոքրիկ՝ նման հրէ կամ կաղանչնան», բայց ի «կաղանչնան», «նման հրէ կամ կաղանչնան», եթէ կայ բնագիր Մեկնութեան Թագաւորաց գրոց ի Կիւրղէ՝ ստուգելի էր ի բնագրէն, ապա թէ ոչ՝ քննելի էր ի հայերէն Չեռագիրս Կիւրղի հրէ ունին թէ հրէ:

Ծանօթութիւնք.

1. (Երես 32.) S. Gregorii Theologi Opera omnia; Opera et studio Monachorum Ordinis sancti Benedicti e Congregatione sancti Mauri [այսինքն Benedictins de Saint-Maur]. Հատոր Ա, տպագրեալ ի Պարիս 1778, միածալ:

2. (Երես 32). „Ipse interim sporta in altum sublatus, melle et garo [«մեղու եւ

հրէին,] undique perfusus, apibus et vespis meridiano tempore pungebatur, ardentissimo sole lucente.“

3. (Երես 32.) Ձնշանակութիւն կաշտի չգիտեմ. բայց Բաշին, որ կայ եւ ի Բժշ. Ձ, 325 (22 Ս. Ղազարու), “Բաշին, որ է Սաւրին” (սխալ է ի Թորոմ. Գեղոց, “Արտարտին, Բաշին”) է յն. Σαπέροδον կամ Σαπέρογος, գղ. Saumure ou Poisson salé qu'on tirait en abondance du Pont-Euxin յայն ձկանէն՝ որ կը կոչուէր Κορακίνος, գղ. Coracin կամ Corbeau: — Խէր (ինչպէս կը մեկնուի ի Յաւելուածի Հայկական Բառարանի աշակերտաց Մխիթարայ Աբբայի) է Ուտելի ինչ յառաջին կաթանէ կովու՝ յոր կը խառնեն եւ հաւկիթ, եւ կը թողուն որ մածնոյ պէս թանձրանայ, կարծեմ նոյն է եւ յն. Πυζία, Premier lait qui vient aux vaches après avoir vélé [որ հայերէն կը կոչենք Գալ], եւս՝ Mets préparé avec le premier lait des vaches: — Առձեռնի Բ. տպ. կը գրէ, “Բաշին, ուտելիք մը (թերեւս մածուն),” — “Խէր. տեսակ մը մածուն” [զայս՝ եւ հաղորդած եմ ի ժամանակի Բ. տպ. Բառարանի]: — “Կաշտի, ուտելիք մը:”

4. (Երես 34.) Յն. Γάρου, գղ. Garum, Saumure très estimée des anciens. Saumure, salaison, en général (Alex.). — Լատ. Garum; Plin. Caviale, salsa fatta d'interiora di pesci, e principalmente di garo e di sgombro (Pasin). — Գղ. Garum; sorte de saumure que faisaient les Romains en recueillant les liquides qui s'écoulaient de petits poissons salés et qu'ils aromatisaient fortement (Լիտրէ): Տես Garum եւ յիմ Գաղղ. - Հայ. Բառագիրս, ուր գրած եմ հրէ, ինչ հրէ, նոր Հայկղ. որ Գաշէ ի Մանդակունւոյ միայն գիտէ, կը մեկնէ

զայն «Տորենա կամ Տուենա, Տերեն Կալէլէն, ըստ
որում եւ Առձեռնն:

ԼԲ. 2685 [տպ. 2585], «Սակուղա-
ջուր? Ի գրոց է թէ ի լրոյ, եւ ինչպիսի՞ է, չէ
նշանած գիտուն բառհաւաք մի, — Տես զոր
ինչ ըսի ի համարն ԻԲ. ի Դիտողութեանն:

= Եթէ լաւ կը յիշեմ՝ Սակուղաջուր
կոչած է Հ. Մանուէլ Քաջունի յիւրում Տու-
րենա-Բեն գլ. Sagapénium, որ սաստկահոտ
խէժ մի է, անշուշտ վասն զի երկոքին եւս կը
սկսին Ս-ի, Sag. Առձեռնն կ'ըսէ. «Սակու-
ղաջուր, գ. խոտի մը ծուծ», իսկ Նոր Հայկա-
ղեանն. «Սակուղաջուր, գ. բառ անյայտ, որ-
պէս Հիւթ բանջարոյ եւ արմտեաց. «Կեր զսա-
կուղաջուրն, եւ չեն ինչ պէտք քեզ եփել
ինչ», Վարք Հարանց, ձեռագիր: Տես եւ կասկա-
ջուր, Բայց աւելորդ է աստանդել մտօք եւ ըն-
թանալ ի Կալէլէն, քանի որ որոշ որոշ գրեալ
է ի Վարս Հարանց, Հ. Ա., երես 571. «Եղբայր
ոմն եհարց ցհայրն Սիսոյ, եւ ասէ: Զիա՞րդ վա-
րեցայց ի խղին իմում: Ասէ ցնա ծերն. կեր
Կալէլէն, եւ չեն ինչ պէտք քեզ եփել ինչ»,

ԼԳ. 2688. «Սաղէ-տակ. Թուի կամ
ցախ մի, ուսկից աւել շինեն», Թէ ո՛ւր գտած
է Հ. Ալիշան զայս Սաղէ-տակ, կ'իմանանք ի
Թ. 642. «Եղեւին՝ ցախ է ծանծաղարմատ,
այսինքն սաղ? է տակն, Եղեւին ասի, յայգիսն
բուսնի, աւելի կապեն զինքն», Լուծմունք Գր.
Նարեկացւոյ Աղօթից:

= Նոյնպէս եւ Նոր Հայկազեանն Սաղեւտակ թուփ մի ստեղծած է ի բառն Եղեւին.
 “Եղեւին ասի յոմանց (թերեւս շփոթեալ ընդ
 երբայեցերէն «է») Յախ աւելի թուփն, որ եւ
 աամկօրէն Սաղեւտակ. լուծմունք Նարեկացւոյ,՝
 Առձեռնի առաջին եւ երկրորդ տպագրութիւնք
 մոլորութենէ ի մոլորութիւն իյնալով՝ կը գրեն
 յՅԸԴ նշանակութեան Եղեւին բառի. “Յախ
 աւելի թուփ, սաղեւտակ,՝

2իք ընաւ ամենեւին ի հայ լեզուի թուփ՝
 որ կոչուի Սաղեւտակ կամ Սաղեւտակ. “Եղեւին՝
 Յախ է ծանծաղարմատ,՝ կ'ըսէ Նարեկացւոյ
 մեկնիչն. եւ զի մի՛ գուցէ յընթերցողաց ոմանք
 չհասկանան զբառն “ծանծաղարմատ,՝ մեկնիչն
 կը փութայ կցել. “այսինքն «ալ է աւել,՝ որ է
 աամկ լեզուաւ թարգմանութիւն “ծանծաղար-
 մատ,՝ բառի. “ծանծաղ,՝ = “աւել,՝ = թուր-
 քերէն «ըլ. “արմատ,՝ = “տակ,՝ Այս թուր-
 քերէն Սաղ = Սըլ բառս կը գտնուի եւ ի լուծ-
 մունս Փիլոնի Երբայեցւոյ. “Զերէզն: ԼԾ. Սալ
 եւ քարախաղաց է,՝. Լ-Ձ-Ն-Բ, երես 994
 (22 Ս. Ղազարու): Նոյն է անտարակոյս եւ
 Բժշկարանի գրածն. “Մաղասխոտ՝ որ ի «ալէրն
 [= ի ծանծաղ կամ յանօսրահող տեղիս] բու-
 սանի,՝. Հայբոսաւ, Թ. 1944, ուր կը յիշուին
 «ալէրն եւ «այլէրն սխալ գրութիւնք, եւ «ալէրն
 ալ սխալ կարծուելով՝ կը սրբագրուի «ալէրն:

ԼԴ. 2708 [տպ. 2808]. “Սառսաղի-
 սեայ փայտ. Տես Ասպանակ, Թ. 171,՝

= Տես ի համարն Դ:

ԼԵ. 2760. Ի ՍԻՆՏԻՆՈՎ, “Սիւլլի, եւ հոմանիշ Մադուէ, լատ. Myle, որ աւելի սովորաբար կ’ըսուի Mylium, եւ Սխտորոց ցեղէն է, = Գաղիանոս Գ. կը գրէ. “Մուղտէ, Սոյսր, եւ Գաղիանոս Ա՛. “Մուղտէ, Սւսր, և. Ալիշան ալ կը համարի թէ “Մաղտէ, Սիւլլի, Սխտորոց ցեղէն է: Եւոր Հայկդ, աւելի մերձ է Ճշմարտութեան, որ զՄուղտէ կը մեկնէ Հողային ներկ կարմիր, եւ զՄուղտէ՝ նոյն կը դնէ Ընդ յն. *Minium, Vermillon*, որ է հայերէն կարմրագեղ, պրս. Խրէնճ, արբ. Սէլէ-է-ն, ինչպէս տեսանք ի համարն Ե]: Բայց Գաղիանոսին Մուղտէ՝ ուղղելի է ըստ իս Մուղտէ, արբ. Սէ-ղտէ: Գէորգ կը գրէ. “Ալէ-է-է-րէ [= կաւ կարմիր]. Հող ինչ կարմիր, [թուրքերէն] Աշ-արպերէն Սէ-ղտէ, ըստ այսմ եւ Ամիրտուլվաթ յԱնգիտի անպէտն, երես 65 verso, “Ոմանք այս [Գինի մախթում] կաւիս Մուղտէ լիճնայ ասեն, եւ գոյնն նման է Մուղտէ գունին, որ է Մուղտէ հայ բառով, եւ թուրքն Աշ-արպէ... Մուղտէ զմարդոյն զձեռքն կու ներկէ... եւ այն կաւն է [Մուղտէ] որ հուններն զչուանն այնով կու ներկեն եւ տախտակ եւ փայտ կու ներկեն եւ կու տաշեն եւ կու ըզորդեն, եւ դարձեալ. “Մուղտէ... ինքն ի կաւին ցեղերուն է, կարմիր է, ... եւ ի Շիրազ Ալէ-է-է-րէ կու ասեն, եւ Հայերն Մուղտէ կ’ասեն, եւ թուրքն Աշ-արպէ. եւ հուններն ի բան կու տանին, անդ, երես 212: Կայ եւ ի Գիրս Վահագնի. “Ա՛ն Մուղտէ եւ սեւ ձիւթ եւ ձէթ, ԾԲ, 40.

— “Սուրով կամ այլ իրօք նշանեա զտունկն”,
ՄԻԸ, 143: — “Սուրով կամ այլ իրօք նշա-
նեա զարեւելից կոյսն”, ՄՀԸ, 179: Սուր է
գլ. Rubrique:

ԼԶ. 2841. “Սրուն? Գալիենական բա-
ռից մէջ գրուած գտուի այս անունս հոմանիշ
ունելով Անտիկիսնէ, լտ. այլ գրուած Antici-
monium, որ անծանօթ է ի բուսաբանութեան,
յն. ²Αντιμονιον [չգիտեմ այսպիսի յոյն բառ]
առարկայ մի նշանակէ, այլ ոչ բուսական ինչ”:

= Գաղիանոսի բառից “Անտիկիսնէ. Սրուն”,
կամ “Անգիկնիմ. Սրունկ”, գրուածն է յն. ²Αν-
τιχνημιον, L’os du devant de la jambe, le
tibia; par extension J a m b e, որ է հայե-
րէն Սրնն:

ԼԷ. 2868. “Վարսագ? Բժշկը. մի գրէ
“Վարսնէ Էլ-Ֆ”, (եւ մեկնէ) ինքն Ուռին (Ու-
ռենի) տերեւն է”:

= Կարգա՛ վարսնէ Էլ-Ֆ, յարաբականէն
Վարս = Տերեւ, Խէլ-Ֆ = հայերէն Եղրդի,
որ է Անուշահոտ Ուռի, տես ի Թ. 1064: 2/ք
ուրեմն վարսը բոյս, եւ ոչ իսկ Վարսնէ Էլ-Ֆ,
որ կը նշանակէ պարզապէս Տերեւ Ուռուոյ կամ
Եղրդուոյ: — Թէ ինչ է եւ ի Թիւն 2866
“Նշի Խէրէ = Վարիշինէլ կամ Վրիշնէլ”,
տես ի համարն ՄԽԹ:

ԼԸ. 2904. “Վնոշ: Առանց թերիի ցո-
րեն, որ եւ Չաւար կոչուի”, (Այս վնշ նոյն-
պէս “Չաւար, Կուլիւր”, մեկնուած է ի Բաղմ-
էր 1867, 370:)

Յէջ հիւանդութիւնն յիշատակեալ է եւ ի Բժշ. Ա. “Ծեծել զԴա [զմայր փայտն] եւ ի վերայ Յէջի դնել՝ որ է գէշ ցաւն՝ օգտէ,,. Հայ-Բռնակ, Թ. 1936: — “Գալար ծեծածն [Քեզ Խոտոյ] զաղգեղի վեր, եւ շէջ՝ որ է գէշ ցաւն՝ մէնակ սրբէ,,. անդ, Թ. 3185: Համեմատէ ընդ գղ. Teigne, որ է 1. Յեց հանդերձի, եւ 2. Գոնջութիւն, [թուրքերէն +ելլէ+:

Խ. 3126. “Բաղկու? [տպ. Բաղկու!], = Տես ի համարն ԺԶ:

ԽԱ. 3170. “Բարկծեղ կամ Բարծկեղ: Տես Եղամա,, — 628. “Եղմա. Յովբայ գրոց մեկնութեան մէջ կ'ըսուի. “Բանջարն՝ զոր յիշէ Յովբ՝ Գէրէն, որ Եղմա ասեն,, Գալիենոսի բառից մէջ գրուած է Կերիոն, որոյ հայերէն յատուկ անուն ալ գրուի Բարկծեղ կամ Բարծկեղ: Յունարէն Ելիմա, Ἐλυσμα [տպ. Ἐλγμος] տեսակ մի է Կորեկի,, — 1395. Կերիոն: Տես Գերիոն եւ Եղամա [տպ. Եղամա], Թ. 469, 628: Յիշուի ի Տարօն եւ ի Խոտուջուր,, Իսկ ի Թ. 1036, ի բառն Խորշմէն Բնջար՝ որ կը գտնուի ի գիրս Յովբայ, Ա, 4, կ'ըսէ Հ. Ալիշան. “Խորշմէն Բնջար... ըստ այլոց՝ յունական Ալիմա կոչմանէն երեւի գոյական բառ, յատուկ աղային բոյս մի ձիթեանման տերեւներով. ինչպէս մեր վանական վարդապետն այլ կ'ըսէ. “ԶԽորշմէնն՝ այլք Աղիմայ [թարգմանեցին, եւ կէսք Գերիոն (տես Թ. 628). եւ է սա բանջար աղէհամ, որ յուտեւն լցուցանէ զտեղի հացի,, ըստ լտ. Աղիմայն

տեսակ մ'է ջղախոտի, *Alisma Plantago*,
արար. Մէշէ-է-է-Ռոյի, որ թարգմանի Հոլմ-
էշ. [= գղ. Flûteau, Plantain aquatique]:
[Նոյնպէս եւ ի Թ. 1733, Հովուի փող, սխալ
է գրելն. «Տես եւ խարշափուն», Աստ եւս կը
շփոթէ Հ. Ալիշան զ*Alisma* ընդ *Halima*, *Ha-*
limos, *Halimus*]:

= Ո՛րչափ շփոթութիւնք. Բարկծեղ կամ
Բարծկեղ բոյս կը համարուի եւ նոյնանիշ ընդ
Եւրոպայի կամ Աշխարհի. սա ալ մերթ կորեակ
(= յն. *Ἐλυσμος*) է, կ'ըսուի, մերթ Հովուի
փող (= լտ. *Alisma*):

Գաղիանոս Ա, Բ, Գ, Դ միաբան կը գրեն.
«Կերիոն. Քրթիէշ», եւ ոչ Քրթիէշ: Կերիէն է
յն. *Kηρίον*, *Ulcère celluleux*, որ է Տեսակ
մի կեղ: Քրթիէշ նոյն թուի ընդ Քրթիէշ =
գղ. *Gangrène*, այլով նշանակութեամբ. Նոր
Հայկազեանն կը վկայէ որ ի Ղեւտ. ԻԱ, 20,
Քրթիէշ, գրեալ է ի Չեռագիրս ինչ Քրթիէշ.
կամ թերեւս Քրթիէշ՝ ուղղելի է Քրթիէշ. հա-
մեմատէ «Բոր կամ Քրթիւր», եւ Շէֆէր, գիրք
վարդապետ, ՅԻԷ, 223: — Տարօնեցւոց եւ
խոտորջրեցւոց կերիէն խոտն անծանօթ է ինձ. բայց
սորա Գերիէնի հետ նոյնութիւնն՝ մեծապէս երկ-
բայական, վասն զի ի բանի անդ վանական վար-
դապետի՝ Նոր Հայկազեան կը կարդայ Գերիէն
կամ Գերիէն, եւ ՂԳերիէն կը համարի թուրքերէն
Քերիէնիշ [գղ. *Céleri*]. տես անդ Գերիս, խար-
շափուն: — Եւրոպայ կամ Աշխարհ ոչ յն. *Ἐλυσ-*
μος = կորեակ է, եւ ոչ լտ. *Alisma* = Հո-

վուրի փող. այլ յն. Ἀλιμον կամ Ἀλιμος, գղ. Arroche de mer (Alex.), որ եւ Halime, nom vulgaire et spécifique de l'Arroche halime (լիտրէ), Տեսակ մի թաղթ կամ թայլ: Նոյն-պէս եւ կելսիոս (Հ. Բ, 96) զԱլուաչ (Mal-luach) Յովբայ երբայական բնագրին, Լ. 4, որ յԵւթանասնից թարգմանեալ է Halima (= Ալիմա) եւ ի մերոց Խորշուշէն Բաշմար, կը կոչէ լա. Halimus latifolius, fruticosus; Atriplex [գղ. Arroche] caule fruticoso, foliis deltoideis integris.

ԽԲ. 3188. «Քերթէշ. Բաշխտակն է. տես զայս:» [Յերես 697, սիւնակ Գ, Բերեշ Լ ուղղելի է Բերեշ, Բերեշ:]

= Ի Հայկական Բառաքննութեան, երեսք 124—126, ցուցած եմ որ Բերեշ ոչ է Բաշխտակ, լա. Acorus, գղ. Acore, Roseau odorant, թուրք. էկէր օրն (տես Ռոշքեան, Նոր Հայկղ., Ջախջախեան, Առձեռն, Էմինեան. եւ յաւել' «Acóro. գղ. Flambe bâtarde. Քերթէշ. Բաղշտակ. էկէր օրն. Ճամճեան, Բագ. Խո. Յաւելուած. — «Էկէր օրն, Էկէր օրն. Քերթէշ. Բաղշտակ. Պողաճ.), այլ լա. Achores, գղ. Achores, որ եւ Gourme, Croûtes de lait, թուրք. Էն-ճէն, Տեսակ մի կեղ երեսաց եւ գլխոյ:

ԽԴ. 258. «Օրոն. Որոն. Ջուղայեցիք այսպէս անուանած են, եւ ի Պոնտոս այլ լսուի լա. Genista, փ. Genêt կոչուածն, թ. Գենէր Բընաղը կամ Կոնճաղ (Ջորւոյ ըղունգ). մեծ կամ փոքր թուփ է, ձիգ ճիւղերով, մանրիկ

տերեւներով եւ հասկաձեւ ծաղկներով . . . :
 Բժշկարան մի փայծեղան գեղ գրէ “ղայն Որոճն”
 որ ի Մսրայ կու գայ, : եւ ի Թ. 565, ծան. 2,
 գղ. Senet փշոտ թուփն կը կոչուի Օրոճ. [գղ.
 Senet բոյս չգիտեմ, թուի սխալ գրեալ փո-
 խանակ Genêt]: Դարձեալ ի Թ. 2636. “Ջ-
 րոճ ծծեր. Ջայս եւս նոյն կամարկապցին յիշէ,
 եւ թ. Գաւլըր ունճո-ղի գրէ. “լաւն խիստ մանտրն
 է¹, : Թ. կոչուի եւ Գաւլըր Դըն-ղի (Ջորու
 ըղունգ): Տես Օրոճ: ջնջելի է եւ ի Թ. 2528,
 “Spartina = Օրոճ”:

= Ա՛յլ է թուրքերէն Գաւլըր Դըն-ղը,
 զոր Պօղաճ. հայերէն կ’անուանէ Մոշայ [գղ.
 Tamaris], եւ Աւգեր՝ գղ. Genêt, այլ է Գաւլըր
 ունճո-ղո՝ = Որոճ: Ի բառարանին Ջուղայեց-
 ւոց “Օրոճ” կը մեկնուի Գաւլըր ունճո-ղո՝. —
 Մխիթար Արքայի աշակերտաց Յաշխարհաբառէ
 ի գրաբառն բառագրոց մէջ՝ “Որոճ. Գաւլըր ուն-
 ճո-ղո՝. հանկույ Դըն. ծովու ճերմակ քարի պէս
 աղաններով ժժմունք մի է. — ի Հաւաքման
 ուրեք Գաւառական հայ բառից (22 Ս. Ղաղա-
 րու)՝ “Օրոճ. հլունք է ճերմակ եւ երկայն. հա-
 ւասար հլունքերուն պէս չէ. — Ջախջախեան
 ի բառն Cissóide՝ “Որոճ կամ Որոճաձեւ. է կոր
 գիծ ինչ երկրաչափական ի ձեւ ունի, այսինքն
 Գաւլըր ունճո-ղիին. — Դաւիթ Սալաձորեցի ի
 Տաղին Ծաղկանց՝

“Ծիլծափն սպիտակ է հագեր, գեղին քաշեր
 վերայ փորուն,

Բոլորն ամէն օրոճ շարեր. —

վերջապէս Իմին ի բառն Porcelaine, 27 նշ.
 «խեցեմորթ ինչ. մեղաւ Բաշը պէճէյի» [= «Որոճ.
 Գեթը պէճն-ըն- . մեկաւ Բաշը». տես վերագոյն]:
 Արդ Ուրճն՝ է այս Porcelaine, զորոյ նկարագիրն
 կու տայ Գաղղ. Ակագիմոյ բառագիրքն հե-
 տեւեալ բանիւք. «Espèce de coquillage uni-
 valve, très poli et tacheté, dont les bords
 s'arrondissent en dedans, et forment une
 ouverture longitudinale, étroite, dentelée
 [= տկոաներով. տես վերագոյն] des deux
 côtés». Տես Porcelaine, առաջին նշ., յիմ
 Գաղղ. Հայ. բառագիրքս:

Ծանօթութիւն.

1. Սիմէոն Ամարկապցի բառ առ բառ կ'ըսէ.
 «Խաթէր պէճն-ըն. Ինքն Զորու ծիծէն. կու տան.
 լաւն խիստ մանտրն է. կամ Զորու ծիծէն»: ԶԶե-
 աագիր Ամարկապցոյն ամենայն պնտութեամբ
 հաղորդած է ինձ ի Ա. Պոլիս յամին 1879 Մեծ.
 Տ. Սերօբէ Ալիշան:

Բ.

Աղաւաղեալ կամ անգոյ անուանք քուտոց՝
 որոց ուղիղքն կան արդէն ի մատենին:

ԽԵ. 42. «Ակիրի պտուղ [հ. Ալիշան
 մոռացած է նշանակել զտեղին]: Ուր եւ արա-
 բերէնն նշանակուած է հաւ ըլ-հըն»: — 467.
 «Գետոյ պտուղ. բժշկարան մի հոմանիշ գրէ
 եւ զԱւրոյ? եւ հըն»:

== Ակիրի՝ թուի սխալ գրեալ փոխանակ
 Ահէի, այս ինքն Յ-էր-ոյ. տես Յ-էի, Թ., 2151.
 նոյնպէս Գեւորյ՝ ուղիղն է Գ-ոյ. տես Գ-ի, Թ.,
 478: «Հակրւոյ կամ Գիոյ պտուղ», նոյն է ընդ
 «Յրդւոյ պտուղ», զոր կը յիշէ Հ-ոյ Բ-ոյն, Թ.,
 3020 (Գիհի, Ակրի, Յրդի, նմանազգի երեք
 ծառքի խոտրջուր, տես յինճիճ. Նոր Հյստ., 35):
 Մեր բժշկարանք կը գրեն պէսպէս ձեւովք.
 «Աբհուլ. Յրդի պտուղ», թրգմ. Գեղոց. —
 «Ալոգհուլ. Գիոյ [եւ ոչ՝ Աւոյ? եւ Հ-ու. Գե-
 տոյ] պտուղ», անդ: — «Ափուլ. Գիոյ պտուղ
 կամ Յրդոյ», Գաղ. Ա. — «Ալ ափուլ. Յրդի
 պտուղ», Բժշ. Ա. 143. — «Ուպհուլ, որ է
 Յրդուն պտուղն», Բժշ. — «Բրաւթի [յն.
B r á ð u]. Գիոյ պտուղ», Գաղ.: Աբհուլ, եւ
 այլն, է արաբերէն *Abhal*¹ = յն. *B r á ð u*
 = լատ. *Sabina* (Կելսիոս, Հ. Բ., 23), գղ.
Sabine, espèce de *Genévrier*, որ է Յրդի,
 ազգ Գիոյ: Կը գրէ եւ Գէորգ. «Ի-պի-լ. Նշա-
 նակէ զկարմրակ պտուղն Գի ծառոյն»: — Ի
 բառս Գաղիանոսի յն. *Ἀρχεὺ θόος*², որ է
 գղ. *Genévrier*, թարգմանեալ է Յրդի. իսկ
 յն. *B r á ð u*, որ է գղ. *Sabine* թարգմանեալ է Գ-ի:

Ծանօթութիւնք.

1. «*Abhal*, ou *Abhel*; Fruit d'une espèce de *Thuya* d'Orient. Il passe pour un puissant emménagogue., P. Poitevin, Nouveau Dict. Universel de la langue française, 2 vol., Paris, C. Reinwald, 1860.

2. Զխանգարեալ յունական բառս Գաղիա-
նոսի՝ Հ. Ալիշան ոչ ուղիղ կ'իմանայ ի Թ. 3020
յն. "Αγρωστας, որ ոչ թէ կը նշանակէ "Որ եւ է
ածուոց բերք", այլ 1. գլ. Chiendent, Սէզ.
2. Herbe, Gazon, Սէզ, խոտ: 3. Toute plante
sauvage, Ո՛ր եւ է բոյս վայրի:

ԽԶ. 57. "Աղիճ: Գալիենոսի բառից
կարգին դրուած է զուգանիշ կնիդնի, որ է
Cnidium [այ. Cnidium], փ. Cusson: Տես
Գոճմակ:

= Աշիճ է առկականն եշիճ խոտոյ (տես
զայս ի Թ. 650), ինչպէս կ'ըսէ եւ նոր Հայկղ.
Մ. Եղիճ. "Ասի եւ իբր ոմկ. Աղինճ, Աշիճ,
Աղիջ, Աղիջիկ, Եղիճիկ, Եղեճուկ": Իսկ ուր կը
գրեն Գաղ. Ա՛ "կնիդոս. Աղինճ", եւ Գաղ.
Բ՛ "կնիդոս. Աղիճ", այդ կնիդն ոչ է յն. *κνίδιον*
գլ. Daphné-cnidium, (զոր Լիտրէ կը
գրէ Daphne gnidium, եւ գլ. կը կոչէ
Garou), այլ յն. *ορτιή*, գլ. Ortie, որ է
Եշիճ: Գլ. Cusson = Cnidium չգիտեմ, ըստ
Լիտրէի Cusson կամ Cosson է նորընձիւղ ուռ
որթոյ յետ յօտելոյ:

ԽԷ. 3276. "Ամրկենի: Թուփ է ուս-
կից Յախ աւել շինեն, ի խոտուջութի:

= Ապա ուրեմն է Հաւհայէի, Թ. 1673,
որ թուի թէ ըսուած է եւս Հաւհայէնի, եւ
Ամրկենի խանգարեալ ձեւով պահուած ի
խօսս խրտրջրեցի գիւղականաց: Ի Հաւհայէ-
աւել կազմուիլն գիտենք ի Մխիթար Գոչէ,

Առաջ ին, զոր կը յիշէ եւ Հ. Ալիշան ի թ. 1673:

Կարծեմ նոյն է ընդ Հաճախի եւ Հաճախի, ի բառիցն Հաճախ, զոր Հաճախի կը գրէ ի թ. 1678: «Հաւկթեմի. Յաւ քի ուսկից աւել կու շինեն. թերեւս նոյն է եւ հետեւեալն, 1679. Հաճախ. բայց բժշկարան քի ծանօթ բոյս քի անուանէ զայս. «Մատիտեղն, որ է քիւրէն շարք, որ կոչի փիր, հայերէն Հաճախ (Հաճախ գրած). Գոչ օրէ թուրքերէն: Նոյն թուի եւ նոր բառ հաւաքի Հաճախի գրածն: Այս «Հաւկթեմի» աւելի կը զօրացնէ զիմ կարծիս Հաճախի գրելոյ, եւ ոչ Հաճախի. մաւնաւանդ զի Շալակին, երես 677, թիւ 565, կայ ի բժշկարանէ վկայութիւն «զերդ Հաճախի է», զոր Հ. Ալիշան կարծեմ սխալ կը հասկանայ Հաճախի նման:

Իսկ Փէր (որ ուղղելի թուի Բէր [հոգութիւն = արք. Աստուծոյ տէ]) եւ Հաճախ, գլ. Renouée (տես Հաճախի, թ. 1991), չունին աղերս ընդ Հաճախի: Զպատճառս Հաճախի կոչմանդ ալ կը տեղեկանանք ի Գէորգայ. «Պէրնիւն շարք. է խոտ ինչ երկայն եւ փշալի, որոյ գլուխն է քիւրէն շարք. որ առ բժշկս ասի Աստուծոյ, այսինքն Հոգւացուայ, Զոյն քիւրէնի»:

ԽԸ. 114. «Անդուն: Որ է վարդին Մնթինն (կամ մթինն), որ է Գէորգայ վարդ. հոտով վարդն չէ: Այսպէս գրուած է յԱնգիտի անպէտն: — 2487. «Պաղուն. վարդ լի-Մնթին է, որ է այն վարդն՝ որ պեղծ հոտ ունի,

եւ գոյնն կարմիր վարդի պէս է. այնոր Պաղուն կ'ասեն. քստ Ամիրտ. — փ. Rose fétide... — 2084. «Մնթին. Տեղ տեղ յիշուի ի բժշկարանս, իրրեւ վայրի կամ անարգ տեսակ, որ եւ կոչուի Գէշահառ Վարդ եւ Անղուն (Թ. 114):»

== Զնջելի է թիւն 2084, վասն զի Սննն առանձինն՝ չէ բուսոյ անուն, այլ արարերէն կը նշանակէ Չարահոտ, եւ Վէրդ բառի հետ կցած Վէրդ իւր Դննն է Վարդ շարահոտ: Իսկ յ'Անղուն եւ Պաղուն գրութեանց յայտ է թէ մին սխալ է, զոր չկարացի ստուգել: Թերեւս զՊաղուն պէտք է կարգաւ Պ. Աշահ, այս ինքն «Պարսկերէն Աշահ»:

Հ. Ալիշան նոյնպէս առանձին առանձին կը գրէ Թ. 262, Ափնիք (որ կը յիշուի եւ ի Թ. 2268), եւ Թ. 2013, Մարդառ խնկ, Զնջելի է Ափնիք, որ պարզապէս կը նշանակէ Ափ, գղ. La paume de la main. Իսկ Մարդառ խնկ, թարգմանութիւն արարականին Բէֆէ խնկ = Ափ մարդոյ, է Տեսակ մի բոյս, որոյ խկութիւնն անձանօթ է գիտնոց, կ'ըսէ Հ. Ալիշան, մինչդեռ ի Թ. 262 գղ. Consoude խոտոյ պատկերն կը գրուի եւ հայերէն կը կոչուի Ափնիք: (Գէորգ կը գրէ ի Զէրդշուի. «Արմատ խոտոյ իրիք, որ նման է խնկ յեւրոյ մարդոյ. եւ լինի գեղին եւ սպիտակ»: Տես Զէրդշուի ի Հայբառաւ, Թ. 579):

ԽԹ. 216 «Արկած? Բժշկարան մի ի կարգի դեղոց գրէ. «Սատաճ հընդիկ. Հնդիկ Արկածի տերեւ»: Նոյնն՝ Հնդիկ Սատաճը

Նուարտակն է կ'ըսէ, բայց Արկաժին ինչ լու-
 լալը չի յայտներ: — 1250. «կաժ. կոչուի
 եւ կասկաժ. արբ. Ս-րէճ, Malabathrum [տպ.
 Malathrum], եւ այլն: — 1337. «կասկաժ.
 Զոր ուրիշ օրինակ գրոց (բժշկարան) կ-րէժ
 գրէ, եւ յիշուի տերեւն. կասկաժի րէրէ-. եւ
 է Ս-րէճն Հընդի, լտ. Malabathrum, եւ այլն:
 — 2712. «Ս-րէճ. Տես կաժ եւ կասկաժ:»,

= Հ. Ալիշան իմացած է զնոյնութիւն
 կաժ եւ կասկաժ գրութեանց, բայց ոչ զ'Ար-
 կաժի, Թ. 216, յորում կը շփոթէ զՍ-րէճ =
 Malabathrum ընդ Շէյր-րէճ = Passerage,
 նուարտակ. (տես ի համարն ԿԴ): Արկաժ,
 կաժ, կասկաժ անծանօթ են ինձ: Բժշ. Ա,
 145, կ'ըսէ. «Ս-րէճ Հընդի [= լտ. «Malabathrum
 = արբ. Ս-րէճ, Meninski, Onomasticon].
 ի Հընդկաց գայ, զէդ կ-ուլայի [գշ. Laurier]
 տերեւ է,,. իսկ թրգմ. Դեղոց՝ «Հնդիկ Ս-րէճ.
 Հնդի կ-րէժի տերեւ,,. նոյնպէս Գաղ. Ա՝ «Ս-րէճ.
 Հնդիկ կ-րէժի տերեւ,,. կ-րէժ է ուրեմն ու-
 ղիղն, ոչ կաժ կամ Արկաժ կամ կասկաժ.
 կամ թէ նոյն իսկ կ-րէժ՝ ուղղելի է կ-ուլայ ըստ
 Ա բժշկարանի: Թրգմ. Դեղոց կը գրէ դարձեալ.
 «Հնդիկ ս-րէճ. նուարտակ,,. պիտի տեսնենք ի
 համարն ԿԴ որ նուարտակ է «Հնդիկ Շատոնէճ,,.
 ուրեմն եւ «Հնդիկ ս-րէճ,, ուղղելի է «Հնդիկ
 Ս-րէճ:»,

Մ. 271. «Բազաւորդ?», եւ այլն:

= Ուղիղն թուի Բ-րէճ-րէ. տես ի հա-
 մարն 2Դ, ԿԴ:

ԾԱ. 406. “Գամճակ Տես Գաճամակ,”
 = Գաճակ է ուղիղն, լաւ եւս Գաճակ,
 որ եւ Գաճակ ի բառս Գաղիանոսի: Տես ի Հայ-
 քանէն թ. 512, Գաճակ կամ Գաճակ:

ԾԲ. 431. “Գարճին կամ Քաճին, տե-
 սակ մի վայրի տանձ,”
 = Լաւագոյն է Քաճին գրութիւնն, թ.
 3174, 2918:

ԾԳ. 467. “Գետոյ պտուղ,”
 = Պիտի “Գէյ պտուղ,” տես ի հա-
 մարն խե:

ԾԴ. 475. “Գէշուր. Ստեպղինն է, ըստ
 Պոնտացւոց կամ Տրապիզոնցւոց,” — 3202.
 “Զշութ (Գէշութ) կոչեն Պոնտացիք Ստեպղինը,”
 = կամ Գէշուր է Գէշութ, կամ Քշութ
 (Գէշութ) են Քշուր (Գէշութ). որով եւ է օրի-
 նակաւ ջնջելի է մին յերկուց թուոցդ, 475 եւ
 3202:

ԾԵ. 486. “Գինեղէգն. Գալիենոսի
 բառից մէջ Պէլլէ, Πελός յոյն բառին զուգուած
 է, որ նշանակէ կծու կամ թթու. եւ թուի լտ.
 Picris. հասարակ տեսակն կոչուի եւս Scorzo-
 nera picroides. ուրեմն Սինձ բանջարին տեսակ
 մ'է. տես զայս: Այլ եւ այլ տեսակք են Գի-
 նեղէգի ի Բաբերդ, յԱկունս Եփրատայ, ի Մա-
 բաշ, Այնթապ:

= Չիք հայ բառ Գինեղէգն: Գաղիանոս
 Բ նախ կը գրէ “Պիկրի. ղինեղգն,” եւ ապա
 “Պիտրիգին. եղէգն,” իսկ Գաղ. Ա մի անգամ

“*Պիկրիդին. եղէգն*”, (“*Պիկրի. Գիննդէգն*”, ըստ
Հ. Ալիշանի): Պէտք է ուղղել “*Պիկրիդին. եղէգն*”, յն. *Pixris* (սեռական *pixridos*),
գղ. *Chicorée sauvage* ou *Sorte de laitue amère*, որ հայերէն կ’ըսուի եշէճ (եւք, ԺԲ. 8.
Թիւք, Թ. 11, եւ այլն), եւս՝ եղերգ, Գառնիճ:
Տես ի Հայբոսնի, Թ. 635, երես 155, եշէճ
= եղերգ, տես եւ Թ. 649, եշէճ:

ԾԶ. 3307. “*Գմնոյ պտուղ. Այսպէս անուանէ հին Բժշկարան զԳողմազիճն. տես Թ. 474:*”

= Բժշկարան Ա սխալ գրած է *Գմնոյ պտուղ*, փոխանակ *Մշոյ պտուղ*, որ է գղ. *Fruit du tamaris*, արբ. *kismasegj* (կեւսիոս, Հ. Ա, 537), պրս. *Քեշ-շ-շ*, զորմէ կ’ըսէ Գէորգ, “*Է գողակն այնր ծառոյ, որ կոչի Թուրքերէն Իշ-շ-շ քշէ*” (= գղ. *Tamaris*, *Մշի*): Տես “*Մշոյ պտուղ*” ի Հայբոսնի Թիւք 474, 808. 2584, 3370:

ԾԷ. 584. “*Դեղու-ք-ի. բժշկարան մի գրէ “Դեղու-ք-ի Էշէ-”, որ է Ղ-Ֆէ-ն. Մեր լեզուով ուրիշ համանիշ անուաններ ալ ունի. տես Երեսնակ:*” եւ ի Թ. 669, համանիշ կը գրուին Երեսնակ, Անիծած ծաղիկ, Դեղու-ք-ի, զաֆէթ:

= Լատագոյն գրութիւն բառիս է Բեշոյ ք-ի Էշէ-, ըստ Ա բժշկարանի. տես Հայբոսնի, Թ. 38: Նոյն է անտարակոյս եւ Բեշ-ի ք-ի Էշէ-, որ կը յիշուի առանձին ի Թ. 780: Կայ եւ Բեշ-ք-ի ի Գիրս վաստիւն, ՅԳ, երես 206,

զոր կը նշանակէ եւ Հայֆֆֆֆֆֆ, Թ. 781, Թէ-
շէֆֆֆէ կարծեմ Սպիտակ Տղտի (զզ. Guimaue)
արմատն:

ԵԸ. 656. «Եղնճկտուկ, Եղիճկտուկ,
Եղիճկտուտ, Եղնճկտակ, Եղիճկտակ:
Սպոշի բազմաթիւ անուանց եւ տեսակաց մէկն,
Հաւանօրէն Եղինճի [զզ. Ortie] նմանութիւն
ինչ ունենալով:» — 3358. «Ղենջակի
տակ? Օտար եւ երկրայելի բան մի լսուի, մա-
նաւանդ բառին ծանօթ եւ անման նշանակու-
թեամբն. սակայն նորեկ թժշկարան մի համա-
նուն պինդ բուսեղէն մի կարծեցընէ, գրելով
սպեղանի մի շինել, այսպէս» եւ այլն:

= Վերոյիշեալ ամենայն ծեքածուս
անուանց ուղիղն թուի Աշխֆֆֆֆ կամ Աշխֆֆֆֆի
(համեմատէ ընդ Էֆֆֆֆի), որ կայ ի Թ. 58
Հայֆֆֆֆֆֆ, «Աղճկտակ, Աղճտակ, Աղճ-
կտան, Աշխֆֆֆֆ, Աղջիկտակ, Աղջկու-
տակ:» «Մաւլաւշիա [= յն. Μαύλιος,
Μαύλιος, զզ. Mauve]. Աշխֆֆֆֆ կամ Խուպայղ
[= արար. Խֆֆֆֆֆֆ, զզ. Mauve],» կը գրէ
Թժ. Ա. 144, — «Մօլօխ, որ է ի Խուպայղէ
ազգ մի, որ է ցանծոյ եւ տանու Աշխֆֆֆֆ:»
Միս. Հեր., Ար., 95—96: Եթէ Ղենջակի-
տակն ոչ է Եղնջակիտակ = Աշխֆֆֆֆ, թե-
րեւս է Ափրտուլաթայ Երնջակին տակն, ի
Թ. 356 Հայֆֆֆֆֆֆ:

ԵԹ. 672. Երիժնակ, Կէս թժշկական
Կէս աղթարական գիրք մի՝ գիւահարի եւ կատ-

ղածի գեղ կու գրէ Երիժնակի + + (տակ) ո
եւ այլն:

= Երիժնակ: Բանջար փշալից. զսորա
բունն կամ զորձանն կեղեւեալ առանց եփելոյ
ուտեն, եւ զարմատ սորա ի գործ ածեն ի գեղ
ուռուցից, կ'ըսէ եւ ինձիճ. Նոր Հյստ., 41:
Երիժնակ է աղաւաղութիւն երէջնի բուսոյ զոր
կը նշանակէ Հոյբոսնի ի Թ. 683, որ կայ
գրեալ եւ երէջնի, երէջնի, երէջնի, երէջնի:
Համեմատէ զԵրիժնակի + + ընդ երէջնի + +,
Հոյբոսնի, Թ. 356: Այս բոյս է յն. *ἔρπον γένον*,
Լ. Eryngium, գղ. Erynge կամ Eryngion
(մի տեսակն Panicaut), [Ժուրք. երէնճէ (պօղած.):
"Երնիգիոն [կարգաւ ըստ յունին Երնիգիոն].
Երընջնակ. Գաղ. Բ: — "Երնիգիոն. Երըն-
ջնան. Գաղ. Ա, Գ: — "Երնիգիոն, Երընջնան."
Գաղ. Գ: Յորմէ Իգեբընի կամ Իգեբընի,
Հոյբոսնի, Թիւք 684, 848. Տես եւ զՀա-
մարն 22:

Կ. 677. "Երկախարպուզ? Որոյ հոմա-
նիշ ի բառս Գալիենոսի յունարէն գրուած է
Մալլէնի, որ նշանակէ Յանկապատ կամ Բակ: [Սովին
նշանակութեամբ յն. Մալլէնի բառ չգի-
տեմ. կայ *Μάγαρον* Lieu secret où l'on
conserve les objets sacrés].

= Ուղիղ կը գրուի ի Թ. 1038. "Մակ-
լոն. երէնյն Խոբէշնի, համեմատ Ա Գաղիանոսի
"Մակլոնի. Յերէնյն Խոբէշնի. մինչդեռ Գաղ. Գ
կը սխալի "Մակլոնի. Երկախարպուզ, գրելով:
Այս Մալլէնի, զորոյ զստուգաբանութիւնն չգի-

տեմ (յն. *Maxros* է երկայն), կայ եւ յԱմրտ. Անդ. անպ. «Մալոնիա. եւ ինքն Մախլունիան է, եւ ինքն Յերիւն խեւի է, որ պ. [այս ինքն՝ պարսկերէն] խարաղահ, երես 203բ «Երիւն խեւի, աւ հայ գաղիանոսն կ'իմանայ «Երկայն Սեխ¹, առեալ ի պարսկ լեզուէ «Խերիւն-չէ. Սեխ. գաղիւն. գէորգ. որ եւ խերիւն-չ բառի կու տայ կրկին նշանակութիւն թէ 2մերկի, թէ Սեխոյ: Եւ զի Ամիրտուվաթ «Յերկան խեւ, կը կոչէ զՄալոնիա, պատճառն այն է անշուշտ զի խեւ կոչուած է եւ Սեխն. կելսիոս կ'ըսէ, Հ. Ա. 369. „Et melonem Chiar dictum Aegypto adscribit Alpinus (De Plant. Aegypti), et post eum Joh. Bauhinus (Hist. Plant. tom. 2, lib. 16, p. 245), Casp. Bauhinus (Pinax, 311), Olph. Dapperus (Aegypt. p. 135), Morison (Hist. Plant. Parte 2, p. 30).“ Տես անդ եւ յերես 374 պրս. Charbuse = Melo, այս ինքն Սեխ: Հ. Ալիշան, Թիւք 1038, 2734, ոչ ուղիղ կը հասկանայ խարաղակ = 2մերուկ: Կայ «Յերկան խեւ, եւ ի Մխ. Հեր. ԻԶ, 71:

Ծանօթութիւն.

1. «Յերիւն հասնի խեւի, որ է Սեխ, որ չլինի քաղցր. Մխ. Հեր. Խ, 119. դոր համեմատէ եւ ընդ յաջորդիդ. «Յերիւն [Սեխին] լաւ է քան զբոլոր. եւ հասնի կեր. ԲԺՀ. Ա, տես Հայեհանի, Թ. 2734:

ԿԱ. 3315. «Զաւիդ? Մխ. Հերացի ջերմահալած ըմպելիք մի զուգելու նիւթոց մէջ

դնէ եւ զայս, եւ նոյնանիչ յն. Պէրպէնն:
Տեսանք ի Թ. 2417, որ Ամիրտ. Սերկուսիչ
պտուղը համարէր արք. Չորս կոչուած: —
3389. « Պետարիոն: Տես Ջաւիդ: »

== « Ջաւիդ՝ որ է Պէրպէնն, գրեալ է ի
Մխ. Հեր. Ա. 84. բայց Ջաւիդ՝ շեռագրին
կամ տպագրին սխալն է փոխանակ Ղ-ժէ, տես
անդ « Ղ-ժէի քամուքս », 85. « Ղ-ժէի կուրս »,
112. Ղ-ժէի կուրս, 127. « Ղ-ժէի շէրի
կուրս », 130. « Ղ-ժէին կուրսն, որ է Ղ-ժէին
շէրսն », 131: Կը գրէ եւ Բժշ. Ա (Հոգեւոր, Թ. 669). « Ղ-ժէ, որ է Երեսնակն. այլ ասին
Ղուսարա, եւ հոռմերէն Պ-տէրիոն: » Ղ-ժէ կամ
Ղ-ժէ լինելով արարերէն Ղ-ժէ (Պողաճ.),
Պէրպէնն կամ Պ-տէրիոն ալ կը նոյնանան ընդ
յն. *Εὐπατοῖρε*¹, 44. *Eupatoire* ou
Aigremoine, Երեսնակ, Ղ-ժէ:

Ծ-ժէ-ժէ-ժէ-ն.

1. Հայ լեզուի սովորութիւն է յապաւել
գէտ վանկն՝ որով կը սկսին բազում յունարէն
անուանք եւ բառք. այսպէս Գրաւիոս, Երգեաէս
(Եւս. Ժմեկգր.), Ջոյի, Սերիոս, Ստաթիոս, Բուլէ
կամ Բուլիա, փոխանակ Երաւիոս, Եւերգեաէս,
Եւդոյի, Եւսերիոս, Եւստաթիոս, Եւրուլէ կամ
Եւրուլիա: Ըստ այսմ փոխանակ գրելոյ Եւպատու-
րիոն՝ Մխ. Հեր. եւ Բժշ. Ա կը գրեն ծերելով
Պէրպէնն, Պ-տէրիոն, ուղղագոյն Պ-տէրիոն: Հ. Ալի-
շան ի Թ. 669 սխալ կը հասկանայ. « Հին Բժշկա-
րանն թուի թէ *Poterium* համարի... Գունա-
րէնն *Ποτειροῖρε* նշանակէ Բաժակ: » Այլուր,
Թ. 771, կ'ըսէ թէ Բժշկարանի մի Գ-տէրիոն բառն

“**քիչ մի** Potirium **ձայնը լսեցընէ:**” **Եւ ի Թ.** 1886.
 “**Բառգիրք մ’այլ գրէ.** “**Սկիզբա՞ն?** **Ո՛րնիման.**”
 [չէք **Ո՛րնիման** բառ. տես ի **Համարն 2Թ.**] **Ռոշ-**
քեանն՝ **Ջղաց գեղ խոտ մի է կ’ըսէ,** **Եւ լտ.** Pote-
 rium, **սա հայերէն երեսնակ կոչուածն է,** **ինչպէս**
յիշուած է ի կարգին:” **Յոյն բառն** Ποτῖριον
ոչ միայն Բաժակ կը նշանակէ (Հայեանն, Թ. 669),
այլ Եւ տեսակ մի բոյս, Sorte d’astragale épi-
neux, յորմէ Եւ լտ. Poterion, **իտ.** Poterio, **sorta**
d’arboscello, che rassomiglia alla pianta
donde esce la gemma [sic. Թուի gomma]
dragante, e che n’è una specie (Pasini).
Բայց Պէտքերն Եւ Պատերէն են յն. Εὐπαιτό-
 ριον, **ինչպէս ցուցի:**

ԿԲ. 711. “**Ջլելի:** **Ճիւղին իւրիւր իւր**
մէ, **հանրի հունտի պէս թաղներով.** **Եւ գործա-**
ծուի հանքներ ներկել:”

— **Բուն անունն է Թ. 2468.** “**Չլլի Ջր-յին**
իւրիւր իւր մէ նոյն գունով հանրի թաղներով. **հանք**
գերձանը կարմիր ներկել:” **ի բան կու գայ:**”
Այսպէս ընթերցած եմ Եւ Ես ի Հաւաքման
ուրեք գաւառական բառից (22 Ս. Ղազարու).
 “**Չլլի է խոտ ինչ որ բուսանի ի ճախինս կար-**
մրագոյն, ունի յօտս [sic] Եւ կարմիր ծաղիկ
հետանման, որով ներկեն զգեղին մանածս:”

ԿԳ. 762. “**Թաղիկ:** **Ըստ Սիմ կամար-**
կապոյ՝ է “**Արտիճուկ, Էնիւն-ը.** **ինքն խոտ է,**
գլուխ կու կապէ նոան չաք: **Տես կանգառ Եւ**
Արտիճուկ:” **Եւ ի Թ. 1291.** “**Յիշեցինք որ**
[կանկարն] հայերէն Թաղիկ այլ կոչուած է:”
Եւ ի Շալակին, երես 677, Թ. 762. “**Թաղիկ.**

Գալիենու բառից կարգին այլ գրուած է յու-
նարէն «Անկան? Թաղիկ կամ կառն.», ուրիշ
մ'այլ գրած է. «Ակար? Թաղիկ. Էնկինառ.
ինքն է կառ կամ կառոյ ձութ. քէնէր քէնէր».

= Մոլորութեան մէջ ինկած է եւ նոր
Հայկզ. որ կ'ըսէ ի բառն «Թաղի», գղ. Feutre,
+էէ. «Իսկ ի բառս Գաղիանոսի դնի «Թաղիք,
կամ կառն», որպէս փուշ ինչ կամ փշալից.
գուցէ որպէս Բրդոտ կանկառ.», նոյնպէս եւ ի
բառն «կառն». «Իսկ ի բառս Գաղիանոսի կառն
եւ Թաղիք իբր նոյն դնին».

Գաղիանոս Ա, Գ, Դ (չէք ի Գաղ. Բ) կը
գրեն, «Ականթաղիկէ. կառն.», այս ինքն Ան-
շէն (նշ թէ Ական Թաղիկ), ուղղագոյն
Ան-շէն քէ-է = յն. *Ἀκανθα λευκή*, Chardon
à feuilles blanches: quelquefois Aubépine?
Այսուիկ կը ծանօթանայ մեզ «կառն» փշոյ
յունարէնն, գղ. Chardon à feuilles blanches,
որ եւ կը նոյնանայ ընդ պրս. Պարսէր =
յն. *Ἀκανθα λευκή* = լտ. Spina alba
(Հայեհայն, Թ. 313) = Հայերէն Սպիտակ
փուշ (Հայեհայն, Թ. 87) = կամ Հողմավարդ
(Թարգմանութիւն Պարսէր բառի. Հայեհայն,
Թ. 1711) = արբ. Շափաւ եւ Դաւ (եւ ճշ
Դաւ. Հայեհայն, Թ. 313), այս ինքն Փուշ
Սպիտակ: «Լաւն այն է [Պատավարդին] որ
տէրէն քէ-է լինի», կ'ըսէ Ամիրտուլաթ
(Թ. 313), զոր համեմատէ ընդ Chardon à
feuilles blanches. կը գրէ եւ M. Devic
ի բառն Bédégar = պրս. Պարսէր, թէ «Chez

nos anciens botanistes, le bédéguar est une plante du genre echinops, le Chardon de Notre-Dame⁴, որ կը կոչուի եւս Chardon-Marie, լատ. *Carduus marianus*, բոս Աննէի (Անարէ, ի Chardon, 1): Եթէ Chardon de Notre-Dameի կամ Chardon-Marieի տեղեւոյն սպիտակք են, աւասիկ մեր հայ⁵ կանոնն. եւ այս տեսակ Chardonի վերայ պէտք է որոնել զայն⁶ «Անիւն զոր կը յիշէ Հայբաշի, Թիւք 87 եւ 1324: Լսենք այժմ զԳէորգ. «Պարսկէր կամ Պարսկէր. Նշանակէ փուշ ինչ, որ լինի յեղանակի աշնան, եւ ի շնչել հողմոյ ի տեղւոջէ իւրմէ կորզեալ, եւ զառաջեալ հողմոյ անկեալ, այսր անդր տարաբերեալ տատանի [տես զվերոյեղեալ «Անիւն»]. Թուրք. 2-րէր Բէլէնի. եւ արաբ. Շէլէլէ Է-Լ Դէյլ — «Սէլէյրէ» [= Սպիտակ փուշ]. է այն փուշն՝ որ ասի Թուրք. 2-րէր Բէլէնի. արաբ. Շէլէլէ Է-Լ Դէյլ. եւ Թարգմանի Սպիտակ փուշ — «Խար» է տեսակ իմն փշոյ, որ Թուրքերէն ասի 2-րէր Բէլէնի, Հայբաշի կը գրէ ի Թ. 1256. «Կածըլփուշ. ըստ Սեբաստացւոց Թուրքերէն 2-րէր Բէլէնի ըսուած փշեղէնն է. եւ ի Թ. 2079. «Սկնփուշ. Թուրքերէն 2-րէր Բէլէնի, ըստ նոր բառահաւաքի. որպէսն քննելի: Գէորգ ըսաւ Թէ ինչ է 2-րէր Բէլէնի¹:

Ծանօթութիւն.

1. Հ. Ալիշան (Թ. 2929) կ'ըսէ Թէ Բժշկարան մի 2-րէր Բէլէնի կը կոչէ զՏատասկ, եւ այլ Բժշկարան (Թ. 1640)՝ Տառն Բէլէնի [= Տէֆէր Բէլէնի]:

ԿԴ. 769. «Թառակ.ի բառս Գալիենոսի նոյնանիչ է Ընծախոտի. տես զայս, Թ. 746:» — 746, ի բառն Ընծախոտ. «Գալիենոսի բառից մէջ գրուի, «Կապլիոշան? Թառակ, որ է Ընծախոտ». [գլ. Aconit]:

= «Կապլիոշան, Թառակ, որ է Ընծախոտ, եռապատիկ աղճատաբանութիւնն կը գտնուի ի Գաղիանոս Գ. իսկ Գաղ. Ա. եւ Գ. կը գրեն՝ «Կապլիոս, Շանթառակ, որ է Անծախոտ», եւ Գաղ. Բ՝ «Կապնիոս, Շաթառակ, որ է Անծխոտ»: Աւերջինս Կապնիոս է ուղիղն, յն. *Κάπνιος*, գլ. *Fumeterre* բոյսն, որ հայերէն կ'ըսուի Անծախոտ, եւ պրս Շահթերէ, արաբ. Շահթերէճ (= Շահթերէ, զոր սխալ կը գրեն Գաղ. Ա եւ Գ. Շահթերէ, փոխ. Շահթերէ): Տես «Անծխոտ = Շահթերէ» ի Հայբուսակն Թիւք 111, 2220, 2239:

Ա՛յլ է պրս. «Շէյթերէ: Տեսակ ինչ խոտոյ. Սերէէէ [= Թուրք. Ջերէ-է կամ Սերէ-է, Հայբուսակ, Թ. 111]. որ արաբացւցեալ ասի Շէյթերէճ. ասի [պարսկերէն] եւ Խաշիշէ», Գէորգ, որ է հայերէն Նուարտակ, յն. *Λεπίδιον*, գլ. *Passerage*: Տես զհետագայսդ. «Ստրիճ.¹ Նուարտակ, Գաղ. Ա: — «Շադոայճ, որ է Նվարտակն. Բժշ. Ա, 144: — «Հնդիկ շադոէճ², որ է Նուարտակն, Բժշ. ԻԴ (22 Ս. Ղազարու), երեսս 38. ՂՆուարտակ «ի Եզընկան Արթուխա կ'ասեն», կը ծանուցանէ Ափրտուլվաթ (Հայթերէ, Թ. 111): Շահթերէճ եւ Շէյթերէճ անուանց նմանութենէն

խաբուելով՝ ուրեք ուրեք ի բժշկարանս մե,
սխալմամբ Անծախոտ կոչուած է եւ Շէյք-բէճն,
գղ. Passerage. Շահթառաճ. նուարտակն, որ
է Արթուխան, որ է Անխոտ¹, Բժշ. ուր սխալ
է «որ է Անծախոտ» ըսելն. տես զայս վկայու-
թիւն ի նոր Հայկղ. ի «նուարտակ», եւ ի Հայ-
բուսակն, Թ. 2220:

Եթէ ստոյգ է Հ. Ալիշանի գրածն,
Թ. 1956, թէ «Մամուլ-Ջէլ» — (Թուի բառ
գաւառի) — է գղ. Fumeterre, հաւանական
է որ Անծախոտ ալ է Անխոտ, «Անխոտ, որ
է Սաթուրաճ [= Շահթառաճ]», կը գրէ Մ/ս. Հեր.
Խ. 119. Անխոտ², եւ Անխոտ՝ են ամփոփմունք
Անխոտ², — ի վերջին տեղւոյն կը յաւելու
Հ. Ալիշան, թէ գղ. «Fumeterre կոչեն, ծուխի
պէս թեթեւ աննշան բան մի ենթադրելով
երկրիս երեսէն վեր ելած», բայց Լիտրէ կը
ստուգաբանէ „Fumus terrae, fumée de
la terre, parce qu'elle fait pleurer le yeux“

Ծանոթութիւն:

1. Փոխանակ զ«Սարիճ» արբ. Շէյք-բէճ,
պրս. Շէյթերէ բառիւք մեկնելոյ՝ նոր Հայկղ. կը
ստուգաբանէ ի յունականէն Strink (այ.
Strik), Ազգ. ազգաւու, եւ Գողաւոր գիծ կամ
խողովակ սեանց. տես անդ նուարտակ, «բառ ան-
յայտ, իբրու փոքրիկ կամ բարակ նուարտան»,
յորում կը յիշուի եւ ի բժշկարանաց «Շահթա-
ռաճ, նուարտակ, յն. Λεπίδιον», խառնաշփոթ է
եւ Առձեռն, Ա. այ. «նուարտակ. անուն խոտոյ,
թռչնոյ, եւ այլն», աւելի խառնակ Բ. այ. «1. Ըն-
ծախոտ [փոխ. Անծախոտ. բայց նուարտակն ոչ

Անծախստ է, ոչ Ընծախստ] . շնորհիւ 2. Թերեւս
թռչնոյ մը անունն ։

2. Այս է որ աղաւաղեալ կը յիշուի ի Հայ-
բուսակն, Թ. 1629. «Հմնդի. ըստ Սիմ. կամար-
կապցոյ է Շահթառած. տես զայս ի կարգին» ։ Ի
կարգին չիք Շահթառած, այլ յերես 475 «Շահ-
թառակ. Տես Շահառակ» . եւ ի Թ. 2239, «Շահ-
թառակ. Շահթառակ» նոյնանիշ Անծախստոյ . որով
եւ Հնդկի գնոյն նշանակութիւն կ'առնու որ ինչ
Անծախստ, գղ. Fumeterre. մինչդեռ կից պէտք
է կարգաւ «Հնդկ [այս ինքն՝ Հնդկի]. եւ ոչ Հմնդի]
Շահթառած» որ է նուարտակ, գղ. Passerage. Տես
Շահթառած հնդկ ի Թ. 111, եւ Հնդկի Շահթառած
ի Թ. 2220 ։

Անթիոս բառի հաւանական ստուգաբանու-
թիւն նշանակած եմ Անթիոս ։ Այժմ աներկբայ
եմ, քանզի գրուածոցս մէջ գտի ուրեք զհե-
տեւեալդ . «Շարբաթ բորի եւ քոսի եռքի ։ Անթի-
ոս, որ է Շահթառած, որչափ կամիս այնչափ
շարբար խառնէ հետն եւ տուր» . Անուանք դեղերոյ,
հանեալ ի բժշկարանէ գրելոյ յամին 1786, յօ-
դուած խե. (յընդօրինակութենէ Տ. Սերոբէ Ալի-
շանի, զոր հաղորդած է ինձ աղնուաբար ի Կ. Պոլիս
յամին 1880) ։

ԿԵ. 787. «Թթուիճ ։ Գալիենոսի բառից
մէջ գրուի . «Բեռնիէ», Թթուիճի արմատ,
յուսարէն բառն հաւանօրէն նշանակէ Betonica,
փ. Bétoine, ուրիշ օրինակաց մէջ այն բառին
դիմաց գրուած է Լեռանէրճ կամ Լեռնի «Երճ»,
տես զայս» . — 952. «Լեռանէրճ կամ Լեռնի
«Երճ. Գալիենոսի բառից մէջ հոմանիշ գրուած
է Բեռնիէ կամ Բեռնիէ», որ համարուի Beto-
nica, ինչպէս գրէ եւ Ռոշքեանն. իսկ հայերէն

շատ նոյնանիշ աննուներ ունի այս [Betonica] բոյսս, մի ի հրաշալի բուսոց Հայոց, զորս յիշենք խաչափայտ անունն ներքեւ ։

[Խաչափայտն, որ եւ փենունայ կամ փեննայ, ոչ է լտ. Betonica, այլ Paeonia, գղ. Pivoine (զոր Հ. Ալեշան ի Թ. 1009 կը գրէ լտ. Peonia, գղ. Peonie). ի վերջին տեղւոջն կ'ըսուի, երես 241. Չգարմանանք մերայնոց այդչափ երկար գրուածոց փենունայի համար, մինչ արեւմտեայք այլ իրենց Betonicaի համար առանձին գրքոյկ կամ տետրակ հրատարակած են. երբ, որ, եւ ո՛վ է հրատարակեր, ոչ ինչ կ'ըսէ։ Երկու տեղեաց, Թիւք 952 եւ 1009, անհամաձայնութիւնն ակնհայտ է։] — 788, ի բառն Թթակիչ. Ռադկիրք, մ'այլ գրէ. Քեռանիկէս՝ Թրթկճի արմատ. Acetosa, [գղ. Oseille]:

== Ի բառս Գաղեանոսի երկու նմանաձայն անուանք կան որիշ որիշ գրուած, Քեռանիկէս եւ Քեռանիկէս։ Նախ «Բետանիկէս, Թրթլւնի արմատ», Գաղ. Գ. — «Բետանիկէս, Թրթկճի արմատ», Գաղ. Գ. — «Բետանիկէս, Թրթքճի արմատ», Գաղ. Ա. — «Բեկանիդէս [sic], Թրթճի արմատ», Գաղ. Բ. չգիտեմ թէ յոր Գաղեանոսէ է Հայհանիկէս Թթուիճի արմատն, զորոյ ուղղականն կը դնէ Թթուիճ, Ապա «Բտանիկէս, Լառասերմ», Գաղ. Ա. — «Բտանիկէս, Լառասերմ», Գաղ. Գ. — «Բտանէս [sic], Լառի սերմ», Գաղ. Դ. (չիք ի Գաղ. Բ.)։ Կը թողում «Գլտանիկէս, Լառասերմ», զոր

ցարդ չիմ կարողացած ստուգել¹, եւ կ'առնում զառաջին «Բետանիկէս»-ն: Կայ յն. *Βρεταννική* (Բրետանիկէ) բոյս մի, որ կը մեկնուի գլ. *Sorte d'Aunée*, ou selon d'autres, *Sorte de Patience* (որ եւ *Parelle*), ազգ կըմբի խոտոյ, կամ ըստ այլոց՝ ազգ Աւելկի: Կը յիշէ զայս եւ Ամիրտուլաթ Պարսկահայկէ անուամբ (Հայբնահայկ, Թ. 1074): «Իսկ [Պայթարն] ասէ թէ ինքն նման է այն խոտին տերեւին՝ որ թուրքն շահնէ [գլ. *Oseille*, թրթկիճ, Թթնկիչ] ասէ ինչպէս կ'ըսէ եւ Լիտրէ Աւելուկ (*Patience*) բանջարոյ համար՝ թէ տերեւքն թրթկիճ (*Oseille*) տերեւոց կը նմանին: Արդ՝ թուի ինձ թէ Գաղիանոսի Բեռնիկէ (= Բրետանիկէ) բոյսն այս է, (եւ ոչ լա. *Betonica*, գլ. *Bétoine*), որոյ տերեւքն թրթկիճ (գլ. *Oseille*) տերեւոց նման լինելով՝ կ'երեւի թէ հայ թարգմանն լաւագոյն բառ մի չէ գտած քան զ«թրթկիճ արմատ»: Սխալ են ուրեմն թրթլունի, թրթնի գրութիւնքն, եւ չիք թթունին բոյս, զոր կը նշանակէ Հայբնահայկ եւ յերես 200. ուղիղն է Թրթնիճ, որ եւ Թրթնիճ. «Հումայտի [= արար. Հոմալ. Պողաճ]. Թրթկիճ», ԲԺՇ. Ա. 144. — «Թրթկիճ եփած եւ տապկած... Թրթկիճ հունդ», Մխ. Հեր. ԻԲ. 45, 44: — «Հումայլ, որ Հայն Թթնկիչ ասէ, ... եւ թուրքն շահնէ շահնէ ասէ», Ամիրտ. տես Հայբնահայկ, Թ. 788: — «Ա՛ն Սատապ եւ Թթնկի տակ... Գիրք Հայբնահայկ, ԵԶ. 208: Հայբուսակն ի Թ. 788 եւ նոր Հայկզ. կը յիշեն նա եւ

ԹԻՆԻՉ--Ի, զոր ես ցարդ չեմ գտած մեր հին
բժշկարանաց մէջ, այլ միայն ի Գէորգայ Պրս-
Հայ. բառարանին, ի բառն ԹԻ-ԻՆԻ, եւ այլն².
Ռոշքեան ունի ԹԻՆԻՉ--Ի:

Իսկ զԱ-ԷԼ--Ի՝ յետ ի թիւն 251 նոյնա-
ցիելոյ ընդ ԹԻՆԻՆԻՆ, գղ. Oseille, Հ. Ալիշանկը
դրէ եւ ի Թ. 788—789. «Քալանթարեանն
Lapathum համարի [զթթակիչ], որ ըստ մեզ
պատշաճի Աւելուկի, Ա-ԷԼ--Ի է յն. Λαπάτης,
գղ. Patience, Parelle sorte d'Oseille, եւ ոչ
թէ Oseille. «Ղապաթին (Գաղ. Բ), Ղապաթոն
(Գաղ. Ա, Դ). Աւելուկ, Բառք Գաղիանոսի:

ԾԻՆԻՉ--ԻՆԻ.

1. Այս պատճառաւ գրած եմ յիմ Գաղղ.-
Հայ. Բառագիրս. «Bétoine Լոռասերմ (?)»

2. Այսպէս եւ ԽԻՆԻՆԻՆԻՆ [գղ. Dictame]
որ կը նշանակէ Նոր Հայկղ. իբր ի Բառից Գաղիա-
նոսի. յիմ 4 օրինակս Գաղիանոսի չգտնուիր ԽԻՆ-
ԻՆԻՆԻՆ: Տես զայս եւ ի ՀայԲ--ԻՆԻՆ, Թ. 994, ուր
չկայ վկայութիւն ոչ ի Գաղիանոսէ, ոչ ի հին
Բժշկարանաց:

42. 896. «Լելեղակ. Կամարկապցին
Ալխուշալ օտար բառը մեկնելով կ'ըսէ. «Ինքն
եղինճ խօտն է, կամ Լելեղակ կու տսեն կամ
Անճուրիայ, Գժնիկ: Տես Լեղինճ»

= Ես ընթերցած եմ ի Չեռագրին Սիմ.
Կամարկապցոյ (տես ի համարն ԽԴ. Ծան. 1),
«Ալխուշալ. ըսըրղան. ինքն եղինճ խօտն է կամ
Լելեղակ» եւ այլն. ոչ Ալխուշալ եւ ոչ Լելե-
ղակ: Կամարկապցին առած է զայս ի Բառից

Գաղիանոսի. “Ալիսողազ: Մշկանն եղիճ, որ է
 Լեղակ” Գաղ. Դ. զոր Գաղ. Ա եւ Գ. կը գրեն.
 “Ալիսողազ. Մշկան լեղինջ, որ է Լեղակ” տես
 Հ-յԲ---Ի, Թ. 899 (չէք ի Գաղ. Բ): Մարթի
 եւս ընթերցուել. “Ալիսողազ մշկան. Լեղինջ, որ
 է Լեղակ” Զատուգարանութիւն Ալիսողազ եւ
 Մշկան բառից չգիտեմ. բայց “Լեղինջ” է
 պրս. lilandj, lilang, liladj, զոր մեր
 նախնիք հայացուցած են Լէշ-ի, գղ. Indigo, տես
 M. Devic ի բառն Lilas (Գէորգ կը յիշէ միայն
 Նիլ, զոր M. Devic, անդ, կը գրէ nilah, niladj):
 “Լեղինջ” է ուրեմն ուղիղ ընթերցուածն, եւ
 ոչ “Եղինճ, ը-ըշ-ն, -նճ-ը-ի-” [պրս. Էնճիբե
 = Եղիճ = գղ. Ortie], ինչպէս կը հասկանայ
 Ամարկապցին՝ սխալ կարդալով Գաղիանոսի
 բառից Չեռագրի մի մէջ Մշկ-ն էշիճ, զոր պարտ
 էր ուղղել Մշկ-ն Նեշիճ (Լէշիճ եւ Նեշիճ, և
 փոխանակն, համեմատէ ընդ lilandj կամ liladj
 եւ niladj): Նոյնպէս սխալ կը կարդան եւ
 Նոր Հայկզ. Մշկ-ն Եղիճ կամ Եղինջ ի բառն
 “Եղիճ”, եւ Մշկ-ն Եղիճ ի բառն “Լեղակ”,
 եւ Հ-յԲ---Ին, ընդ Եղիճ բառիւ, Թ. 653.
 “Մշկ-ն Եղինճ. Ըստ Գալիենոսի բառից է
 Լեղակն,” զոր կրկին կը գրէ եւ ի Թ. 2092,
 “Մշկ-ն Եղիճ” — Լեւեղակ բառն ալ՝ զոր
 Հ. Ալիշան կը գրէ Լեւեղակ՝ ուղղելի է Լէշ-ի.
 տես Թ. 897, Լէշ-ի:

= Նշանակած եմ որ Հ. Ալիշան երկիցս
 կը գրէ Մշկ-ն Եշիճ, Մշկ-ն Եշիճ, ի թիւսն 653
 եւ 2092, որպէս թէ յ’Եշիճ (գղ. Ortie) բառէ

ըլլար. մինչդեռ ուղիղ ձեւն է Մշին Լեւնի
կամ Մշին Նեւիճ, գղ. Indigo. երրորդ անգամ
կը գրէ Հ. Ալիշան ի թ. 899 “Լեղինճ” ձեւով:

ԿԷ. 1026. “Խարբ. Ի գիրս Աաստակոց
յիշուի Խարբի Կռի, թերեւս ըլլայ Խարբախ
կամ Խարբակ = կոճ Արացի:”

= Ի գիրս Աստուծոյ Խարբի Կռի չգի-
տեմ, այլ Խարբի Կռի, Յիշ. 223, որ է
արար. Խարբի = Արացի կոճ. տես ի Հայկո-
սի, թ. 1462:

ԿԸ. 1086. “Խնձորկոտիկ: Ջայս յիշէ
Հին Բժշկարանն, ուրիշ շատ խոտոց եւ Բուսոց
Հետ, իբրեւ դեղ մարմնոյ պաղած մասանց:” —
1621. “Հայմշուշ: Ջայս այլ յիշէ նոյն բժշկա-
րանն, պաղած անդամոց դեղ գրելով Խաշխաշի
կեղեւ, Գարոյ ալուր, Խնձորկոտիկ, Հայմշուշ,
Փուֆիլ, եւ այլն:

= Թուի թէ զատ զատ գրելի են Խնձոր,
Կոթի: Խնձոր յայտ է թէ ինչ է. իսկ զԿոթի տես
անդ, թ. 1495. “Կոթի. Հին Բժշկարանն դեղ
գրէ մաղասէ շարժած ակռայից՝ այլեւայլ նիւ-
թեր, որոց մէջ նա եւ Ջառիկ, Շէկ Ոսրն,
Կոթի, Բարձուենեկ եւ Քամատարիոս: Փափա-
գելի էր որ Հ. Ալիշան թէ զԽնձորԿոթի եւ թէ
զԿոթի բառից վկայութիւնս ճշգրութեամբ ի մէջ
բերէր, փոխանակ քաղելոյ զբանս Ա. Բժշկա-
րանի: Այլուստ չեմ ճանաչեր զԿոթի, եւ բու-
սական ըլլալուն ստուգութիւն չունիմ:

ԿԹ. 1110. “Խոճիկ, Խոճկորիճ =
լտ. Tussilago = գղ. Tussilage, Pas-d'âne

[այ. Pas d'âne]: „ — 3047. “Փարփարնայ: Տես
Խոնկորիճ կամ Խոնիկ,» եւ այլն:

= Ուղիղն է Խնկ-բնի, եւ կը նշանակէ
գլ. Pourpier, զոր հայերէն կը կոչենք եւս Ան-
մեռուկ. տես ի համարն ՀԸ:

3. 3332. “Խոնջտակ: Ուր գրուած
կամ լսուած է, չեմ յիշեր, բայց ճանչցուած է
Էջանագի. տես Թ. 609:

= Ոչ “Խոնջտակ, այլ Թ. 1149,
“Խնջբնի, Խոնտակ. նման կամ նոյն են ընդ
Խոնդատի,» եւ այլն: Բուն բառն է Խնդ-բն,
Թ. 1148, ուր Հ. Ալիշան կարէր յիշել եւ
ղխնջբնի, Խնդբնի, փոխանակ զատ թուահա-
մարաւ գրելոյ զայդոսիկ. իսկ Խոնջտակ, որ
սխալ ընթերցումն է Խնջբնի բառի, « փոխա-
նակ », ջնջելի է. Խնդբն, գլ. Molène,
Bouillon-blanc, կը կոչուի ի Բժշկարանս նա եւ
Եղիշ-բնի կամ Եղի-բնի (Հայբն-բնի, Թ. 609, 1149),
Չիան Բն-բն = պրս. Մնիլ-էն-արաբացուցեալ
Մնիլ-էն-էն, որ կը նշանակէ Չկան թոյն. նոյն է
եւ Փր-բն¹, որ թուի բառ գաւառի, չգիտեմ.
Իսկ Բարսղի Աեսարացւոյ Աէշ-բնի թարգմանն,
Թ. երես 186, յոյն բառիւ կոչած է Փղ-բն,
Φλόρος.

= Գրած եմ որ Խնդբն բառն՝ աղաւա-
ղանօք ըսուած է նաեւ Խնջբնի, Խնջբնի,
Խնդբնի, զորս Հ. Ալիշան առանձին առանձին
կը նշանակէ իբր զատ բոյս: Նոյն Խնդբն բառի
այլ իմն աղաւաղութիւն բառի նա եւ Խնդբն ի
Թ. 1071. “Խնդբն: Բժշկարան մի շատ հանրա-

բար եւ անորոշ բացատրէ. Խնդրէ՝ քօքն՝ ո՛ր ի
 լէրին՝ լինի հետեւոյն է, և Կարծուի տեսակ մի
 Զուիբակի, լա. Origanum Amaracus կամ
 Dictamus Creticus. Եւրդ համեմատէ զվկայու-
 թիւն Խնդրէ՝ բառի ընդ Խնդրոյ, Թ. 1148.
 “Խնդրոյն ո՛ր ի լէրին՝ լինի հետեւոյն է:

Ծանօթութիւն.

1. Կ'ըսէ Հ. Ալիշան ի Թ. 3109—11.
 “Ս. Բարսեղի Վեցօրէից մէջ գրուած է, թէ աղուէսն
 “բժշկէ զվերս իւրոյ հարուածոյն ի հուզոյ (Հոյ-
 քոսն՝ ի կուզոյ) որ լինի ի ծառոյ միոյ, որ անուա-
 նեալ կոչի Պիտուս: Յն. Πίτῃος [ասելի էր
 Πίτῃος, զի πίτῃος, եւ ոչ πίτῃος, սեռա-
 կանն է. Πίτῃος է գղ. Pin] նշանակէ փիճի կամ
 նման ծառ մի: — Մեր մեկնչաց մէկն [ո՞վ մեկնիչդ]
 կ'ըսէ. Այն խոսան որ ի Վեցօրեայն յիշէ Բարսեղ,
 թէ աղուէսն զիւր խոցն Փղնէն? (բժշկէ), այսօր
 ի մեր դաւառս Փղնէն ասեն: Հ. Ալիշան եթէ
 նայած ըլլար ի Վեցոս-բէյն, Թ. 186, թէ զՓղն-
 էն? բառն կը հասկանայր եւ կ'ուզէր, եւ թէ
 կ'իմանայր որ շփոթութիւն կայ ի բանս մեկնիչդ:
 Վեցոս-բէյն կ'ըսէ. “Արջ [եւ ոչ Աղնէն] յորժամ
 վերս առնու յանձին, ... երթայ խլէ դարմատ մի՝
 որ անուանեալ կոչի Ժղնէն. անանունն մեկնիչն
 շփոթած է զԱրջ Վեցոս-բէյն ընդ Աղուեսու, որոյ
 համար կ'ըսուի ի նմին տեղւոջ. “Աղնէն ... բժշկէ
 զվերս իւրոյ հարուածոյն ի հուզոյ՝ որ լինի ի ծառոյ
 ... որ անուանեալ կոչի Պիտուս (կամ Պիտիոս),
 Պիտիոս Ծառոյ չարմարիւր մեկնիչն Փղնէն,
 այլ Փղնէն, որ Արջու համար ըսուած է, եւ ոչ
 Աղուեսու:

ՀԱ. 1118. “Խոռոմոյ իւրեկ. ըստ Ասա-
 րայ է Գաւարս. տես զլայս Բայց ստուգելի է

ծագումն թոռնեմ անուան: — 434. Ի բառն
 Գաւարս [գղ. Panic]. “Ասար բժշկապետ մեր՝
 Գաւարսի եւ Զոռաթի զոյգ գրէ եւ թոռնոյ
 իւրէի. իսկ այդ զանազանիչ թոռնեմն կամ թո-
 ռում ինչ տեսակ է:,, — 1132. “Խորում.
 Ըսուի ի Խոտուջուր. թերեւս վերոյիշեալ թոռ-
 ույ իւրէին ըլլայ:,,

= Ուղիղ ընթերցուածն է Հոռո՛ւ կւրէի.
 տես թ. 1726, “Հոռո՛ւ իւրէի. ըստ Ասարայ
 Գոռո՛ւն է:,,

ՀԲ. 1125. Թոտոր: Անուն տեսակ մի
 խաղողոյ, յերեւան:,,

= Ուղիղ ընթերցուածն է Խոռո՛ւ, թէպէտ
 եւ զարմանալի է որ խաղող մի այս անուամբ
 կոչուի: Տես թ. 975, ի կարգի այլեւայլ ազգաց
 խաղողոյ “Խոռո՛ւ, յերեւան,, եւ թ. 1159,
 “Խոռո՛ւն ի կոչուի նա եւ տեսակ մի խաղող:,, —
 “Ռմիկ. Սիւրո՛ւն կամ Խոռո՛ւն է խաղող սպի-
 տակ՝ փոքր ինչ երկայնաձեւ, միջակ անուշու-
 թեամբ. իբր խոհանարանէն:,, Նոր Հայկղ. ի
 “Խոտորակ:,,

ՀԳ. 1250. “Կաժ = արք. Սոթէճ =
 լատ. Malabathrum [ուլ. Malathrum].,, —
 “Կաժ,, եւ ի թ. 2712:

= Տես ի Համարն խթ:

ՀԴ. 1327. “Կառշուկ: Վարսակ նշա-
 նակէ. յիշողն՝ անյայտ:,, — 1498. “Կառշուկ,
 Ռամկական անուն վարսակի:,,

= Կառշուկ չգիտեմ. այլ ի Հաւաք-
 ման գաւառական բառից (22 Ս. Ղաղարու)

կարդացած եմ. “Արշուն, որ է երկնի”, վար-
սակ, գղ. Avoine.

ՀԵ. 1337. “Կասկած = արք. Սարէճ
= լտ. Malabathrum; — “Կասկած, եւ ի
թ. 2712:

= Տես ի համարն խթ:

ՀԶ. 1338. “Կասկամոն կամ Կաս-
տամոն: Յայտ է յունական ձայն անուանն,
բայց ինչ ըլլալն ոչ նոյնպէս. Պիտիդեայ քեր-
դուածէն առնըլով յիշէ վարդան վարդապետ
[թէ Նոխազ՝ զԿաստամոն ուտելով՝ բժշկի],

= “Ուղիղ ընթերցուածն կը գտնուի ի
թ. 2627, ի բառն Զաւղալակ = Սակամոնի
[քան զանծանօթ Զարշալիք արժան էր նախա-
մեծար համարել զՍահմանի], Նիւթոյն գառ-
նութեանն համար աւստիւ կոչած է Պիտիդէս
(զՍակամոնի)՝ ըստ հայ թարգմանին. “Նոխազք
զանամքելի Սակամոնին (կամ Ասկամոնին) կե-
րեալ՝ ի բաց թքանեն զտկարութիւն [ընթեր-
ցի՛ր՝ զտհալութիւն], Այս է աւասիկ վարդա-
նայ Արեւելցւոյ յիշածն յիւր Մէլիւթեան Ծննդոյ
հրոյ, երես 3() (Ա. օրինակ, Թիւ 260ագրին՝
999. Է. Ե. 22 Ս. Ղազարու), “Գայլք հող
ուտեն [2 ուտել], եւ նապաստակք զընդունս,
առիւծ զկապիկ, եւ նոքա [յոյնն՝ կարապք]
զգորտս, նոխազ զԱւստիւ¹, եւ արագիւ ուտէ
զաւձս եւ ոչ ախտանայ, որ է բառ առ
բառ ի Գէորգայ Պիտիդեայ քերդէն, տողք
953—958.

“[Գ.] այլք զհող (ուտեն), նապաստակք զբն-
դռունս,
Առիւծ զկապիկս, եւ նոքա [յոյնն՝ կարապք]
զգորտս.
Իսկ նոխազք զանամբելի Ա-հ-հ-նին կերեալ՝
Ի բաց թքանեն զտհալութիւն.
Եւ առանց Ասկղիպեայ՝ աղարտեալ աստուծոյ՝
Արագիլ ուտէ դաւձս եւ ոչ ախտանայ.”

յոյն բնագիրն ունի *Ασχαμμωνία*, որ կ'ըսուի
եւ *Σχαμμωνία*, *Σχαμμώνιον*, գղ. Scam-
monée:

Ծանօթութիւն.

1. Բ-շ-վ-է-շ 1875, երես 357 [տպ. 2573ա],
կարգացած կամ թերեւս ուղղած է զԱ-հ-հ-ն: Եթէ
վարդանայ Ծննդոց Մեկնութեան այլ օրինակք
ունին շ-հ-հ-ն, շ-հ-հ-ն, գիւրին էր համեմա-
տել զ2եռագիր ընդ 2եռագրի եւ գտանել զԱ-
հ-հ-ն:

ՀԷ. 1422. “կծուուրց? Այս այլ ու-
տելի խոտեղէն մ'է, վարդագոյն (նոր Դար, է,
102),”

= կծուուրց ոչ է առանձին բոյս, այլ
նոյն ընդ Թ. 2426, Ո-ւ-յ, զորմէ կ'ըսուի թէ
“ունի հ-հ- համ, եւ գործ է դրուում կերա-
կրի մէջ,”

ՀԸ. 1467. “կոճկորակ: Անուն հասա-
րակ կամ տեսակ մի փրփրեմի, տես զայս:” —
3115. “Փրփրեմ: Որ եւ Անմեռուկ, կոճկո-
րակ, ծանօթ խաւարտ ուտելի. լատ. *Portulaca*,
փ. *Pourpier*...: Հին Բաագիրք մի գրէ. “Ան-

դրբքնէ. փերփերան կամ Կոճկորակ կամ Ան-
մեռուկ, Կոճկորակ սխալ բան (փոխանակ Խոճ-
կորակ) կը գտնուի եւ ի Նոր Հայկազենին եւ
Սաճեանի առաջին եւ երկրորդ տպագրու-
թիւնս՝ ի բան «Անմեռուկ»:

= 2իք Կոճկորակ խաւարտ, գղ. Pour-
pier. այլ Խոճկորակ է հարազատն, մի յանուանց
Անմեռի, գղ. Pourpier. Հ. Ալիշան կը յիշէ
ղխոճկորակ ի Թ. 1110, բայց սխալ հոմանիշ կը
դնէ գղ. Tussilage: Հաստատեմ նախ զղխոճ-
կորակ գրութիւնն եւ զնշանակութիւնն, եւ ապա
ցուցնեմ զպատճառս մօլորութեան Հ. Ալիշանի՝
որ զղխոճկորակ նոյն կը համարի ընդ գղ. Tussilage:

Գաղիանոս Գ. կը գրէ. «Անդրբքնէ. փեր-
փերան, կամ Կոճկորակ [sic]. կամ Անմե-
ռուկ», — Գաղիանոս Ա., Բ., Գ.՝ պարզապէս
«Անդրբքնէ [Գաղիանոս Գ.՝ Անդրբքնէ]. փերփե-
րան», Դարձեալ Գաղիանոս Գ. «Բակլաթ և
համկա [2 Բակլաթ և համկա], փալփալնա հին,
որ է Խոճկորակ», Գաղիանոս Ա.՝ «Բակլաթ և
համկա [2 Բակլաթ և համկա], փալփալնա հին.
եւ ինքդ Խոճկորակ», եւ «փարփարնահին, Խոճ-
կորակ հունդ», Անդրբքնէ = յն. *Ανδροάχνη* է
գղ. Pourpier, այս ինքն Անմեռուկ կամ փեր-
փերան (որ եւ փրփրեմ, թուրքերէն *փրփրեմ*,
Սեփշ *սփ*. տես ի համարն ԻԶ, ծան. 2). նոյն
բանջարն է եւ Բակլաթ և համկա = արաբերէն
Գաղիէ իւր հեմ կամ հեմ (տես ի նոյն հա-
մարն ԻԶ): Այժմ Գաղիանոսի բոլոր կ'ըսեն մեզ
թէ՛ թէ Անմեռուկն՝ կը կոչուի նաեւ Կոճկորակ

կամ Խոճկորմի. յայս կրկին ընթերցուածոց ուղիղն յայտ է թէ երկրորդն (Խոճկորմի) պէտք է համարուի՝ երիցս այսպէս գրեալ, մինչդեռ առաջինն (Կոճկորակ) մի անգամ եւեթ: Բայց կայ եւ այլ հնար ստուգելոյ զԽոճկորմի գրութիւնն: Իտալերէն Porcella (իգական) եւ Porcello (արական) կը կոչուի խոճկորն (= Ձագ խոզի), եւ Porcellana կը նշանակէ «Փրփրեմ. Անմեռուկ. Սէփշ օրմ», (Ջախջ. Իտ. - Հայ.). յոր անուն կոչուած է եւ հին գաղղիերէնի մէջ Անմեռուկն. «On nommait aussi Pourcelaine le Pourpier», (Լիտրէ, ի ստուգարանութեան Porcelaine բառի): Ուրեմն եւ Խոճկորմի (նուազական Խոճկոր = Ձագ Իւղէ բառի) է այն բանջարն՝ որ իտալերէն կը կոչուի Porcellana ի Porcella (= խոճկոր) բառէ, եւ որ հին գաղղիերէնի մէջ ըսուած է նոյնպէս Pourcelaine, իսկ այժմ Pourpier, Անմեռուկ, փերփերան, փրփրեմ:

Եկեացուք ի գլ. Tussilage նշանակութեանն զոր տուած է Հ. Ալիշան Խոճկորմի բառի ի Թիւն 1110. «Խոճկորմի. Խոճկորմի. Խոճկորմի. Սովորաբար իր հունան յիշուի, Խոճկորմի - նոյն, Խոճկորմի - նոյն, Լտ. Tussilago կամ Petasites, գլ. Tussilage կամ Pas-d'âne [տպ. Pas d'âne]. յատկօրէն այլ կոչուի Լտ. Tussilago, Farfara. այս անունս այլ պէսպէս կերպով է գրուած հայերէն ի Բառգիրս եւ ի Բժկարանս, յաւելուածով ն տառի, Փարփալնա, Փարփալնա, եւ այլն, եւ ի Թ. 3047. «Փարփար-

նայ: Տես Խոնկորիճ կամ Խոնկիկ: Աւասիկ
 պատճառ մօլորութեան չ. Ալիշանի. փոխանակ
 զՓ-լէ-լէ-նէն եւ Փ-րէ-րէ-նէն Գաղիանոսի Բառից
 իմանալոյ պարսկերէն Փերէէնէն կամ Ֆերէէնէն¹
 = Անմեռուկ, փրփրեմ (տես ի համարն ԻԶ,
 չ. Ալիշան կը թողու զնէն վերջաւորութիւն բա-
 ռիցն, զն տառն յաւելուած կը համարի, եւ կը
 զուգէ զՓալիլիալնա կամ Փալիլիանա ընդ
 նմանաձայն լա. Tussilago Farfara, գղ. Tus-
 silage, Pas-d'âne. Խոնկիկ եւ Խոնկի -ն-դ չգի-
 տեմ. այլ կը համարձակիմ ըսել թէ չէք բոյս
 Խոնկորիճ, եւ Խոնկորճի -ն-դն ուղղելի է
 Խ-ն-րէն [= Խոնկորակի] -ն-դ, ինչպէս կը գրէ
 Գաղ. Ա., որ ի Միս. չեր. ԻԳ. 50, կ'ըսուի
 «փերփերանի հունդ», եւ այլուր՝ «փերփերնի
 հունդ», — Խոնկիկ կը յիշուի եւ ի Թ. 1775,
 3047. Իսկ Խոնկորիճ՝ վեր ի վայս ի մատե-
 նին. տես Թ. 987, 1249, 2932, 3047, 3084.
 եւ ի Շալակին, երես 676, Թ. 538:

Ծանօթութիւն.

1. Անմեռուկն կը կոչուի պարսկերէն եւ
 Խ-րէն, Խէ-րէն, Խէֆրէն (Գէորգ): չ. Ալիշան կը
 գրէ ի Թ. 123. «Բժշկարան [տպ. Բժկարան] մի
 կ'ըսէ. Անմեռուկ՝ փրփրեմին հունան է. եւ այլ
 ասեն զըրքայ. ուղղէ շէրֆ-յ = պրս. Խ-րէն: Նոյն-
 պէս ի Թ. 1818 ջնջէ գգրութիւնան զըրքայ, խըր-
 քայ. եւ յետ 1829 թուոյն՝ ուր կ'ըսուի, «շէրֆ-
 տես զըրքայ եւ Անմեռուկ», ջնջէ զըրքայ:

ՀԹ. 3346. «Հազի. Այսոր յն.ի բառս
 Գալիենու գրուի Սէէ-Տա-Տա. ստոյգը տես Թ. 347.
 որով յայտնուի Բիծիսիի ազգէ ծառ մի»:

= Ստոյգն կը գտնուի ոչ ի Թ. 347, այլ ի Թ. 1661. “Հոյն, որ Գաղիենու բառից մէջ յն. կոչուած է Սէփէրմոս, եւ պիտի ըլլայ Սէփէրմոս, $\Sigma \varphi \acute{\epsilon} \nu \delta \alpha \mu \nu \omicron \varsigma$ [տպ. $\Sigma \varphi \acute{\epsilon} \delta \alpha \mu \mu \nu \omicron \varsigma$], լտ. Fraxinus (կամ Acer), փ. Frêne, եւ այլն: [$\Sigma \varphi \acute{\epsilon} \nu \delta \alpha \mu \nu \omicron \varsigma$ է լտ. Acer, գղ. Érable¹. իսկ լտ. Fraxinus, գղ. Frêne, յն. կ'ըսուի Μελία. տես յAlex. տես եւ ի Նոր Հայկղ. $\Sigma \varphi \acute{\epsilon} \nu \delta \alpha \mu \nu \omicron \varsigma$ = Acer ի բառն “Յախ, եւ Μελία = Fraxinus ի բառն “Հացի²]:

Գաղիանոս Բ. կը գրէ. “Սփեմդասոս. Հազի, այլ Գաղիանոս Ա.՝ “Սփեմդասոս. Հոյն, ՋՍէփէրմոս Նոր Հայկղ. ի բառն “Հացի, կ'ուղէ կարգալ յն. “Տէփէրմոս, իբր Օձատանջ, եւ յն. եւ լտ. կը գնէ Μελία, Fraxinus [որ է գղ. Frêne]. այլ ես եւս ընդ Հ. Ալիշանի կ'իմանամ յն. $\Sigma \varphi \acute{\epsilon} \nu \delta \alpha \mu \nu \omicron \varsigma$, գղ. Érable (եւ ոչ թէ Frêne): Յիմ Գաղղ. - Հայ. Բառագիրս Հոյն կոչած եմ զFrêne, եւ Գղքի², Պիծխի զÉrable. երկոքեան յետինք ստոյգ Erable են կարծեմ. բայց նոյն իսկ Հացի՝ թուի Érable ըստ Հեղինակութեան Գաղիանոսի Բառից. իսկ Frêne կոչելի է հոնի կամ հոնի թոս, ինչպէս կ'ուսանինք յԱմիրտողլաթայ (Հոյբոսնի, Թ. 1661). “Մարն. ասցած է թէ ի հոնի թոս³ կու նմանի, եւ ոմանք ասեն թէ ստոյգ հոնի թոս է...: Ասէ Պատեհին թէ Մարն [= յն. Μελία = գղ. Frêne] ասեն. ինքն ծառ մն է բարակ եւ երկայն. եւ իր փայտէն ոռմբ կու շինեն ի Դամասկոս...: Այս փայտին որ Մարն [տպ. Որմն?

այլ ի Թ. 1537 ուղիղ գրի ու Մ-ըն] կ'ասեն,
 իր միրգն տափայ է եւ ուժով որպէս Գղթորի,
 “Իր փայտէն ---Տէ կու շինեն,, իմա նիւն. վասն
 զի եւ յն. *Μελία* ոչ միայն Frêne ծառն է, այլ
 եւ Lance de bois de frêne⁴, բազում ուրեք
 յիշատակեալ ի Հոմերի Իլի-նիւն (զոր Հ. Արսէն
 Բագրատունի թարգմանած է Հայն)։ — Թուի
 ինձ թէ յայս կ-նէ շատ կ'ակնարկէ եւ Մատ-
 թէոս Ուռհայեցի (տպ. Երուս, երես 400) երբ
 կ'ըսէ. “Առեալ ի ձեռին իւրում էիք մի կ-նէ
 [գղ. un bâton de frêne], որ յայլում օրի-
 նակի գրեալ է “Էառ գ-ն-ն կ-նէ,, (տես Սե-
 ---ն, երես 49ա, ի ծանոթութեան). զորոյ
 նշանակութիւն չհասկանալով Սմբատ Սպարա-
 պետ՝ փոխած է “Էառ կ-ն Վ [գղ. un mar-
 teau] ի ձեռն,, (տպ. Շահնազար, երես 90)։

Ծանօթ-նիւն.

1. Ինչպէս կը գնէ եւ Հ. Ալիշան ի Թ. 347,
 “Բիծխի, Σφένδαμνος [տպ. Σφένδαμος],
 Acer, Érable,, — Թ. 2088, “Σφένδαμνος,
 Acer, Érable,, — եւ ի Թ. 794, “Թղկի կամ
 Դղքի, Acer, Érable,,

2. Այս է ստոյգ գրութիւն բառիդ, ինչ-
 պէս կը կարգանք ի համառօտ բանին՝ վերնագրելոյ
 “Յաղագս Ծառոց, որոյ հեղինակ կը նշանակուի
 Աղեքսանդր ոմն (Հ. Գար. Զ., Մտնդ. Հ-յի.
 Թրգ. Ն-իւն-ց, Ս. Ղազար, 1889, երես 293).
 “Անձնին, Դղիւն, Մանին, Հացին, Կեշին եւ Խա-
 ծին,, Հ-յէ-ն-նի շունի Դղի ի կարգին, այլ կը
 նշանակէ զայն ի Թ. 794, ի Թղի եւ զատ թուա-
 համարաւ, 2962, կը գրէ նաեւ Տիկի (տես Տիկի եւ

ի Թ. 347)։ Տիկի եւ Թռիկ են աամկական հնչմունք Դռիկ բառի։

3. Այսպէս ընթերցած եմ ի Չեռագրին Տ. Սեր. Ալիշանի, երես 203 verso. Իսկ Հ. Ալիշան կը գրէ «ասեն, թէ խէթանի ծառն»։

4. Այլ կայ Նիշնի եւ ի փայտէ Erable ծառոյ։

“Le soir, il descendait vers la mer, le
front bas,
Toujours seul, appuyé sur sa lance
d’érable».

Edmond Haraucourt, La Mort du Viking.

2. 1602. Հալվի իւր, զոգ ընդ բառիցն Հւլիւ եւ Հւլիւ. “Հալվի իւր կոչուի ուրիշ բոյս մ’այլ, իբրեւ հալաւի կամ զգեստեղէնի», — 2987. “Հւլիւն ուլ Պարսկան, որ թուրքն Պարս (իւրե) Երեւան, Հ. լիւ իւր»,

— Ուղիղն է Հ. լիւ իւր, այսինքն Հայերէն լիւ իւր, ինչպէս կը գրուի ի Թ. 927. “Լուսդեղ. Լուսխոտ. Լուխոտ. Լուիւր», Ամիրտով վաթ “Տուղաս, որ է Հւլիւն ուլ-Պարսկան? որ թուրքն Պարս (իւրե) Երեւան, Հ. լիւ իւր», Պարսկան սխալ է, եւ Պարսկան ուղղելի թուի Պարսն, քանզի Գէորգ ի բառն Գէյ+ կը գրէ. “Լու. թուրք. իւրե, եւ արպ. Պերսն», Տես անդ եւ “Գէյ+Լիւ. Լուսխոտ. իւրե Երեւան»։

Ի նմին Թ. 1602. “Առաջին [այսինքն Հւլիւ] կերպով գրէ Սուրբն, եւ թուրքն վերջը գալը կ’իմացընէ (Թ. 808)», Իսկ ի Թ. 808,

երես 195. “Գրէի՞ր Աշխատեցի զուարճասէր կա-
թողիկոսն՝ գարնան ընծայած պտուղներն երգե-
լով՝ նախակարգէ զթուի՝

“Թուի թն յառաջեաց քան ըզՀւլէն,՝ եւ
այլն: Սւլ՝-ընդ յայտնի սխալ է. նոյնպէս սխալ
թուի ինձ եւ Գրէի՞ր Աշխատեցի, քանզի այն
Տաղն Գարնան՝ որոյ սկիզբն է “Աստուած ան-
սկիզբն եւ անսահման,՝ եւ յորում կը գտնուին
Հ. Ալիշանի յիշած 4 տողքն, անանուն է, եւ
շատ հեռի ի Գր. Աղթամարցւոյ յարուեստէն
եւ յոճոյն: Հւլէն՝ որ կը յիշուի ի Տաղիդ՝ չգի-
տեմ թէ ինչ է:

ՁԱ. 1629. “Հանդի. ըստ Սիմ. կա-
մարկապոյ է Շահթառաճ, [= Անծախոտ,
գղ. Fumeterre]:

= Պէտք է կ/ց կարդալ Հնդի [այսինքն
Հնդի. եւ ոչ Հանդի] Շահթառաճ, որ է նուար-
տակ, գղ. Passerage, տես ի համարն ԱԳ,
ծան. 2:

ՁԲ. 1678. “Հաւկթենի: Ցախ մի ուսկից
աւել կու շինեն,՝

= Ուղիղն թուի Հ--իտէնի (= Հաւ,
կուտ), ինչպէս կը գրէ Բժշկարան մի ի Շալա-
կին, երես 677, Թ. 565: Տես ի համարն ԽԷ:

ՁԳ. 1740. “Հոտվարդ: Տես Բատա-
վարդ,՝ — 313, ի բան Բատավարդ “Հերա-
ցին Մխթար կ'ըսէ. “Պատվարդ՝ որ է Հոտ-
վարդ, որ է վայրի Երնջակին տակն,՝

= Մխ. Հերացի այդպիսի ինչ ըսած
չունի, այլ “Պատվարդ՝ որ է Հոտվարդ,՝ Լ. 84,

ինչպէս կը գրէ ինքնին շ. Ալիշան ի Թ. 1711: Գաղիանոսի բառք են որ կը գրեն. «Բազաւորդ. Մանր երընջնի տակ [2 Մանրեր ընջ նիտակ]», Գաղ. Գ.: — «Բազաւորդ. Մանր երնջնանի տակ», Գաղ. Գ.: — «Բազաւորդ. Մանդր երընջնանի տակ», Գաղ. Ա.: Իսկ Բժշկ. ԻԴ. (22 Ս. Ղազարու), երես 17. «Բատաւարդ, որ է վայրի երինճանին տակ», Թէ ինչ է Բատաւարդ = Հողմավարդ՝ ըսի ի համարն ԿԳ:

Հոտվարդ բառի հետ ջնջելի է եւ Թ. 271. «Բազաւորդ? Մանր երնջնի տակ է, կու գրէ բառգիրք մի եւ ի լտ. Baccaris, որ ըստ առասպելաց նուիրեալ էր Բաքոս դից», Ուղիղ ընթերցուածն Բառաւորդ է զոր յիշեցի (տես Բատաւարդ ի Հայեանք, Թ. 313):

Նոյնպէս Թ. 685. «Մանր երնջն. Գալիանոսի. բառից մէջ գրուած կայ Մանր երնջնի տակ, որոյ հոմանիշ յունարէնն անորոշ բառ մ'է, Բազաւորդ? կամ Բազաւորդ, եթէ յունարէն է, թերեւս Բառաւորդ (տես Թիւ 313): Ի Լեհաստան գրուած բառարան մ'այլ գրէ, երնջնի տակ Baccharis [ի Թ. 271, Baccaris] ասոր արարերէնն է Զանգ, զոր տես», Տեսանք որ երկու օրինակք Գաղիանոսի Մանր կը գրեն, եւ մին Մանր. սխալ է որեմն Մանր զոր գտած է այլուր շ. Ալիշան, նա եւ ինքն կը գրէ ի Թ. 271, «Մանր երնջակի տակ»,

27. 1492. «Հորի Կրէսոն, փ. Cresson de fontaine»,

= Հ. Ալիշան չ'ըսեր թէ ո՛ր գտած է զայս: Գաղիանոս Գ. է որ կը գրէ. «Հորի, Կոտմանի հունդ», ըստ որում եւ Գաղ. Գ.՝ «Հորի, Կոտման հունդ», յորմէ ստեղծեալ է վերոյիշեալն Հորի Կռե՛ճ, գղ. Cresson de fontaine. Բայց չեք Հորի Կռե՛ճ. ուղիղն է՝ «Հռէ՛. Կոտման հունդ», Գաղ. Ա.: — «Հռէ՛, Կոտիմն», թրգմ. Դեղոց: Հռէ՛ է արաբերէն Հռէ՛ = Կոտեմ (Պօղաճ), ինչպէս կը նշանակէ զայդ եւ Հռէ՛-ռէ՛ թ. 1490. «Կոտեմ, Կոտիմն, Հռէ՛ կամ Հռէ՛, (արաբերէն), եւ ի թ. 1650:

Դեռու-Բե-ն: — Հ. Ալիշան կը գրէ ի թ. 44, թէ զԱկրկարհա = գղ. Pyrèthre «Հին Բժշկարանն [ասելի էր՝ թրգմ. Դեղոց] համարի Կոտեմ»,

Յետ 1740 թուոյ, ի բառն Հորմ = Կոտեմ. «Բառգիրք մի [ասելի էր՝ թրգմ. Դեղոց] գրէ», «Հռէ՛ հալեւորկի հունդ»,

Ի թ. 565, ի բառն Գարշիշան. «Գալիենոսի կամ Բժշկական բառից հաւաքման մի մէջ [Ճշգագոյն՝ թրգմ. Դեղոց] գրուի. «Դռէ՛նէնէն՝ Ասկալոյոս», թուի Ասպալթոսի [լատ. Aspalathus] ճետ շիոթելով. Առէ՛նէնէն նշանակէ Ասկալոնի Սիսոր. իսկ Առէ՛, Ascalea է տեսակ մի վայրի կանգառի կամ Ակքանի, Carduus natus [տպ. nutans], փ. Chardon penché»,

Ի թ. 595. «Դռէ՛? Մշկի ծաղիկ, որ է Սօդ», այսպէս գրուի ի բառս Գալիենոսի [ասելի էր՝ թրգմ. Դեղոց]: Տես Դռէ՛? եւ ի թ. 2129:

Ի Թ. 934. «Այսինքն? Վայրի Ստեպանի
նիսի հունտ է, կ'ըսէ հին հաւաքում մի բա-
ռից [իմա՝ թրգմ. Դեղոց],»

Ի Թ. 1160. «Խառնուի լայն... հին բառ-
գիրք մի [ասելի էր՝ թրգմ. Դեղոց] այսօր հա-
մանիչ գրէ Դսողծի կամ ծովորինի ցեղէն
ըոյս մի, զոր ասորի բառով Պէթար եւ Ամիր-
տուվաթ կոչեն Մուշկտամշիր»,

Ի Թ. 2078, երես 440. «Այնքան Միննի
այլ յիշուի, զոր Գալիենու բառք [ասելի էր՝
թրգմ. Դեղոց] զուգեն Նարգէզի», եւ դար-
ձեալ Ի Թ. 2177 [տպ. 1177], «Նարգեան.
Անշուշտ Նարգիսի ցեղէն նշանակել ուզէ գրողն,
եթէ ստոյգ գրեր է, հին Բառագրոց [ասելի էր՝
թրգմ. Դեղոց] մէջ, եւ Այնքան Միննի է կ'ըսէ»,

Ո՛ւր Միննի (գղ. Scille) եւ ո՛ւր Նարցիս-
(գղ. Narcisse)՝ լաւ եւս Նարցետն (գղ. Asaret,
Cabaret, Nard sauvage): Ահագին շփոթու-
թիւնք որ յառաջ եկած են զ«Թարգմանութիւնն
Դեղոց», ընդօրինակող գրչին Ռէի Բաբի լայն
դաստիարակ, եւ զաղբիւր շփոթութեանցն ոչ
չ. Ալիշան գտած է, եւ ոչ յառաջ քան զնա
Նոր Հայկազեանն՝ որ խառն ի խուռն կը նշա-
նակէ զհամանիշտ 10է աւելի Բուսոց:

Աւասիկ Թարգմանութեան Դեղոց գրածն՝
ճիշդ որպէս է ի Չեռագրին. «Լարլար, Բառեր
[իմա՝ Բաղեղն, արար. Լէյլա]: Կամիէլ, Կաւ-
րանջար [որ ի Բժշկ. Զ, 331, գրեալ է «Ղամ-
բիլ, որ է կոարանճարն»].

1. Ասկալոնոս, Դարիշնիշան [աստի կը սկսի խառնակութիւնն, զոր դիւրութեան համար թուանշանօք կ'որոշեմ]:

2. Նարգեան, Աայրի Մկնասոխ:

3.—4. Խուռ եւ փոնդջ, Կազմ, որ է օդ սալիւ, եւ փալանիա, Աայրի Դաղձն:

5. Կնրիլ, Փեննայի տակ:

6. Թամհերուն, Տարշկոկ:

7. Մարվ, Ամբրաւ սեւ:

8. Հորփ, Հալեւորկի հունդ:

9. Ակրկահրա, Կոտիմն:

10. Բաղըլալ, Հարմալ, Բողկի տակ:

11. Սկորոդիոն, Սպանդի հունդ:

12. Մուշկարամշեր, Աայրի Խստորուկ:

13. Գոկո, Մշկի ծաղիկ որ է Սօդ:

14. Լուկուան. Աայրի Ստեփղնի հունդ. փրասիոն. Մեղըածծուկ [այս ուղիղ է]:

15. Ալարտիմիսա, Սպիտակ կնդրուկ, Ադխար, Աաղմեռուկ [այս եւր ուղիղ է, ինչպէս եւ միւս Բուսոց անուանք որ կը յաջորդեն ի շեռագրին]:

Խառնակութիւնն, ինչպէս նշանակեցի, կը սկսի ի բառիցն “Ասկալոնոս, Դարիշնիշան,” շեռագրին գաղափարողն զսնց առնելով զհամանիշ բառիս Դարիշնիշանի՝ սխալմամբ զուգած է զայն ընդ Ասկալոնոս, մինչդեռ գրելի էր “Ասկալոնոս, Աայրի Մկնասոխ,” որով եւ հետագայ 2—15 Բուսոց անուանք այլ ընդ այլոյ նշանակութիւնս առած են, շտին նշանակութիւնն անցնելով յՅԴ. ՅԴին խառնուելով ի 4Դ. 4Դին

անցնելով ի 57, եւ այսպէս հետզհետէ: Կարգաւորեմ զանկարգութիւնդ, ուղղելով զբաղմապատիկ վրիպակս շեռագրին.

1. Ասկալոնոս, վայրի Մկնասոխ [Ասկալոնոս է արար. Իսթու, Իսթլ, Իսթէլ, Մկնասոխ, Սոխ վայրի (Պողաճ.) առեալ ի յունէն Σχιλλια, գլ. Scille, ou Oignon marin. Կայ եւ ի Բժշկ. Ա, 143. “Ասկալի աղբաս [== յն. Σχιλλια αγρια]. Մըկընսոխն, զոր տես ի Հայբոսն, Թ. 2078]:

2. Նարդեան, կազմորէ [“Նարդ, որ է կազմուրէ, Բժշկ. Ա, 145. տես եւ ի Հայբոսն, Թ. 1239, 2139: Կազմորէ կամ Կազմորէ կ’ըսուի ի Տեր լեզուի եւ Մբոսանոսն, վայրէն է Նարդն, գլ. Asaret, Cabaret, Nard sauvage տես Asaret յիմ Գաղղ. Հայ. Բառագիրս: Հայբոսն չունի եւ ոչ զմի ի գաղղիերէն առնուանցդ:]

3. Խուր եւ Փոգնջ [== արար. Փոռէնճ, պրս. Փոռէնէ¹]. վայրի Դաղձն [“Փոռէնէճ, որ է Խոռն (Խուռ, ըստ Թրգմ. Դեղոց). եւ ինքտ վայրի Դաղձն է, Բժշկ. Ա, 143: — “Խոռն, վայրի Դաղձն, անդ, 144: — “Գետնի ըռահան, որ է Դաղձն, որ է Փոռնանճն², Ամրտ.: Այս բոյս է գլ. Pouliot (տես Հայկ. Բառաքնն. երես 98), զոր Ագեր եւ Էմին կը կոչեն Թուրքերէն Փոռնէճ, Ֆիլիստին³: Արար. կ’ըսուի եւս Հադմէ (Հայկ. Բառաքնն. երեսք 97—98. Կելսիոս, Հ. Ա, 422, տես եւ Հայբոսն, Թ. 1674]:

4. Օդսալիւր եւ Փափանիա, Փեննայի տակ

[“Ուրախէ՛ք, փեննա», Գաղ. Դ: — Պարսկերէն
 “Գլխիկէս, է խոտ իմն որ կոչի թուրքերէն Այ-
 ճախէ, եւ արաբ. Ուրախէս» (= Փայտ
 խաչի, յորմէ խաչափայտ, մի յանուանց փենու-
 նայի կամ փեննայի ի մեր Բժշկարանս, գղ. Pi-
 voine) եւ այլն. Գէորգ]:

5. Անրիւ, Տարշկոկ [Տարշիւն նոյն է ընդ
 Տարշաշի, Հայքստի, Թ. 635, 637. Տարշա-
 շի, Թ. 903 (տպ. սխալ՝ Տարշաշի), 1863,
 2941. Տարշիւն, Թ. 637, 2941. այս ինքն՝
 արաբ. *Farachagouq*, գղ. Pissenlit ou Chicorée
 sauvage. տես *Taraxacum*⁴ ի M. Devic. ի սմին
 թրգմ. Դեղոց գրեալ է այլուր. “Տարշիւն (ըն-
 թերցիր Տարշիւն), եղէգն», այս ինքն՝ եղէգն,
 եղէգ = եղերդ = Գառնիճ, գղ. Chicorée
 sauvage. տես ի համար ԾԵ]:

6. Թամր հերուն, Ամբրաւ սեւ [“Թամր
 հերուն, Սեւ Ամբրաւ», Գաղ. Ա: — “Թամր հե-
 րուն, Սեւ Ամպրաւ», Գաղ. Գ: — “Թամր հե-
 րուն, Սեւ Ամբրաւ», Գաղ. Դ: Արաբերէն
 Թէ՛ր է Արմաւ. իսկ հերուն թուի թէ է Հարուն,
 այս ինքն Ահարուն. քանզի Հ. Ալիշան կը յիշէ
 ի Թ. 3290, “Արմաւ Ահարուն. ինչ տեսակ Ար-
 մաւ է, բացատրուած չէ, կամ ինձ անյայտ»]:

7. Մարվ, Հալեւորկի հունդ [“Մարվ,
 Հալեւորկի հունդ», Գաղ. Ա եւ Դ: — “Մրվոր,
 Հալվորուկ», Բժշկ. Ա, 144: — Պղը մարու,
 Ալվորկի ունտ», անդ, 145: — “Ալվորիկ, որ է
 Մարվն, յիշած է յիր համարն կամօքն Աստու-
 ծոյ», Ամրտ. Անդ. անպ., երես 20: Ալեւորիկ

կամ Ալե-ր-ի (որոց ռամկականքն են Ալե-ր-ի, չ-լ-ր-ի, չ-լ-ր-ի, Ալե-ր-ի), կ'ըսուի առ մեզ եւ Ծե-ր-ի Դ-ի (Հ-յ-ի, Թ. 2030), Ալե-ր-ի (ռամկ. չ-լ-ր-ի) Ռե-ն (Հ-յ-ի, Թ. 1599), թարգմանութիւն արաբականին Հ-յ-ի ի-շ ի-յ-ի (= Դաղձն Ծե-ր-ի), եւ է գլ. Marum, Germandrée maritime, Herbe aux chats. Իսկ Մ-ր-ի պրս. «Մե-ր-ի, խոտ ինչ անուշահոտ», ըստ Գեորգայ:

Մ-ր-ի եւ Ալե-ր-ի-ի բառից համար Հ. Ալի-շանի գրածն շատ հեռի է ի ճշգրտութենէ: — Ի Թ. 614 զՄ-ր-ի կը նշանացնէ ընդ լտ. Malva, եւ Մոլոշ կը համարի: — Ի Թ. 129 կ'ըսէ «Հալուորիկ կամ Մոլոշ», — Ի Թ. 2099, թէ «Մոլոշ» կը կոչուի եւ «Հալուորիկ», — Ի Թ. 1599՝ «Հալուորաց Ռե-ն, Հալուորիկ, Մոլոշի տեսակ մի է անուշահոտ, ծիրանեգոյն կամ սպիտակ ծաղկներով: Առանձինն յիշուի եւ Հալուորիկի հունան, արաբ. Պշըր բլ-Մ-ր-ի», — Ի Թ. 2030, «Մարս? ... ոմանք ի թուրքացն այս խոտիս Ծե-ր-ի Դ-ի կ'ասեն...», Ամասիացոյն յիշածն հետաքննելի է», — Ի Թ. 2144. «Մրվոր, տես Տլորուկ», [sic]: — Եւ վերջապէս ի Թ. 2959: «Տլվորուկ [փոխանակ կարգաւոր Ալե-ր-ի]: Այս թէ ոչ վիպասանական՝ այլ ազգային ռամկական բառ մ'է, որոյ զուգանիշ գրէ Ամիրտ. զՄե-ր-ի, բայց երկուքն այլ մեզ անծանօթ, եթէ ետքինս չէ թուրքերէն Մե-ր-ի, որ է Թանթրուենին: Մեր մօտ ազգային եւ տեղական անունն այլ լսուի Տլուորիկ», Զխոտն

Marum կը նշանակէ շ. Ալիշան ի թ. 68, եւ կ'ըսէ, «[ժուի հասարակութիւն], եւ ի թ. 2024 կը կոչէ զայն Մարման, Մարման, Մարման, Մարման, Մարման, Մարման, որ է արար. Մարման. տես Marum = Հալեւորեկ յէմին: Իսկ թ. 3271, Ալեմի (Խաղող), եւ թ. 1600, Հալեմի (Ելակ), ոչ ինչ գործ ունին ընդ Ալեմի կամ Ալեմի = Marum:

8. Հորի, Կոտիմն [արդէն ըսի թէ Հորի է արար. Հորի = Կոտիմն]:

9. Ակրկարհա, Բողի տակ [«Ակրկահա, Բողի տակ», Գաղ. Բ.: — «Ակրկարհա, Բողի տակ», Գաղ. Գ.: — Լաւագոյն «Ակր[ը]կարհա, Բողի [եւ ոչ Բողի] տակ», Գաղ. Ա. եւ Գ.: — «Ակրկարհա, Իգարողի տակ», Բժշկ. Ա. 143: — Պարսկերէն «Կերիման. է սա իմն ի դեղորէից որ կոչի [ալարերէն] Ալեմի, [ժուրքերէն Իմի-Ալեմի], Գեորգ: Այս բոլորն է գղ. Pyrèthre, տես ի Հայաստան թ. 44, Ակրկարհա, եւ թ. 365, Բողոյ տակ]: || Զգրութիւնն «Բողի տակ», ուղղած եմ «Բողի տակ»: Բայց կարելի է թէ Բող, յորմէ Իմի-Ալեմ, ըսուած է նաեւ Բողի, եւ ըստ այսմ Իմի-Ալեմի, որոց սեռականն է Բողի, Իմի-Ալեմի: Տես Բողի ի թ. 368 Հայաստան, եւ Բողի ի թ. 357: Այժմ Լաւագոյն է ըսել Բող, Բողի, Իգարող, Իգարողի, որպէս զի Բողի, Բողի, Իգարողի, Իգարողի գրելով՝ չփոխի ընդ Բողի, Բողի, որ է գղ. Raifort: ||

10. Բազր ալ հարմալ: Սպանդի հունդ

[յարարական բառիցն Պէշը, Ունդ, եւ Հարֆէլ՝ զոր մէք կը կոչենք Սպանդ, որ է պրս. «Իսփէն», Սպանտ [թուրքերէն] Իսփէնէ, եւ արպերէն Հարֆէլ), Գէորգ: Տես Հայֆֆֆֆի թ. 2815, Սպանդ, ուր գլ. կը դրուի Pégane, մինչդեռ թուն բառն է Moly, յն. *Mōλυ*, զոր յիշած է Հոմեր յՈդիսականին (տես Moly յիմ Գաղղ. Հայ. Բառագիրս), գլ. կ'ըսուի եւ Harmale, տես զայս ի Վիտրէի Suppl. եւ ի M. Devic: Ամիրտուլվաթ կ'ըսէ (Հայֆֆֆֆի, անդ): «Այն ցեղն որ կարմիր է՝ Հարֆֆի արուի ասեն, եւ Հոմմն Մֆֆի ասէ», որ է Moly]:

11. Սկորոդոն, վայրի խստորուկ⁵ [«Սկորոդոն, խստոր», Գաղ. Ա. — «Սկորոդոն, Սխտոր», Գաղ. Բ.: — «Սկօռտոն, Սխտոր», Բժշկ. Ա, 145: Յն. *Σχοροδον*, գլ. Ail, խստոր]:

12. Մուշկա[տա]րամշեր, Մշկի ծաղիկ, որ է Սօդ [աստ եւս խառնակութիւն կը տեսնուի Մֆֆի եւ Մշի բառից նոյնաձայնութեան պատճառաւ: Զիարդ եւ է՝ առաջինն է գլ. Dictame, զոր տես ի Հայֆֆֆֆի, թ. 994, 1160, 2127, Երկրորդն. «Մշի ծաղիկ, որ է Սօդ», է պրս. «Միշ-է». Անուշահոտ արմատ խոտոյ իրիք, զոր բժիշկք ի գործ ածեն ի դեղորայս, արապ. Միշ [= Սօդ], եւ [թուրք. Գօթմշի [կամ Թօթմշի], Գէորգ: «Սօդ, Կիպեռիսի տակն», կը գրէ եւ Բժշկ. Ա, 145: Կիպեռիս է յն. *Κύπερος* կամ *Κύπερος*, գլ. Souchet: Տես Մշի ծաղիկ եւ ի Թիւս 938 եւ 2129 Հայֆֆֆֆի, եւ Մշի ծաղիկ թ. 1407]:

13. Գոկո, վայրի Ստեփղինի հունդ [“Գուկու, վայրի Ստեփղինի ունտ,, Բժշկ. Ա, 143: — “Դաւկոս, Ստեփեղին վայրի,, Գաղ. Ա, Գ, Դ. երեք օրինակք եւս՝ Դաւիթոս, որ է սխալ: — “Դաւկոս, Ստեփեղին,, Գաղ. Բ: “Դաւիթէ յն. *Δαῦχος*, *Athamante* de Grète, plante ombellifère (Alex): — Լատ. *Daucus*; Plin. *Daucos*, sorta d'erba a similitudine del finocchio [= գղ. *Fenouil*, հռոմ. Սամիթ], ma con foglie più bianche, minori e pelose (Pasini): — Լատ. *Daucus*, արար. Շէփ-փ-լ, Գեղէրէ Դերէ [= Ստեփղին վայրի] (Meninski, *Onomastikon*): — Իտ. *Daucos*, վայրի գաղար, Շէփ-փ-լ, Քեղէրէ Դերէ (Զախչ. Իտ.-Հայ.): *Տես* ի Հայբնան, Թ. 601, Դաւիթ = վայրի Ստեփղին, եւ Թ. 2986, Տաւիթ = Լեռան Ստեփղին: *Տես* անդ եւ Շէփ-փ-լ, Թ. 2784, եւ *Daucus*. Թ. 2987, *Տես* եւ ի M. Devic զբանն *Secacul*]:

14. Լուկուան, Սպիտակ կնդրուկ [“Լուկուան, Սպիտակ Խուենկ,, Գաղ. Գ, (չունին զայս Գաղ. Ա, Բ, Դ): Այլուր կը գրուի ի թրգմ. Դեղոց. “Լաբան, Սպիտակ Խուենկ,, որով թերեւս Լուկուան՝ ուղղելի է Լաբան, արարերէն *Louban* = գղ. *Encens*: *Տես* Benjoin ի M. Devic: *Տես* եւ Լաւանի ի Հայբնան, Թ. 2062]:

15. Ալարտիմիսա... [սորա եւս հոմանիշն կամ մեկնութիւնն թերի թուի ի Չեռագրին, քանզի սկսեալ ի յաջորդէն “Աղխար, վաղմեռուկ,, խառնակութիւնն կը դադրի]:

Ծանոթութիւնք.

1. Այս է զոր Ամիրտովլաթ կը գրէ Պարսկէն, իսկ Հայքստանի ի թ. 545, Պարսկէն? «Դաղձ, որ Արաբն Գարսնան, եւ Պարսիկն Պարսկէն? տսէն: Տես անդ Պարսկէն եւ թ. 2592: — Գէորգ կը գրէ. «Փարսէնէ, Դաղձ, այսինքն Այրի Անանուխ. թուրքերէն երէնդ, եւ արաբերէն Նանէ յէրէ [= Անանուխ վայրի]: Սխալ է ի Հայքստանի, թ. 581. «Գարսնան... որ է Խարէնդ. կարգաւ երէնդ: եւ ի թիւն 2245, «Աքքիրման [թերեւս լսկ' Բիրման] երէնդ?» ջնջէ զհարցական նշանդ:

2. Ամիրտովլաթ Դաղձ կը կոչէ զԳարսնան եւ ի թ. 545 Հայքստանի. նոյնպէս եւ Հ. Ալիշան ի թ. 284. «Գարսնան (Դաղձն): Բայց այլուր ի Հայքստանի Գարսնան սխալ կը թարգմանուի Ծոթրին. տես թիւք 581, 994, 2127, 3268. սխալ է եւ ի թիւն 1160, «Դաղձ կամ Ծոթրին»:

3. Այս է զոր Ամիրտովլաթ Գլխան կը կոչէ իբր Հոռոմ բառիւ ի թիւն 3034, եւ Հ. Ալիշան կը համարի յն. Φιλόσχυρος [տպ. Φιλόσχορ] որ «պարզապէս թղտէր կամ թղտեր նշանակէ»: Թերեւս թուրքերէնն Գլխան աղաւաղութիւն է յունականին Πύλη, որ է արգարեւ լտ. Pulegium, գղ. Pouliot. տես ,Alex. տես եւ ի Ալիսիոս, Հ. Ա. 422: Օղուլուխան, 70, կը գրէ. «լտ. Pulegium. թուրքերէն Գլխան. հայերէն Բինեկուհի. զարմանալի բառ իգական ձեւով:

4. Հ. Ալիշան կը գրէ ի թ. 1536. «Taraxacum յունարէնէ առնուած նշանակէ խաղաղցր-նող»: Զայս ստուգարանութիւն հնարած է արաբական լեզուի անտեղեակ ոմն. Taraxacum ոչ է ի յոյն լեզուէ, կ'ըսէ M. Devic, այլ նոյն իսկ արաբ. Թարաքսան բառն է:

5. Կը գրէ Հ. Ալիշան ի Թ. 1158. «Խոտորանի կամ Խոտորանի. Գալիենոսի բառից մէջ սա նշանակէ թէ ելեփանդական ըսուած ախտն կամ բորոտութիւնը, եւ թէ անոր դեղ համարուած բոյս մի, Elephantodon, որ հիմա կոչուի Dioscorea bulbifera, վասն զի արմատն սոխ կամ կոճղէղ մ'ունի, ուտելի. տեւրեւներն այլ ջերմահալած համարուին»: Եւ նոր հայկղ. «Խոտորանի, կամ Խոտորանի, կամ Խոտորանի, գ. յն. *Ελεφαντίασις*, Elephantiasis: Խիստ եւ կոշտ կեղ, քոտտութիւն, որպէս յն. եղեփանդական (այսինքն փղական) բորոտութիւն, Գաղիանոս»: Ես կարծեմ թէ այլ է ելեփանդան բորոտութիւնը յիշէ Մ. Խորենացի (Պոմ. Հայոց, Բ, 29. երես 350, տպ. Ս. Ղազարու 1881), գղ. *Elephantiasis*, եւ այլ «Ելեփանդանի, Խոտորուկ», որ կը գտնուի ի Գաղ. Ա., Գ., Գ., եւ զոր Գաղ. Բ. կը գրէ Խոտորանի: Ելեփանդանի թուի ինձ աղաւաղութիւն յունականին *Ελαφοσχόροδον*, Sorte d'ail sauvage, Ազգ. վայրի Խոտորոյ, Խոտորուկ, որ եւ կը նոյնանայ ընդ «վայրի Խոտորուկ» թարգմանութեանն Դեղոց (Հայբոսանի, Թ. 1160, ուր բոլորովին սխալ է «Գաղձի կամ Ծոթրինի ցեղէն բոյս մի» համարելն:

26. 3358. «Ղենջակի տակ?», եւ այլն:

= Կամ է Ելեփանդանի = Աղճկատա, Կամ Ելեփանդանի, տես ի համարն Կ:

22. 1828. «Ղուրսսնար? Ո՞ւր եւ յորմէ գրուած է, չեմ յիշեր, բայց զուգած է թուրքերէն Իդրանիս Բէլէնի, լատ. *Eryngium campestre*, փ. *Panicaut champêtre* կամ Char-don Roland [տպ. Rolande], Barbe de Chèvre: Տես Երնջակ»:

= 2/բ Ղարանի բառ, այլ Ղարանի
 = Իդրեհիս Բեհեհ = Երնջակ (Թ. 683), կամ
 Ղարան (Թ. 1243), որ է արար. Գարանի
 կամ Գարանի (Պողաճ), որ եւ կ'ըսուի Շէփէի
 Իդրահիս = Spina Abrahami, այսինքն լտ. Eryn-
 gium (Կեւսիոս, Հ. Բ, 167): Տես եւ զհա-
 մարն ԾԹ: — Alex. կը գրէ նոյնպէս Chardon
 roland հանդէպ յն. Ηρουνγιοσ եւ Ηρουνγίς
 բառից, այլ Լիարէ կ'ըսէ ի բառն Panicaut,
 "Chardon roulant ou, par corruption,
 Chardon Roland":

ՁԷ. 1852. "Ճանկի տեղ? Նոր բժշկա-
 րան մի պատուիրէ գալկան դեղ տալ զայս՝ Ծորի
 հետ եփելով":

= Սխալագիր բժշկարանդ անշուշտ ու-
 ղած է գրել ճանկեղ, փոխանակ ճանդեղ =
 գղ. Betterave (Հայբառ, Թ. 1838, ուր կը
 յիշուի այլ աղաւաղ գրութիւն մի ճանդեղ):

ՁԸ. 1886. "Ճըհիման, ճըեման.
 բժշկարան մի գրէ դեղ գլխոյ եւ մօրուաց.
 "Ա՛ռ ի խոտիս (Աւելկի տակի) ջրէն եւ ճըեման
 ջուրն, եւ օժէ զգլուխն": — Բառգիրք մ'այլ
 գրէ. "Ակիդաս? ճըհիման, Ռոշքեանն՝ ջրաց
 դեղ խոտ մի է կ'ըսէ, եւ լտ. Poterium. սա հայե-
 րէն երեսնակ կոչուածն է, ինչպէս յիշուած է
 ի կարգին": Տես զոր ինչ գրեցի ի համարն ԿԱ,
 ծան. 1: — 2655. "Ջրման ջուր: Ոչ ինչ
 ըլլալն յայտնի է եւ ոչ ուղղական բառն, միթէ
 Ջրեմն, յիշէ նորեկ Բժշկարան մի, հերաթա-

փութեան դեղ գրելով, խառնել այսոր ջուրը
 Լօշտակի ջրոյ հետ,,:

= Ճշեման ջուր եւ Զրման ջուր խառ-
 գարեալ բաձից ուղիղ ձեւն է ճիւղման ջուր, այս
 ինքն ջուր ճիւղման խոտոյ, որ կ'ըսուի եւ ճիւղ: Տես
 ճիւղման ջուր ի թ. 1883, ճղեմն. "Բժշկարան մի
 մազթափութեան դեղ գրէ "Գալար ճիւղման
 ջուր,,. զոր ուրիշ Բժշկարան մի Զղերման
 գրած է,, ինչպէս եւ այլ երկու սխալագիր
 Բժշկարանք՝ Ճշեման, Զրման: Այլուր փոխա-
 նակ ճիւղման ջուր՝ ըսուած է ճիւղ ջուր, այս ինքն
 ճիւղ խոտոյ ջուր, որ նոյն է ընդ ճիւղման. "խոտ մի
 կայ՝ կուգեւ ասեն, այնոր ջուրն յիրար խառնէ
 Լօշտակի եւ ճիւղ ջրոց հետ, դեղ մազի եւ մօրուաց՝
 որ շթափին,,. Հայերէն, թ. 1515:

Ակեսցուք ի ճիւղման անգոյ բառն. Գաղիա-
 նոս Գ. կը գրէ. "Ակիդաս, ճիւղման,, — Գաղ. Ա.
 "Ակիդաս. ճիւղ ման,, իսկ Գաղ. Դ. "Ակիդաս.
 ճիւղ ման,, որ է ճիւղ ման: Ալիքսանդր թուի յն.
Axandrias, Espèce de cigale, insecte, Աղդ
 ճպռան:

ՁԹ. 1922. "Մալալ. Խորենացւոյ
 Աշխարհագրութեան օրինակաց ոմանց մէջ յի-
 շուի իբր ծաղիկ, յերջանկին Արաբիա,, —
 1943. "Մալալ? Բոյս մի կարծուի ըստ Աշխար-
 հագրութեան Խորենացւոյ, այլ որպիսութիւնն
 անյայտ,,:

= ՅԱշխարհագրութեան Խորենացւոյ,
 612 (տպ. Ս. Ղազարու 1865), գրեալ է.
 "Եւղք անցըք ի նմա [յերջանկին Արաբիա] եւ

ծաղիկք՝ վեշտասան. Հալի, Զափու, Մաշա [եւ
 ոչ Մաշալ], եւ այլն: Իսկ ի տպագրին
 1881, երես 39. “Անոյշ եղք խառնուածոյք որ
 լերին անդ. Խաղամի [թերեւս՝ Խաղա մի, այս
 ինքն՝ առաջին՝ Խաղա]... Զարրիկ... Մաշա...
 որ ի գլ. Թարգմանութեանն, երես 52, դրուած
 է Mahlab. Տես Մաշա բառի համար յայտնուած
 կարծիքն եւ ի Հանդէս Ամբի, 1893, երես 263բ:

Ղ. 685. “Ման երնջն, եւ այլն: = Տես
 զտոյգն ի համարն 29:

ՂԱ. 2027. “Մարնատան? Սխալ
 գրած կ’երեւի բժշկարան մեր, թէ Հայք այս-
 պէս կ’ըսեն Մանրագորին:

= Ուղիղն է Մարնատան, զոր տես ի
 Թ. 2026, 950, մի յանուանց Լօշտակի. որ եւ
 Մարտիտ, Թարգմանութիւն պարսկականին
 Մերտի-Միտ (Մերտի-Մ = Մարդ, ինչ = խոտ),
 — Մարտիտան, Թարգմանութիւն յունականին
 “Ανδροσας” (Ανδρ, սեռական ανδρως
 = Այր, Մարդ, “Ανθρ = Ծաղիկ). այս է
 որ ի Բժշկարանի գրեալ է խանգարմամբ
 Ամբիտան, զորմէ կ’ըսէ Հ. Սիւնան ի Թ. 950,
 երես 225. “Զեմ կարծեր որ հիմայ այսպիսի
 անուն լուի, բայց եթէ ստոյգ գրուած է՝ կրնար
 նշանակել Անմասն ծաղիկ. ուրիշ օրինակ մի
 աւելի օտար կամ այլայլեալ գրէ Մարնատան-
 ան?”

Կան ի սմին Թ. 950, երես 225, եւ այլ
 ուղղելիք. “Արապք Գարնի լաւաղա կոչեն
 [ղՄարդածաղիկն]”. ոչ պաղա, այլ Մաշա,

այս ինքն Սպիտակ, ինչպէս կը գրուի ի Թ. 3260, Բարձր լը-դոյշ: Գէորգ կ'ըսէ. «Սէփիյաթ-տ [= Սպիտակ Որթ]², է ծառ իմն՝ որ ունի զպտուղ կարմրերանգ որպէս զողկոյլ խաղողոյ, որով խաղախորդք, այսինքն Տէր-դոյշ զմորթս յօրինեալ կազմեն. արպ. Բերդէն ի-լ դոյշ [= Որթ սպիտակ]. թուրք. Աֆ-ման [գղ. Vigne blanche, Bryone, Couleuvrée]. տես անդ Բերդէն ի-լ դոյշ եւ ի բառն խեր-դոյշ:

«Ասան խոտին որ Լօշտակ ասեն ոմանք, յոյնն Ապիասլեդի³ կոչէ. ընթերցիր Աֆ-լէ-լէ-լէ, յն. ²Αμπελοσ λευχή [= Որթ սպիտակ], գղ. Brioine (կամ Bryone), vulgairement Vigne blanche.

«Լաւ եւ ստուգագոյն գրէ ուրիշ մէկն. «Այս Լօշտակիս նշանն այս է... Հերն զետ ջմերկի լինի, պտուղն կարմիր եւ սեւ. խակն կանաչ ի վերայ սեկացն? գործի: Ախտադրելի է «խակն՝ կանաչ. ի վերայ սեկացն գործի. այս ինքն՝ երբ պտուղն խակ է՝ կանաչ է գոյնն³. իսկ «ի վերայ սեկացն գործի՝ կը պարզուի Գէորգայ ըսածովն՝ թէ Սպիտակ Որթոյ (Սէփիյաթ-տ) պտղովք «խաղախորդք զմորթս [= զսեկոյ] յօրինեալ կազմեն: Տես Սեկ եւ ի Թ. 1325. «Սպունք ասեն, զոր գրոց կազմողքն ունին՝ որ զ-էին թանան:

Յերես 223, ի նմին Թ. 950, կը նշանա-կուի արաբերէն անուն Լօշտակի Ս-ման լը-դոյշ, որ եւ ի Թ. 1979 կը գրուի Սէ-ման է-լ-դոյշ: Փափագելի էր որ Հ. Ալիշան գնէր

տերեւներն աւելի Ուռիի տերեւներու կը նմանին, ոլորուելով բարձրացած մեծ ծառ է՝ (Արատ, ԻԵ, 430): Ուրիշ մի թուրքերէն ըստին՝
 «շահէ կոչէ»:

== Այդ ըստին՝ «շահէ» կարծել կու տային՝ որ Մոնի նոյն է ընդ Մաշէ՝ որ կը յիշուի Ի Թ. 1971. քանզի Ի հաւաքման ուրեք գաւառական բառից (22 Ս. Ղաղարու) գտած եմ.
 «Մանի ըստին՝»: Ուղղագոյն թուի Մաշէ, որ կայ գրեալ եւ Ի համառօտ բանին վերնագրելոյ
 «Յաղագս ծառոց» (տես Ի համարն ՀԹ, ծան. 2).
 «Անձնին, Դղքին, Մաշին, Հացին, Կեչին, եւ Խածին» (Հաշէ եւ Խաշէ առանձին առանձին յիշուելով՝ չեմ կարծեր որ Խածի՝ «խանգարեալ հնչմամբ Հացի Ծառն» ըլլայ, ինչպէս կը համարի Հ. Ալիշան, Թ. 972): Ի Հաշէ-Աճօրէ- 1895, երես 185ա, նոյնպէս կը գրուի. «Մոնի, Սաշէ-շահէ»:

ՂԴ. 2177 [տպ. 1177]. «Նարգեան
 = վայրի Մկնսոխ» եւ այլն:

== Ուղիղն է Նարդէ-ն, գղ. Asaret, եւ այլն. տես Ի համարն 2Դ, Դէր. Թիւ 2:

ՂԵ. 3372. «Նարնջխոտ. կամարկապցին գրէ Նաշէ-ն». «եւ այս խոտն, կ'ըսէ, լեռներն կու բուսանի, հերն՝ որպէս Խորոտի ծաղկէն դեղին է, եւ մօտ ու տակն որպէս երկուորն կախ է ճղերովն ... առ ծաղկովն, քօքովն, ճղերովն, եւ եփէ ջրով, խմէ այգուց (կինն)»: —
 «Նաշէ, կամարկապցին Նաշէ գրէ, նոյնպէս եւ բացատրութիւնը խառնակ կամ սխալ է. «Այս

խոտն լեռներն կու բուսնի, հերն որպէս Խորոտի
(Թուի Հօրօտն), ծաղիկն դեղին է, յիշէ եւ
զտակն եւ զճղերն: Ուրիշ Բժշկարան մի գրէ.
«Հերն որպէս Սիւրբէ է. ծաղիկն դեղին, եւ մօտ
ի տակն որպէս երկուորիք կախ են: Ի նորոց
այլ վկայուած է որ բանջարեղէն է, եւ քանի
որ թարմ է՝ եղով կամ կաթով եփուած՝
ուտուի»:

= 2իք Նարնջխոտ բառ, ուղիղն է Նւէն
կամ Նւէն խոտ: Չգիտեմ թէ սա նոյն է ընդ
Նւէն խոտոյ՝ որ ցարդ կը լսուի ի գաւառս ինչ
Հայոց, եւ զորմէ կ'ըսէ Հաւաքող ոմն Գաւա-
ռական բառից (22 Ս. Ղաղարու): «Նւէն. խոտ
մի է, զոր ժողովեալ գիւղականացն ի մատաղ
ժամանակին՝ իւղով կամ կաթամբ անուշեն եւ
ուտեն», Թուի թէ Կամարկապցոյն Նւէն կամ
Նւէն է Orchidée բոյս մի (միտ դիր Երկուորիք
բառին), եւ նոյն ընդ Մաշի՝ որ կը գտնուի ի
Բժշկարանն Ա (Հայէստան, Թ. 1983): «Մաշի-
կարեւոր բոյս մի պիտի ըլլայ, որովհետեւ պի-
տանի բանջարեղինաց կարգին յիշէ հին Բժշկա-
րանն, եւ կ'ըսէ. Ի ջրային տեղ լինի, հերն զէդ
Սիւրբէ¹ է, ծաղիկն դեղին, եւ մօտ ի տակն եր-
կու կարեւորք [= Երկուորիք] են, զայս բան-
ջարս տակովն եփէ եւ տուր առն եւ կնոջ ամլոց,
եւ ծննդականք լինին, թէ այրն ամուլ թէ կինն»,
Միայն Կամարկապցւոյ «լեռներն կու բուսանի»,
եւ Ա. Բժշկարանի «ի ջրային տեղ լինի, կը
տարածային, մնացեալ նկարագիրն ճշգիւ նոյն
է յերկօսեան տեղիսդ, եւ թէ Նւէն թէ Մաշի

իրրեւ ամլութեան տեղ կը նշանակուին: Կամարկապցւոյ վկայութիւնն ուղղելի է ըստ յաջորդիդ՝ համեմատ Ա. Բժշկարանի եւ միւս Բժըշկարանին որ կը յիշուի ի Թ. 2234: «Այս խոտն լեռներն կու բուսանի, հերն՝ որպէս Սիւրբէ [ճշմարտի կամ թորոտի. թերեւս՝ խստորի], ծաղիկն դեղին է, եւ մօտ ի տակն որպէս երկուորիք կախ է», եւ այլն: Հետեւաբար ջնջելի է եւ գրեալն ի Շալակին, երես 678—679, Թ. 1133: «Թորոտ, տես Թ. 3372, ուր վկայուի դեղին ծաղիկ ունենալն», եւ այլն, տեսանք որ ի Թ. 3372 պէտք է կարգաւ. «հերն՝ որպէս Սիւրբէ, ծաղիկն դեղին է», եւ այլն:

Այլ է ռամկօրէն Խօրօր Մօրօր (Հայֆօրօր, Թ. 1761), ըստ գրոց Հայֆօրօր է Մօրօր²: Ի նմին տեղւոջ Հայֆօրօրօր կը յիշուին Արֆ եւ Մօրֆ ի Պարսից առասպելաց: Ես եւս վաղ նկատած էի զնմանութիւն «Հաւրուտ եւ Մաւրուտ», ընդ «Հարութ վէ Մարութ», քանզի այսպէս կ'ուղղագրէ Գէորգ, եւ կ'ըսէ. «Են սոքա հռչակաւոր երկու Հրեշտակք առասպելեալք՝ զորս մերժեալ Աստուած ի կայից իւրեանց՝ կախեաց ասեն գլխիվայր ի մէջ հորոյ միոյ ի Բաբելոնի [որ կը կոչուի 2-րդ Պաղէլ = Նոր Բաբելոնի, տես զայս եւս ի Գէորգ], վասն ուսանելոյ նոցա զկախարդութիւն, եւ որք կամինն զկախարդութիւն, երթեալ ուսանին ի նոցանէ», Հաւանական է որ Հայֆօրօր է Մօրօր Հայոց հեթանոսութեան ժամանակի առասպելի մի հետ աղերս ունին:

Ծանօթութիւնք.

1. Համեմատէ ընդ Թ. 1751. «Ծաղիկ մի կայ ծիրանի եւ կարմրագոյն է, ի մարգագետինն լինի, եւ ինքն նման է Հրակի ծաղկին, եւ րէրէ-ն նորա որդէ» Սիոսրէ է, եւ այլն:

2. Ագաթանգեղի «Հօրօքն եւ Մոօրօքն» (Բ. տպ., Ս. Ղաղարու, երես 480) ուղղելի է ըստ ընտիր 2 եռագրի՝ «Հոօրօքն եւ Մոօրօքն»: Ճիշդ այսպէս եւ Մխ. Գոշ յԱռական, Լ, երես 36, «Հոօրօքն եւ Մոօրօքն»:

ՂԶ. 2193. «Նգաժսողիկ, ըստ Գալիենոսի բառից նոյն է ընդ Բարձուենեկի»:

= Գաղ. Գ՝ կը գրէ. «Արտեմեսին, Եղեւին կամ Նգաժսողիկ», Գաղ. Ա՝ «Արտեմեսին, Եղեւին կամ Գնդ-ձ-դէի [sic], իսկ Գաղ. Գ՝ «Արտեմեսին, Եղեւին կամ Գնդ-ձ-դէի», Այս Գնդ-ձ-դէի է ուղիղն՝ նշանակեալ ի Հոօրօքն, Թ. 501, «Գալիենոսի բառարանն այլ գրէ. «Արտեմեսին (յն՝ Ἀρτεμισία [տպ. Ἀγτεμισία]), Եղեւին կամ Գնտածաղիկ», Սոյն բոյս է գղ. Armoise, իսկ Բրիտանիայի յն. Ἀβρότονον, լատ. Abrotonum կամ Abrotonus (որ ի Հոօրօքն կը գրուի Abrotanum, Թ. 321 երկիցս, եւ ի Յանկին), գղ. Aurone, Գնդ-ձ-դէի բուսոյ հնագոյն վկայութիւնն զոր ի Նախնեաց ունինք, կը գտնուի ի Գաւթի Ներգինացւոյ վերջն-ձ-դէ-նն Պրիւի-րէ, երեսք 324—325, եւ զոր չի յիշեր Հ. Ալիշան. «Եթէ խառնի [ձէթ] ընդ վարդում, փոփոխէ զջերմ ի ցուրտ, իսկ եթէ ընդ կոշեցեւումն Գնդ-ձ-դէի խառնեսցի, յայնժամ ի ջերմն փոխէ զցուրտն»:

Նգաւծաղիկ անգոյ բոյսն կը գտնուի եւ ի
 Բառազիրս Ռոշքեանի. “Նգաւծաղիկ, նշանաւոր
 խոտ, որպէս Օշինդր, թփոտ [sic]՝ բայց զմեծա-
 գոյն եւ զթանձրագոյն տերեւս ունի, կրկին է¹,
 մին՝ լայնատերեւ, միւսն նեղատերեւ եւ բարա-
 կագոյն, ակտից կանանց է դեղ, Artemisia,,
 “Արթէմիդիա, ըստ մեզ Նգաւծաղիկ,, Բէստէն:
 “Artemisia, եղեւին խոտ, Նգաւծաղիկ,, ճամ-
 ճեան, Բագ. Իտ.:

Ծանօթութիւն.

1. Այսպէս են Բժշկ. Ա. “Գնդածաղիկ, էրկո-
 տրաշէ էն”, կը յիշէ դայս Հ. Ալիշան ի Թ. 501,
 եւ կը յաւելու. “բայց չի բացատրեր զանազանու-
 թիւնը”, զոր Ռոշքեան կը բացատրէ, թէպէտ եւ
 կը սխալի Նգաւծաղիկ գրելով:

ՂԷ. 2194. “Նգայտակ, ըստ Սերաս-
 տացւոց համեմային խոտ մ’է, եւ թուրքերէն
 կոչուի եւլան շափ”:

= Ամիրտուլվաթ եւլան շափ կը կոչէ զնուիկ
 [= ԴՂ. Serpentinaire commune, լատ. Arum dra-
 cunculus ըստ Լիննէի], Թ. 2221, “այնոր հա-
 մար որ որձան¹ օձու խորիս կու նմանի,, Այս
 պատճառաւ թուի ինձ թէ եւ Նգայտակ՝ գրելի
 է ‘եւլան’ ասի ի կարգի ‘նախ’ բանջարոյն որ ի
 Թ. 2221: Ամիրտուլվաթ կ’ըսէ որ եթէ զնուիկ
 բանջարոյ “ասին մեղրով օձես՝ օգտէ քալաֆին,,

Ծանօթութիւն.

1. Յիմ Գաղղ. - Հայ. Բառագիրս Ուշայ ա-
 նուանած եմ դ’Etamine, բայց Ամիրտուլվաթայ

Ուշան՝ վեր ի վայր յիշատակեալ յԱնգիլիան՝
 թուի գլ. Hampe, զոր այսպէս կը մեկնէ Գաղղ.
 Ակադիմիոյ Բառարանն. “Tige herbacée sans
 feuilles ni rameaux, et destinée seulement
 à porter la fleur et le fruit. La tige du pis-
 senlit, de la jacinthe, est une hampe,
 Համբմատէ զոր ինչ կ’ըսէ Ամիրտուլվաթ զՆանի
 [լատ. Arum dracunculus] բուսոյ, թէ “Ուշան օյ-
 նիսի ինչ նմանի, ընդ հետեւեալ բանս Emm. Le
 Maouti (Botanique, երես 376). “Les
 Dracunculus ont leur hampe ta-
 chetée de noir comme la peau d’un
 serpent,”

ՂԸ. 2196. “Ներգիւն, Ներգոյն, ըստ
 բառից Գալիենոսի է Լոտոս, լատ. Lotus: Տես
 Լուտոս,”

= Ուղիղն է Նեբէի-ն: Տես ի համարն ճե:

ՂԹ. 2215. “Սուպարենի, վայրի ծառ
 մի՝ որոյ յն. հոմանիշ գրուած է Եղեպոս, այսինքն
 Ελάτη, Եղեւին, բուսաբանք Ելատինեան ա-
 նուամբ (Elatineae) ազգ մի ջրային եւ ցամա-
 քային [տպ. ցամաքացին] խոտեղինաց ճանչնան,
 տերեւին Եղեւնեայց տերեւոց նմանելուն հա-
 մար: Բայց մեր հայերէն անունն յատուկ ծառ
 մի գուշակէ, արժանի քննութեան եւ գիւտի,”

= Սուպարենի¹ անշուշտ սխալ գրու-
 թիւն է Փիլոնի Լուծմանց մի Չեռագրի, քանզի
 յայլում Չեռագրի յն. Եղեպոս բառն, կամ թե-
 բեւս Փիճի, մեկնեալ է Սեւադէի: Փիլոն կ’ըսէ
 ի Մեկնութեան Լինելութեան [= Ծննդոց] գրոց,
 Գ. ա. 240. “Կաղնահարբ [կոչին] եւ որք զն-

ղատս եւ զՄայրս եւ զՀամանմանս հատանեն»,
 ուր յ27 ծանօթութեան ի մէջ կը բերէ Հ. Մկ.
 Աւգերեան զբանս Լուծմանց Փիլոնեայ, «Սովոր
 են մարդիկք՝ որ կամենան ի մայրին գնալ եւ
 փայտ կտրել, ասեն, թէ «Ի կաղնուտն երթանք»,
 թէպէտ որ այլեւայլ փայտս հատանեն, Փիճի, եւ
 Սօսի, եւ զԵղատսն, որ է Սօնուրէնի», Սօնու-
 րէնի է պրս. եւ արբ. Սնէւդէր = Լտ. Pinus
 (կելսիոս, Հ. Ա, 107), գղ. Pin, որ ի Գիրս
 Վասպուրիս ստէպ կը յիշուի Սօնուրի գրութեամբ
 (տես Սօնուրի ի Հայբոսն, Թ. 2786), եւ զոր
 Ստեփ. Ուոպելեան, Պտմ. Սիւնեաց, ԿԶ, 304
 (տպ. Էմին), կը կոչէ Սօնուր, իսկ յն. Ελάτη
 է գղ. Sapin, Եղեւին՝ ըստ Թարգմանութեան
 Ծննդոց գրոց, ԻԱ, 15: Ամիրտուղլաթ զՍնէւդէր
 կը կոչէ հայերէն Փիճի, Հայբոսն, Թ. 3061:
 Ի վերջին տեղւոջս Սօնուր փայտի վկայութեան
 համար նշանակեալ է Ստ. Օրպել. Ը, զոր պէտք
 է կարդալ ԿԶ. դարձեալ՝ «Հելաղու... Սմբատ
 խաւրեց Օրպելեան իշխանը ի Բասեն», պէտք է
 կարդալ «Հելաղու... խաւրեց զՍմբատ իշխանն
 Օրպելեան ի Բասեն»:

Ի Թ. 2786, Սօնուրի, Հ. Ալիշան կը գրէ.
 «Չգիտեմ ինչ նմանութեամբ կամ յարմարու-
 թեամբ գրած է բնախօս մի, «Եղաւ ի սիրտն՝
 բնական ջերմութիւն, ըստ կերպի Սօնուրի, գոյնն
 թուի կարմիր են խիստ եւ պինտ անախտելի?»,
 Այս Սօնուր ոչ ինչ բան եւ գործ ունի առ
 Սնէւդէր = Փիճի = գղ. Pin, այլ է արբ.
 Սնուր կամ Սնէուր, որ ըստ Բէստէնի է Լտ.

boriandrum, գղ. boriandre, Գիւնձ: Իսկ բնա-
խօսդ՝ է Իշոխ Ասորի, զորոյ զբանսն ես այսպէս
ընթերցած եմ յԱսկեփորկի միում Ս. Ղազարու:
«Եղաւ ի սիրան բնական ջերմութիւն՝ ըստ
կերպի Սնուրէի գոյնն թուիս է- կարմիր, եւ իւր
եւ պինդ սնուրէի»:

Ծանօթութիւն.

1. Այս անգոյ ծառոյս անուն գործածուած
է ի Հ. Ալիշանէ եւ ի Սնուրէ, երես 422ա. «Հո-
ծեալ բաղմութեամբ եղեւեաց. Նոստրենից եւ
եղջերեւեաց»:

Ճ. 2286. «Շարի, պտուղն այլ Շար
կոչուի, եւ է կասլայ եւ իր հատերն. տես զայն,
Թ. 1332, լտ. Bacchae Lauri»:
Եւ ի Թ. 1332, ի բառն կասլա, Շար՝ կը գրուի հոմանիշ Սար-
դենի ծառոյ, եւ պտուղն եւս կը կոչուի Շարի
սնուրէ:

= Ղւր է ուղիղն, արաբերէն անուն
Դափնի ծառոյ, ինչպէս կը գրուի ի Թ. 1805.
«Ղւր. Դափնի, կասլայ», եւ ի Թ. 1332, ի
բառն կասլա, գղ. «Laurier. թուրք. Տէֆէ,
արբ. Ղւր», եւ ոչ թէ Շար: Այս Ղւր է՝
տառադարձութեամբ կա- գրեալն ի Թ. 1323.
«կա- Բժշկարան մի կ'ըսէ՝ թուրքերէն Տէֆէ
էէֆէ է, այսինքն Դափնոյ հատիկներն»: Նոյն է
եւ ի Թ. 1635, Հաւելիւր, այս ինքն արբ. Հաւ
իւլիւր, պտուղ Դափնույ: Տես ի Թ. 621,
«Եզրեղոյ պտուղ, որ է Հաւելիւր, որ է
Տափնին», Տես եւ ի Թ. 2158. «Հաւելիւր,

որ է Տափնին, Տես եւ ի Թ. 2158. «Հաղա-
 խաբ (Հաղա ԸԼ-ԸԽ)։ Հոփոյ պտուղ, Դափնոյ
 պտուղ ։

Դարձեալ ի Թ. 1332. «Դաշն-ԸԽ» կաս-
 լայի պտուղ, գրէ Հին Բժշկարանն, ինչ լե-
 զուով? Նոյն բանն է ի Թ. 2912, «Տաշն-ԸԽ
 [տպ. Տաշն-ԸԽ, այլ յերես 682 կ'ուղղուի
 Տաշն-ԸԽ] = կասլա։ Դաշն-ԸԽ, եւ Տաշն-ԸԽ՝
 պարսկերէն Տէշէթ կամ Տէշէթ բանն է, այս
 ինքն Դափնի. տես զբանսդ ի Գէորգ յերես 541,
 սիւնակ Ա։

ՃԱ. 2293. «Շաւաշ, Գալիենու բառից
 մէջ գրուած է. «Կիկլանինոն (Cyclamen). Արանց
 ծաղիկ կամ Շաւաշ, Տես Թաղթ, —
 2381. «Շօշ, գրուած է իբր Թաղթ. նշանա-
 կուած է եւ ի նոր բառհաւաքէ առանց բացա-
 ւորութեան ։

= Գաղ. Ա՝ կը գրէ. «Կիկլամինոն. Արանց
 ծաղիկ կամ Շաւաշ. իսկ Գաղ. Գ՝ «Կիկլամի-
 նոն, Արանց ծաղիկ կամ Լօշ, եւ Գաղ. Բ՝
 «Կիկլամինոն, Լօշ, Լօշ կը գրէ եւ Հ. Ալիշան
 ի Թ. 949, 192, եւ այս թուի ուղիղն։ Հայէս-
 տէն զգղ. Cyclamen կ'անուանէ Բաշ, Թիւք 192,
 759, եւ այլն. ըստ իս Թաղթ, որ եւ Թալ, է
 գղ. Arroche. տես զայս յիմ Գաղղ. - Հայ.
 Բառագիրս. տես եւ Թալ ի Հայէստէն, Թ. 764։

ՃԲ. 2369. «Շուրմրայ, Յիշուած է
 իբրեւ վայրի Սափթ,։

= Ոչ Շուրմրայ, այլ Շաշմայ, ինչպէս
 կը գրուի ի Թ. 2354, առանց վկայութեան ի

գրոց: Շահ-Շահի ալ լաւագոյն գրութիւնն է
 Շահ-Շահ, ըստ Չեռագրի Անտոնեան Հարց Ս. Բարսղի
 Վէյց-բէին, Թ. 186. “Եւ աւճից աչք յորժամ
 ցաւիցեն, երթայ ուտէ զՇահ-Շահ¹, այս ինքն
 զՍահ-Շահ լայրեւէ, եւ ողջանայ, ուր տպագիրն
 Ս. Ղազարու ունի Շահ-Շահ, եւ ի ծանօթութեան
 կ’ըսէ. “Յօրինակին թուի Շահ-Շահ. Ս. Ղազարու
 հին Չեռագիր մի կը գրէ Շահ-Շահ (Բար-բէլ Գ,
 երես 103): — Շահ-Շահ սեմական բառ է, ասո-
 րերէն Շահ-Շահ արաբերէն Շահ-Շահ, գղ. Fenouil
 marin. որ հայերէն կ’ըսուի Սամիթ վայրենի, եւ
 ըստ Բժշկարանաց՝ Հռոմ Սամիթ (իսկ Սամիթ
 լոկ՝ է գղ. Aneth): Պարսիկ անուն Շամրայի է
 Ռ-շէ-շէ, Ռ-շէ-շէ (տես ի Գէորգ, ուր կը
 յիշուի եւ արաբերէն Շահ-Շահ): տես եւ ի Հայ-
 Բար-բէլ, Թ. 2668, Ռ-շէ-շէ, Ռ-շէ-շէ:

Հ. Ալիշան կը գրէ այլուր, Թ. 2269,
 “Շահ-Շահ? կամ Շահ-Շահ, ծաղիկ մ’է կ’ըսէ Յովհ.
 Եղնկացի, որով օձ իր ապականեալ մարմինը
 նորոգէ! Անծանօթ է մեզ այդ զարմանալի բոյսդ,
 եւ ծագումն անուանն. լսեցրնէ քիչ մի
 յն. χαμαίρω πς, որ գետնամած բոյս մի նշա-
 նակէ, կամ ցած Արմաւենի, Հաւանական է որ
 Յովհ. Եղնկացւոյ վերագրեալ բանդ՝ նոյն է զոր
 ես գտած եմ ի Չեռագրին Ս. Ղազարու
 Աղօթ-բէլ, Թ. 75. “Թէպէտ եւ բոլոր
 մարմինն ապականի, երթայ առնու ծաղիկ մի,
 անունն Շահ-Շահ, եւ զղոհեալ մարմինն նովաւ
 ողջացնէ, Եթէ համեմատենք զբանսդ ընդ գրե-
 լոցն ի Վէյց-բէին, կարծեմ թէ Շահ-Շահ եւ Շահ-Շահ

կը նոյնանան: — Եւր-ը, զոր կը յիշատակէ
նոր Հայկը. ի Տաղարանէ, նոյն է թէ այլ ինչ՝
չգիտեմ.

“Սոսկալի պայծառ ծաղիկ,
Եւր-ը ծաղկանց անդրանիկ,”

Եւր-ը-ն-ն.

1. Ճշդիւ զնոյն կ'ըսէ զօձից եւ Ամիրտուլաթ
ընդուն անուամբ, որ է Եւր-ը, Ս-ի-ն լայրէնի. տես
Հայբոս-ն, Թ. 2668:

ՃԳ. 2381. “Շօշ = թաղթ,, եւ այլն,
= Տես ի համարն ՃԱ:

ՃԴ. 2558. “Պլէի-ն, այսպէս գրեն
Բժշկարանք՝ Սիրքէճիւպին¹ (Քացախամեղը) զու-
գելու նիւթոց կամ հունտերու հետ, թերեւս
ուղղական բառն ըլլայ Պլէ-ն,”

= Հայբոս-ն կը գրէ այլուր, ի Թ. 2570.

“Պլէի-ն, Ամիրտուլաթայ բառագրոց մէջ յի-
շուի Հ-ն-ն Պլէի-ն, որ է Օշնդրին տակն,, ի
Թ. 1009, երես 239, տողք 1—2, Պլէի-ն կը
նշանակուի իբր հոմանիշ Խաչափայտի կամ Փե-
նունայի, գղ. Pivoine, անդ, երես 240, տողք
1—2, “Հ-ն. [այսինքն՝ Հ-ն-ն] Պլէի-ն, որ է
Օշնդրին տակն,, ի Թ. 3253, երես 655.

“Ուրիշ լաւ Օշնդր բերող տեղուանց հետ յիշէ
[Ամիրտուլաթ] Սիսը եւ Տարսոնն այլ, նա եւ
Ռ-ն-ն, զոր Մ/ս. Հերացի՝ Հ-ն-ն Օշնդր կոչէ:
Յիշուի եւ Օշնդրի-ն, որ առանձին անուամբ
Պլէի-ն այլ կոչուած է,, ի Թ. 66. “Աղուիսակ,
Գուցէ վերինն ըլլայ (Աղուիճակ), բժշկարան մի

կ'ըսէ. Թէ ձեռն ուռել լինի՝ զսորա (Լօշտակի)
[Թերի Թուի] եւ զՀոռոմ Աղուիսակն ընդ յի-
րար ծեծէ եւ ի վերայ դիր,, Ուրիշ տեղ ալ
կ'իմացընէ Աղուիսակի ինչ ըլլալը. «Հոռոմ
Աղուիսակ՝ որ է Օշինտրն,, Հոռոմ ըսելով ալ
կ'իմացընէ որ տեսակ մի է սա, իսկ բուն Աղուի-
սակն [տպ. Աղուիճակն] ուր տեղացի է,,:

Աղուիսակ (եւ ոչ Աղուիսակ), Պլվիւրաւի,
Պլվիւրաւի կամ Պլվիւրաւի՝ ի վերոյեդեալ վկայու-
թեանց կը յայտնուի որ մի եւ նոյն բոյսն է:
Ուղիղ գրութիւնն Թուի Պլվիւրաւի (Աղուիսակ՝
նոյն բառի սխալ ընթերցուածն կ'երեւի, Պ շփո-
թեալ ընդ Ա, Տ շփոթեալ ընդ Ս): Հաւանա-
կան է թէ Պլվիւրաւի կը նշանակէ յունարէն *Αψιδιον*,
զոր մեր նախնիք ի վաղ ժամանակաց
հայացուցած են Ա-շինդը ձեւով, եւ Հոռոմ Պլվ-
իւրաւի նոյն է ընդ Հոռոմ Ա-շինդը յիշատակեալ
ի Մխիթարայ Հերացւոյ, ԽԱ, 126: Զբանն Ամիր-
տուլվաթայ «Հոռոմ Պլվիւրաւի, որ է Օշնդրէն տակն,,
պարտ է իմանալ «Հոռոմ Պլվիւրաւի, որ է [Հոռոմ]
Օշնդրէն տակն,,:

Ծանօթեմքեր.

1. Գրելի էր Սերէնճի-դին, արբ. Սերէնճի-
դին, որ է պրս. Սերէնճի-դին [= Սերէ՛ քացախ,
Ենճի-դին՝ Մեղը], գղ. Okymel, հայերէն քացա-
խաթան՝ ըստ Բառից Գաղիանոսի: Մ. Devic կը
գրէ Sikendjoubin ի բառն Téréniabin,
ծան. 7: — Ի Թ. 808, երես 194, քացախաթան
կոչելի էր զՍերէնճի-դին, եւ ոչ Օշարակ:

ՃԵ. 2617. «Պրոտոս, Պրոնթոս, ա-

նունն յայտնէ յունական ծագումնն եւ աւանդութիւնն, ըստ որում Հերա մեծ դիցուհի անգամ մի իր վրայ ձգէ Աստղկան պատմութեանը, եւ ահա նոյնժամայն բղխեաց երկիր ամենազան ծաղիկս, Վարդ եւ Մանուշակ եւ Շուշան, Պրաւնթոս եւ Յակինթոս,, որպէս գրեն Տօնապատճառք մեր, յորոց համառօտելով Յովհ. Եղընկացի կ'ըսէ [դնելի էր թէ յոր գիրս]. “Մանիշակս, Շուշանս, Պրոտոսս եւ Յակինթոս,, Պրոտոս՝ հաւանօրէն է Protius, որ եւ Balsamea, տաք երկիրներու բոյս, ուսկից զտուի Բալասանի նման հիւթ մի: Մեր յիշողքն այս [տպ. այս այս] անունս առած են ի նոննոսէ, որ կ'ըսէ “կրովկոս (Crocus, Բրքում), Պղովտոս եւ Յաթինկոս [sic]: Կայ Plotia տունկ մի, որ կոչուի եւս Myrsine,,

= Պրոտոս, Պրաւնթոս կամ Պրոնթոս եւ Պղովտոս աղաւաղեալ գրութիւնք են Ղ. Կ. = յն. Λωτός բառի, զորմէ կ'ըսէ Alex. 1. Lotus ou Mélilot, ou autre plante de cette famille servant de fourrage, d'où par extension Fleur des prairies, herbe, fourrage, surtout chez les poètes. 2. Lotus ou Nelumbo, espèce de Nénuphar, plante aquatique d'Égypte. 3. Lotos ou Jujubier, arbre d'Afrique, fruit de cet arbre, vanté par Homère [այս է որ յոյն բառիւ Λ. Կ. կը կոչուի յԱշխարհագրութեան Խորենացւոյ, իսկ ի Բառս Գաղիանոսի արարերէն բառիւ Նէթէէ-ն, որ յամենայն շեռագիրս սխալ գրեալ է Ներգիւն,

եւ սովին սխալ ընթերցուածով մտեալ ի մեր
այժմու Քառարանս եւ յայլեւայլ գիրս]. 4. Cel-
tis ou Micocoulier, arbre, Պրսւնթոս եւ Պրո-
տոս գրութեանց աղբիւրն լինելով Նոննոս, ինչ-
պէս կ'ըսէ եւ Հ. Ալիշան, հարկ է ստուգել նախ
զՆոննոսի Պրոպտոսն, որոյ ուղիղն է ըսի Ղւժարս:

Նոննոս, ի Մեկնութեան Առասպելաց,
Գ. ՀԳ, կը յիշատակէ ի Հոմերի Իլիւնիէի ԺԳ
երգոյն՝ թէ ինչպէս Հերա առ ի խափանել
զԱրամազդայ ձեռնտուութիւնն Տրովադացւոց
կողմանն՝ լաւագոյն հնարս կը համարի քունել
ընդ դիցահօրն, որպէս զի մինչդեռ սա ի գիրկս
իւր կը զուարճանայ՝ տկարանան Տրովադացիք
եւ զօրանան Յոյնք. «Զայստիկ խորհելով [Հե-
րայ], առեալ զղարգսն ամենայն ի կեստէն Ափրո-
դիտեայ, . . . զարգարեալ ելանէ առ Զեւս, եւ
շարժէ զնա ի տռփանս եւ ի պակշոտոյ թիւն: Եւ
ապա երկիր բխեաց զխոտս եւ զծաղիկս, որդան՝
կրովկոս [յն. *Kρόκος*, գղ. *Safran*], Ղւժարս
[2 Պղովտոս, յն. *Λωτός*], եւ Յակինթոս
[2 Յատինկոս, յն. *Ἰακύνθος*, գղ. *Jacinthe*],
զոր Հ. Արսէն Քագրատունի թարգմանած է
Իլիւնիէն, ԺԳ, 346.

“Ասաց, եւ ամուսնոյն գիրկս արկ զաւակըն
Զբրուանեան.

Ընդ նոքօք ծընաւ Երկիրն աստուածեղէն
բոյս նորազուարճ,

Ըզներգիւն ցողալից եւ ըզբըբում եւ
ըզհօրում»,

բայց Ներգիւն, որ ուղղելի է Նէֆէ-ն, բառարարացի, ոչ է Alexandreի Բառարանին առաջին կամ երկրորդ նշանակութիւնն՝ յոր միտս միայն կարէ հասկացուիլ Հոմերին $\Lambda\omega\tau\acute{o}\varsigma$, այլ ՅԵՊ նշանակութիւնն՝ որ է Պտուղ, զորմէ խոնարհագոյն: Բախտաւոր ենք որ ի Նոննոսի թարգմանչէն յունական ձայնիւ Ղ-ը-ն կոչեցեալն՝ հին հայերէն գեղեցիկ անուամբ թարգմանեալ է ի Հինգերորդ դարու՝ Ս. Գրիգորի Նազիանզացւոյ յԱ-ՎԵՆԻՍ Արքեպիսկոպոսին Յռ-ի-ն-նի (զոր յիշեցի եւ ի համարն Լ). «Զի՞նչ եւ սքանչելի խառնակութիւնն Ամպայարուցին եւ պանծալւոյն Հոեայ, յորժամ զնոսա ամաչեցուցեալս [ամաչեցեալս?] հաւանեցուցանէ ի միջաւրէին, թէպէտ եւ բանարարքն հանդերձ չափովքն ողորցին զնա, Անի-ն ի ներքոյ տարա ելով ցաւալիցս, եւ Քրքում ի վեր բուսեալս յերկրէ, եւ Նարգոս, (տես զայս յիմ Գաղղ. - Հայ. Բառագիրս ի բառն Lotus): Այսչափ միայն գիտէինք յԱգաթանգեղէ, երես 480, Բ. տպ., թէ Անի-ն ծաղիկ մի է, ինչպէս կ'ըսէ եւ Հ. Ալիշան ի Թ. 107, որում անծանօթ է Նազիանզացւոյն Անիար = $\Lambda\omega\tau\acute{o}\varsigma$. Կը յիշեմ թէ որչափ ակորժեցաւ մեծանուն Բագրատունին երբ յամին 1866 ցուցի նմա զայս տեղի հայերէն Նազիանզացւոյն՝ զոր ինքն չէր կարգացած:

Եկեսցուք ի Նէֆէ-ն, որ ի գաղ. Ա եւ Գ՝ գրեալ է Ղոտոս, Ներգիւն, եւ ի գաղ. Բ՝ Ղոտոս, Ներգոյն, Ներգիւն եւ ամենայն բա-

Բարանք, Ներգիւն կամ Ներգոյն եւ Հ-յէ---
 Բ-ին, Թ. 2196, որ կը յղէ զայն ի Լ-յէ---
 Վաղուց կասկածելի երեւցած էր ինձ այս բան¹,
 քանզի գտած էի ի Թարգմանութեան Գեղոց.
 “ՆԵԻՆ. ԲԱԻՆԷ”, եւ ի M. Devic, “Nabca;
 fruit d’une espèce de Jujubier. Chez nos
 botanistes, le mot s’écrit aussi nebca,
 nabqah, nabach, napeca, nabeca,
 nebbek. C’est l’arabe nabiqua, nibqa,
 Rhamnus nabeca, dans Freytag. Գտի ապա
 եւ այլուր թէ Հռոմերի Αωτός պտուղն էր տեսակ
 մի Եռնապ. “Le Jujubier lotos (լո-
 Zizyphus lotus) croît en abondance sur
 les côtes d’Afrique et dans l’île de Zerbi²,
 l’ancien pays des Lotophages; c’est son
 fruit, dont la saveur agréable faisait oublier
 leur patrie aux voyageurs qui en avaient
 mangé”. Emm. Le Maout, Botanique,
 երես 230. Համեմատէ ընդ վերոյգրեալ Αωτός
 բանի 37 Նշանակութեան, Lotos ou Jujubier
 եւ այլն: Կելսիոս (Հ. Ա. 20—24) զայն ծան-
 որ կու տայ զNebicon պտուղն՝ կը կոչէ Լո-
 Lotus Cyrenaica, եւ արարերէն Majisch
 Sidra, ըստ Աղեքսանդրացոց՝ Connar.
 “Majisch nomen est Arabicum, et dicitur
 Graece Lotus”. — Sidra species Loti
 arboris cujus fructus Nebicon appella-
 tur”. — “Sedrah (ըստ D’Herbelotի, Bibl.
 Orient.) est une espèce d’arbre, que nous
 appelons le Lot [այս ինքն Lotus], que les

Arabes appellent encore d'un autre nom, Nobak, et quelques commentateurs de l'Alcoran disent, que les tables de la loi que Dieu donna à Moïse, étaient faites de ce bois. — Կը յիշէ Կելսիոս եւ զConnar յԱթենէոսէ, որ գրեալ է յ'Alex. Κόυνναρος, եւ կը մեկնուի Espèce d'arbrisseau épineux. Կը գրէ եւ L. M. Langlès ի գիրս Ուղեւորութեանց Շահնազէի (Voyages du chevalier Chardin en Perse, édition Langlès, Paris 1811), Հ. Գ, 293—294, ի ծանօթութեան. „Le mot Seder, plus correctement Sedrah, est le nom des arbres de l'espèce du Lotus, dont les fruits se nomment Nébiq et Nebq, suivant le Vân-qouly, cité par Meninski; mais suivant Ebn-Beithar, cité par don Banqueri, c'est le fruit du Nebq ou Alisier; et suivant Abou-zak-haryâ, Nebq est le même arbre que le Enâb [= արբ. Իննա, Յունապ, Յունապի], et désigne le Jujubier. Իսկ Գէորգ կ'ըսէ պարզապէս. “Քէնն. է տեսակ իմն մրգոյ, թուրքերէն Սէրէ եւ Դէն. տես վերագոյն Connar կամ Κόυνναρος, եւ Sidra, Sedrah. Յայս ամենայն հեղինակութեանց կը հաստատուի որ նախնեաց Αωτός պտուղն էր Յունապ, կամ տեսակ մի Յունապ, Լ. — — — ըստ Խորենացւոյ Աշխարհագրութեան³, Նեբէ-ն կամ Նեբէ ոչ է հայ բառ՝ այլ արաբացի, Nabîqa, Nibqa, Nebicon. Թէ այն ծառ որ կը բերէ

ղայս պտուղ՝ կը կոչուի արաբերէն Majisch, եւս՝ Sidra, ըստ Աղեքսանդրացւոց *Kόυνναρος* թէ ծառն եւ թէ պտուղն, որ է պրս. Բէն-ը, թուրքերէն Սէրէ եէ՛շէ. եւ լատիներէն Lotus Cyrenaica.

Լատին կամ Նեբէլէն պտղոյն հայերէն անուեն է Բռնչ՝ ըստ թրգմ. Գեղոց, «Նրկն. Բռնչ», իսկ ի Բառս Գաղիանոսի երիցս Բռնչ կը գրուի իբր հոմանիշ Կուլ, Մէրլնէ, Մռռ, Բռռնէս բառից՝ զորոց եւ ոչ զմին կարողացած եմ ցարդ ստուգել: Նոյնպէս եւ Ամիրտուլվաթ թէպէտ Բռնչ կ'անուանէ զարաբականն Մռռ [= Majisch, տես վերագոյն], այլ կը շփոթէ զիս՝ Պղպեղի նմանեցնելովն. «Մռռ, որ է թուրք բառով Տռռնն, եւ Հայն Բռնչ կ'ասէ. եւ իրենն վայրի Պղպեղ կու ասեն, եւ քան զՊղպեղն՝ այլ մեծ կու լինի, եւ միրգն քաղցր կու լինի եւ անուշահամ կու լինի⁴. երես 205 verso. Հռոմէական թ. 387, Բռնչ, Բռնչնէ կը կոչէ զծառն, առանց վկայութեանց ի գրոց. «Պտուղն այլ որ Յունապի գունով եւ փոքրիկ է, Բռնչ... թուրքերէն Չուլնէն⁵: Գալիենոսի բառից մէջ կան քանի մի անստոյգ եւ խանգար բառեր՝ որ այսոր զուգուին. Նեբէլ (Ար. Նըբըկ), Բեն-ը? Կուլ...: Թէ ոչ մի եւ նոյն՝ այլ մօտ ազգակից է Բռնչին ընդ Լգդենւոյ (զոր տես), երկուքն այլ լտ. Celtis, ետքինն Celtis Australis [= գղ. Micocoulier] կոչուի, իսկ առաջինն Celtis Occidentalis. Տեսանք որ Alexandre եւս Δωτός բառի 4 գ նշանակութիւն կը դնէ Celtis ou Mi-

cocoulrier. նոյնպէս տեսանք թէ Ն-բ-ի = Նբի-
 եւ քան-ը ինչ են: Նբի-ի = Բռինչ, եւ պրս. քան-ը,
 տես եւ ի թ. 2172 Հայ-բ-ի, ուր կը յիշուի
 եւ արք. Սեդր, այն զոր ես գրեցի Sidra, Sedrah
 մի եւ նոյն է Ամիրտուլաթայ Սեդր կոչածն ի
 թ. 940, ուր սխալ հասկացուած է «ծոթրին»,
 Տես եւ ի թ. 3209, քան-ը⁶ = Ն-դի, ուր
 քան-ը բառի պարսկերէն «Արակի առաջին
 կայծ» նշանակելն անծանօթ է ինձ: Դարձեալ
 յերես 461. «Նբի. տես Ն-դի»: — Ի մէջ
 բերեմ պատուական վկայութիւն մի Բռնի ծա-
 ոյց յ'ԺԲ դարէ՝ որ ի Հայ-բ-ի չգտնուիր.
 «Եւ իմ գտեալ զակն բիւրեղ՝ եկի առ ծառովն
 Բռնի⁷, զոր ասեն հովանի [տպ. Հովանի] Բար-
 տամայ արքայի, եւ աղաւթեցի անդ զվեց աւր»,
 Պատմութիւն Վրաց, (Ս. Ղազար, 1884) երես 48 զոր
 Brosset, Hist. de la Géorgie, Additions et
 Éclaircissements à l'Hist. de la Géorgie,
 Ire Partie, Chronique Arménienne (St.
 Pétersbourg 1851), երես 22, թարգմանած
 է. «Pour moi, ayant trouvé l'oeil de bérille,
 j'allai sous un arbre nommé Brintch, dont
 l'ombre, dit-on, était recherchée du roi Bar-
 tam». Թուի թէ վրացիք ի Հայոց առած են
 Ն-դի անուն ծառոյս. քանզի նոյն իսկ ի վրաց-
 երէն բնագրի Պատմութիւն Վրաց (Hist. de la
 Géorgie, Ire Partie, St. Pétersbourg 1849,
 երես 103) Brindj գրեալ է, զորոյ գաղղիբերէն
 հոմանիշն հետազօտել փոյթ չէ ունեցած Բրոսէ.
 «Elle y vit [sainte Nino sur le plateau] sur

pied quelques arbres, de ceux que l'on appelle Brindj, beaux, élancés, ayant de hautes branches, dans l'endroit où le roi Bartam venait jouir du repos et de la fraîcheur,,

[Ըստ Լիտորէի Lotus կը կոչուի եւ փշուա թուփ մի, "Le Rhamnus* spina Christi, qui a servi, dit-on, à faire la couronne du Christ,, նոյնն զPaliure, ի Լիննէսսէ անուանեալ Rhamnus paliurus, որ է փշալից թուփ նման Յունապոյ, կը կոչէ այլով անուամբ Épine du Christ, այսպէս եւ Alex. զյն. Παλίουρος կ'անուանէ գլ. Paliure, vulgairement Épine de [sic] Christ, arbrisseau épineux. Հայոցս աւանդութիւնն թուի, թէ այն փուշն՝ որով Քրիստոսի դահիճք պսակեցին զնա անգթութեամբ՝ Կռնք անուանեալն է, քանզի կ'ըսէ Յոհ. Վանական վարդապետ ի Հարցմունս իւր. "Հ. Փշեղէն պսակն ո՞րպէս էր: Պ. Կեմ ոլորեցին, եւ յամեն ազգ փշէ ի ներս հարին. եւ զայդ որ Կռնք ասեն՝ թագաձեւ ի վերայ դրին. Հայ-Քռնքն չունի զայս վկայութիւն ի Կռնք, Թ. 1451: Կ'ըսէ Հ. Ալիշան ի Թ. 842. "կ'աւանդեն ոմանք յարեւելս, թէ Քրիստոսի փշեղէն պսակն այսոր [այս ինքն գլ. Framboisierի] ճիւղերէն ոլորուած ըլլայ,,]

Ծանօթութիւնք.

1. Յայս սակս գրած եմ յիմ Գաղղ.-Հայ. Բառագիրս, ի բառն Lotus, Յդ նշ. "Լուտոս, ներդիւն (?):

* Rhamnus է գրածս:

2. Gerbi *կը գրէ* Dezobry. "Meninx, Girba, ou île des Lotophages, ancienne île de la Méditerranée, sur la côte N.-E. de la Numidie, dans le golfe de la Petite-Syrte, produisait beaucoup de lotos. Aujourd'hui Gerbi,"

3. "Լինի յԱփրիկէ բանջար ինչ Լոփոփոս, զոր թէ ուտէ ոք՝ զհայրենիսն մոռանայ," տպ. 1865, երես 597: — "կայ [յԱփրիկէ] բանջար [տպ. բանճար] ինչ Լոփոփոս անուն, զոր թէ ոք ուտէ՝ զհայրենիսն մոռանայ, ասէ Հոմերոս," տպ. 1881, երես 18: Քննելի է թէ ուտաի առած է Խորենացի Բանջար անուանել զԼոփոփոս:

4. Ջայս զկայութիւն Ամիրտուլվաթայ՝ Հ. Ալիշան *կը գրէ* ի Թ. 892, Լադենի, գղ. Micocoulier. "Եւ Հայն Բանջար կ'ասէ, բառերն չկան ի Հայբոսնիս: Նկատելով որ Ամիրտուլվաթ զ"Բանջար կը կոչէ արաբերէն Մայս, եւ թուրքերէն Տաշան, թերեւս Մայս-Տաշանէն կազմեալ է ի բառիցդ Մայս = Մայս, Տաշան = Թաշանէն:

5. Գէորգ թուրքերէն Չէլլեշ-ճ *կը կոչէ* զպրս. Քիւնէշդէն եւ զարբ. Հադդէթ իւլ Հադրա, որ է Բելեկնոյ պտուղ. տես անդ եւ Խէնճէ, եւ Խէնշէ, արբ. Հադդէթ իւլ Հադրա, թուրքերէն Չէլլեշ-ճ, Մէնէլիշ կամ Մէնէլիս-շ: Իմինեան Lotus բառի համար կ'ըսէ. "Ներգիսն, ծառ ինչ եւ միրգ. Չէլլեշդէն. եւ ի Micocoulier [որ է Celtis australis] *կը գրէ*. "Ներգիսն. լտուտ. Չէլլեշդէն չաշճն:

6. Թերեւս այս պրս. Քիւնշար, թուրքերէն Սիւրէ Էէֆէն կոչուած պտուղն է (— եւ ոչ "ծաղիկն" — ինչպէս կ'ըսէ Հ. Ալիշան ի Թ. 3200)՝ Քիւնշարն անուամբ յիշատակեալ յԱգաթանգեղ, 479, Բ տպ. "Սերկելին, եւ Մուրան, եւ Ընգոյլն, եւ Նուշն, եւ Քիւնշարն, եւ Հաճարուկն, եւ Թութն, եւ Նուռնն, եւ Հոյնն," Սորա ծառն է

Հաւանականաբար Քն-ընէնի (Հ-յԲ-...-ի, Թ. 3199), որ կը գտնուի ի համառօտ բանին «Յաղագս Դառնոց» (տես ի համարն ՀԶ, ծան. 2). «Թթենիք, նշենիք, Քն-ընէնի, փշատենիք», Langlès, ի նմին Գ. հատորի Ուղեւորութեանց Շառդէնի, երես 293, ուրս. konâr նոյն կը գնէ ընդ գղ. Cornouiller, զր է Հոյնի, Դաւարայ: Կայ եւ ասորերէն Քն-ըն, Քեն-ըն, Sorbus arbor [= գղ. Sorbier կամ Cormier] (Payne Smith, Thes. Syr., ի նշանագիրն Ք-ի, Coph, Պրակ Ե, էջ 1769):

7. Տպագիրն սխալ կը գրէ Բ-նչի, նոյնպէս եւ Նոր Հայկզ. ի Յաւելուածին. «Բ-նչի, անուն ծառոյ առ վրացիս». յորմէ եւ Առձեռնի Ա. եւ Բ. տպագրութիւնք. «Բ-նչի, ծառի մը անուն ի Վիրս»:

ՃԶ. 2632. «Զուլիրան. տեսակ մի Նռան. նշանակած է բառահաւաք մի»:

= Ուղիղն է Զ-նչի-ը, որ Ճ-նչի-ը ձեւով կը գտնուի ի Թիւսն 1904, 2227. եւ է պրս. Կէ-նչի-ը, արաբացուցեալ Ճէ-նչի-ը. «Խոշոր բաղմաթերթ եւ կարմիր ծաղիկ վայրի Նոնենուոյ, արպ. Շէվէթի-ն-Լ Մըրէ. Շիրազեցիք Կէ-նչի-ը - Կէրէի [= Վարդ հարիւրթերթի], (Գէորգ), գղ. Balauste, զոր տես յիմ Գաղղ.-Հայ. Բառագիրս: Զուլիրան սխալ գրութիւնն է ի Թարգմանութեան Դեղոց. «Զուլիրան, Նռան ծաղիկ». յորմէ եւ Նոր Հայկզ. ի բառն «Նուռն». «Ի բժշկարանի [իմա՝ ի Թրգմ. Դեղոց]... ազգինչ Նռան Զուլիրան կոչի», Ուղիղ կը գրուի ի Բժշկ. Ա. 143. «Բաղասիոն [յն. Βαλαύστιον, գղ. Fleur du grenadier sauvage]. Ճ-նչի-ը, որ է Նռան ծաղիկ», Իսկ Գաղ. Ա. Բ.

Գ. Դ. “Բաղատրոն [ընթերցիր բաղատրոն],
 Նոան ծաղիկ: — Ի Թ. 2227, յն. Βαλάστιον
 գրեալն՝ ուղղելի է Βαλάστιον:

ՃԷ. 2 55. “Ջրման ջր-ը, եւ այլն:

= Ուղիղն է ճշման [այս ինքն ճշման խո-
 տոյ] ջուր. տես ի համարն 2Ը:

ՃԸ. 2725. “Սարուն? Գուցէ վերոյ-
 գրեալն (Սարու ծաղիկ [տես զայս ի համարն
 ՃԻԴ]) ըլլայ, եւ գրուի նոյն Գալիենոսի բառից
 մէջ, հոմանիշ եղի՞ր-դ-ն-նի? յունարէն մօտիկ
 ձայնով ἡλιοχάνθαρος նշանակէ Արեւու բզէղ,
 միջատ մի: [ἡλιοχάνθαρος, Escarbot consacré
 au soleil, chez les Egyptiens. Alex.:]

= “Եղիթագրանոն, Տ-ը-ն, կը գրեն
 Գաղ. Ա եւ Գ: — “Եղիթագրանոն, Տ-ը-ն,
 Գաղ. Բ: — “Եղիթագրանոն. Տ-ը-ն, Գաղ.
 Դ. չգիտեմ թէ Հ. Ալիշան ո՛ւր գտած է Սա-
 րուն: Յոյն բառն ուղղելի է եղիթ-դ-ն-նի, ’Ερ-
 ρόδανον¹ լա. Erythrodanus, որ է գղ. Ga-
 rance, հայերէն Տ-ը-ն, Տ-ը-ն, Տ-ը-ն, զոր
 մէք այժմ կը կոչենք սովորաբար Տ-ը-ն. տես
 Տ-ը-ն ի Հ-յ-ն-ն-նի, Թ. 2981: — Նոր Հայկղ.
 ի բառն “Ստեպղին վայրի, կը նշանակէ իտա-
 լերէն Robbia, Deron. Robbia է նոյն ինքն
 Տորուն կամ Տորոն. իսկ զհոմանիշն Deron, որ
 մեր հայ բառն թուի, ցարդ չեմ կարողացած
 գտնել յիտալերէն լեզուի:

[Արժան էր որ Հ. Ալիշան Տ-ը-ն անուան
 ներքեւ ի Թ. 2981 յիշատակէր զմերազգին
 Յովհաննէս Ալթըն (Ալթընեան?), որ մեծ ար-

դիւնք ունեցած է Գաղղիացւոց համար: Emm. Le Maout *հ'ըսէ*, Botanique, *երես* 105. „Vers le milieu du dix-septième siècle, Frauzen, de Hagueneau, introduisit la culture de la Garance en Alsace; à la même époque, Jean Althen, Arménien catholique, apporta d'Ispahan de la graine de Garance dans le comtat d'Avignon, et dota ce pays d'une industrie qui produit aujourd'hui pour vingt millions de Garance dans le département de Vaucluse“. *Կը գրէ* *էւ* Dezobry. „Althen (Jean), né à Chaouc [= Ճաւհոյ?], en Perse, en 1709, mort en France, 17 nov. 1774. Elevé dans l'esclavage, puis proscrit, il vint en France; ses efforts persévérants le tirèrent de la misère, transformèrent l'agriculture et enrichirent l'industrie d'une de nos provinces. Il fut en effet l'agent le plus actif et le plus direct de l'implantation de la Garance dans les États d'Avignon et du Comtat, et de la prodigieuse extension que prit en peu de temps cette culture. Avignon a érigé en 1846 sa statue sur le rocher de Notre-Dame de Doms. V. Notes sur Althen, par M. Achard, Avignon, in 8°, 1849“.]

Ծանօթ--նիւն.

1. Սխալ թուի ի նոր Հայկդ. յն. *Ερτάνον* ի բառն “Տորոն”:

ԻԹ. 2791. “*Սոխորմ*. տես ինչ որ յիշուած է այսոր համար՝ Աշխիւն-ի-տ անուամբ, Թ. 140, — 140. “Աշխիւն-ի-տ... Ամիրտող-վաթ կ'ըսէ. “Հաշիշ ըլ-շ-հ-հ, որ Հայք Աշխիւն-ի-տ կ'ասեն, եւ Հոռոմն ըն-ի-հն *Ρήσιμον*, փե-գենա)...” Դիոսկորիտէս գրէ՝ թէ պատերու վրայ ալ բուսնի, ասոր համար Ստ. Ռոշքեան ալ *Սոխորմ* թարգմաներ է. լատին անունն ալ որմ (պատ) նշանակէ, *Parietaria*, փ. *Pariétaire*... Տես եւ փեթր-ի. — 541. “Գադէ? Բժշկարան. բառագրոց մէջ գրուի. “Ս-ի է, որ ընդ որմն ի վեր երթայ, եւ սպիտակ ծաղիկ ունի” Այսպիսի պատէ վեր քալող Սոխի յարմարագոյն անուն համարի Ստ. Ռոշքեան՝ *Սոխորմն*, եւ յարմար լատին անունն ալ գրէ, զատ յայլոց, *Parietaria*, փ. *Pariétaire*, որ որմնային թարգմանուի: Այս բոյս է արաբերէնէ թարգմանուած Աշխիւն-ի-տն, զոր յիշած եմք (Թիւ 140): Մեր Հարց բառագրոց մէջ կոչուած է եւ փեթր-ի. — 3058. “Փեթր-ի. Բար-ւ. Այս բառս գործածուեր է (նախ որմէ, չէ յայտ), այն կոչուն խոտին համար, զոր բացատրած եմք Աշխիւն-ի-տ անուամբ, Թ. 140,,

— Ի Ռոշքեանի բառագիրս ես ընթերցած եմ *Սոխոր*, եւ ոչ *Սոխորմ*, “*Սոխոր*, ոյ. խոտ՝ որ յորմս եւ ի պարիսպս բուսանի. զսպիտակ ծաղիկ առնէ, *Parietaria*, եւ այլն: Ռոշքեան հնարած է զիւր *Սոխոր* ի հետեւեալ բանից Գաղիանոսի բառից. “Գադէ. Ս-ի որ ընդ որմն ի վեր երթայ, եւ սպիտակ ծաղիկ ունի”

Գաղ. Ա. Գ. Դ. այս է զոր կը յիշէ եւ Հայ-
 քանակն ի Թ. 541: Դարէ սոխոյն լտ. Parie-
 taria լինելն՝ մեծապէս երկրայելի է ինձ: Իսկ
 Ադիկոյ Խոռոյ յունարէնն *Ρήσιμον*, լաւ եւս՝ *Ερύ-
 σιμον*, ոչ է փեղեկայ, գղ. Rue, այլ գղ. *Éry-
 simon ou Vélar*, որ կ'ըսուի եւ *Tortelle*: —
 Փէրէրէ կամ Բարէր ոչ է հայ բառ, այլ թուրք-
 երէն Պէրէրէ. Գէորգ կը գրէ. «Տէրէ. է փուշ
 ինչ բոլորակ, որ կպչի ի հանդերձս, եւ ի բուրդս
 ոչխարաց. որ թուրքերէն ասի Պէրէրէ»:

ՃԺ. 2835. «Սըտընկօզի? Արցախային
 ծառոց տեսակ մի, ըստ Մեղու օրագրի (ԻԲ, 83)»:

= Կարդա՛ Ս[Ը]ր [Ը]նկօզի, որ է Սրբ. Ը-
 նկօզի, ինչպէս կը գրուի ի Թ. 743. «Սրբ. Ը-
 նկօզի. թուրքերէն Եւլն ղը. յիշէ Բարխուդա-
 րեան ի կողմանս Աղուանից», այս ինքն՝ յԱրցախ:

ՃԺԱ. 2846. «Ստեւնօշ. Իր ազգակից
 բաքոօշին հետ յիշուած ի Սալաձորեցւոյն. ուրիշ
 օրինակի մէջ Քրտաշ կամ Կօնօշ գրուի»:
 3223. «Քրտաշ. Սալաձորեցին յիշած է զայս,
 յետ չորս ամենէն առաջ բացուած ծաղկանց.
 յիշուած է եւ յօրագրի (Մշակ, ԺԸ, 88)»:

= Որովհետեւ Քրտաշ ծաղիկ յիշուած
 է այլուստ եւ ի Մշակ լրագրի, կը հաստատուի
 որ նոյնպէս Քրտաշ պէտք է կարդալ ի Սալա-
 ձորեցւոյ Տէրն Ծաղիկն, եւ ոչ Սըտնօշ: Կայ
 յ'Ա բժշկարանի, երես 143. «Ալմո. Կնիւնի
 տակ. Շուշան ծաղիկն է», եւ դարձեալ յերես
 144. «Կնիւնի ծաղիկ. Նինօֆար», տես զայս ի
 Հայքանակն, Թ. 1458, ուր փոխանակ «Գալիե-

նոսի բառք, ընթերցիր “ Հին [այս ինքն Ա] բժշկարան, Կհ-հ-հ, որ սեռական է, կ'ենթադրէ ուղղական հոգեւորական կամ հոգեւորական. բայց թեւեւ հոգեւորական է փոխանակ գրեւոր հոգեւորական (համեմատէ ընդ խոճկորկի = խոճկորակի, փերփերնի = փերփերանի. տես ի համարն ՀԸ). որով մարթի կարծել թէ Սալաճորեցւոյն Բ-հ-հ-հ գրելի է հոգեւորական ըստ Ա Բժշկարանի: — Ա՛յլ ինչ թուի հոգեւորական, Հ-հ-հ-հ-հ, Թ. 1459:

ՃԺԲ. 2920. “Տանն? Բժշկական բառից կարգի մէջ գրուած եւ իրեն զուգուած է Հ-հ-հ-հ-հ, ?

= Տանն սխալ բառ է. ուղիղն է Տ-հ-հ, Թ. 2918, որոյ յունարէնն է Հ-հ-հ-հ-հ: “ Հապին, Տանն, կը գրէ Գաղիանոս Բ. իսկ Գաղ. Ա, Գ, Գ՝ “ Հապին, Տ-հ-հ, որ է յն. *Ἀπὸν*, գղ. *Poire*:

Ի նմին Թ. 2918, երես 602, կը յիշուի ի բառից Գաղիանոսի իրր ազգ ինչ Տանձ պտղոյ՝ “ Պերիտէս, Բ-հ-հ-հ-հ-հ: Ես ի Գաղիանոս Բ միայն գտած եմ “ Պիտրէս, Բ-հ-հ-հ-հ-հ, եւ ոչ Բարաւտանձ. ցարդ չեմ յաջողած ստուգել զՊիտրէս. բայց Բ-հ-հ-հ-հ-հ նոյն է որ կը յիշուի ի Թ. 3173 Հ-հ-հ-հ-հ-հ, եւ զորոյ զորպիսութիւնն նոյնպէս կ'անգիտանամ: Աւասիկ Բ-հ-հ-հ-հ-հ կամ Բ-հ-հ-հ-հ-հ բառի այլ վկայութիւնք՝ որք չեն մանր նշանակեալք ի Հ-հ-հ-հ-հ-հ. “ Հալպրա. Բ-հ-հ-հ-հ-հ. Բժշ. Ա, 144: — “ Բ-հ-հ-հ-հ-հ. Ուրձն [2 Բարձանծուրձն] կամ խոռ. Արիստակէս Գրիչ, Բերթողական բառք. — “ Կաքուարօտ, Բ-հ-հ-հ-հ-հ. Ասարայ Սերաստացւոյ Բժշկարան: (Կայ եւ առ Շահրիմանեանի Բ-հ-հ-հ-հ-հ, լտ. *Salvia*,

ՏԷԶ ռոմ. որ է գղ. Sauge. տես զայս ի Թ. 3157
Հայերէնէն)

ՃԺԳ. 2959. “Տլվորուկ, եւ այլն:

= Ուղիղն է Աւլւրէնէն, այս ինքն Աւլւրէնէն
կամ Աւլւրէնէն, գղ. Marum. տես ի համարն
27, Դէր. Թիւ 7:

ՃԺԴ. 3000. “Տրքենու, եւ այլն:

= Մի եւ նոյն անծանօթ բոյսն է որ այլ
երկիցս կը գրուի ի Հայերէնէն, Թիւք 263 եւ
2148, Աւլւրէնէն եւ Յէլէնոյ? գրութեամբք,
կ'երեւի թէ փոխանակ կարգաւոյ Արքէն
[= Աւլւրէնէն, Յ-[ւ]էլէնոյ]՝ Տ կարգացուեր է
առաջին գիրն, ինչպէս եւ Տլվորուկ փոխանակ
Աւլւրէնէն:

ՃԺԵ. 3070. “Փնդի, Գալիեանոսի բառից
մէջ գրուած կայ. Կաղամ փնդին է կամ
Գաղցն (Գաղձ)ն:

= Գաղիանոս Ա եւ Գ սխալ կը գրեն.
“Կաղամփնդինէ, Գաղձն, իսկ Գաղ. Բ՝
“Կաղամփնդինէ, Գաղձն, որ է յն. χαλαμίνθη
կամ χαλάμινθος, գղ. balament, herbe aro-
matique (տես balament յիմ Գաղղ. - Հայ.
Բառագիրս. տես եւ յիմ Հայկ. Բառաքնն. երես
98. իսկ Հ. Արիշան ի Թ. 545 կը գնէ “Գաղձ
= Menthe sauvage_n): Ի Թ. 176 կը յիշուի
յունարէնն χαλαμίνθη (գրեալ χαλαμίντης), եւ
հայերէն կը կոչուի Այրի Գաղձ. կը յիշուի եւ
ի Թ. 1461 (գրեալ χαλή Μίνθα, փոխանակ
χαλαμίνθη), եւ կը մեկնուի “Աղնիւ աղղ մի
Աննուի ի կամ Գաղձին_n:

Ի վերջին տեղում՝ Կողամիտա? յԱշխարհագրութենէ Խորենացոյ, որ յն. Καλαμίνθη կը կարծուի, ուղղելի է Կալամիտա, ինչպէս կը գրուի ի տպ. 1881, երես 23, կամ Կալամիտա՝ ըստ տպ. 1865, երես 602, ծան. 6: Այս Կալամիտա կամ Կալամիտա, որ զոյգ կը յիշուի ընդ Ստիւրակ խնկոյ յաշխարհին Խաւրիոյ, գլ. Calamite թարգմանեալ է ի տպ. 1881, երես 32: Եւ եւս վաղուց Calamite կ'արժած էի, թէպէտ զայդ բառ այգալիսի նշանակուած եամբ ցարդ գտած չեմ ի յոյն կամ ի լատին լեզուի, այլ միայն ի գաղղիականին. Լիտրէ կ'ըսէ. "Calamite; gomme résine, sorte inférieure de storak [Ստիւրակ] qu'on recueille dans des tiges de roseau, եւ ի Ժ. Դարէ վկայութիւն ի մէջ կը բերէ "styrak, calamite,,

ՃԺԶ. 3080. "Փոթորնի: Գալիենոսի բառք գրեն. "Եϋϋϋϋϋϋ. ծաղիկ վայրենի Փոթորնոյ,, Կէյթար յն. բառովն գրէ, յորմէ եւ Ամիրտուլվաթ. "Աϋϋϋϋϋϋ, որ է Փա. Եϋϋϋϋϋϋ... ի վերայ ծածրուն բուսնի...,, 3ն. 'Επίθυμαρον [տպ. 'Επίφυμαρον] անունն՝ ծածրինի-վրայ ըսել է. ինչպէս Ամիրտուլվաթ այլ ըսաւ "ի վերայ ծածրուն բուսնի,,. այսինքն կու պլլլլի կամ փաթթլլի, անոր համար կ'ըսուի եւ բաթկենի (որ պէտք էր Փ տառիւ գրուիլ ինչպէս Փոթորնին այլ Փոթորնին) եւ Գայլիտա, լտ. Cuscuta Epithymum,,

= 2էք Փոթորնի բառ, քանզի Գաղիանոսի բառք միաբան կը գրեն. "Եպիթիմոն. Ծա-

ղիկ վայրի Ծախիւն, Գաղ. Գ, Գ կամ “Ծա-
ղիկ վայրեն[ի] Ծախիւն, Գաղ. Ա: Ծախիւն
է սեռականն Ծախիւնն բառի թարգմանու-
թեան Դեղոց. “Փրասիոն, խորտակ [= թուի
պրս. խիւր, Մանր] Ծախիւն, սա ալ նոյն է
ընդ Ծախիւն, Թ. 1172 Հայերէն, գղ. Thym
կամ թերեւս Serpolet, յորում տեղոջ կը
յիշուի “Եպիթիմոն. վայրի Ծախիւն,”

Եպիթիմոն բառն է՝ որ ի մեր Բժշկարանս
ստէպ կը յիշուի Աֆիմոն գրութեամբ (տես ի
Թ. 3299): Կայ եւ Ալթիմոն կամ Ալթիմոն
ի բառս Գաղիանոսի. “Ալթիմոն, Ալթիմոն,”
Գաղ. Բ: — “Ալթիմոն, Ալթիմոն,” Գաղ. Ա,
յորմէ Նոր Հայկղ. կը գրէ “Աֆիմոն,” կրկին
նշանակութեամբ. 1. յն. Ἐπιθύμον, լատ. Epi-
thymum [տպ. Epithimum]: 2. յն. Πύρε-
θρον, լատ. Pyrethrum, որ է գղ. Pyrèthre¹,
sorte de Camomille, բոտ մեղ Բողի տակ կամ
Իգարողի տակ (= Ակրկարհա, տես ի Համարն
2Գ, Դիւր, Թիւ 9): Յառաջ քան զՆոր Հայկղ.
գրած է եւ Ռոշքեան յիւր Բառարանին Օթե-
մոն ձեւով, զոր կը յիշէ եւ Հ. Ալիշան ի
Թ. 3235: “Օթեմոն, բոտ Ռոշքեանի, “Խոտ”
որ տերեւս եւ ծղօտ ունի նմանս Սամթի, ար-
մատն է յոյժ կծու, բայց օգուտ ատամանց
ցաւոյ, եթէ ծամեցի, լատ. Pyrethrum, ուրեմն
է Ակրկարհա, տես զայս, Թ. 44, եւ Իգարող,”
Ես կարծեմ թէ ի Բառս Գաղիանոսի գրելի էր
“Ալթիմոն, Աֆիմոն,” = յն Ἀνθήμερον, գղ. Ca-
momille, երկուսն կամ խնձորխոտ (որ առ մեղ

ըսուած է եւ յունարար Անթէ²), վասն զի տե-
սանք որ Alex. *ηΠύρεθρον* կը մեկնէ *sorte de*
Camomille, և գիրն սխալմամբ — կարդացուե-
լով՝ եղեր է Ալթիմոն, սա ալ Ալթիմոն եւ
Օթեմոն, որ առեր է զնշանակութիւն *Py-*
rèthre բուսոյ:

Ծ-նօթ--նի-ն+.

1. “*Pyrèthre, Ալթիմոն*”, եւ էմիներան:

2. Ի Թ. 106 Հ-յԲ----նի՝ վկայութիւն կը
բերուի Անթէ² բառի ի մեկնիչ վարդապետէ Սողո-
մոնի Ուրախ լեր երիտասարդ բանին. “Անթէ²
բանջար է երեւելի, եւ բաղմապատիկ ունի շուրջ
զինքեամբ զտերեւոյն լուսանման բողբոջն”, Այս
բան առեալ է ի Կիւրղի Երուսաղեմացւոյ Կ-ն-ճ
Ընթ-յ-ն-ի-ն գրոց (տպ. Վիեննա 1832), ԺԵ,
321. “Անթէ² այս երեւելի բանջար է, որ բաղմա-
պատիկ շուրջ զիւրեաւ ունի բուսեալ ճառագայ-
թաձեւս զտերեւովն” [տպ. “...բանջար է, բաղ-
մապատիկ որ շուրջն թերեւս՝ “...բանջար է բաղ-
մապատիկ, որ շուրջն”]:

ՃԺԷ. 3141. “*Բապողկրիտակ, Բա-*
պողկրտակ, Ակրկարհայն է ըստ Ասարայ, տես
Թ. 44,”

= Ուղիղն է ԻԲ-Բ-նի Դ-ն, Թ. 847:

ՃԺԸ. 3235. “*Օթեմոն = Pyrethrum*,”
եւ այլն:

= Տես ի համարն ՃԺԶ:

Միեւնոյն քուսոյ անուն ալեւայլ գրու-
թեամբք կամ հնչմամբք նշանակեալ
երկիցս եւ երիցս:

ՃԺԹ. 12. Աշւրիշէ: 854. Իշւրիշւոյ?
(3216, Բ--ւ--ւ--ւ):

= Աշւրիշէ եւ Իշւրիշւ անտարակոյս միեւ-
նոյն է. նոյն է եւ Բ--ւ--ւ--ւ, քանզի թէ Աշւ-
րիշէ եւ թէ Բ--ւ--ւ--ւ բուսոց համար կ'ըսուի՝
եթէ «Ագռաւն ուտէ՝ խեւնայ», — Սխալ է
Աղարիղի ի Թ. 2355, նոյն սխալ է եւ ի
Թ. 3216. «Քուչուլա որ է Աշւրիշէ», որ է
Agaricus,:

Ի Թ. 854, Իշւրիշւոյ? գրեալ է, «Ճղերն
տունկ? (Սունկ?) կու նմանէ, եւ երկան կու
լինի, եւ մէկմէկի կու փաթուծէ», Ուղիղ է
Դ--ւ--ւ, եւ ջնջելի է Ս--ւ--ւ: Տ--ւ--ւ կը նշանակէ
Ուրբ կամ Ուրբ-Դ--ւ--ւ, գղ. Vigne, ինչպէս գրեալ
է ի Թ. 2991. «Տ--ւ--ւ, խաղողի ծառն¹ է», ուր
եւ Դ--ւ--ւ Տ--ւ--ւ թուի թէ է իբր պրս. Թ--ւ--ւ
Դ--ւ--ւ, այս ինքն Որթ վայրի (տես Նեխ--ւ ի
Գէորգ): Նմանապէս ի Թ. 1580, «Սպիտակա-
գոյն Դ--ւ--ւ», գրեալն՝ ուղղելի կը կարծուի
Ս--ւ--ւ, աստ եւս ուղիղ է Դ--ւ--ւ, Սպիտակ-
Դ--ւ--ւ է թարգմանութիւն պարսկականին Սի-
փի-Դ--ւ--ւ եւ արարականին Բեւ-Դ--ւ--ւ ի-ւ շէյւ =
Սպիտակ Որթ, որ նոյն անուամբ կը կոչուի եւ
յունարէն եւ գաղղիերէն եւ թուրքերէն (տես

ի համարն ՂԱ): Ըսուած է նաեւ Սղիհի Այգի,
Թ. 3260, Գաւառ:

Ծանօթութիւն.

1. Խաչդէ ծառն, այսինքն Որթ, Որթա-
տունկ, ըսուած է նաեւ Խաչդէ Կառ, արաբ. Բէրճ
= Որթատունկ (ի մեր Բժշկարանս Բաւրճ գրեալ):
Հ. Ալիշան ի Թ. 3221 կը գրէ իբրեւ անծանօթ
բառս Բաւրճ? Տակն Խաչդէն? Նոյնպէս կ'անգիտա-
նայ եւ ի Թ. 978, յերկոսեան տեղիսդ եւս շփո-
թելով զԲաւրճ (ճշդագոյն Բէրճ) ընդ Բիճ կամ
Բիճե = Գերերի: Բայց ի Թ. 2411, երես 507,
իմացած է թէ Բաւրճ կամ Բաւրճ արաբերէն Որթ է:
Նոյն է ընդ Բէրճ արաբականին եւ Բէրճի, զոր
տես ի համարն ՂԱ:

Ճի. 300, Բաճառ կամ Բի-ճառ. 372,
Բաճառ կամ Բի-ճառ, Բաճառ:

= Այս ծաղկի անուան ուղիղ գրութիւնն
է Բաճառ, որ կը գտնուի ի Չեռագրի ուրեք
Երուսաղեմի մատենադարանին, «ի խնկածաղկէն
եւ ի Բաճառէն», ինչպէս հաղորդած է ինձ
ամօք յառաջ Տ. Թ. Սաւալանեան: Լսած եմ ի
Տ. Սերոբէ Ալիշանէ որ ի Հայս ցարդ Պաճառ-
կը կոչեն զարաբ. Սի-նդի-ն, որ է գղ. Nard
կամ Jacinthe, Բաճառ նոյն թուի հնդիկ
Pampê կամ Paumpé բառին հետ, որ է
գղ. Nard, տես ի Chardin, Voyage en
Perse, édit. L. Langlès, Հ. Գ., երեսք 349—
350, զծանօթութիւնն Լանգլէսի:

Ճիւ. 319, Բաճիճառ. 2525, Պաճառ.

3051, “Փէժառ, տես Մաշկ, (ի թ. 1945, Մաշկ, կը գրուի Բաբէժառ, Փէժառ, Բաբշառ):

= Վաղուց ըսած եմ ի Հայկական Բառաքննութեան, երեսք 25—26, թէ զինչ է Բաբէժառ, զոր այլք սխալ կարգացած են Գժառ, եւ սխալ մեկնութիւն տուած են: Բաբէժառ պարսիկ բառ է, Պէյրէշ, որ ըստ Գէորգայ նոյն է ընդ Էնիէժէր, Հայերէն Անգուժատ, գղ. Galbanum. Գէորգ ունի նաեւ “Պէյրէշ, է խիժ իմն որպէս մեղր, որ ունի զհոտ սուր,”

ՃԻԲ. 325. Բաբէժառ? 2534. Պաշէժառ:

= Երկոքեան եւս գաւառի բառիւ անուն ծառոյ, թերեւս միեւնոյն ծառն է ըստ այլեւայլ հնչմանց:

ՃԻԳ. 351. Բաբէժառ? 2522. Պաշէժառ:

= Երկոքեան եւս գաւառի բառք. թերեւս նոյն: Բաբէժառ, զոր գտի ի Յովհաննէս Աթանասեանցի “Երեւանի նահանգի Բուսականութիւնը” (Երեւան, Պաշկ լրագրի տպարան 1881), կը հաստատէ զիմ կարծիս: Կ’ըսէ Աթանասեանց յերես 80. “Լեռնային աղցաններ համարուում են հետեւեալ բանջարները. Բոխ, Երջանուկ, Ողորմակոթ, Ղանձիլ, Բաբէժառ, Կապառ, Բոլի, Ուռցն, Փէյվազ, Մանդակ քեղ (տպ. քեղ), Շուշան, Կանգառ, Կծոռուկ եւ Կոճղէղ”: Եւ յերես 81—82. “Բաբէժառ մեծ տերեւներով բոյս է, որ սիրում է ջրային եւ հով տեղեր: Բուսանում է ձորերի ու հովիտների միջից հոսող առուների ու գետերի մօտերքում” քարերի մէջ, եւ բարձրանում է մարդու հասակից բարձր:

Յօղունի մէջը դատարկ է, եւ ինքը շատ ջրալի:
Սորան մարդիկ աղ չեն դնում, միայն երբեմն
թարմ ժամանակ ուտում են: Թէ Բլէրիէ- եւ
Բալէրիէ-ն միեւնոյն աղցանն է՝ չիք բնաւ տարա-
կոյս. Բալէրիէ-ն եւ Պալէիէ-ն ալ այնչափ նման
են ձայնիւ՝ որ պէտք է նոյն համարուին:

ՃԻԴ. 353. Բլէիէ: 2556. Պլէիէ:

= Նոյն, արար. Պլէիէիէ, պրս. Պլէիէիէ
(Գէորգ): Տես եւ Belléric ou Belliric ի M. Devic,
ի Թ. 2556 ջնջելի է գղ. Badamier, որ այլ
ինչ է, տես Badamier ի M. Devic:

ՃԻԵ. 529. «Գռնդռնն? Նոր բժշկարան
[տպ. բժշկարանն] մի շատ հեղ յիշէ Գռն-
դռնայի ինք [հռնդ?] է- ջն-: Անուամբ մօտ,
բայց չի կարծուիր Gentiana (Բոգ), — 1295.
«Կռնդռն...: Պէթարի թարգմանու թիւնն Պր-
գրած է Կռնդռնայի տեղ: — 3135. «Քռնդռն
կամ Քռնդռն. Այսոր թէ հունան [որով սխալ
թուի ինք¹ ի Թ. 529] թէ ջուրն իրրեւ բժշկա-
րար դեղ յիշուի. բայց ոչ՝ ինչ ըլլալն: Տես եւ
Կռնդռն, Թ. 1295:

= Գռնդռնն, Կռնդռն, Քռնդռն կամ
Քռնդռն է պրս. «Կլնդռնէ. Պրաս, Պրախ. Փր- է
արպերէն Սռ-ժ. Դէրէի [= խստոր վայրի],
Գէորգ. որ է գղ. Poireau. Պրաս բանջարն կ'ը-
սուի եւս Քռնդռն ի բժշկարանս, որ է արք.
Քլնդռն. «Քռնդռն, որ է Կռնդռնայ, կ'ըսէ
Ամիրտովլաթ. տես ի Թ. 2612: Հ. Ալիշան
շփոթած է զպրս. Կլնդռնէ ընդ լտ. Gentiana ի
Թ. 757. «տերեւն նման է Կռնդռնայի տերեւին

(տես թ. 356 [այս ինքն՝ Բոգ = Gentiana]) :
 Շիրիթուլի թիւն կայ եւ ի թ. 3242, ուր Ս--ի
 ղերի = Վայրի Սխտոր՝ զոյգ կը յիշուի ընդ
 Gentiana. Թուի թէ Ս--ի ղերի կը նշանակէ
 եւս լա. Teucrium Scordium, գլ. Germandrée
 aquatique. տես ի թիւսն 1155, 3242 :

Ծանօթութիւն.

1. Իսկ ի թ. 1025, “շննաձգէ”, Թուի
 ուղղելի շննաձ. համեմատէ ընդ թ. 2588 :

ՃԻԶ. 578. Գեղն թռչիկ (զոր տես եւ
 ի Շալակին, երես 677) : 2724. Ս-- թռչիկ
 = Երկրորդիս համար կ'ըսուի. “Գուցէ
 ըլլայ վերոյիշեալ Ս-- թռչիկ (թ. 2715) : Ինչ
 Թուի թէ Ս-- է Թուրք բառն Ս-- = Գեղին,
 Ս-- լիւն [= Ս-- լիւն], ինչպէս կ'ըսէ Վա-
 ժարկապցին ի թ. 578. որով Գեղն թռչիկ եւ
 Ս-- թռչիկ կը նոյնանան : Տես եւ Մ-- թռչիկ ի
 թ. 2110, որ նոյնպէս Թուի ի Թուրք Մ-- բա-
 րառն, Մ-- լիւն : Եւ թէ Ս-- թռչիկ ի հայ Ս--
 բառն ըլլար (որպէս Թուի Ս-- թռչիկ)՝ յայն-
 ժամ կ'ըսուէր Ս-- թռչիկ. տես Ս-- լիւն
 թ. 98. Ս-- Գ-- ի թ. 545. Ս-- Խնդր,
 թ. 2718. Ս-- Թեւեռ, թ. 2666 Ս-- Վ--
 թ. 2874. Ս-- Տ-- ի թ. 2918 : — Տես ի
 համարն ճլ զ'Ս-- թռչիկ, նոյն կարծեցեալ ընդ
 Սպումն? որոյ ուղիղն է Տ-- լիւն, Տ-- լիւն, գլ.
 Garance.

ՃԻԷ. 626. Եղն թռչիկ : 878. Իղն թռչիկ :

ՃԻԸ. 707. Զէֆէն? 1200. Ծէֆէն:

ՃԻԹ. 860. Իշ-ի-շ-շ: 872. Իշ-ի-շ-շ:

ՃԼ. 1035. Խաւֆէ: 1649. Հաւֆ? ուր
կը յիշուի եւ Հաւֆէ ալիւր, եւ Հ. Ալիշան Հաւֆ-
կը կարծէ:

= Եթէ կայ ուղղականն Հաւֆ- քննելի
է թէ Խաւֆէ ուղղականն է թէ սեռական. եթէ
սեռական է՝ անշուշտ գրեալ է փոխանակ
Խաւ[-]ֆէ, որով Խաւֆ եւ Հաւֆ կը նոյնանան:

ՃԼԱ. 1151. Խաւֆ, բանջար: 1164.
Խաւֆ, բանջար, յորմէ եւ Եղախրուկ, Թ. 608,
եւ Սէ-ի-ի-ի, Թ. 2739, եւ Սալ-ի-ի-ի, Թ.
1164, 608:

= Նշանակեմ զպրս. «Խաւֆ, է խոտ իմն
որ յորդեալ առաւելու զկաթն կնոջ», Գէորգ:

ՃԼԲ. 1121. Խաւֆ, գղ. Galanga:
3351. Հաւֆ, գղ. Galanga:

ՃԼԳ. 1328. Կաւֆ? 3150. «Բաւֆ. տես
Թախ. (756, «Թախ. որ է Բաւֆ», Ամիրտու-
լաթ. ըստ Պայթարայ՝ Տեսակ մի մեծ Արմաւ:)

= Նշանակեմ զպրս. «Թաւ. է ծառ իմն
որոյ պտուղն կոչի Պաւֆէն Խաւֆ, յորոյ կե-
ղեւոյն՝ չուան ոլորեալ ի գործ ածեն», Գէորգ:

ՃԼԴ. 1377. «Կաւֆ-ի? Հաւֆ քա-
ղսուած է. բայց ոչ ըսողն եւ ոչ ըսածն յայտնի
է ինձ», — 1489. «Կաւֆ-ի, Հաւֆ քաղսուած
է ի Բաւֆարանս, եւ այլն: Կաւֆ-ի կը յիշուի
եւ ի Թ. 1487, Կաւֆ-ի-ի-ի?

ՃԼԵ. 1378. Կաւֆ: 3182. Բաւֆ:
[Յերկրորդ տեղւոջս ի մէջ կը բերուին Ամիր-

տողվածայ բանքն, թէ ք-ճ-ըն՝ երեք ցեղ է.
 Ղայլ-ըն-ըն, Ը-ըն-ըն է և Չէն, և թէ Իպն
 Պայթարայ գաղղիացի թարգմանիչն Ռէ-նէ կ'ըսէ
 փոխանակ Ռ-ըն-ըն. բայց Գէորգ Եւս ի բան
 ք-ճ-ըն՝ կը գրէ Գայ-ըն, Ը-ըն, ուր տպա-
 գրութեան սխալ թուի Ը-ըն: Տես և ի
 Թ. 1789 Խոր-ըն Ը-ըն]:

ՃԼԶ. 1288 [տպ. 1285], Կէթ-նէ ծա-
 ղիկ, 1389. Կէթ-նէ ծաղիկ:

Նոյն է և Թ. 1287 [տպ. 1286], Կայ-
 թ-ն փուշ, և Թ. 1285, Կայթ-ն, որ ոչ է
 «Վասակար Խոր», այլ Ժ-ն, տես Ագաթ. 484,
 Բ. տպ. ուր կէսք ի Չեռագրաց կը գրեն Կայթ-ն,
 և այլք Կայթ-ն:

ՃԼԷ. 1411. Կլէֆօշ = ճակնդեղ
 1819. Ղլէֆօշ = ճակնդեղ:

= Կը գրէ և Շահրիմանեան. «Ճակըն-
 դեղ. ի Մուշ՝ Կլէֆօշ. այլուր՝ Տակ», Նոյնպէս
 և Ինճիճ. Նոր Հյոռ. 40. «Ճակնդեղ, զոր ի
 Մուշ կոչեն նաեւ Կլէֆօշ, որ է Տակ, ըստ
 Տաճկաց Բանճար, Նոյնպէս և Գարեգին Վ.
 Սրուանձտեանց, Մաննայ, 447. «Կարմրաբան-
 ջար, Կլէֆօշ. ճակնդեղ»: Բայց Հ. Ալիշանի պա-
 տուական եղբայրն Տ. Սերոբէ ըսած է ինճ, ինչ-
 պէս և այլ ոմն՝ որ տեղեակ էր վանեցւոց լե-
 ղուին, թէ Կլէֆօշ՝ կաղամբ է: Թուի թէ այս
 Կլէֆօշ՝ աղաւաղութիւն է Կլէֆօշ բառի, որ
 կը գտնուի յԱմիրտողվածայ Անգէրի մշակոյն,
 երես 167 verso: «Ղանդեռ, որ է ինքն ի Կ-
 լէֆօշին ցեղերուն», տես զայս և ի Հայֆօշ-նէ,

Թ. 1270. «Ղանապետ, որ է ինքն ի կանգնի?
ցեղերուն, ի շեռագրին Տ. Սեր. Ալիշանի ես
ընթերցած եմ կանգնի: Եթէ այս կանգնի? Է
որ կը գրուի ի Թ. 1283, կանգնի? որ եւ կը
յիշուի ի Թ. 1282, ջնջելի է կանգնի? ուղիղն է
կանգնի = կաղամբ:

ՃԼԸ. 1424. «Կէֆ. Տեսակ մի կնիւն է.
յիշէ Ռոշքեանն, իսկ Ասար կ'ըսէ ճիւղ [տպ.
Ծիւղ] մանր եւ բոլոր, կը յիշուի Կէֆ եւ ի
Թ. 1437: — 1883. «Ճէֆ... «կնիւն՝ ճէֆ է,
որ ի հեղեղատս բուսանի, մանր ու բոլոր ճիւղ»,
= Բուն անունն ճէֆ է ըստ իս, եւ ոչ
Կէֆ:

ՃԼԹ. 1453. Կանգնի կամ կանգնի =
կրիցուկ: 1522, կանգնի = Երիցուկ:

ՃԽ. 651. Կարէ Եղեճ: 1529. Կարեղեճ
[տպ. Կարեղեճ, այլ ի Շալակին յերես 679,
Թ. 1529, ուղղեալ է Կարեղեճ]:

ՃԽԱ. 1683. Հեֆա: 2155. Յեֆա
կամ Յեֆի:

ՃԽԲ. 1777. Չիֆա: 1872. Ճիֆա:
= Թերեւս նոյն: Այլ է ի Թ. 2306,
Չիֆա, Տեսակ մի թթու Տանձ:

ՃԽԳ. 2875. Չիֆա: 3029. Յիֆա:

ՃԽԴ. 1950. Միֆա: 3364. Միֆա:
[Տես զարարերէն անունն Միֆա ի Թ. 1300:]

ՃԽԵ. 2202. «Նիւն, նիւն. Ամբաստու
լաթ ի Բառարանին գրէ. «Ատրաք, որ է Նիւն»,
որ է Ալուճն, որ Այրի Ալու [= պրս. Ալու,
Սալոր] ասին, իրաւ է որ յն. 'Αδραχην Ալուճ

նշանակէ՝. [յն. Ἀδράχνη չգիտեմ. կայ Ἀνδράχνη,
որ բաց ի գլ. Pourpier, հայերէն Անճուռկ
կամ խոճկորակ (տես ի համարն շէ) նշանա-
կութենէն՝ է եւս Adrachné ou Andrachné,
sorte d'Arbousier [= Մաթղի], arbuste |
3374. “Նշնշն տես Ատրաք», որ ի կարգին,
թ. 188, գրեալ է. “Ատրաք ատրաք? Ալոճի
պտուղ, ըստ Սեբաստացւոյ», [իցէ՞ արդեօր՝ ըստ
Ասարայ Սեբաստացւոյ]:

= Նէշնշն կամ Նշնշն, զատ զատ նշա-
նակեալ, թուի պարսիկ բառն “Նէշնշն. Տեսակ
ինչ Շլորոյ. որ եւ ասի Նէշնէ, եւ Ալոճի Դաշնէ
[= Սալոր Տապարաստանի], Գէորգ: Նոյն է
թերեւս եւ Նէշն ի թ. 220(): պարսկերէն կայ
եւս “Նէշնշն. է անուն դեղոյ իրիք, զոր կաշնուն
ի բերանի. եւ է օգտակար ցաւոյ տաամանց եւ
բերանոյ», Գէորգ:

ՃԽԶ. 2282. Շն Սեբաստ: 3379
Շն-Սեբաստ:

ՃԽԷ. 2304. Շն-Սեբաստ: 2314. Շն-Սեբաստ:

= Մի եւ նոյն պարսիկ բառն է, Շն-Սեբաստ,
Շն-Սեբաստ, Սեբաստ, ըստ Գէորգայ՝ նոյնա-
նիշ ընդ Ալոճի-Շն-Սեբաստ [= Գաղի կամ Մոշւոյ
մեղր], որ է ըստ մեզ Գաղապէն կամ Գաղապէն:

ՃԽԸ. 2326. Շն-Սեբաստ: 2377.
Շն-Սեբաստ:

= Շն-Սեբաստ-նոյն կը կարծուի ընդ
թ. 2280, Շն-Սեբաստ = Հոտիսոյ. լաւ եւս
թուի ինձ նոյնացնել զայն ընդ Շն-Սեբաստ:

ՃԽԹ. 2371. Շ--+-Տ-? 3382.
Շ+-Տ-?

= Պրս. Շէ-է-Տէ կամ Շէ-է-Տէ, Ծա-
ղիկ, Ձէէէ, կ'ըսէ Գէորգ. նոյնպէս եւ յի-շէ-
Տէ, եւ յ7 նշանակութեան լ-ր բառի:

ՃԾ. 2586. "Պ--չ-լ? ... ինքն նման է
Ճավղպուէմին, — 3093. "Փ--էլէ ... Ամիր-
տոլլաթ գրէ. "Ֆ--Տ-լ, որ է Բ--Բ-լ, ի Հնդկաց
կու գայ, զէտ Ճավղպուէ է... , գլ. Arc

= Պրս. "Փ--էլէ, էր իր ինչ՝ որ լինի ըստ
չամուռ քանակութեան Ճէլլ պէլլայի, զոր արա-
բացուցեալ Ֆ--Տէլ ասեն, եւ է սա տեսակ իմն
դեղոյ, Գէորգ:

ՃԾԱ. 2896. Վէէն, 3265. Ֆէէ:

= Վէէն է գլ. Vesce ընդեղէնն, որոյ
պարսիկ (կամ արաբերէն) գրութիւնն է Ֆէյ.
"Ֆ--լ, էր սեաւ ունդն այն որ կոչի Ֆէյէ, եւ
Հայերէն Վէէն, որ է խար եղանց եւ ուղտուց-
որ եւ ասի Ֆէնէ, Գէորգ:

ՃԾԲ. 3056. Փէշէշ-ի: 3078. Փշէշ-ի:

= Չգիտեմ թէ նոյն է եւ Թ. 3106, Փ--
է-ի կամ Փ-է-ի, որ կ'ըսուի եւս Յորենուկ:
Տես եւս զՏեաեւեալսդ անփոփոխ գրու-
թեամբ ի կարգի այլեւայլ նշանագրաց:

ՃԾԳ. 1177. Ծ--է-ն-գ--: 1293.

Ծ--է-ն-գ--:

ՃԾԴ. 1249. Կ-նէ-ի-դէ: 3085.

Կ-նէ-ի-դէ:

ՃԾԵ. 2490. Օյէ Պ-ճ-ի: 3244. Օյէ

Պ-ճ-ի:

Բաւերի մի Հայ եւ Օսմար բուսոց հոմանիշք:

ՃԾԶ. 65. “Աղուիճակ, նոյն է ընդ խոբանի՛ն՝ ըստ շին Բժշկարանի. սա ալ նոյն համարուի ըս. Staphisagria [տպ. Staphysaria], փ. Staphisaigre [տպ. Staphysaigre], որ ի յոյնէն առնուած են, յորում ՍԴ-ՖԻ-ՆԵԻ՛ն ըսել է Լեռան խաղող, անոր համար ոմանք ի մերոց խոբանի-ն կոչեր են, բայց չեմ հանդիպած ի գիրս. Արաբացին ալ նոյնպէս կ'ըսէ Զէ-դէ-դէ-է-Լ-ճէ-դէ-Լ. այլ եւ Զէ-դէ-դէ-դէ-Ե, որ է գլխոյ հունտ կամ Չամիչ գլխոյ, այսինքն ոջլի դեղ ըլլալուն համար... փ. Herbe aux [տպ. au] poux. իսկ Պարսիկք կ'անուանեն ՄԻ-ՖԷ-ՆԵ՛ճ կամ Մէյֆէ-ՆԵ՛ճ, եւ այլն: Եւ ի Թ. 1989, Մ-Է-ՆԵ՛ճ կը յղուի յԱղուիճակ:

— Ա. Բժշկարանի վկայութիւնն՝ որ չի յիշուիր ի տեղւոջդ, կը գտնուի ի Թ. 2613. “Սիսուան մի չափ Աղուիճակ՝ որ է խոբանի՛ն՝ ի ներքս խառնէ, եւ յաչքն դիր:” Նոյն բժշկարան կ'ըսէ եւ յերես 143. “Աղուիճակ, խոբանի՛ն, Մաննեխ, Մարձակ, աղա՛ եւ մեղրով յարո՛ւ, տես զայս ի Թ. 2022: Ես չխոբանի՛ն հասկացած եմ իբր թուրք բառն խոբանի, որ մերթ եղեւին կը թարգմանուի յայլ Բժշկարանս, մերթ եղեւնահունդ կամ եղեւնի սերմ: Տես ի Թ. 642. “Եղեւին՝ Շէհ... հունտն է խոբանի՛ն, եւ “Շէհ, որ է խոբանի՛ն. թուրքն եւ-չան ասէ:”

— «Խորասանի, որ է Եղեւնահունդն հայ բանով. եւ յարապն վահշիզաք կուտսէ», Ամրտ. Անգ. անպ. 129: — «Բարինջ [պրս. պերէն-նէֆ], Խորասանի, Եղեւնի սերմ», Թրգմ. Դեղոց: Տես դարձեալ Խորասանի = Եղեւին ի Հոգեւոր. Թ. 1126, յորմէ կը զանազանուի Խորասանի = Աղուիճակ ի Թ. 1127, որ ի Թ. 2854 կը գրուի Խորասանի = Աղուիճակ. տես եւ Խորասանն հոնք ի Թ. 2704 [տպ. 2804]: Այս Եղեւին է գղ. Santonine կոչուած բոյսն, տեսակ մի գնդածաղիկ (գղ. Armoise. տես ի համարն ՂԶ.), ըստ լիննէի Artemisia santonica, եւ որոյ համար կ'ըսէ լեարէ, թէ «les semences et sommités sont vermifuges», նոյն անուամբ Santonine¹ կը կոչուի ըստ լեարէի եւ տեսակ մի «Matière cristallisable, amère et acre, isolée des sommités fleuries de la santonine», նոյնպէս կը գրէ եւ Emm. Le Mavut, Botanique, երեսք 72—73. «Ces capitules (զանազան գնդածաղկանց) renferment une huile volatile âcre, une substance cristallisable, inodore, peu soluble dans l'eau, légèrement amère, nommée Santonine, une résine, et divers sels», Աւասիկ մեր բժշկարանաց Եղեւնահոնք կամ Եղեւնի սերմ, զոր Ա. Բժշկարանն կը կոչէ այլով անուամբ Աղուիճակ, անշուշտ քանզի սերմնն՝ աղի նման կը բիւրեղանայ (տես վերագոյն երկիցս զբառն cristallisable): Թուի ինձ թէ նոյն Աղուիճակ է՝ որ Աղուիճակ գրութեամբ կը գտնուի յՈսկեբերանի Մէկ-

նախնիքն Եւրոպայ, ԾԱ, 370, Իբր ԳԴ. Sel-
gemme². «Երկինք իբրեւ զծուխ հաստատե-
ցան», Ակիւղաս ասէ. «Երկինք իբրեւ զծուխ
պատեցան», Թէոգիտովն ասէ. «Իբրեւ զաղ մած-
ցին», զվանագոյն ականագոյնն երկնից՝ աշխարհի
նմանեցուցանէ կերպարանաց: Իսկ Խորասանի
ըսուած է անոր համար որ ի հին ժամանակս ի
խորասան աշխարհէն Պարսից կու գայր ընտիր
տեսակն. Կելսիոս, Հ. Ա, 413, ի մէջ կը բերէ
զգրեալն ի Կաստելլեայ (Castell, Lex. Pers.,
p. 264) ի բան Տէրէճէ, «Diramne; Absin-
thium Ponticum [= Աշինդր Պոնտական],
quia circa Pontum frequens, unde semen
contra vermes colligitur, et ex Chorasana
deportatur Halebum. Ital. Seme santo³; Lat.
Sementina», ընդ որում համեմատէ եւ զԳէոր-
գայ գրածն. «Տէրէճէ⁴, է խոտն այն՝ որ թուր-
քերէն ասի Եւրոպայի. եւ արպերէն Շէյն, թէ-
պէտ է դան քան զԱշինդրն, բայց քան զայն
սակաւ է կաշնողական զօրութիւն սորա: Տե-
սանք որ մեր Բժշկարանք ալ զԵղեւին կը կոչեն
Շէն⁵ եւ Եւրոպայ: — Զգիտեմ ուր գտած է
Հ. Ալիշան թէ Խորասանի = ԳԴ. Santonine է
ԳԴ. Staphisaigre որ բոլորովին այլ ինչ է⁶:

Կան եւ այլ քանի մի անճշգրտութիւնք ի
նմին Թ. 65: Զունարէն Σταφίς ἁγρία է Չա-
միչ վայրի. արաբերէն Զէւէյյ Էւ Զէւէլ կը
թարգմանուի Չամիչ լերին (ինչպէս ուղիղ կ'ը-
սուի ի Թ. 2444, Լերան Չամիչ). Զէւէյյ ուրի
է Չամիչ վայրի, իսկ պարսկերէն անունն կը

գրուի ի Գէորգայ Բառարանին Մէժէյէ, ի Մէ-
 ժէյէ բառէն՝ որ Չամիչ կը նշանակէ: Խաչա-
 խաչ ալ ի Ռոշքեանի բառագրոցն է կարծեմ,
 որ կը գտնուի ի Նոր Հայկզ. Խաչախաչ գրու-
 թեամբ: — Ի Թ. 976, եթէ Խաչալէնէ
 ստուգիւ գլ. Joubarbe des toits, ջնջելի է
 «Տես Աղուիճակ»ն, զոր ըստ իս՝ Հ. Ալիշան
 սխալմամբ նոյն կարծած է ընդ Չամիչ լերին =
 Staphisaigre:

Օւնէր-Բէնէ:

1. Տես ի Լիարէ եւ Semencine, Semen-
 contra, տես եւ ի Յաւելուածին Barbotine,
 երեքին եւս «Եղեւնի սերմն, Խոյն-անէ», ըստ
 Էմինեանի:

2. «Ou donne le nom de Sel gemme
 au sel fossile; . . . il se trouve sous une forme
 solide, concrète et cristallisée en amas
 immenses, dans plusieurs régions du globe»,
 Buffon, տես Gemme ի Լիարէ:

3. «Եղեւնի սերմն, որպէս աամկօրէն Խոյն-
 անէ. իտալերէն Seme santo, Նոր Հայկզ. ի
 բառն «Եղեւին»:

4. Այս է զոր տառագարձութեամբ Դրամանի
 էրած է Պետրոս Քալանթարեան ի Թ. 604, եւ
 Հ. Ալիշան չէ իմացած. Դրամանի? Սերմն Santo-
 nicum լեղուահամ բուսոյն:

5. Կայ Շէն Բերդի, որ եւ հայերէն կը կո-
 շուի Թորդ Եղէ-իւ. «Եղեւին, որ կոչի Թուրք
 Եղեւին կամ Շէն Բերդի, Բժշկ. Ա. 143 (տես
 զայս եւ ի Հայբառնի, Թ. 642, ուր գրեալ է
 Թորդի Եղեւին). եւ դարձեալ. Թուրք Եղեւին, որ
 է բարձուենեկ, Մխ. Հեր. ԽԵ, 133. ըսուած է
 նաեւ Տէր-Տի-Բերդի (որ ի Հայբառնի, Թ. 642,

գրեալ է Տարփնայի (Եւրփի)։ Կայ եւ Շէն Էրֆանի, որ «ի Հայաստանեայց երկրէն գայ» (Հոյբնայի, անդ)։ սա կոչուած է նա եւ Հայ Շէն (Հոյբնայի, Թ. 2299), այլ լաւ եւս էր ըսել Հայ Եղեւին։ Թուի ինձ թէ եւ Շէն-Էրփի կամ Շէն-Էրփի? Ի Թ. 2339 սոյն Հայ Շէն է, որ սխալ գրեալք են փոխանակ Շէն-Էրփի, Շէն-Էրփի = Շէն Էրֆանի։ Համեմատէ ընդ թրգմ. Գեղոց. «Բնջասիդ [պրս. Պերէնճանդ] եւ Շէն-Էրփի [2 ջեհարմեի], Եղեւին»։

6. Staphisaigre կը կոչուի եւս գլ. Pédiculaire, Herbe aux poux, որ սխալ գրեալ է puces Ի Թ. 3383: Herbe aux puces աամկորէն անուն է Conyze եւ Psyllion բուսոց. տես դերկրորդս Ի Լիտրէ, Ի բառն Puce, 4:

ՃՄԷ. 153. «Աւի-ճարէնի = յն. Βράθυ [տպ. Βράθυσ] = լա. Juniperus Sabina = Գի»:

= Գաղիանոսի բառք են որ կը գրեն «Բաստոս, Առիւծմորենի», Գաղ. Ա, Գ: — «Բաստրոս, Առիւծմորմենի», Գաղ. Դ: — «Բրաստոս, Առիւծմորմենի», Գաղ. Բ: Յոյն բառն ուղղելի է Բատոս, Βάτος, գլ. Ronce = Մորենի, որոյ մի տեսակն թուի Առիւծմորենի, թերեւս յն. Ιδαία βάτος [= Իդա լերին Մորենի], որ եւ լա. կ'ըսուի Rubus Idaeus, գլ. Framboisier, պտուղն Framboise, այժմ նորա-հնար բառին Արտյոմոս կոչեցեալ առ մեզ, թուրքերէն ըլլաւ (Հոյբնայի, Թ. 244): Իսկ յն. Βράθυ, լա. Juniperus Sabina, որ է գլ. Sabine, հայերէն կ'ըսուի Յրդի, ըստ Գաղիանոսի Բառից՝ Գի:

Ի Թ. 842, Ժ. Բ., Framboise պտուղն կը
կոչուի Թուրքերէն Ֆրէնէ Ի-շէ-Տի-, Կր-ա-ա-լ-ւ-
բայց Ֆրէնէ Ի-շէ-Տի-է գղ. Groseille, ինչպէս
կը գրուի Ի Թ. 1459: Կր-ա-ա-լ-ւ- (Framboise?
Groseille?) կայ եւ ի մեր Բժշկարանս եւ յայլ
գիրքս Ստորին Հայերէնի. «Կր-ա-ա-լ-ի տերեւ շողցո՛ւ,
եւ դիր, եւ ճիճն փոխէ՛, Բժշկ. Ա. (Հ-յ-Բ-ւ-
ւ-ի, Թ. 1538): — «Ա. [այսպէս դատարկ Թու-
ղուած է ի Չեռագրին]. ինքն ծառ մնէ որ
Թուրքն Կր-ա-ա-լ-ի կ'ասէ. եւ տերեւն Մրտի տե-
րեւ կու նմանի, եւ միրգն նման է Յրդոյ [2 ձրթոյ]
պտղին», Ամրտ. Անգ. անպ. 12:

«Ծառ մի կայ ուր կայ հով ջուր,
Պըտուղն է իւր կարմիր զերդ հուր,
Արի գնա՛ կեր, էր կաս ի լուր.
Թող է լեղի, կեր քան զապուր:»

Հանելուկք վերագրեալք Ներսէսի Շնոր-
հալույ, ուր կը մեկնուի Կր-ա-ա-լ-ւ-: — Ի Հա-
ւաքման ուրեք Գաւառական Բառից (22 Ս. Ղա-
ղարու) գտած եմ դարձեալ. «Կր-ա-ա-լ-ւ- կամ
Հաղարջ, Ֆրէնէ Ի-շէ-Տի-»:

ՃՄԸ. 1166. Ի բառն ԽԺ-ւ-ւ-ի, «Առուոյտ
Բժշկական = լւ. Trifolium Medicum»:

= Trifolium Medicum կը Թարգմանուի
Առուոյտ Մար-հան. նոյն է եւ լւ. եւ իտ. Me-
dica, որ յն. կ'ըսուի $M\eta\delta\iota\chi\eta\pi\acute{o}\alpha$ = Մարա-
կան խոտ, կամ լոկ $M\eta\delta\iota\chi\eta$ = Մարական,
գղ. Luzerne, ըստ լիննէի Medicago sa-

tiva. Էֆնեան զLuzerne կոչած է Մարական
 Առուոյտ, իսկ ես՝ Մարառուոյտ, որ է յինէն
 յարմարեալ բառ: Տես ի թիւսն 158 եւ 173
 Medicago, Luzerne (տպ. երկիցս Luzerne).
 տես եւ ի թ. 2489 Medicago sativa:

ՃԾԹ. 302. “Բւն = լտ. Myrobala-
 num [տպ. Myrobalanum] = գղ. Myrobolan
 = արաբ. Հէլէյէ:

= Myrobolan կը կոչուին Սալորոյ նման
 բաղմազգի պտուղք՝ որ ի բժշկութեան կը գոր-
 ծածուին: Իսկ Խորենացի յԱշխարհագրութեանն,
 երես 612, երջանիկ Արաբիոյ աշուղ իւր կար-
 գին կը յիշէ զոյգ ընդ Բալասանի եւ Յասմկան՝
 գԲւն, որ գղ. Ben կը կոչուի՝ առեալ յարաբա-
 կանէն Ban. կը գրէ M. Devic, “Ben; arbre
 nommé par les botanistes Moringa obei-
 fera, dont la semence fournit une huile
 pour la parfumerie. C’est le ban des
 Arabes, souvent cité par les poètes,” եւ այլն:
 Ի թ. 2494 կը յիշուի պաշտօնէի ի բժշկարանաց:
 Ի սֆին տեղւոյ կը գրուի գղ. Béhen [տպ. Be-
 hen] = Moringa, զոր ողղելի է Ben. զի
 Béhen = արաբ. պէհէն, այլ ինչ է. տես զայս
 ի թ. 3077: “Il ne faut pas confondre Bé-
 hen avec Ben, comme l’a fait Richardson,”
 եւ այլն, կ’ըսէ եւ M. Devic. տես աւել Béhen
 եւ Ben: — Myrobolan = յն. Μυροβαλά-
 νος, նոյն ձայնիւ կոչուած է Սէր-է-շահա ի
 Պատմութեան Աղեքսանդրի, 145, որ չգտնուիր
 ի Հայբառակին:

ՃԿ. 369. “Բռնի = Լ. Raphanus =
= գղ. Radis,”

= ճշգրտագոյն եւս էր կարծեմ կոչել գղ.
Raifort:

Ի բանին Ամիրտուլվաթայ, անդ. “Ինքն
[Բողկն] երկու ցեղ կու լինի. մէկն Աայրի է, որ
է Աֆի--? [Աֆի--?], ... եւ մէկ Ածվոցն է, որ
Աֆի-- է յն. Վապուս, ինչպէս կը գրուի ի
Թ. 832: Ի վերջին տեղւոջս կ'ըսէ Ամիրտու-
լվաթ թէ “Աֆի-- [յն. Վապուս, գղ. Espèce
d'Euphorbe] է թուրքերէն Պ--ւ--ւ--ւ, եւ
հայերէն Ժ--ւ--ւ, եւ կոչուի ալ կ'ասեն. եւ
բժշկապետացն ոմանք Աշի-- [յն. Վապուս, գղ.
Euphorbe ou Ésule] ասեն, եւ ոմանք Խ--ւ--
ւ--ւ [յն. Χαραϊβάλανος, գղ. Espèce de
Tithymale] ասեն, եւ ոմանք Ը--ւ--ւ--ւ--ւ
[յն. Ραφανίς ἀγρία, գղ. Revenelle, sorte
de Rave sauvage], որ թարգմանի Ա--ւ--ւ Բռնի,
Չգիտեմ թէ ինչպէս կաղանչանն (գղ. Tithy-
male), կամ կաղանչանան տեսակք (գղ. Eu-
phorbe Ésule), կարեն նաեւ կոչուիլ Ա--ւ--ւ Բռնի:
Չհարդ եւ իցէ Աշի-- է յն. Վապուս (անծա-
նօթ է ինձ Լ. Ալիշանի գրածն Վապուս).
Ը--ւ--ւ--ւ--ւ--ւ, “որ թարգմանի Ա--ւ--ւ Բռնի,
է յն. Ραφανίς ἀγρία = Բռնի Ա--ւ--ւ,
եւ ոչ թէ Օρεւնի ἀγρία, զոր չեմ ճա-
նաչեր:

ՃԿԱ. 1016. “Լ. Chamaesice =
գղ. Figuier sauvage,”

= Լատին բառդ անշուշտ նոյն է ընդ

յն. *Xαμαίσουχη* [= Գետնոյ թղնի], գշ-
espèce d'Euphorbe.

ՃԿԲ. 468. “Գերերի, խորենացւոյ Աշ-
խարհագրութիւնն Սիւնեաց երկրի բերոց մէջ
յիշէ “Մուրտ եւ Գերերի եւ նուռն”, զոր Սէն-
Մարտէն փռանկ թարգմաներ է *Geranium*. Հին
Բժշկարանն զուգէ “Գերերի” Բէ՛՛ն, նոյնպէս
եւ Ամիրտովլաթ. “Բէ՛՛ն՝ որ է Գերերի”, փոխա-
նակ գրելու Գերերի: Ռոշքեանն է տառի տեղ
— կարգաւով Գերերի գրէ, եւ ըստ իմաստին
(մօտ ի գետ) համարի *Potamogeton*, փ. *Pota-*
mot [տպ. *Potamon*] բոյսը, եւ կ’ըսէ. “Ազգ
Բալասանի, բարձրագոյն քան զայլս, թաւ կե-
ղեւով. *Eumecest?*” Մերոց յիշեալ Բէ՛՛ն թուի
Բա՛՛ն Արաբաց, զոր տեսանք Գետնախնձոր
կամ Տումալան: — Բայց այս ամենայն կ’ունայ-
նանան՝ եթէ փոխանակ Գ տառի Դ կարգանք
Դերերի. զի այս անուամբ կոչեն Արաբացիք
ուրիշ բոյս մի, *Aristida obtusa*, ի ցեղէ Սիլոց”

= Հատ հետաքրքրական է Գերերի բառի
պատմութիւնն: Սա որ կը գտնուի յԱշխարհա-
գրութեան խորենացւոյ (տպ. Ս. Ղազարու,
1865, երես 609), յիշեալ է ի լատիներէն
թարգմանութեան Վիստոնեան եղբարց (տպ.
1736, երես 360) *Geranium*¹, անշուշտ ի
նոյնութենէ Գեր եւ *Ger* ձայնից (տես եւ ի
համարն-Ա Սակուղաջուր եւ *Sagapénium*.) —
ի գաղղիներէն թարգմանութեանն հրատարա-
կելոյ ի Սէն-Մարտէնէ (*Mémoires histo-*
riques et géographiques sur l’Ar-

ménie, 1819, Հ. Բ, երես 365) նոյնպէս Geranium, առեալ ի վիստոնեանց, — յԱշխարհագրութեան խորենացւոյ (տպ. Ս. Ղաղարու, 1881, երես 33) կը գրուի. «լինի [ի Սիւնիս] մուրտ եւ. Երերի եւ նուռն աղնիւ», ի ծանօթութեան կ'ըսուի, «Գերերէ ըստ այլոց, զոր հին Բժշկարանն ասէ լինել Բէ՛՛՛», գաղղիերէն կը թարգմանուի (անդ, յերես 44) kéréri, եւ ի ծանօթութեան կ'ըսուի. «kéréri, d'après le dictionnaire de la médecine arménienne, correspond au kimé, qui est probablement le grec $\chi\eta\mu\omicron\varsigma$, une herbe magique chez les anciens»: — Նոր Հայկազեանն ալ անդստին յամէ 1836 գրած էր. «Գերերէ (կամ Գերերէ), Պտուղ ինչ եւ ծառն», ըստ որում եւ Առձեռնն, «Պտղոյ ու ծառի անուն»:

Անտարակոյս եթէ միայն ի խորենացւոյ Աշխարհագրութենէն ճանաչէինք զԳերերէ, հանգոյն վիստոնեանց, Սէն-Մարտէնի եւ Նոր Հայկազեանի պիտի անկարանայինք գիտել զայնորիկ որպիսութիւնն, եւ յայլեւայլ մոլար կարծիս պիտի զառածանէինք (Geranium, Պտուղ, ծառ): Բայց որ օր գտայ զԳերերէ եւ ի Պատմութեան Աղեքսանդրի, երես 127 (գիտէի թէ հրատարակեալ էր յոյն բնագիրն, բայց ես չունէի զայն) եւ յԱ. Բժշկարանի, երես 143, «Գերերի, Բէ՛՛՛», ծնաւ յիս ակնկալութիւն որ պիտի յաջողէի վերջապէս իմանալ թէ ինչ է Գերերէ: Եւ ասա յամին 1877 ի M. Devicի Բառարանին հանդիպեցայ ի բառն Potiron. «Truffe [արա-

բերէն], kam ā_n. այս էր ուրեմն այն Բէ՛՛՛յն. *x̄h̄mos* Դիւթական խոտ կարծեցեալն՝ զոր ի շատ ժամանակաց կը խուզէի կ'որոնէի, եւ գրեցի անմիջապէս յիմ Գաղղ. - Հայ. Բառագիրս. "Truffe, Գէրէրէ, Բողբոջ", նշանակելով զամենայն վկայութիւնս երկոցունց բառիցդ² մինչեւ որ Աղեքսանդրի Պատմութեան յոյն բնագրին եւս ծանօթանալով՝ լիուլի վստահ եղայ որ Գէրէրէ ստուգիւ է արք. Բէ՛՛՛յն. "Υδνον, այս ինքն գղ. Truffe: Թէ որչափ յարգ գտաւ իմ գիւտս, բաւական կը յայտնեն զայն երկու Գաղղիներէն - Հայերէն Բառարանք որ լոյս տեսան յետ իմ Բառագրոց. մին նախամեծար կ'ընտրէ զԷմինեանի ինքնահայտ բառն Գէրէրէ, միւսն զArroche բանջարոյ հայ անունն յափշտակելով՝ Բոյլ կը կոչէ զTruffe, քանզի Հ. Համազասպ Ստիարեան ալ (Բառագիրն Բէ՛՛՛յն, Ս. Ղազար 1884, երես 233) այնպէս կոչած է. իսկ Հ. Յակովբոս Տաշեան՝ թէպէտ եւ գիտէ թէ Գէրէրէ է յն. "Υδνον, սակայն տեղեկութիւն չունելով որ ես 7—8 ամօք յառաջ գրած եմ "Truffe. Գերերի", չորս Գաղղիներէն հոմանիշ կը գնէ "Υδνον բառի, այս ինքն Hydne, Urchin, Nignache, Érinace³, զորոյ զառաջինն⁴ հազիւ գիտէի, ոչ իբրեւ Truffe, այլ իբրեւ անյլ ազգ մի Սնկան. իսկ զմնացեալ երիսն ոչ միայն ես չեմ ճանաչեր՝ այլ եւ ոչ Ախորէ գլխովին: Այժմ Հ. Ալիշան կ'ըսէ թէ Գէրէրէ ոչ է Գէրէրէ, այլ Դերերի, բառ արաբացի, տեսակ մի Սէզ:

que l'on croit être la truffe“. Բայց Սուս-
կալիսթենեսի հայ թարգմանութիւնն եւ Ա
Բժշկարանին “Գերերի = Բէժ” կ’արդարացնեն
դAlex. եւ կը ցրեն զտարակոյս Լիտրէի:

ՃԿԳ. 950. երես 224 [տպ. 124]. “Ի՛-
դու-ըն- = Շանխաղող”:

= Թուրքերէն բառք՝ Մասուրն է, այս
ինքն գլ. Gratte-cul¹, պտուղ Églantierի.
“Մասուր, եւ թուրքերէն Ի՛-դու-ըն-է կ’ասեն”,
լստ Ամերտովաթայ. տես ի Թ. 1987:

Ծ-նօր-ն-ի-ն.

1. Gratte-cul, Ի՛-դու-ըն- (Ագեր). Կէ-
դու-ըն- (Էմին):

ՃԿԴ. 809. երես 196. “Մէշէշ = թու-
թիայի երէշէ”:

= Կարդա՛ ըն-ճճա՛նի երէշէ (Պօղաճ.), որ
յարարականէն կը թարգմանի Հայ խնձոր, այս
ինքն Ծիրան: Տես ի Թ. 1198, ըն-ճճա՛ն ըլ-երէշէ:

ՃԿԵ. 2108. “Մշէ, Մշա՛ւ-յրէ = գլ.
Bruyère [տպ. Bruyère]”:

= Ըստ իս Մշէ = գլ. Tamaris. Մ-
շա՛ւ-յրէ = գլ. Bruyère, որ կ’ըսուի եւս կար-
ծեմ Ցախ:

ՃԿԶ. 2871. “Նաւրէն = Զաւն գարա՛ն¹
[տպ. Ղարա՛ն¹. Նոյնպէս եւ ի Թ. 3262, եւ ի
Ցանկին՝ երես 694] = լտ. Rosa Eglanteria
= գլ. Églantier: Տես եւ Մասրենի”:

= Գլ. Églantier Մասրենին է, ինչպէս
կը գրուի ի Թ. 1987. Իսկ Նաւրէն՝ է պրս. Նե-

«էյն, որ կ'ըսուի եւս ի՛նչ-ի՛նչ Նե-րէյն, Նե-րէյն, Մե-շ-
 րէյն փե՛ք-ա-ր, գղ. Rose musquée. տես M. Devic
 ի բառն Nizeré. Գէորգ կը գրէ. «Նե-րէյն,
 Ծաղիկ ինչ սպիտակ եւ անուշահոտ, եւ է նման
 վարդի՝ որ զամիսս երիս կամ չորս շարունակա-
 րար փթթի. ասի եւ ի՛նչ-ի՛նչ Նե-րէյն»:

Ի Թ. 1987 կը կարդանք. «Իրմէ [ի Սա-
 լաձորեցոյն] առաջ Թլկուրանցին այլ երգերէ.

«Նա խնդալով ցնծայ եւ ուրախանայ այն
 Մասրենին», ոչ Թլկուրանցին (Յովհաննէս),
 այլ Կոստանդին Երչընի-ճէ, որ կ'ըսէ յիւր Տաղին
 «Այսաւր եղեւ պայծառ գարուն, ցընծան ծաղ-
 կունք եւ յորդորին»:

«Նա խնդալով ցընծայ 'ւ ուրախանայ այն
 Մասրենին,

Ու մըտէ ի բուրաստան քան (sic!) Ժողովէ
 զայլ ծաղկընին.

Ժողովեցան զինչ [2 զինձ] որ ծաղիկ կայ ի
 յերկրի գարնանային,

Եւ խորհուրդըս չարութեան եւ նենգութեան
 վարդին կամին»:

Մեր Հաշրէփ-ըրէն (Հոյբ-ըրէն, Թ. 1583)
 Թերեւս է այս ի՛նչ-ի՛նչ Նե-րէյն, գղ. Rose musquée.
 Գր. Նարեկացի ունի Հաշրէփ-ըրէն ի Տաղին Յոյս-
 րէն Ղաշըր-ըրէն, երես 471 (տպ. Ս. Ղազարու,
 1840):

«Փունջ սաւսին սաղարթ ստեղնաշիտակ տնկոցն
 խոռոն Հաշրէփ-ըրէն մանուշկաբեր բիւրին»:

ունի եւ առանձինն Հաշի (ինչպէս եւ պրս. լոկ
նէ-հէն) ի Տաղին Ծանդեան, երես 465.

“Ի ծամին խեղեփին Հաշի”:

Ռամկական բանաստեղծութեանց մէջ կը գրուի
եւ Հաշի-հէն, զոր Հ. Ալիշան նշանակած է.

“Գոյնըզգոյն ծաղկունք եկեալ աւետարեր
եղեն Պիւլպիւլին,

Մանուշակ ու Հաշի-հէն մատուցանեն, Հայ,
կանանչ թըփին.

Ուրախանան Հետ կարմիր վարդին, Հետ ճեր-
մակ վարդին”.

Տաղ “Ար'եկ որ մըտնունք պաղչան” —

“Հաշի-հէն այլ բոլոր զգունովն դեղ եւ
աղւոր,

Կոկոնին Հետ միաւոր ի մէջ նոցա փառաւոր”.

Տաղ “Արեւելք առաջին” (յոյժ սխալագիր):

Ծանօթութիւն.

1. || Զտպեալն “Զառին շարուն” ուղղած եմ
“Զառին քարուն”: Պէտք է ուղղել “Զառին շա-
րուն”, ըստ սովորական տառադարձութեան Ամիր-
տուվաթայ: Տես “Պախլաթ ըլ հաշի” ի ԻԶ,
Ծան. 1: — “Ղարուն չիչակի” ի ՄԺ: — “Հա-
շի-հէն քրմանի” ի ՄԻԸ, եւ այլն: || “Jonquille.
Զէրէին քարէն. Զէրէն. Քարէն. Էմին. Jonquille
է ծաղիկ յաղգէ Նարգիսաց, դղ. Narcisse, ինչ-
պէս կ'ըսէ եւ Հ. Ալիշան ի Թ. 3262: Գէորգ

կը գրէ Արտէրէի ծաղկի համար. «Է ծաղկի իմն ի տեսակէ ծաղկանն Զէրէնէն գորէն, եւ այլն»:

ՃԿԷ. 2182. «Նարդէ» ծառ. Այսպէս կարգացուած է Ս. Բարողի վեցօրէից մէջ (Ե. երես 101). Բայց ըսածն կարծել տայ թէ նարդէս կարգալու է եւ նարդիլակ [այս ինքն գլ. boco] իմանալու:

= Ուղիղ է Նարդէն, եւ կը նշանակէ գլ. Férule, ինչպէս թարգմանած է Fialon յերես 410: Տես եւ ի Հայբոսնի, Թ. 2539, «Ferula persica = նարդէս պարսկային», որ ապա սխալ կը գրուի Նարդէն փոխանակ Նարդէն: Նոյնպէս ի Թ. 1945, տող 6, «նարդիւից ցեղէն (Ferula)», ուղղելի է նարդիւից: Տես անդ «նարդէս = Ferula», եւ ի Թ. 361: Նարդէն է յն. Νάρθηξ, գլ. Férule.

ՃԿԸ. 77. «Շէմմ հոչուած գեղեցիկ Ձմերուկն»: — 2047. «Ձմերուկի տեսակ մի, իբր Շէմմ»: — 2264. «Շէմմ, Փոքրիկ եւ խառնուտիկ Սէխ, ըստ ոմանց Ձմերուկն»: — 2734. «Պթեխ, Շէմմ, խարբզակ, հասարակօրէն Ձմերուկի վերաբերին»:

= Շէմմ տեսակ մի է Սէխ, եւ ոչ Ձմերուկի. պրս. Շէմմէ, որ եւ «Տէմէնդ» . Պատուի իմն որպէս զփոքր Սէխ, որ լինի խայտ եւ անուշահոտ. թուրքերէն Եւլմալըն, Գէորգ: Ա՛րսէ եւ Ամիրառլվաթ ի Թ. 77. «Տապանդուէ, թուրքերէն Լադուհ կու ասեն...: Ինքն փոքրիկ զէտ Սէխէնէր է... Շամցիքն Շէմմ ասեն. եւ ինքն

զէտ Շամալկներ կատուկ է եւ անուշահոտ է, Գէորգայ Եւրոպայէն բառն է զոր Ամիրտուլվաթ կը գրէ Լանդս, եւ Հ. Ալիշան թուի թէ ի Եւրոպայէն = Օձ բառէն ստուգարանելով զայն՝ կ'ուզէ ուղղել Իւլանդս ի թիւսն 77 եւ 2928. նոյնպէս եւ ի Ցանկին. «Եւրոպայէն. տես Լանդս» [տպ. Լանդաճ], — նոյնպէս եւ Խոբէշէն Սեխէ, եւ ոչ Չմերուկ. տես ի համարն 4:

ՃԿԹ. 2268. «Συμφύτον = Լտ. Symphytum = գղ. Consoude, ըստ Ստեփ. Շամհրիմանեանի:

= «Ստուգարանի Շամհրիման Եւրոպայէն, կ'ըսէ եւս Շամհրիմանեան, զոր չգիտեմ ո՞ւր գտած է: Իսկ Meninski, յիւր Onomasticon, գHermodactylus կը կոչէ Շիմֆոն, որ անշուշտ Ագաթանգեղեայ (երես 480, Բ. տպ.) Συμφύτον է: Յն. Ἑρμοδάκτυλος [= Հերմոսի կամ Հերմոսի մատն] է գղ. Quintefeuille բոյսն. նոյն յունարէն բառն է եւ գաղղիականն Hermodacte զոր Վիտրէ կը մեկնէ «tubercules... que beaucoup pensent provenir d'une espèce de Colchique [Չիւնծաղիկ], Լտ. Hermodactylus թուրքերէն Սիմֆոն [Չիւնծաղիկ] է, ըստ Բէստէնի, եւ անտարակոյս այս է որ խանգարմամբ կը գրուի յ'Ա Բժշկարանի, երես 144. «Հուսկոտաս, Մուստաճէ [թուի՝ Հումուտակոս, Ամլտէճ = Ἑρμοδάκτυλος, Շիմֆոնէճ], կամ Սիմֆոն, կամ Չիւնծաղիկի տակ, Աբրջապէս կ'ըսէ եւ Ամիրտուլվաթ ի Թ. 1780 Հոբէշէն. «Աստուկ ըւ-Հոբէշէն [= Մատուկ Հիմֆոն:

ոչ թէ Որմզդի, ինչպէս կը հասկանայ Հ. Ալիշան]. ինքն Սէրէնճանի ծաղիկն է. դեղին կու լինի, եւ սպիտակ այլ կու լինի: Գէորգ ալ կը գրէ թէ “*Հէնէյ*” է ծաղիկ իմն անուշահոտ:

ՃԳ. 1288 [տպ. 1287]. “*Cynomorium* = լտ. *Cynomorium*, *Orobanche* = յն. *χυνόμορον* [տպ. *Χυνόμορον*],”

= Հ. Ալիշան անշուշտ ուղած է գրել *Հնէ Ռն-Ռ*, ինչպէս ի թ. 1090, համեմատ յուշին *χυνόμορον* [= *Հան թութ*], գղ. *Fruit de la ronce*, Պտուղ Մորենայ: *Հնէյ*— է *Orchis*, զոր տես ի թ. 2278:

Ի նմին թ. 1288 փոխանակ *Հէնէյ*— թ. 1090, ինչպէս է որ կը գրէ. “*Կայռ*. խոտ առանց տերեւոց. զսպիտակոյթ ծաղիկս ունի, եւ զլեւեռն եւ զնմանիս պատատէ. *Orobanche*, *Cynomorium*”, Գիտելի է որ յն. *χυνόμορον* կը նշանակէ Պտուղ Մորենայ, իսկ լտ. *Cynomorium* հոմանիշ կը գրուի *Orobanche* խոտոյ նա եւ ի *Pasini*.

ՃԳԱ. 2325. “*Հէնէյ*. Գրած է մէկն՝ իբր հոմանիշ լտ. բառիւ *Struthion*, որ չի լսուիր. թերեւս ըլլայ *Struthiola*, որոյ յն. անունն, սերմն եւ ձեւն յարմարին ճնճղկալեղուի, թիւ 1892,”

= *Հահրիմանեան* է գրողն. “*Հմորտակ* [ոչ թէ *Հէնէյ*]. յն. *Στρουθιον* [գղ. *Saponaire ou Herbe au foulon*]. ծղօտն երկօտնաշափ նուրբ, տերեւն լայն եւ ջղոտ, ծաղիկն հինգթերթի ի գոյնս գոյնս: Այս է որ յն. *Στρουθ-*

Յ Ե Օ Ն Ե Լ Մ. Struthium անուամբք կը գտնուի
ի Հայկականին, Թ. 3022: Տես անդ Ե Թ. 3250.
Մինչդեռ Հ. Ալիշան կ'անգիտանայ զայն ի
Թ. 2325:

Ճ Գ Բ. 2400. «Ուկեհու» = Լ Մ. Sanguinaria = գ Ղ. Sanguinaire, Խաշխաշեց ընդհանուր ցեղէն,

= Նոյն է ընդ Ուկեհույ Ե Արեւն Խու
ի Թ. 197, Ե Արեւնիւն Տայր ի Թ. 199, Խնչ-
պէս կ'ըսէ Ե Հ. Ալիշան ինքնին, բայց Նոյն է
Ե Քիւրմուսան Զաւիլն ի Թ. 3195 [տպ. 2195],
Երես 646, Եթէ միտ դրուի նկարագրին: Քիւ-
րմուսան բանն կարծել կու տայ ինձ որ Ուկեհու
Ե այլն, ոչ է գ Ղ. Sanguinaire, այլ Al-
chimille, plante de la famille des Rosa-
cées (կամ Sanguisorbées, բոս Emm. Le
Maout, Botanique, Երես 271), զորքէ
կ'ըսէ Ահարէ. «On tire ce mot de l'arabe
alkemelieh, à cause de l'importance de
cette plante pour les alchimistes, qui avaient
cru trouver dans la rosée recueillie sur ses
feuilles un adjuvant pour la transmutation
des métaux vils en or». որով կը հասկացուի
Ե հայերէն Ուկեհու կոչման պատճառն:

Ճ Գ Գ. 1028. «Պալարու» = Մ ու Ե-
խինդ,

= Պալարու է Լ Մ. Anacardium [գ Ղ.
Anacarde], Թ. 2483, զոր Հ. Ալիշան շփոթած
է ընդ թուրքերէն Պալարուն = Մ ու Ե խինդ. տես
ի Թ. 1072:

ՃՅԴ. 2588. «Պոսսէ, Պոսսէր. Բժշկա-
րան մի զուգէ այս անունս ընդ խորոտի? եւ
«զկուտն ձգէ» ըսելով՝ կ'իմացընէ մէկ յատ-
կութիւնը: Արար. Պոսսէր նշանակէ Եղնագի,
Խոնդատ» [գլ. Molène, Bouillon-blanc]:

= Խորոտ է պրս. «Խէրէտ. Չոր Արմաւ»
(Գէորգ). ընդ որում նոյն է եւ արար. Պոսսէր,
չոր Պոսսէ կամ Պոսսէր գրութեամբ՝ Հ. Ալիշան
ի Թ. 1025 կը մեկնէ «ՏՀաս Արմաւ». իսկ
ի Թ. 2598 կը գրէ Պոսսէ կամ Պոսսէ եւ կը մեկնէ
լոկ «Արմաւ»: Այլ ինչ է պրս. Պէշէր (Պո-
ղաճ.) կամ Պոսսէր (Գէորգ), նոյն ընդ պրս.
Սահէշէր [= Չկան թոյն], հայերէն Չկան մա-
հարար, Եղնագի, Խոնդատ, գլ. Molène, որոյ
արարներէն կը նշանակուի Պոսսէ կամ Պոսսէ-
ի Թ. 609:

ՃՅԵ. 2845. «Սիւն, Ս. Բարսեղ Աւ-
ցորէից մէջ ըսած է (Ե. երես 101). «Այլազգի
կերպարանս ունի հոյզն ծառոյն որ անուանեալ
կոչի Սիւն»: Յն. Σχοῖνος, լատ. Schoenus,
փ. Choin, կնիւնի տեսակ բոյս է, դիմացկուն,
կիպեռիսի ցեղէ. բայց Ս. Բարսղի յիշած
խժաւոր կամ հիւթաւոր ծառն տարբեր ցեղէ
ըլլալու է»:

= Հ. Ալիշան շփոթած է զյն. Σχοῖνος
ծառն, գլ. Lentisque, Հերձի (Թիւք 1684,
1221), ընդ Σχοῖνος, գլ. Jone, կնիւն:
Ս. Բարսեղ կը խօսի զΣχοῖνος ծառոյն, զոր
Fialon թարգմանած է Lentisque յերես 410.
Իսկ Հայ թարգմանն՝ որ անգիտանալ թուի թէ

նոյն բանն թարգմանեալ է Հէրնէի Դանիէլ,
ԺԳ, 54, յունականաւն ըսած է Սիւն:

ՃԳԶ. 2856. «Վաշմէրանի» = յն. եւ
լատ. Schizanthus = փ. Schizanthus, իբր թէ
Պատընտած ծաղիկ: Ամիրտովաթ գրէ լատ. բանն
այլ Սիւնիւնիւն: «Եւ Թիւնիւնի? այլ կ'ասեն, եւ
Պարսիկն կոչուի արշալի ասէ . . . Իմիտին
պարսկերէն կոչուի? կ'ասեն . . . Սինեայ որդին
կ'ասէ թէ Սէշ կու նմանի. ի Մակքայու կու
գայ: . . . Ըստ բուսաբանից՝ Վաշ[մ]էրանի Նար-
դոսից ցեղէն է:

= Վաշմէրանի է խոտ յազգէ Սիզանտ-
սակաց (գլ. Graminées), ինչպէս կը յայտա-
բարէ եւ Ամիրտովաթ «Սէշ կու նմանի», եւ
գլ. կը կոչուի Junc odorant, զորմէ կ'ըսէ Լիտրէ
ի բանն Junc, 3. «Nom vulgaire de l'An-
dropogon Schénanthe», Ամիրտովաթայն
Սիւնիւնիւն, որ է ի յունականէն Σχόνανθος,
Espèce de Junc odorant: Յն. եւ լատ. Schi-
zanthus եւ գլ. Schizanthus, ի ցեղէ Նար-
դոսից, Պատընտած ծաղիկ, անծանօթ են ինձ:
Այս Վաշմէրանի լատ. տեսակն յԱրարիոյ գալուն
համար [= «ի Մակքայու կու գայ», Ամիրտ.]
արարերէն կը կոչուի (բաց յայլ անուանէ զոր
պիտի տեսնենք) Թիւնի Մէտէ¹, այս ինքն Յարդ
Մաքայի, զոր Հ. Ալիշան չէ հասկացած, եւ կը
գրէ Թիւնիւնի? Նովին մօօք կ'ըսեն եւ թուրքերն
Քէտի Սմանլ, ինչպէս կը տեղեկանանք ի Շա-
հրիմանեանէ, որ կը գրէ. «Վաշմէրանի, լատ.
Juncus odoratus, Քէտի սմանլ, տեսակ ինչ

կնիւնոյն: Պարսկերէն Վաղամեռուն կը կոչուի
 «Կեռ-բէյ» [= Յռու կամ Իշափայրոյ խոտ],
 խոտ ինչ զոր շատ ուտէ ցիւն, որ եւ ասի Կեռ-
 ալի Խէշի. արաբերէն Իրիի, եւ Հինտի լեզուաւ
 Սաւաւ (Գէորգ). ուրեմն եւ ի վերոյգրեալ
 վկայութեան Ամիրտուլփաթայ գրելի է՝ «Կեռ-
 ալի Խէշի կ'ասէ²», եւ Կոբէյ [= Կեռ-բէյ]
 բառի հարցական նշանն ալ ջնջելի է: Ի Գէոր-
 գայ յիշատակեալ Իրիին է ի Բառս Գաղիա-
 նոսի «Արիւ, վաղամեռուկ». եւ ի Բժշ. Ա.
 երես 143՝ «Արիւ, վաղամեռուկ». եւ ի
 Թրգմ. Դեղոց՝ «Արիւ, վաղամեռուկ» (տես
 զվերջինս ի համարն 2Գ): Կ'ըսէ եւ Emm. Le
 Maout, Botanique, երես 374. «Les An-
 dropogons ont des racines aromatiques,
 usitées en médecine. Le Schœnanthe d'Ara-
 bie, ou Foin des chameaux, provient
 d'un Andropogon: c'est une herbe très odo-
 rante, célèbre dans l'Orient pour ses propriétés
 stimulantes, diurétiques et diaphorétiques».

Ծանօթութիւնք.

1. «Թիւնի Վեռ, վաղամեռուկ. կնիւն ա-
 նուշահոտ», Կօղաճ. ի բառն Թիւն = Յարդ:
 Ի Մաքա քաղաքի յանուանէ է եւ պրս. Սէն-Վեռ,
 գլ. Séné de la Mecque Աճալ (Séné) Թիփոյ
 տեսակ մի (տես Սէն ի Գէորգ, եւ Séné ի M. De-
 vic), որ ի Հայբոսնիս, Թ. 2699, գրեալ է Սա-
 նաճի: Նոյնպէս եւ արաբ. Հո-շիւն Վեռ, որ Թուր-
 Պրտու, գլ. Papyrus, կամ ազգ մի Պրտուոյ.
 «Կէլան, Պապիր. տունկ ինչ. արաբերէն Հո-շիւն
 Վեռ» (Գէորգ): || Այս է զոր Հայբոսնի կը գրէ ի

Թ. 1737. “Յօշուշմաթի? կամ Հարար Տաթի. յիշէ Ասար բժիշկ. իբր անծանօթ”։ Աւասիկ Յօշուշմաթի, նոյնանալով ընդ Հարաշի Սէտի, ոչ եւս կը մնայ անծանօթ։ ||

2. Այսպէս եւ ի Թ. 3115, “Սարի Տարաթի ասեն”, ուղղելէ թուի “Սարի Տարաթի կ’ասեն”։ Այսպիսով Սարի-Տարաթ, տեսակ իմն կարմիր ծաղկան, ըստ Գէորգայ։

ՃԻԷ. 782. “Տէվտար = Գարա աղած = Թեղի”։

= Հայերէն Թեղի ոչ է Տէվտար, այլ Տարար = գլ. Orme. տես ի թիւսն 781, 1438, 2942. ի վերջին տեղւոջ “պտուղ” կ’ըսուի, զոր ուղղելի է “ծառ”։ Գէորգ կը գրէ. “Տէրար, է ծառն այն՝ որ կոչի թուրքերէն Գարա աղած”, գլ. Orme, թեղի. նոյնպէս եւ Կելսիոս, Հ. Բ. 135. “Persis Dardar est Ulmus”։ Այլ է Տէլար կամ Տէլար ծառն, զոր տես ի թիւսն 782 եւ 2955, պարսկերէն “Տէլար. տեսակ Սոճի ծառոյ, որ կոչի Սնէվդերէ հինար, եւ լինի ի Հնդկոս” (Գէորգ)։

ՃԻԸ. 3022. “Յֆի = լատ. Struthium [որ է գլ. Saponaire. տես ի համարն ՃԶԱ] = կամ ըստ այլոց Gypsophile, [որ Շահոքրամի, գլ. Oeillet, ցեղէն ծաղիկ մի է]։

= Յֆի բուսոյ ստոյգ նշանակութիւնն թուի գլ. Ellébore կամ ճշգագոյն Ellébore blanc. քանզի ուր ի պատմութեան Աղեքսանդրի, երես 141, կ’ըսուի. “Եւ եկեալ ի գետն՝ գտանէսք զըսորն դառնագոյն քան զՅֆի”, յոյն

քնագիրն ունի 'Ελλέβορος. Ըստ այսմ եւ Արիս-
տակէս Գրիչ յիւր Քերթողական Բառն, «Եղ-
բորոս [2 Եղբորոս]. Յֆ. նոյնպէս Անար Սե-
րաստացի «Խարբաղ [արմ. Խարդ. Կոճ վրացի.
Եղբորոս. Պողաճ.] Յֆ. Խար, զոր Հ. Ալիշան
ի Թ. 3023 կը գրէ Յֆ. Խար, եւ կ'ըսէ. «Սպի-
տակ վրացի կոճն է, (տես անդ վրացի կոճ,
գղ. Ellébore, ի Թ. 1462): Դարձեալ ի Թրգմ.
Գեղոց. «Քունտոշն, Յֆ. Այս Քունտոշ՝ սե-
մական բառ է, ասորերէն Կանդոշ կամ Կանդոշ,
kandousch, koundosch, զորմէ կ'ըսէ
Payne Smith, Thes. Syr., ի նշանագիրն
Կոճ, Qof, Պրակ Թ, էջ 3659. «Saponaria offi-
cinalis herba, Arabes¹ eam vocant
Veratrum album [= Սպիտակ Եղբորոս
կամ Սպիտակ վրացի կոճ]: Մեր ըստեալ
յարարիկ լեզուէ Թարգմանեալ լինելով՝ իրենց
Կանդոշ (որ ոչ է Թուրքերէն Կանդոշ =
Ջրշուն, ինչպէս կը կարծէ Հ. Ալիշան ի Թ. 3022)
պէտք է համարուի գղ. Ellébore blanc (եւ ոչ
Saponaire), որ կ'ըսուի եւս Vératre. Կայ եւ ի
Գաղ. Ա՝ «Սեղուա. Յֆ. Խար, որ ի Գաղ. Բ.
գրեալ է Յֆ. ցարդ չեմ կարողացած ստու-
գել զՍեղուա, զոր Ռոշքեան ըստ կամս հասկա-
ցած է լտ. Silaus, տեսակ մի լախուր կամ նե-
խուր = գղ. Ache. նոյնպէս եւ Հարանց վա-
րուց Յֆ. Խար², Հ. Ա. 688, չգիտեմ Սպիտակ
վրացի կոճն է թէ այլ ինչ. «Ասէ ցնա ծերն.
Մայր մինչ կամիցի հատանել զմանուկն ի ստենէ,
Յֆ. արկանէ ի վերայ ստեանցն իրրեւ գնայ

մանուկն դիել. եւ իբրեւ ճաշակէ, փախչի ի դառնութենէ նորա: Ասէ ցնա եղբայրն. եւ զի՞նչ իցէ Յֆ-ին զոր ի նմա պարտ է արկանել. Գաղ-ղիացիք սոյն նպատակաւ կը գործածեն զChicotin որ ոչ է մեր Յֆ-ին, թէպէտ Էմին կը թարգմանէ “Հիւթ Յֆ-ին” . տես յիմ Գաղղ. — Հայ. Բառագիրս Chicotin, 27 նշ.: Կայ եւ ի ճառին Ս. Եփրեմի Ա- Յ-Ն-Է-Է, Հ. Դ, 102. “Բնութիւնս մարդկան իբրեւ զիւղ է. յիւղ յորժամ արկանէ վարդ, լինի վարդիւղ [տպ. վարդ իւղ]. եւ եթէ Յֆ-ն արկանէ, լինի Յֆ-իւղ [տպ. Յմախ իւղ]”:

Ծանօթ-ն-ն.

1. Այս է թերեւս գրեալն ի Գէորգայ. “Քի-ն-դի-ն”. Էր խոտ իմն թունաւոր, որ ասի արպերէն Գ-ն-դի-ն”:

2. Չգիտեմ ինչո՞ւ Հ. Ալիշան կը յիշէ զվկայութիւնն Հարանց վարուց ի Ռոշքեանի Բառարանէն, փոխանակ ուղղակի առնելոյ ի Հարանց վարուց, եւ կը գրէ զայն ի Յֆ, Թ. 3024:

ՃԳԹ. 883. “Քերէվէշ = գղ. Ache,” — 1373. “Քերէվէշ = գղ. Sélin [տպ. Selin],”

= Թուրքերէնն Քերէվէշ, հայերէն Կարօս, է գղ. Céleri:

ՃԶ. 3231. “Քոֆ = յն. եւ լտ. Paronychia = գղ. Panaris”:

= գղ. Panaris ոչ է բոյս, այլ այն այտուճն մատանց ձեռին կամ ոտին զոր Թուրքն

կը կոչէ Տուլա, իսկ մեր Բժշկարանք եւ գաւառացիք Մատնշուրջ¹. Բոյսն է «Paronyque, plante qui passait, chez les anciens, pour guérir le panaris». Լիտրէ:

Քշի, զոր Շահրիմանեան կը գրէ Քշիճ, սխալ բառ թուի ինձ. զի Քշիճ կամ Քշիճ (յորմէ Քշի, Քշիճ) ոչ է գլ. Panaris, այլ Envie, Շէյթան Ռէշնդը ըստ թուրքաց. տես յիմ բառագիրս Envie, 67 նշ.: «Քցիմ. ընդհին խնդիրն էր. Շէյթան որնդը. Քցիմն. Բառգիրք յԱշխարհաբանէ ի Գրաբանն (Աշակերտաց Մի. Արքայի):

Ծանօթութիւն.

1. Գլ. Panaris կը կոչուի նա եւ ռամկորէն Vire, զոր Լիտրէ կը ստուգաբանէ ի Virer = Դառնալ բայէ, „parce qu'il tourne autour du doigt“. Ընդ որում համեմատէ զՄարնշուրջ:

ՃԱՍ. 1735. «Փարասիօն՝ վայրի քարաւուն է, ըստ բժշկարանի:

= Փոխանակ Փարասիօնի կարգա՝ ֆարասուիէն ըստ Թ. 883, կամ ֆարասուիէն ըստ Թ. 11. «Ֆարասուիէն, եւ ինքն է վայրի քարաւիզն»: Այլ է ֆարասիէն, արբ. ֆէրասիյն, որ է յն. $\pi\rho\acute{\alpha}\sigma\iota\omicron\nu$, գլ. Marrube, հայերէն Հօտիսոյ. տես ի Թ. 1735:

Է.

*Ստուգաբանութիւնք եւ Ստուգագրութիւնք
Բուսոց:*

ՃԶԲ. Աշւն: Արաբերէն բառ է, եղակի
Իւշն, Ականջ. յոթնակի Աշւն կամ Էշւն, Ականջք:
Ի Թ. 2174, Ասան ըլ-տանէդ, ուղղելի է Աշւն:
— Ի Թ. 1346, Աշւն ըլ-ղըթ, կատուականջ,
ուղղելի է Գըթ.¹ (Գըթ է կատու): — Ի Թ. 943,
Աշւն ըլ-տէշէշ կը թարգմանուի Երէջ-մորուք.
կարգա՛ Երէջ-տէշ ըստ Թ. 3179:

Ծանօթո՞ւնք.

1. Պէտք է ուղղել «Ազան ըլ ղըթ» բառ
սովորական տառագարծութեան Ամիրտուլաթայ
(տես ՃԿԶ):

ՃԶԳ. 2918. «Ալեւրէ կամ Ալեւր, վայրի
Տանձ», — Կրկին կը գրուի Ի Թ. 3272, «Ալ-
եւր. Այս ալ տեսակ մի Տանձի անունն է»:

= Թուի թուրքի բառն Ալեւր, եւ նոյն
ընդ քարճին (տես Ի համարն ԾԲ): Գէորգ կը
գրէ. «Ալեւ-իլը. քարճին. է տեսակ ինչ լեռ-
նային Տանձի. [թուրքերէն] Ալեւր. Պօղլ-լ-լն»:
Նոյն է թերեւս եւ գլ. Poire d'angoisse, զոր
տես յիմ Բառագիրս Ի բառն Angoisse.

Նման է թուրքականին Ալեւր՝ յն. 'Αχράς
(սեռական ἀχράδος). Poirier sauvage, եւս
Poire sauvage, Ի Բառս Գաղիանոսի հայերէն
ըսուած Խոշադան (Գաղ. Ա. եւ Գ.), Խոշ Տան:

(Գաղ. Բ), եւ փոխանակ գրելոյ յն. Աւերաբան՝
աղաւաղանօք Աւերակէշ (Գաղ. Ա), Աւերակէշ
(Գաղ. Դ), Աւերակէշ (Գաղ. Բ): Ի Թ. 2918,
զգրեալն Աւերակէշ? Իմա Աւերաբան, Ի. Կ. Ի Թ. 1094,
զյն. 'Αχράχης¹ ընթերցիր 'Αχράς: Յերկրորդ
տեղւոյս սխալ է խառնան: Տամարել եւ զգղ.
Scrofules կամ Écrouelles. նոյն սխալ է եւ Ի
Նոր Հայկղ., եւ յէմին երկիցս յÉcrouelles եւ
Ի Scrofules, զոր հայերէն կը կոչենք խառն
(արար. խառնէր, խոզք), թուրքերէն Սւրմա:

Ծանօթութիւն.

1. Նոր Հայկղ. կը գրէ Ի «խոզատանձ»,
'Αρχας, 'Αχράχης. բայց կարծեմ թէ 'Αχρά-
χης եղեալ է իբր սեռական 'Αχράς բառի, մինչ-
դեռ Alex. կը գնէ սեռական 'Αχράδος:

ՃՁԴ. 551. Աւերակէշ, Աւերակէշ:

= Պրս. Աւերակէշ = Սալոր սեաւ.
Աւերակէշ Պրս. = Սալոր Բուխարայի (Գէորգ,
Ի Բառն Աղու): — Ի Թ. 1393, Աւերակէշ «պրս. յան-
շուշտ է պրս. Աւերակէշ = կեռաս (Գէորգ):

ՃՁԵ. 2186. Աւերակէշ կամ Բաշխ =
Լեռնցի Նարդոս:

= Ի Բառս Գաղիանոսի գրեալ է. «Աւեր-
ակէշ. Բաշխ է», եւ դարձեալ՝ «Ակարոն, վայրի
կամ վայրենի Նարդին»: Ճիշդ է «Աւերակէշ =
Բաշխ», յն. 'Αχορος, գղ. Acorus (կամ
Acore, Roseau odorant). (տես Բաշխ Ի Հայ-
բանախ, Թ. 311, տես եւ զհամարն ԽԳ, եւ Հայկ.
Բառաքնն. երեսք 109—110): Իսկ «Ակարոն,

վայրի կամ վայրենի նարդին, ուղղելի է Աս-
րէ, յն. *Ἀσάρον*, գլ. Asaret, Cabaret, Nard
sauvage: Տես ի համարն 27, Դէր., Թիւ 2:

ՃԶԶ. Այնպե՞ս? Այլապե՞ս? 321,
երես 86. «Հոռոմն Այնպե՞ս? ասէ [Բարձուե-
նեկին], — 2811. «Տերեւն ի Այլապե՞ս?
տերեւ կու նմանի»:

Յերկոսեան տեղիսդ եւս [Թուրքերէն Այլ-
թէն (Պօղած.) բառն է, աղաւաղութիւն յունա-
կանին *Ἀβρότρυον*, գլ. Aurone, Բարձուե-
նեակ: Տես ի համարն ԳԶ:

ՃԶԷ. Այնպե՞ս? 835. «Հոռոմն
[Յիմար կամ վայրի [թղոյ] կ'ասէ Այնպե՞ս?
(*Αἰσολοεργός*? վնասակար), — [Յն. *Αἰσολοεργός*, գլ. Qui agit en scélérat],

= Կարդա՛ յն. *Ἀγροόσυχον*, գլ. Fi-
gue sauvage, վայրի [թուղ]:

Ամիրտողլվաթայ Յէֆէր Բէշէն հետ յիշելի
էր եւ Սերերիանօսին (կամ Յ. Ոսկերերանի)
Յէֆէր Բէշէն, ԺԳ, երեսք 209—210. «Շնոր-
հալից աւետարանիչն ասաց Յէֆէր Բէշէն զԶակ-
քէին, զի նշանակեցէ՝ [թէ լայն եւ ընդարձակ է
ճանապարհն յիմարութեան]: ՅԱւետարանին
Ղուկասու, ԺԹ, 4, Ժնդ-Բէշէն. նոյն է այլուր
ըսուածն Մէլ-Բէշէն:

ՃԶԸ. 96. Անանեխ:

= 2գիտեմ ո՛ւր գտած է զայս Հ. Ալի-
շան. ես գիտեմ միայն Անանեխ, ոմկ. Անանեխ:
Իսկ ի Թ. 34 կը գրուի «վայրի Մանանուխ»,

որ նոյնպէս անծանօթ է ինձ. կ'ըսենք Մաննէի,
ամկ. Մաննէի, Մաննէի:

ՃԶԹ. 1465. Անգրուեղ:

= Կարդա՛ Սնգրուեղ ըստ Թ. 2783:

ՃՂ. 911. Անդրաւիւնո՞ւ? Անդրաւ-
իւնո՞ւ? = Խնկի ծառ. որ ի Թ. 698 գրեալ է
Անդրաւիւնո՞ւ:

= Իմա՛ յն. Δεσδρολίβανος, գղ.
L'arbre à encens, Խնկի ծառ: Այս է թերեւս
խնկէնէ ի վարդանայ Մէլն-Բէնն Անդրաւիւն. «Ի
խնկէնէոյ ոստան տեսանէին պէսպէս պտուղս» (Նոր
Հայկղ.): Նոյն թուի եւ Լէբն խոյր, Լէբնն [Լէ-
բնն?] ծառ. «Զի բոյն շինէ իւր [Արմաւ հաւն, որ
է Փիւնիկ] ի Լէբն խոյրէ, եւ ի Զմուռս փայտէ,
եւ յամենայն խնկոց. Կիւր. Երուս. Կալ. Ընթ.
ԺԸ. 404: — «Նման էր երանելին անուշահոտ
Լէբնն ծառոյ, որոյ զոստան կոտորեալ իցէ եւ
ստեղն միայն կայցէ», Վկայ. Սրբոյն Յակովկայ,
Վարդէն Գլայ-Բէնն-Բիւնի Սրբոյ (տպ. Ս. Ղազա-
րու 1874), Հ. Բ. 120:

ՃՂԱ. 116. Անհրաւի = Մարդանկոշ:

= Հայ բառի կերպարանք ունի (ճար, ճա-
րակ), բայց պարսկերէն է, Էնհրէէ (Գէորգ), ոչ
ինչ ընդհատ քան Ղաւրդանկոշ (Մէլն-Բէնն-Բիւն-
Պկան աղանջ):

ՃՂԲ. 119. Անհրէիւմ. «Ինքն թուղ
կու նմանի, բոլոր եւ կարմիր... եւ ի մէջն որ-
պէս կէտեր ունի»:

= Պրս. «Էնհրէի Արեմ, էր տեսակ իմն
մրգոյ որ լինի ի Հնդիկս, ըստ ձեւոյն բոլոր եւ

ըստ երանգոյն կարմիր. եւ ունի ի միջի իւրում
սպիտակ կէտ ինչ. եւ թարգմանի Ադամայ Բանա,
(Գէորգ): Կայ գլ. Figuier d'Adam, որ եւ
Figuier des banians, le Bananier, ըստ Լիւնէի
Musa paradisiaca (Լիւրէի ի Figuier, 2).
այլ ի Bananier կ'ըսէ նոյն Լիւրէի թէ Figuier
d'Adamն ըստ Լիւնէի կը կոչուի Musa sa-
pientium: Տես եւ ի ՀայԲանան, Թ. 2145,
Ծ-Է:

ՃՂԳ. 121. Անճան = Յոռ = Հալուէ:
= Անճան է պրս. «Եկէնճան, Էկէնճան.
իսայտ խնկոյ. Ո՛րո՞ւն է» (Գէորգ):

ՃՂԴ. 3287. Ասիոթիլոն:

= Ուղղելի Ասիոթիլոն ըստ Թ. 757:

ՃՂԵ. 764. Ատրոփաքսիս = յն.

Ἀτροφαξίς = գլ. Arroche:

= Կարգաւ Ատրոփաքսիս, Ἀτροφαξίς կամ

Ἀτροφαξίης:

ՃՂԶ. 205. Արեւուշ = Թուրքերէն
Այ լեւեհ:

= Անշուշտ Արեւուշ է ուղիղն, թարգ-
մանութիւն պարսկականին Աֆէրուստէրէ-Ն, Խօր-
էրէ-Ն = Արեգականապաշտ, Արեւապաշտ, յոր
անուն կը կոչուի Արեւածաղիկն, ինչ լեւեհ, կամ
այլ ծաղիկ մի «որ դառնայ ընդ արեւուն, որոյ
տերեւքն եւս յայն կողմն հակին» (Գէորգ յԱֆէ-
րուստէրէ-Ն [գլ. Tournesol]). որ եւ ի Խօրէրէ-Ն
կը գրէ «Արեւածաղիկ. ինչ լեւեհ. Այ լեւեհ»,
Պրս. Խօրէրէ-Նն է գրեալ Խօրէրէ-Ն առ Միսի-
թարայ Հերացւոյ, ԻԲ, 46. «Եւ ի խաւարդնուն

զհոյն եւ զգիծային ի բան պահէ, որպէս Հա-
զարն, եւ Փրփրեմն, զԴալար Գինձն, եւ զԽո-
ւրէնն. զոր Հ. Ալիշան ի Թ. 1135 կը գրէ
Խուրէնն? եւ «ծռած կամ սխալ գրուած» կը
համարի:

ՃՂԵ. 2985. Արշուն? «տեսակ մի կորե-
կի», Տես Արշուն եւ ի Թ. 434:

= Պրս. Էրշէն, կորեակ (Գէորգ): Նոյն
թուի եւ ի Խորենացւոյ Աշխարհագրութեան
(տպ. 1881, երես 45), «Հրէշն, որ է կորեակ»,
այլ ի գլ. Թարգմանութեանն, երես 59, Ծան. 2,
Պտղոմէոս կը գրէ Օրդիշա, որ է գլ. Riz, Որիշ,
Բրինձ: Տես Հրէշն եւ ի Հայբնան, Թ. 1754,
ուր զոյն. Օրիշոյ ուղղէ Օրդիշոյ, որ նոյն է ընդ
Օրդիշա:

ՃՂԸ. 214. Արծուոյ Մշի:

= Գրելի է Ածուոյ Մշի, ըստ որում ունի
եւ նոր Հայկլ. ի «Մշայն. «Ածուոյ» [տպ.
Ածուոյ] Մշին», Տես եւ ի Թ. 2108 Հայբնան.
«Իսլ. ածու, եւ վայրի լինի», — Թ. 161,
«Հաւն այն է որ ածու լինի եւ ի լի լինի», —
Թ. 168, «մէկն ածու-իւն լինի, եւ մէկն վայրի
լինի, եւ Հաւն այն է որ յածու-ն լինի», եւ այլն
եւ այլն: Ածու-ն (յ'Ածու բառէ), որ կ'ըսուի
եւ Ածու-իւն, Տնոյ կամ Տնո, Յն-աւոյ, է գլ.
Cultivé, կամ Satif, հակադրեալ իւրի, գլ.
Agreste, բառի. տես Satif ի Լիտրէ:

ՃՂԹ. 212. Arvenogonum. (որ եւ Sa-
tyrion.) «հիմայ բուսաբանութեան մէջ այս-
պիսի անուն չի լսուիր»:

= Ռոշքեան անշուշտ ուղիղ գրած է Arsenogonum ըստ Պլինիոսի, որ է իս. Satirio րոյսն (Pasini): Բուենարէն 'Αρσενόγονος կը նշանակէ Qui engendre des mâles: quelquefois Mâle, en parlant des plantes. Եւ գոյականօրէն 'Αρσενόγονον է գլ. Satyrion րոյսն, ըստ Պլինիոսի Arsenogonon.

Բառիս ընդգիմակն է յն. Θηλήγονος, Qui procréee des enfants ou des petits du sexe féminin: quelquefois Femelle, en parlant des plantes. Եւ գոյականօրէն Θηλήγονον, Nom de diverses plantes. յորմէ լս. Thelygonon, զոր Հ. Ալիշան կը գրէ Thelygonum ի Թ. 2210, գաղղիներէն ալ Théligon փոխ Thelygone, եւ զյոյն բառն սխալ կը ստուգաբանէ ծընկածել (ի Γόνυ = Ծուկ բառէ), փոխ. Իգ-թի (Θήλυς = էգ, Γίγνομαι = Ծնանիմ):

Մ. 3295. Արքայարմաւ = լս. Imperatoria. նոյնպէս եւ յերես 681, ի Թ. 2004, Արքայարմաւ:

= «Թուրք-Հայ Բժշկարանն», անշուշտ Օղուլուսեանի Նի-Ռ Բժշկ-նէն է, ուր գրեալ է յերես 67. «Լս. Imperatoriae radix. Թուրքերէն Բըւլ +եօթի-. Հայերէն Արայ-բոյ», Զախջ. Բագ. Իս.-Հայ., կ'անուանէ զImperatoria կայ-բոյ, կայ-բոյնէ: Գլ. կ'ըսուի Impératoire, զոր ըստ Շահրիմանեանի կոչած եմ Մարգարէն-յիմ Բառագիրս (Հայբոսն, Թ. 2004): Թերեւս նոյն է Ա. Բժշկարանի Արայի ինքն (Հայբոսն, Թ. 245):

ՄԱ. 3301. «Բաշմա, Յովակիմ Օղուլու-
խեան բժիշկն այսպէս կ'անուանէ զնարինջ. իրմէ
հնարած բառ չ'երեւիր, բայց — — — է »:

= Օղուլուխեան առած է զայդ ի
Հ. Մկրտիչ Անանեանի ՅԱՀԽԱՐՀԱՐԱՌԷ ի Գրա-
բառն Բառագրոց (տպ. 1769). «Փռնի-
պտուղ է անուշ թուռունճի նման: || Բաշմա:
ըստ նմին Անանեանի՝ Թուրինջ (գլ. Bigarade)
եւ Նարինջ (գլ. Orange) նոյնանշան են. «Թռ-
նիճ. || Թուրինճ, կամ Թուրինջ, Նարինջ »:

ՄԲ. 332. Բեկոն:

= Գրեզի է փէյն, բառ նորահնար,
«Faggio, փէյն կամ կաշամախ. կէրէն — — —
Ջախջ. Իտ. — Հայ. — «Hêtre, փէյն կամ կա-
շամախ ». Աւգեր:

ՄԳ. 340. Բզրկի տուտն = լա. Alo-
pecurus, ըստ Բառից Գաղիանոսի, որ եւ Բզրուկ
վայրի... Բզրկի կամ Աղուխու տուտն »:
Տես Բզրուկ վայրի եւ ի Թ. 1559:

= Գաղ. Ա. կը գրէ. «Աւ — — —, Բզրկա-
տուտն », իսկ թրգմ. Գեղոց՝ «Աւ — — —, վայրի
Բզրկատուտն »: Աւ — — — կամ Աւ — — — է պրս. Ի — — —, որ նոյն է ընդ «Ի — — —, է խոտն այն, որոյ սերմն կոչի արպ. Պէշրէ Գաղաւ, թուրք. Գաղաւ է — — —: Չիք ուրեմն Բզրկի տուտն = լա. Alo-
pecurus, եւ ոչ իսկ Բզրուկ վայրի, այլ Բզրի-
տուտն կամ Բզրիտուտն է ուղիղն [= արար. Պէշրէ Գաղաւ], ինչպէս կը գրուի եւ ի Հայեանիսն, Թ. 339, 340, 1559: Պարսիկ Ի — — — կը կոչուի յն. *Ψύλλιον* (ի *Ψύλλα* = Լու բառէ),

գղ. Psyllium (կամ Psyllion), vulgairement Herbe aux puces, sorte de Plantain [= Ջղախոտ, Գաղախկուր]: Տես եւ ի համարն ճԾԶ, ծան. 6:

ՄԴ. 730. Բողկ, “Զօխօ . . . տերեւն Սպանախի եւ Բողկի նմանի, Նոյնպէս յերես 677, ի Թ. 715, Բողկի:

= Ես ընթերցած եմ ի Բժշկարանի ուրեք Ս. Ղաղարու. “Առ զայն խոտն՝ որ Զօխօ ասեն. նշանքն այս է, կաթոտ լինի, տերեւն Սպանախի եւ Բողկի նմանի, Բողկ է գղ. Bette (Հոյբանի, Թ. 276), Բող է գղ. Raifort (տես ի համարն ճԿ):

ՄԵ. 3352. Լտ. Bursa pastoribus:

= Ուղիղն է կարծեմ Bursa pastoris ըստ Թ. 1230. pastoris եւ Լիտրէ ի բառն Bourse, 13:

ՄԶ. Գայլթիւ?

= Անշուշտ սխալ գրուած կամ կարգացուած է փոխ. Գայլիւ, որ պէտք է նոյն ըլլայ ընդ Գայլիւ ալլոյ Բժշկարանի (կը ցաւիմ որ զտեղին միայն նշանակած եմ, առանց զվկայութիւնն ընդօրինակելոյ): Գայլիւ կամ Գայլիւ է գղ. Vesse de loup կոչուած գարշահոտ Սունկն, որ կ'ըսուի եւս յունական բառիւ Lycoperdon, զոր Հ. Ալիշան կը գրէ Lycoperde ի Թ. 367:

ՄԷ. Լտ. Consiligo. Աշորախոտ = Consiligo, ըստ Ռոշքեանի, բայց այս Լտ. անուամբ բուսաբանք կ'իմանան Ելիբորոս եւ

կամ անոր ազգակից բոյս մի, Veratrum, [Տես Veratrum, գլ. Vérate, ի համարն ՃՀԸ],

= Չգիտեմ ուստի է Հ. Ալիշանի գրածն
 Կ Consiligo, բառ է. Pasini կ'ըսէ. Consiligo,
 իտ. Consiligine, sorta d'erba che nasce tra
 la segala [Հաճար կամ Աշորայ],

ՄԸ. 718, երես 173. Cresson alénoa.

= Ուղղելի alénois ըստ Թ. 1430:

ՄԹ. 1491. Cresson amère.

= Ուղղելի amer:

ՄԺ. 558. Դամկարս, նոյնպէս եւ ի
 Թ. 716, 1715. եւ ի Շալակին, երես 676,
 Թ. 558:

= Գրելի է Դամարս, տես Հայկ. Բա-
 ուքնն. երեսք 6—7, 64:

ՄԺԱ. 352. Զապաթ ըլ-ս-վր-ս =
 Հացհամեմ:

= Կարդա՛ Հապ-թ ըլ-ս-վր-ս. որ ի Թ. 227
 գրեալ է Հապ-թ-վր-ս եւ Հապ-ս-վր-ս, եւ հայե-
 րէն կը կոչուի Արջնդեղ: Կելսիոս (Հ. Բ. 70)
 կը գրէ արբ. Habb esewda, զոր կը թարգմանէ
 Granum nigrum, յն. կը կոչէ Μελάνθιον, Με-
 λάνσπερμον, ըս. Git (կամ Gith), Nigella [գլ.
 Nigelle ou Nielle cultivée], որ ենն անուանք
 Արջնդեղոյ. իսկ Հացհամեմ է գլ. Fenugrec:

ՄԺԲ. Զուան չիւ-ի. 321, երես 86.
 “Թուրքն՝ զայս խոտս [բարձուենեակ] Զուան
 չիւ-ի անուանէ”:

= Կարդա՛ Զուան չիւ-ի, այս ինքն Գո-
 լան չիւ-ի = Գնդածաղիկ (ըստ Պօղածեանի), որ

է գղ. Armoise, մինչդեռ Բարձուենեակն է
գղ. Aurone, տես ի համարն ՂԶ:

ՄԺԳ. Erica. 168. «Ասորեակ = լտ.
Erica = գղ. Roquette,

= Կարդա՛ Eruca, իսկ Erica է գղ.
Bruyère, զոր տես ի Թ. 965:

ՄԺԴ. 985. լտ. Foenix = Արմաւ:
= Կարդա՛ Phoenix:

ԺՄԵ. 906, 1155. գղ. Germendrée,
իսկ 2024, Germandré:

= Ուղղելի Germandrée:

ՄԺԶ. 784. Թւնիւլ, ըստ Տրապիզոնե-
ցեաց Ջղեար պտուղն է:

= Ջնջէ՛ զգարշելի Թուրքին բառդ Թւնիւլ,
որ է «Տէռնիւլ, Տէռնիւլ. Ջղեար», Պօղաճ:

ՄԺԷ. 796. «Թնսլի, Թնօսլի, Թնը-
սլու. Հին բժշկարանն գրէ. «Խարիկոն՝ Թնօ-
սլի, Սունկ»:

= Հ. Ալիշան սխալած է զբառսն Թնօսլի
եւ Սննի ստորակետիւ զատելով, որոյ հետեւանք
եղած է զսեռական Թնօսլի՝ ուղղական համարել,
եւ գրել Թնօսլի, Թնսլի, Թնըսլու: «Խա-
րիկոն, Թնօսլի Սունկն», կ'ըսէ բժշկ. Ա. այս ինքն
խարիկոն [գղ. Agaric] այն Սունկն է՝ որ Թնօս-
լու ծառոյ վերայ կը բուսանի: Նոյն ծառն է անտա-
րակոյս զոր այլ բժշկարան կը կոչէ Ղաճալի
(Հոյբնանի, Թ. 1800): Թնօսլի Թուրքի արաբերէն
Tannub = լտ. Pinus minor (Կելսիոս, Հ. Ա.,
111), ազգ. Փիճի ծառոյ: Ի Թ. 1800 ուղղիչ կը
գրուի Թնօսլի Սննի:

ՄԺԸ. 824. *Թրթում* = Աղտոր:

= Կարդա՛ Թէ՛ն-՝, պրս. Թէ-նէ-՝, Աղտոր
(Գէորգ), գղ. Sumac. որ ի Թ. 72 կը գրուի
Թա՛ն, Տ-՝-հ-՝:

ՄԺԹ. 851. *Իզամեղերդ, Մեղերդ.*
“*Իզամեղերդոյ տակ... Հան՝ զիզամեղերդի*
տակն...: Տէս Մեղերդ:”

= Կարդա՛ “Իգ-՝-մեղ-՝երդ-՝... Հան՝ զիգ-՝-
մեղ-՝երդ-՝ տակն .. Մեղ-՝երդ-՝:

ՄԻ. “868. Իշու Կ-նէ-՝-ն-՝:

= Անտարակոյս “Իշու Կ-նէ-՝-ն-՝, ինչպէս
կը գրէ Գարեգին Ա. Սրուանձտեանց, Մանուկ-
երես 445:

ՄԻԱ. 118, երես 41. գղ. Lig-
stique, լւ. Ligusticum:

= Գղ. բուն բան է Livèche:

ՄԻԲ. Լ-րէ դուռն՝ է գղ. Tilleul, ինչպէս
գրեալ է ի Թ. 926 [տպ. Tillzuil], եւ ի
Թ. 795: Ի Թ. 766, Լ-րէ սխալմամբ նոյնացեալ
է ընդ Թանթրուենի, գղ. Sureau:

ՄԻԳ. 1613, երես 357. “Յն. *Λυχνίς*
Կապոյտ նշանակէ:”

= Ըստ Լիարէի՝ գղ. Lychnide կամ
Lychnis կոչեցեալ. բազմազգի ծաղկանց անունն
է ի յունականէն “*Λυχνίς*, lampe, à cause de
la forme de la fleur”:

ՄԻԴ. 1131. Խ-՝-դէ բոյս. “Խ-՝-դէ՛
արար. եւ պրս. ինչպէս եւ մեր լեզուաւ՝ խմոր
նշանակէ. բայց հարկ է որ բուսեղէն մ’այլ ըլ-
լայ, որ ինձ անծանօթ է”:

= Ըստ Բէստէնի՝ արար. Խ-Ռէ = Ըս.
 Hermodactylus: Տես Hermodactylus ի Հա-
 մարն ճկութ:

ՄԻԵ. 1014. «Խ-Ռ-Ռ = Սեւ թըթոյ
 տեսակ: Տես եւ ի Շալակին, երես 678,
 Թ. 1014:

= Պրս. «Խ-Ռ-Ռ [= Իշոյ թու թ],
 է տեսակ իմն թթոյ, որ յոյժ վտիտ եւ անհամ
 լինի, Գէորգ: — «Խէր-Ռ-Ռ, թթու սեւաւ
 թու թ, նոյն:

ՄԻԶ. 1028. «Խ-Ր-Հ-Հ? Թիւնաւոր
 նիւթոց կարգը դրուած է ի Բժշկարանի, եւ
 հաւանօրէն բոյս է... Թերեւս նշանակէ վայրի
 կամ գէշ Զ-Հ-Հ (Baccharis), [Տես Baccha-
 ris ի համարն 2Գ:]

= Պրս. Խ-Ր-Հ-Հ [= Իշոյ թոյն] կը
 նշանակէ երկու ինչ. «1. Է տեսակ իմն ծառոյ,
 որոյ տերեւն լինի երկայն նման տերեւոյ Ուռոյ,
 բայց թանձր քան զնա. զոր թէ ուտեն անա-
 սունք՝ առ ժամայն սատակին. որ կոչի Աշ-
 ւ-Հ-Հ: 2. Քեդէ-Ռ, այս ինքն Այն բոյսն, որ կոչի
 թուրքերէն Է-Հ-Հ-Հ Գ-Հ-Հ-Հ, եւ արպերէն
 Հ-Հ-Հ: Եւ է յոյժ ազդու լուծողական ի վարել
 զմազձ, (Գէորգ): Երկրորդս է որ կը յիշուի ի
 Թ. 1789 Հ-Հ-Հ-Հ-Հ, Չմերուկ վայրի, արար.
 Հ-Հ-Հ... ի Քերման Խ-Ր-Հ-Հ-Հ ասեն. գղ.
 Coloquinte [տպ. Coloquinthe]: Իսկ ի Թ. 1028
 յիշատակեալն Խ-Ր-Հ-Հ-Հ է Գէորգայ առաջին
 նշանակութիւնն, որ է գղ. Laurier-rose, Olé-
 andre, ճիւնի. տես ի Թ. 591 Հ-Հ-Հ-Հ-Հ:

« Գէֆէլ», ինքն երկու ցեղ է... Ասած է, թէ այս խոտիս՝ Սաճ ըլ-նէ-տը (Իշու թոյն) կ'ասեն, եւ պարսկերէն խոր շաճ-ը կ'ասեն: Տես եւ Ճէֆէ ի Թ. 1915:

Միէ. 3330. «Խէրդու-է = փոքր Ղաղուլէն է, ըստ Ամիրտուվաթայ, որ եւ կը կոչէ զայն Հաւ, Հէւ»:

= Ղաղուլէ՝ է պրս. «Գադու-է [գղ. Cardamome], է գեղ ինչ, որ ունի երկուս տեսակս. մինն մեծ, եւ միւսն փոքր, եւ ի նոցո-նց մեծն Հաւ ասի, եւ միւսն Հէւ» (Գէորգ). որով Ղա-նաղանելի են Ամիրտուվաթայն Հաւ (մեծն) եւ Հէւ (փոքրն): Կը գրէ գարձեալ Գէորգ. «Հէւ, Սանր համեմ ինչ. որ եւ ասի Հէւ», տես եւ ի Թ. 1685 Հայք-ասիի, Հէւ, Հէւ: Նամնապէս եւ Խէրդու-է է պրս. «Խէրդու-յա», Համեմ ինչ» (Գէորգ), զոր Ամիրտուվաթ կը նոյնացնէ ընդ Հէւ (Հէւ, Հէւ), եւ «Փոքր Ղաղուլէն է» կ'ըսէ. այս ինքն գղ. Petit Cardamome, ինչպէս նշանա-կած է եւ Հ. Ալիշան, ըս. Cardamomum minus: Այս Խէրդու-է (Խէրդու-յա) է որ կը գրուի յԱշ-խարհագրութեան խորենացւոյ Հրէ-ասի (տպ. 1865, երես 615. իսկ տպ. 1881, երես 44, Ատէրէֆ-յեհի), անտես մնացեալ ի Հ. Ալիշանէ. «Ինի անդ [ի Հնդկիս]... Հալուէ, փաղանգա-մուշկ, Բափուր, Ճանդան, Նայիրուակ, Հրէ-ասի»: Կայ եւ ի թրգմ. Գիղոց. «Հէւ, խորտակ կակուլա», Խորասի՝ է պրս. Խէրդ, Սանր, զոր տես եւ ի Համարն ՃԺԶ, «Խորասի Ծոթո-րուն»:

Ծանօթութիւն.

1. Այս թուի Հ. Ալիշանի ըսածն ի Թ. 1359.
 «Պրս. Խորո, որ է լտ. Cardamomum, եւ յատկապէս մանր տեսակն»։ Տես եւ ի Թ. 1931, Մալախ:

ՄԻԸ. 1135. Խորէրլա?

= Տես զստուգարանութիւնն ի համարն ճՂԶ:

ՄԻԹ. 1401. «Կէկէ, ըստ Կամարկապեցոյն՝ Գղթոր է, եւ այլն:

= Կամարկապեցին առած է զայդ ի բառից Գաղիանոսի. «Կէկէ», Գղթոր, Գաղ. Ա եւ Գ. որ է յն. *K η x i s*, գղ. *Noix de galle*:

ՄԼ. 1404. «Կինամոն, Կինամոմոն, եւ այլն:

= Սխալ է ըսելն թէ «Խորէնացի աշխարհագիրն յիշած է զԿինամոնն կամ Կինամոմոն Տմորեաց»։ Հ. Ալիշան թուի թէ ուղած է գրել Միէթ-ը Գաղ: — Նոյնպէս սխալ է ըսելն թէ «Յովսեպոս (Հնախօս. Բ, Բ), յիշած է զԿինամոմոն Տմորեաց ի Քարոն? Կորդուաց, ուր է եւ Տմորիք գաւառն»։ Յովսեպոս, Հնախօս. գիրք Ի [եւ ոչ՝ Բ], գլ. Բ, հատած Գ (Flavii Josephi Opera graece et latine, տպ. G. Dindorfius, Պարիս 1865, Հ. Ա., երես 770), կը յիշէ զAmomum եւ ոչ զԿինամոմոն. իսկ գաւառն՝ դոր Յովսեպոս կը կոչէ *Κάρρων*՝ ոչ է «Քարոն? Կորդուաց, ուր է եւ Տմորիք», այլ խառն՝ քաղաք Միջագետաց, ինչպէս կ'ըսէ եւ մերս Խորեանացի, Բ, լե. «Սապէս եւ զգլուխ կանանցն Ար-

գարու, որում անուն էր Հեղինէ, առաքեաց յիւրային քաղաքն բնակել ի խառն ։

ՄԼԱ. 1579. Հաշարդար ։

= Թուի Անիսոն, գղ. Anis, զորմէ կ'ըսէ Ամիրտուլվաթ (Թ. 109, Հաշարդարի). "Ինքն հունտ է անուշահոտ, եւ թուրքն Հաշարդար ասէ ։

ՄԼԲ. Հալիւն, Հէլիւն (Ծնեբեկ, գղ. Asperge), յունարէն բառ կը համարուի ի Թ. 1210, 1591 : Նոյն է Հէլիւն, Թ. 1687 :

= Ոչ է յունարէն, այլ հայերէն ։ "Հէլիւն", բառ արեւել. տես Մարշուկ, (Գեորգ) : — "Մարշուկ, Ծնեբեկ, Գաշ Գոնիւն, արաբ. Հէլիւն" կամ Հէլիւն ։ (Նոյն) :

ՄԼԳ. 1614. Հաշարդար ։

= Նոյն թուի պրս. Անարդար, զոր Ամիրտուլվաթ (Թ. 1076) կը դնէ իբր Մարեմիտա կամ Խնկողկուզուկ : Բայց ըստ Ա. Բժշկարանի, երես 376, Հաշարդար է Սակամունի, գղ. Scammonée. "Համբարապտս տակ, որ է Սակամունի" : Զայս վկայութիւնն Ա. Բժշկարանի չունի Հայբուսակն ։

ՄԼԴ. 2245. Հապառի Բրմանի ։

= Կարգա՛ Հադդէ Բրմանի : Արաբ. Հադդէ է վայրի Դադան, գղ. Pouliot. տես ի համարն 2Գ, Դիւ. Թիւ 3 :

ՄԼԵ. 1029. Հաւաթիպի, (արաբ. Շիւհ-հար), հայերէն բառ է կ'ըսուի : Տես Հաւաթիպի եւ Թ. 1668, եւ Հաւաթիպի Թ. 2782 :

= Ոչ է հայերէն, այլ պարսկերէն ։

¹ Շէնիէ-ը. խոտ ինչ, որոյ տերեւն է սեաւ, եւ արմատն ստուար, որ արաբացուցեալ ասի Սէն-ճ-ը, որ ասի [պարսկերէն] Հէֆէճէ-՛՛ (Գէորգ)։

ՄԼԶ. 2946. Պրս. Հաֆթարկա. ²Տերեւատ = գղ. Caméléé [տպ. Chaméléé] = Մաղարիոն = պրս. Հաֆթարկա,։

= Կարդա՛ Հ-Ֆէ-դ-է-ի-ւ. “Հէֆէ-դէ-ի-ի (Թարգ-մանի Եօթնատերեւ) տես Մ-չէ-րէ-ւ-ւ” (Գէորգ)։

ՄԼԷ. 1776. Չիլէնի

= Յ 2^{րդ} ծանօթութեան (երեսք 384—385) ի մէջ կը բերուին բանքն Յովհաննէս Վանական վարդապետի, թէ “Հայոց Մեծն Արտաշէս տիրեալ Արենայ՝ հրով եւ ջրով վարեալ յապականութիւն տնկոյն (Չիթենւոյն), եւ ոչ կարել [կարէր], զի ի հատածէն ի վեր բուսանէր, եւ այլն։ Ամբողջ հատուածդ Վանականի՝ թէ Պիսիդոն “ալիս ծովու ի վերայ դղեկին (Աթենայ) ցուցանէ, եւ Աթենա՝ ոստ ի Չիթենւոյ, եւ թէ Հայոց Մեծն Արտաշէս անկարացած է ջնջել զՉիթենին՝ որ “ի հատածէն ի վեր բուսանէր, առեալ է ի Հերոդոտեայ, գիրք Ը, գլ. Ծե (գղ. Թրգմ. A. F. Miot, Paris, Firmin Didot, 1858, շ. Բ., երես 349, եւ ծան. 14, յերես 401)։ Հերոդոտոս կը պատմէ թէ Աթէնք քաղաքի միջնաբերդի Չիթենին այրեցաւ հրամանաւ Քսերքսի Առաջնոյ՝ որդւոյ Դարեհի Առաջնոյ. բայց յետ երկուց աւուրց երբ Աթենացիք ելան ի միջնաբերդն՝ զոհս մատուցանել Աթենայ, տեսան որ ի կոճեղէ այրեցեալ Չիթենւոյն նոր շառաւիղ բուսած

էր կանգնաչափ երկայնութեամբ: Ձնոյն սքան-
չելիս կ'երկրորդեն եւ Պաւսանիաս (Miot, անդ,
ծան. 14, յերես 401), եւ Լիբանիոս (տես ի
Կելսիոս, Hierobotanicon, Հ. Ա., երես 302):
Հերոդոտեայ Քեթեէն Առաջինն փոխուեր է ի
Հոյոյ Մեթէ Արաշէն. բայց աներկբայ է որ Վա-
նականն յինքենէ ստեղծած չէ զայդ զըոյց, այլ
առած է ի հնագոյն հայ աղբերէ՝ որ արժանի է
հետազոտութեան:

ՍԼԸ. 1784. Չկան ձռնի. Չկան ձռնիկի:

= Ուղիղ ձռն է Չկան ձռնիկի, ըստ գրելոյ
Վանական վարդապետի յիւր Հարցմանս. «Հ. Ծո-
վային նապաստակ: Պ. Մարդասպան է, եւ կա-
կուղ մաղ ունի որպէս բամբակ մանելոյ, պիտանի
որպէս Չկան ձռնիկի: Նոյնպէս Չկան ձռնիկի եւ
յԲ. Լուծմունս, երես 523 (22 Ս. Ղազարու):
Այլ է Առնիկի, զոր տես ի համարն ՃՂԸ:

ՍԼԹ. Ղարայ ղաֆէ? յերես 681, Թ.
1910:

= Թուրքերէն Գարա ղաֆէ է հայերէն
Քարխոտ (ըստ Պօղաճ.ի բառն Գաֆէ): Տես
Քարխոտ ի Թ. 3169 Հայբանակի:

ՍԽ. Ղարահոտի? 1218. «Ծոր, որ է
Պարպարիսն, որ է Ամիրպարիսն...: Թուրքն
Ղարահոտի? եւ Խախան Կաղաղի ասէ:

= Գարահոտի է բնիկ գրութիւնն: «Հեթոտ,
Ծոր, Թուրքերէն Գարահոտի, եւ Խախան Կաղաղի.
եւ արպ. Էփեյդարէն, եւ այլն (Գէորգ):
Ի նմին տեղուջ գղ. անուն Ծոր պտղոյ կը դրուի
Berberis. աւելի էր Épine vinette.

ՄԽԱ. 1764. Ղուպսանի Կոնստանտին:

= Կարգա՛ ջոն-դանի, պրս. «Ջոն-դանի Կոն-
ստանտին» [= Լեզու ճնճղկի], է սա դեղ ինչ ի դե-
ղորէից անտի, որ բուսանի ի խոշոր ծառս, եւ
լինի որպէս զլեզու ճնճղկան, արպ Լիւն ի-լ
մոն-ֆէր, Թուրք. Սէրէ Կիլի, (Գէորգ):

ՄԽԲ. 1833. «Ճոն-դոն? որ է, Ջոն-դոն, որ
է Եւրոպէ կոնստանտին? որ Թուրքն Պուռաճ ասէ, ...
փ. Loranthe... Հետաքննելի է ծագումն Ճոն-դոն
անուան:»

«Զստուգաբանութիւն Ճոն-դոն (Թերեւս
Ճոն-դոն) բառի չգիտեմ, այլ յայտ է որ Ամիր-
տուլվաթ զԳաղղիացւոց Gui բոյսն կը նկարագրէ,
ինչպէս վաղ գրած եմ յիմ Բառագիրս «Gui,
ճագում»: Կայ եւ ի գիրս Վաստիոն, ԶԱ, 66.
Եւ թէ յօջէ վախես՝ զտիպին զոր է Կոնստան-
տին-ճոն-դոն [գլ. Gui de Chêne] շինես, ներքեւ
ակինն ընդ ուն փաթաթ անցն, որ ոջիլն ի վեր
չգայ, Հ. Ալիշան սխալ մեկնած է ի բառս
Վաստիոն. «Ճոն-դոն կամ Ճոն-դոն. Թուի ճա-
թըռտած կեղեւք ծառոց». նոյնպէս սխալ է եւ
Տէրէ բառի համար ըսածն. «Թուի լոսեալ տրու-
րեալ նիւթ», մինչդեռ ասելի էր «արաբերէն
Տէրէ. Ոստ պատեալ սոսընձով, Թուրքերէն Էօտէ»
(Պօղաճ.), գլ. Gluan: Այս Էօտէ է ի Թ. 1910
Հայեանի Օտոն-? գրուածն: Իսկ Եւրոպէ կոն-
ստանտին? ի Թ. 1833, որ կը գրուի Եւրոպէ
կոնստանտին ի Թ. 3280, Թուի Եւրոպէ կոնստան-
տին, այսինքն Ամարան ձմերան... (Կոնստանտին կ'անգիտա-
նամ): Տես եւ Եւրոպէ [տպ. Եւրոպէ] Էօտէ

ի Թ. 1082, երես 254, որ է Ամարան ձմերան
խնձոր: Հայերէն զGuի կ'անուանէ ճշի
Թ. 1910, Մշակութի Թ. 2081, տես անդ եւ
զԹիւն 2954, 2495:

ՄԽԳ. 34. Մանանուխ:

= Տես ի համարն ճ2Գ:

ՄԽԴ. 2693. Յն. *Máραθον* = Հո-
ռոմ Սամիթ:

= *Máραθρον*, լաւ եւս *Máραθρον*, եւ
ոչ *Máραθον*: Ուղիղ է ի Բառս Գաղիանոսի
«Մարաթրոն, Հոռոմ Սամիթ», որ է գլ. Fe-
nouil, տես ի համարն ճԲ:

ՄԽԵ. 231. Լտ. *Mélapyrum*, գլ.
Mélapyre:

= Կարգա՝ Լտ. *Melampyrum*, գլ.
Mélampyre. որ է յն. *Μελάμπυρον*, եւ
գլ. կ'ըսուի եւս *Rougeole*, *Blé de vache*:

ՄԽԶ. 2032. Մելիլոփուս = յն. *Με-
λίλωτον*, որ է գլ. *Mélilot*:

= Կարգա՝ Մելիլոփուս, ինչպէս կը գրուի
ի Փիլոնի ճառին Յաղագս Բնական
Գիշերական, 132. «Ի կոկոնաց եւ ի պտկոց իջե-
լոյ ցաւղոյ ի վերայ՝ յինքեանս ծծեն [Ֆլուք],
եւ մանաւանդ ի թիւմացն (գլ. *Thym*), եւ
յայլոցն եւս ոմանց գետնանախանձիցն՝ որ յա-
րանունակի անուանեն [անուանին?] Մելիլոփու-
ս»:

ՄԽԷ. 2036. Գրս. «Մելիլոփ?» = Մրու-
անտակ:

= Ի Թ. 2139 կը գրուի Մելիլոփ, եւ

այս է ուղիղն: Գէորգ կ'ըսէ. «Մէհրէյ» (Թարգմանի խոտ սիրոյ), է խոտ իմն հռչակեալ, Թուրք. Մահապարհէ թի. եւ ասի Թէ ի խոտոյ աստի եթէ որ դոյզն ինչ ծրարեալ առ իւր ունիցի, որ որ զնա տեսանէ՝ ի հարկէ սիրելու թիւն առնէ ընդ նմա: Մահապարհէ է գղ. Asaret. տես ի համարն 27, Գէոր. Թիւ 2:

ՄԽԸ. 2045. Մեղիստոնն, Մեղրածոծ:

= ԿարգաՄեղիստոն. տես ի համարն ՄԽԶ:

ՄԽԹ. 2066. «Մլէրէի. Տեսակ մի կարծր խնձոր, զոր յաշնան հողու մէջ կու թաղեն եւ ի գարնան կու հանեն ուտելու»:

= Թուի Թէ նոյն է որ ի Թ. 1082, երես 254, կը կոչուի Թուրքի բառին Գահապարհէ: «Գահապարհի լերանց վրայ այլ գտուի կարծր ու կարմիր փայտով, ծաղկով ու պտղով խնձոր մի, զոր կակղելու համար հողի տակ թաղեն, եւ ի քառակի հանեն ուտեն, որոյ համար Թուրքերէն կ'ըսուի Գահապարհէ»:

ՄԾ. 2111. «Մոծուղէզ. ըստ ոմանց Աղուեսձուոց արմատն է, Սլէրէ»:

= Մոծուղէզ սխալ Թուի՝ փոխանակ Մոծուղէզ: «Մոծուղէզ, ուտելի արմատ խոտոյ. «սլէր», Ղեւոնդ Վ. Փիլղալէմեան, Գաւառական բառք (անտիպ): — «Սէղեր ժողովելը այգեպանի պարտքն է. փոքրիկներն [իմա՝ տղայք] ալ Մոծուղէզ, Մոծիկ, Խիարուկ, Խինձ կը հանեն քախանիչք [իմա՝ քաղհանիչք] կամ շեղբիկ կոչուած գործիքներով. Այգեգործու»

Թիւնը վանի մէջ. Հայրենիք (լրագիր Կ. Պոլսի),
30 Ապրիլ 1895, Գ. Ա.:

ՄԾԱ. 2121. «Մուժուկուրկ? Յի-
շուած է, այլ յիշողն մոռցուած, եւ այլն:

= Յիշողն զՄ-ժ-ն-դ-ու-ր-ի է Յովհաննէս
Աթանասեանց (Երէւանի Կաթողիկոս-
Տէնը, Երես 85). «Ջիմէլի կամ՝ Գառնի-Բա-
սարի հայ դիւղացիների բարբառով՝ Մ-ժ-ն-
դ-ու-ր-ի արտաքին ձեւի մասին ես արդէն խո-
սեցի աղջանների նկարագրութիւնն անելու մի-
ջոցին»:

ՄԾԲ. 2160. Յաշահան? «Յօդ [այս
ինքն Հալուէ]՝ որ է Յաշահան?»

= Պարսկերէն «Hischt Dahân =
Lignum Indum, կամ Agallochum, vel Lig-
num aloës» (Կելսիոս, Հ. Ա., 137): Իսկ Գէորգ
կ'ըսէ. «Հէշիտէհան, ծաղիկ ինչ, Բառդ Թուի
նշանակել Ութ = Հէշի, Բերան = Տէհան:

Թէ ինչ կը նշանակէ արբ. Յօդի աշխարհ,
զոր Հ. Ալիշան կը յիշէ ի Թ. 2160, տես ի հա-
մարն ՉԳ, Գիտ. Թիւ 4, Ո՛ր է նա աշխարհ:

ՄԾԳ. 2253. Հահոգրամ. նոյնպէս եւ
ի Թ. 1142:

= Առ մեօք սովորական ուղղագրութիւն
բառիս է Հահոգրամ:

ՄԾԴ. 1273, Երես 288. Շանկաղին,
որ է Հահոգրամ: — 2254—2255. Շանկաղին
Մանուկ, Երկիցս, որու «ի Հիրազ Մանուկի Հահ
կ'ասեն», դարձեալ Շանկաղին Մանուկ ի Թ. 1977,
2279:

= Ուղղելի է Շահի-շին, որպէս ի Թ. 2249, եւ Շահ Ման-շին:

ՄԾԵ. 494. Ձէլէմ, Թուրքերէն եւ պարսկերէն. Լէֆէ, արաբերէն:

= Ուղղելի է Շէլէ (Գէորգ), որ նոյն է ընդ Շէլէ, Շողգամ, զոր կը հաստատէ եւ «Լէֆէ. նշանակէ Շողգամ» (Գէորգ):

ՄԾԶ. 22. Գղ. Pomette de doux closes, հոմանիշ Azerolier [տպ. Azérolier] ծառոյ:

= Անհնարին եղեւ ինձ ստուգել զPomette de doux-closes. գիտեմ եւեթ որ Azerole պտուղն կ'ըսուի եւս Pomette:

ՄԾԵ. 803, տող 6. «Սահին»? Թուրք.:

= Սխալ են թէ Սահին թէ Թուրք. ուղիղն է «Սէհ-սին», Սէհ-սին [յն. Συχαμινον, գղ. Mûre; Συχαμινος, գղ. Mûrier]. Թուրք., զոր Գաղ. Ա սխալ գրած է «Սկամինոս, Թուրք. իսկ Գաղ. Բ՝ «Սկամինոս, Թուրք., նոյնպէս սխալ: Նոր Հայկղ. յայլ մոլորութիւն ընկած է զՍէհ-սին համարելով յն. Σχαμμωνιον, Սակամոնի (ի բառն Թորթ). ըստ որում մոլորած է եւ Էմին զScammonée կոչելով «Սակամոնի, Թուրք.:

ՄԾԸ. 2701. Սանճար? «Եթէ սխալմամբ գրուած չէ՝ փոխանակ Սանճանէ կամ Սանդիանի. սա արբ. կաղնի նշանակէ»:

= Նոյն Սանճար կը գտնուի եւ ի Թ. 3076. «Հայերէն փշատ ասեն, եւ պրս. Սանճատ ասէ, եւ Թուրքն իհրա ասէ»: Պրս. «Սէնճի», փշատ. Թուրք. իհրէ (Գէորգ):

ՄԻԹ. 2308. *Udiuraw?* «տարակուսական է»:

= Ո ՂՂԵԼԻ ՍՏԻՐԱՂ, նոյն ընդ Ստիւրա-ն ուր կը յիշուի ի նմին տեղւոջ, պրս. «ՍէՏԻՐԱՂ» է իր իմն՝ որ բուսանի որպէս Սունկ, եւ այլն (Գէորգ):

ՄԿ. 2794. Սահեայ. «Վանական վարդապետ մեր՝ Գր. Աստուածաբանի գրուածոց մեկնութեան մէջ [կ'ըսէ]. «Սահեայ» հունտ է, զոր աղացեալ եւ հաց ձեւացուցեալ՝ ուտէին»:

= Վանական առած է զբառդ ի ճառէ Գր. Նազիանզացոյ, զորոյ վերնագիրն դժբախտաբար չեմ նշանակած. «Զիմրդ ոչ պատկանելիք այսորիկ... քան զԴիոգինէի փաղաքշարանութիւնն որ ի կարաս բնակէր, որովք զաւտարսն հնազանդեցուցանէր բռնաւորացն ողբերգութեամբ զանարգ զհացսն զսահեայ»։ Սահեայ նոյն կարծեմ է յն. Σησαμίτης ἄρτος, Pain apprêté avec du Sésame։ Ածականն Սահեայ կ'ենթադրէ զգոյականն Սահեայ, յն. Σησαμή, գղ. Sésame, զոր կը կոչենք եւս կնճիկ կամ կնճիկ = պրս. քէ-նճիկ (Գէորգ), եւ Շահեայ։ Տես կնճիկ ի Թ. 1439 Հայբառակէ։

ՄԿԱ. 1902. Սահեայ? «Շաղղէ (զդեղն) եւ արա զերդ Սահեայ? հաց, որ է ճոն»:

= Ռոշքեան ի բառն Աշուայ, զոր կ'անուանէ լա. Siligo (= գղ. Seigle = Հաճար, տես ի համարն Ե, տես եւ Consiligo ի համարն ՄԷ), կը յաւելու յառաւել բացառապատութիւն. «Մեք Սահեայ կոչեմք»:

ՄԿԲ. 2864. Վաշտեւորի = Հէ-նէ
Ե-...-Ֆ:

= Այս ծաղիկ կը կոչուի գղ. Eillet
de poète, տես յիմ Բառագիրս Eillet, 2^ր նշ.:

ՄԿԳ. 2866. «Վ-...-? ըստ կամարկապ-
ցոյ Նշի Կէրէ-նէ է, զոր արբ. եւ թուրք. Վարի-
շինէլ կամ Վրիշնէլ կոչէ.:

= Գէորգ կ'ըսէ, «Վէ-...-է, է Կէրէ-նէ լե-
ղ-նի, զոր կանայք Պարսից ծեծեալ եւ եռացու-
ցեալ, այնու սեւացուցանեն զյօնս իւրեանց, նա
եւ զսպիտակացեալսն ի հերաց՝ նովին ներկանեն.:

Ոչ է ուրեմն Նշի Կէրէ-նէ, այլ նէլ կամ նէլէ
Կէրէ-նէ, ինչպէս կը ծանուցանէ ինքն իսկ Հ. Ալի-
շան ի Թ. 2201. Թէ ուրեք ի Բժշկարանի, Մաղ
սեւցընելու դեղոց մէջ յիշուի եւ նէլէ Կէրէ-նէ,
տես եւ ի համարն ԱԶ պրս. նէյլ = Լեղակ: Իսկ
Վարիշինէլ եւ Վրիշնէլ անհեթեթ գրու-
թիւնքն ալ ուղղելի են Վ-...-նէ նէյլ, այսինքն
Տէրէ-նէլ-նի, որ պրս. կ'ըսուի Պէրիշ նէյլ (Գէորգ),
տես արբ. Վ-...-է = Տերեւ եւ ի համարն ԱԿ
Freytag զբանն Վէ-...-է, Ouasima, թարգմա-
նած է Indigo, Լեղակ, տես զոր ինչ կ'ըսէ զայդ-
մանէ M. Devic ի բանն Alizari, երես 8 Ա,
ծան. 1, թուի ինձ թէ Freytagի գրածն ճիշդ
է (թերեւս ճշդագոյն էր թարգմանել La feuille
de l'Indigo), եւ M. Devic է որ կը սխալի:

ՄԿԴ. 2949. Տի-նէ-...- = լտ. Ricinus
[այ. Ricinas] = գղ. Ricin:

= Յիմ Բառագիրս ի բանն Ricin գրած
եմ Տիզկաննիայտ, ըստ որում կը յիշէ եւ

Հ. Ալիշան զգրութիւնն *Տիզկանիայտ*: Հա-
րադատ ձեւն է Տէշէնէֆօր կամ Տշէնէֆօր, ի
բանիցն Տէշ (գլ. Tique) եւ Կնէֆօր, որ է
Կնէֆօր (գլ. Chènevis):

ՄԿԵ. 643. գլ. Térébenthe =
Եշեւնախիթ:

= Կարդալ Térébenthine. իսկ ծանօն
կ'ըսուի Térébinthe:

ՄԿԶ. 2210. Յն. եւ լտ. Thelygonon
[տպ. Thelygonum]:

= Տես զստուգաբանութիւնն ի համարն
ճշթ:

ՄԿԷ. 3102. «Փոնջուկ, նորոց հնարած
կ'երեւի»:

= Ստուգիւ նորոց է, ճշդագոյն՝ նորայրի,
որ փռնւնի գրած է յիւր Բառագիրս ի բանն
Arnica. Տես փռնւնի ի թ. 2857:

ՄԿԸ. Թուրքերէն փրփրէժ շնչի. 285.
«Ի յԱմասիա այս խոտիս [Գաիւաթ ըլեւսմանիս,
որ է գլ. Blette, հայերէն Ծիմեւ] թուրք
փրփրէժ շնչի (Վայրենի) կ'ասեն», նոյնպէս եւ
ի թ. 1195 փրփրէժ շնչի (Վայրենի), եւ ի
թ. 3115, փրփրէժ շնչի, «այսինքն Վայրենի»:

= Թուրքերէն Օյնչ է 1. Տարփածու.
2. Հարճ, ըստ Պօղաճեանի: Արդ՝ թուի թէ
ըստ Ամասիացի Թուրքաց ռամկական կարծեաց՝
ուր որ կը բուսանի Անմեռուկն (Թուրքերէն
Փերփրէժ, տես ի համարն ԻԷ, ծան. 2), գլ.
Tourpier, հոն կը բուսանի նա եւ իւր տարփա-
ծուն Ծիմեւ, փրփրէժ շնչի: Այս թուի ինձ

ստուգաբանութիւնն: Համեմատէ ինչ որ կ'ըսուի ի Թ. 2132, երես 448, թէ «Մըդենին «իւրդ է նոնենւոյ», — ի Թ. 2851, թէ Սօսուն դեղին ծաղիկն Պայպուն կապոյտ ծաղկան հետ կու բուսնի, եւ գիշերը իրարու կու փաթթըւին», Համեմատէ նա եւ զմեր նախնեաց Հաւրոն եւ Մաւրոն՝ որ անբաժան ծաղկներ են:

ՄԿԹ. 1789. *Քապատ, Կապատա.*
«Հանդու...: Ասէ Պատեհին թէ այսոր արբ,
Քապատ կ'ասեն, եւ *պրս. Կապատա* կ'ասեն,
... եւ լա. կօլօնդին»:

= Ուղղելի է Քապատ, *պրս. քեդեմ, գղ. Coloquinte*, զոր տես ի համարն ՄԻԶ: Նոյնպէս *Կապատա*՝ ուղղելի է կապատ, *պրս. քեդեմ* կամ *քեդեմ*, նոյն ընդ *քեդեմ* (Գէորգ):

ՄՀ. 748. Քեմեղայլաւ? «Ասէ Պատեհին թէ այս [Աւելեւեւ] խոտիս *պրս. քեմեղայլաւ*? կ'ասեն», Իսկ ի Թ. 930 կը գրուի *Բիւհի Ղայլաւ*:

= Պարսիկ բառդ է «կեյահեմայեթ» [= խոտ կայսերական, եթէ չեմ սխալիր]. խոտ ինչ օգտակար ուռուցից յօդուածոց. Գօլ ոյնոնդ. արբ. Եւելեւ եւ Քեւեւ [= Պսակ թագաւորի], (Գէորգ): Ի Թ. 748 Եւելեւ եւ Քեւեւ կը կոչուի լա. *Fritillaria imperialis* [տպ. *imperilis*], գղ. *Fritillaire impériale*. Կարծեմ բուն գաղղիացի բառն է *Couronne royale*, espèce de *Mélilot*. (տես ի Լիդրէ *Couronne*, 117 նշ.): «Իշկորընգան, որ է Աւելեւ Քեւեւ», կ'ըսէ բժշկաբան մի Ս. Ղազարու (բժշ. Զ. 328):

ՄՅԱ. Բեհեմոթ? պարսկերէն = Դդուժ
հայերէն:

= Պրս. «Բեհեմոթ. Դդուժ. Թուրք. Գե-
լեմ» (Գէորգ):

ՄՅԲ. 1279. Ֆիլճուղ:

= Կարդա՛ Ֆիլճուղ ըստ Թ. 2221, պրս.
«Ֆիլլի»-ւ [= Փղի ականջ], որ եւ Ֆիլճուղ.
է տեսակ իմն տերեւոյ, որ է նման ականջաց
փղի» (Գէորգ):

2.

*Ստուգաբանութիւնք եւ Ստուգագրու-
թիւնք քառից եւ Անուանց:*

ՄՅԳ. 1918. Ամենաքոյս հիւթ:

= Կարդա՛ Ամենաքոյս, եւ զΟροροναx
լատին բառն ալ ուղղէ Οροροναx, ըստ յու-
նին:

ՄՅԴ. 1573, երես 346. Բեհեմոթ =
Փիղ:

= Ոչ Փիղ, այլ Ձեգեգի, տես Béhé-
moth յAdditions Լիտրէի Յաւելուածին,
երես 358:

ՄՅԵ. 341. Բէշկ մշկոյ անասուն:

= Սխալ է Բէշկ մշկոյ յԱշխարհագրու-
թեան Խորենացոյ (տպ. 1865, երես 615),
ուղիղն է Բէշկու, որ եւ այն սխալ գրեալ է ի
տպ. 1881, երես 44, Բէշմաշկ. «Մկունք՝ որ
կոչին Բէշմաշկ [Կարդա՛ Բէշկու, բաղմարար],

որ յաղագս Բէշ մահացու արմատ ուտելոյ՝ լինին անդեղեայք : Բէշն է պրս. « Դէշն » [= Բիշ-Մուկն], է կենդանի ինչ նման մկան, որ բնակի ի ներքոյ Դէշ տերեւոցն, (Գէորգ) : Այս է զոր կ'ըսէ Ամիրտուլվաթ. « Անասուն մի կայ Դէշն-անուն, ի մուկն կու նմանի, ի յայս [Դէշ] խոտիս տակն կու կենայ... ամենայն մահացու դեղոց թիրիաքն է : Զնջելի է յամենայն Բառարանաց Բէշկ մշկոյ, նոյնպէս եւ յիմ Բառագրոց ի բառն Givette :

ՄԳԶ. Դաւրլէժ, Թիւք 1762, 2629, Դաւրլէժ, Թիւք 365, 1606, 2045, 2253 երկիցս, 2514, 2662, 2947, 3255. Դաւրլիժեցի, Թիւ 1544 :

= Մի միայն ուղիղ գրութիւնն է ըստ նախնեաց Թաւրէշ կամ Թաւրէժ, Թաւրէշէն կամ Թաւրէժէն : Տես Թաւրէշ ի Փ. Բիւզանդ (տպ. Ս. Ղազարու, 1832), երեսք 144, 145, 189 : — Թաւրէշ ի Ստ. Ասողիկ (տպ. Պետրքուրգի, 1885), երես 270. « Ելեալ ի Թաւրէշ ի քաղաքէն իւրմէ ի սահմանս Հերայ ծանր ամբոխիւ » : — Թաւրէժ ի Վիր. Գանձակ. (տպ. Ս. Ղազարու, 1865), երես 151. Թաւրէժ, 215, Թաւրէժ, 160, — Թաւրէժ եւ Ամիրտուլվաթ (Հայեան, Թ. 1502). — « Թաւրէշէն Առաքեալ վարդապետն », Զաք. Սարկաւազ, կոնդակ Յոհաննու վանաց, երես 4 : Տղայական ստուգաբանութեան հետեւանք է գրել Դաւրլէժ, « Գանձակ քաղաքն շահաստանի, ուր ոսկեքարն գործի, որ այժմ ասի Թաւրէշ, եւ

ստուգարանի Դա է վրէժ, Պտմ. Հացիւնեաց
խաչին, Արարատ, Յուլիս 1888, երես 400 :
Այսպէս եւ Չամչեան (Պտմ. Հայոց, Հ. Ա, 365).
«Եւ ապա շինեաց նա անդ [խօսքով Ա. յԱտր-
պատական] քաղաք մեծ եւ ահեղ Եօթնպարս-
պեան, զոր կոչեաց Դավրէժ. այս ինքն թէ
Դա ի վրէժ քինուն Արտաշրի շինեցաւ. այլ
յոմանց կոչեցաւ Երկրորդ Եկքատան, եւ յո-
մանց եւս Գանձակ շահաստան : Եւ ինչպէս զի-
նքառանն էր, եւ ոչ Թաւրէշ, իսկ Երկրորդ
Եկքատան անգոյ քաղաք է, տես յիմ De
l'Urgence d'une édition critique
des textes arméniens (Հոտմ, 1892),
երեսք 9—12 :

ՄԿԷ. 2870, երես 589. «Եղիշէ՛ որ
կարծուեր է թարգմանիչ Մ-ի-Բ-յե-ց-ո-ց գրոց :

Ամենասխալ կարծիք, ինչպէս յայտ յանդի-
ման երեսի կրէն-ն վարդապետ է- նորին Բարձրա-
նի-ն, իմ ուսումնասիրութեանէն (Տփղիս 1900) :

ՄԿԸ. 2411, երես 506. Զօրաբարել
եւ Գիւնի :

= Հռչակողն զԳիւնի՛ ոչ էր Զօրաբարել,
այլ ա՛յլ ոմն անանուն պատանի, տես Ա Եզր, Գ,
10. 17—24 : Զօրաբարել հռչակած է զկանայս
եւ զճշմարտութիւն, տես անդ, Գ, 12, Գ, 13
—47 :

ՄԿԹ. 1561. Խոյճղ-ն. «Հին բժշկարանն
կար-նի նոյնանիչ գրէ Խոյճղ-ն, որ կար-նի համե-
մատ՝ Կտոր, կտրած քան մի նշանակէ, եւ ոչ
բոյս :

= Կարան է արբ. Գաւրան, Գղ. Goudron, զոր հայերէն կը կոչենք Խոյձան, ինչպէս վաղ գրած եմ յիմ Բառագիրս: Նոյն է եւ արբ. Կարան = հայ, Խոյձան, զոր տեսի Հայկ. Բառքնն. երես 26: Նոյն է եւ Խոյձեւանի [Թերեւս Խոյձանի] ծառ = Գաւրան աղճի ի Թ. 990, եւ յերես 678 ի Թ. 990 [տպ. 790]: Հ. Ալիշան ի Բառս Առարկոյ գրած է «Խոյձան» = Գաւրան, ըստ Գէորգայ:

ՄԱ. 199. «Ճան? Մէջն զէտ ճան? է»:

= Ստորին Հայերէնի մէջ ճան կը նշանակէ խողովակ. կը գրուի եւ ճան, Զարդան: Ի Գիրս Առարկոյ, ՃԻԱ, երես 87, ուր գրեալ է, «Խոյձան» ընդդէմ արեւելից լինի. կը նշանակուի ի ծան. «Միւս օրինակք ճան [նոր Հայկղ. Զարդան] ասնն փոխան խողովակի, լսի այժմ ի Հայս եւ ճան նոյնն նշանակու. Թեամբ, Թուրք, Օւրդ: Այլ Բժշկարան՝ փոխանակ «Մէջն զէտ ճան է» գրած է սխալմամբ «ի մէջն զէտ ճան», զոր Հ. Ալիշան ի Թ. 2400 բոյս կը համարի:

ՄԱԱ. 883. Մաւեւէ = Զրային? իսկ ի Թ. 3186 կը գրուի Մաւեւէ? (Մաղրըպի):

= Մաւեւէ Թուի ինձ արբ. Մաւեւէ կամ Մաւեւէի, Արեւելեան (Պողաճ.):

ՄԱԲ. 30. Յֆէ. «Յֆէ Եւանդան, եւ ի ծանօթութեան՝ «Կարծեմ Նաֆէ, որ նշանակէ Պակաս, իբր Սուտ վիշապագլուխ»:

= Յֆէ ոչ է պրս. «Եֆէ. Թերի. պակաս» (Պողաճ.), այլ արբ. «Եֆէ, 1. Օձ. 2. Իժ»:

քարք, (Պօղաճ.), որ երբայեցերէն կ'ըսուի
Եֆէ. տես քարք, ի նոր Հայկզ. նոյն է որ
կը յիշուի եւ ի Թ. 3245, Յ-Ֆէ սձ:

ՍՁԳ. 2681. Ուսէնն?

= Պրս. "Իւսէրէ, Փոքրիկ պնակ, —
Սէրէն, կաւակերտ պնակ եւ սկաւառակ,
(Գէորգ):

ՍՁԴ. 389. Գլ. Prime = Լ. Prae-
mium.

= կարգի Prix, որ եւ Récompense.

ՍՁԵ. 967. Սալմաստիոս:

= Անշուշտ Սալմասէ, որ գլ. Saumaise
անուն լատինացեալն է, Salmasius

ՍՁԶ. 433. Լ. Senecio = ծերու-
թիւն:

= Ըստ Լիտրէի (ի բառն Seneçon) Se-
necio կը նշանակէ Petit vieillard, Աւեր-
հեր: — Հ. Ալիշանի Գրնն Հաւարէին՝ ան-
շուշտ իմ Գրնն Աւեր է, զոր յարմարած եմ
Թարգմանելով զյն. ἡριγέρων = Գրնն
Աւեր, յոր անուն կը կոչուի Seneçon առ
Յոյն:

ՍՁԷ. 1009, երես 240. Սշ? (Սըղըր?)
էյնի:

= Ուղիղ է Սշ, Թուրքերէն Սըշը, Եղ-
ջերու, Եղն (Պօղաճ.): Կ'ըսէ եւ Գէորգ. "Կեր-
նէ. Եղն՝ ճղճղկէն [տպ. ճղճկէն] եղջերաւոր.
Սըշը, 2-րդ պայնըն էյնի: — "Կեմէիւնի.
(Թարգմանի Եղն վայրենի). Եղն, Սըշըն էյնի,
Իսկ ի Թ. 2166, "ինքն խոտ մն է՝ որ Իւշն

կայկէն (վիթ, gazelle) եղջիւրն կու նմանի, գրեւի է ի Սէն կայկէն:

ՄՁԸ. 2662, յերես 682. Սնդհ? “Չէ Գար, ապա կու նմանի ի Գարն. եւ իր ծլին մէջն փորոք, եւ ինք զէտ սնդհ? գունտ”:

= Իմա՛ ըստ գրոց ՍԺհ, գղ. Le sabot d'un cheval.

ՄՁԹ. 2132, երես 448, տող 1. Վսսէ?

= Պրս. “Վսսէէ. է ծանուցեալ չափ իմն կշռութեան...: Այս բան թուրքերէն աւի Օհն (Գէորգ): Հ. Ալիշան ի Սէսսն, երես 373, Վսսէ, գրած է փոխանակ իտալականին Occhia [= Օգգա]. եւ յերես 377 ա՛ “Վսսէ (հօհն)”:

Է.

Ընթերցուածք Ձեռագրաց:

ՄՂ. 38. “Անակցանի աղապ հանել”:

= Ես ընթերցած եմ յ’Ա Բժշկարանի Անհն, որ է Առանց աքծանի:

ՄՂԱ. Գործածութիւն. 2472, երես 519, տող 1. “Իր բնութիւնն եւ գործածութիւնն մօտ է Կորին”:

= Պիտի Գրքաւորութիւն ըստ Թ. 716: Տես եւ Թ. 2132, երես 447: “Տերեւն այլ զէտ զպտուղն է ի Գրքաւորութիւն”:

ՄՂԲ. Զաղլի, Սանդալի. 1598. “Ասէ Սինեայ Որդին” [Avicenne], թէ “Լաւն [Հալուէի]

այն է՝ որ Յօրի Մանդակն ասեն... Եւ շատ մարդիք կան որ զՍանդակին եւ զՀնդին ի մէկմէկէ չեն ի բաժանել... Եւ յետ նորա Ղաֆարէն է... Եւ յետ նորա Զաղլին է, եւ Պարթէն է, եւ Ղաֆարէն, եւ Սինէ՝ որ այնոր Ղաֆարէն կ'ասեն ։

== Զբանս Սինեայ Որդւոյ Թարգմանած է Կելսիոս (Հ. Ա. 150) ի լատին լեզու, որով Հայֆարէն գրածներն կ'աղղուին եւ կը հասկացուին. “Optima specierum ejus est Mandelica (Մանդակ),... Sunt qui Mandelicam (չՄանդակ, եւ ոչ զՍանդակին), et Indicam optimam, differre non possunt... Hinc Comaricum (չֆարէ),... Post has Gacalica (չլլէ, եւ ոչ Զաղլի), Barrensis (Պարթէ), Cathaena (չֆարէն), et Sinensis (Սինէ), quae Gadmuria (vel Gaschmiraea) (չֆարէ) dicitur”.

ՄԱԳ. Զաղուի? այնէ. 2865. “Ի վերեւն Զաղու ունի, Զաղուի? այնէ, որ իբրեւ զփոշի խալ կու լինի պտղին վրայ ։

== Ամիրտուվաթ յաճախ կը գործածէ զբառ Զաղու, որոյ ծագումն անծանօթ է ինձ, այլ յայտ է թէ կը նշանակէ գլ. Coton կամ Duvet, որ ի Գիրս վարդապետի կ'ըսուէ Բարդ, ՃԼԴ, 123. ՄԴ, 126. եւ այլուր՝ Ման. Տես Թ. 1047. “Տերեւ Զաղու (աղուամաղ) ունի”, դարձեալ Թ. 1155, 1842, 2174. տես եւ Թ. 2987, “Եւ ի վերայ Բարդա Կալինէ, որ է Զաղու կ'ուշեշ”, Յառաւել բացայայտութիւն Զաղու բառի՝ կ'ըսէ այլուր Ամիրտուվաթ ի

Թ. 2865, թէ “Ջուշն՝ շուշնէն է, որ, եւ այլն: Անծանօթ է ինձ նոյնպէս Ջուշնէն թառի ստուգաբանութիւնն, բայց յայտ է որ պէտք է կարգաւ Ջուշնէն է, եւ ոչ Ջուշնէն:”

ՄԱԴ. Թէ փուկ, 2132. “Օգտէ ակընջին, եւ ջրի խոցերուն որ ի գլուխն լինի եւ թէ փուկին:”

= Կարգաւ Թէ՛ն: Տես Թէ՛ն: եւ ի **Թ.** 323, 1490, 2209 (էրես 464), 2422:

ՄԱԵ. Լի հաւանդ? Մայրնի հաւանտի. 2343, էրես 489. “Լաւն այն է [Մահալա պողոտան] որ ի Լի հաւանդ? լինի, — 646. “Պարսկերէն այսօր [Ղաւաղ շուշնէն, որ է գղ. Canne odorante. տես Canne յիմ Բառագիրս] Մայրնի հաւանտի ասեն:”

= Պէտք է կարգաւ “որ ի Լի՛ն” (Լաւ եւս Նի՛ն) լինի. եւ Նայլ Նի՛ն, պրս. Նէյլ Նի՛ն, այս ինքն Եղէգն Նի՛ն հաւանդայ: “Նի՛ն, է անուն քաղաքի եւ առնութեան նորին լերին միօջ յարեւելս ի գաւառին Ին՝ն, որ հռչակեալ է (Գէորգ): Կելսիօս (Հ. Ա. 157) կը յիշէ զՏանձս Նի՛ն հաւանդայ, Pyra Nehavendae:

ՄԱԶ. Կապէ կոր. 1571, ի ծան. 1. “Տեսէք զամանքս Գրգմենի, Գեղնուկ Կապէ կոր ինքն ունի:”

= Կարգաւ Կապէն: Կապէն է իբր Կապէն, փոքր կապայ:

ՄԱԵ. 27. Կէտկուններ. “Ի վերայ սեւուկ Կէտկուններ կու լինի:”

= Կարդա՛ Կեդուհէր: Ի Թ. 213 գրեալ է. «Յետեւն Կեդուհէր ունի գեղնուկ»:

ՄՂԸ. Հալաճիլ. 341. Լաւն [Բիշ Խոտոյ] Հալաճիլ լինի, որ է Լեղի:

= Արթ. Հէլուհէլ, Հէլուհէլ, եւ պրս. Հէլուհէլ կը նշանակէ Սատակիչ, Մահաբեր: Բայց ի վերոյգրեալ տեղւոջդ թուի թէ քաղաքի անունն է, որով գրելի է «Լաւն Հէլուհէլ լինի», Գէորգ կ'ըսէ. «Պէշ Սրածայր արմատ ինչ թուեաւոր, որ շատ լինի ի գաւառին Սինտու ի լեւրինս Հէլուհէլ քաղաքի, որոյ բնակիչք մինչգեռ գալար է սա՛ ուտեն, եւ ոչինչ մնասէ նոցա. որոյ են տեսակք երեք, յորոց մին է կարի յոյժ առաւել սատակչական»:

ՄՂԹ. Ս նիուր. 174, երես 51. «Զափրան, Ս նիուր, Ասպուզան»:

= Կարդա՛ Մեքսուր, ինչպէս վաղ ըսած եմ ի Հայկ. Բառաքնն. երես 100, թիւ 118: Ուղիղ կը գրուի Մեքսուր ի Թ. 2085:

Յ. Նայրնի հաւանտի, ի Թ. 646:

= Տես ի համարն ՄՂԵ:

ՅԱ. Որպէս. 2271. «Ծառ մն է որպէս Շանաշոպ կու ասեն»:

= Կարդա՛ Դ Պ, այս ինքն Դ Պ Դ Կէրէն: Տես եւ ի համարն Կ, ուր նոյնպէս կ'ըսէ Ամիրտուլվաթ. «Մալոնիա... Դ Պ [= Դ Պ Դ Կէրէն] Խիարզահ»: Տես եւ ի Թ. 1764, «Դ Պ. Աճր կ'ասէ»:

ՅԲ. Զօգնեն. 1766. «Թէ այն մարդիկ որ հետեւակ քայլեն ի թեւն կապեն շօգնեն»:

= Կարդա՛ յօգնէ՛ն, ըստ Թ. 1161: Տեօ
 եւ ի Թ. 509, «Թէ ի փայտէն գաւազան առ-
 նեն հովիւքն, եւ ճանապարհորդքն վերցընեն,
 քանի որ հետեւակ քայլեն՝ չի հօգնէն [լաւ եւս՝
 չի յօգնէն],»

34. 1598. Սանդալի:

= Պիտի Մռնդալի. տես ի համարն
 ՄՂԲ:

37. Տանտ խոնդոյնէլ եփած. 2917.

«Հին Բժշկարան մի ուտելիք այլ պատրաստել
 տայ, Տանտ խոնդոյնէլ եփած»:

= Տռն, պրս. «Տէռ, նշանակէ զդեղն
 դայն, որ կոչի [արաբերէն] Հոնդէլ-էլ-Կոն
 (Կէորգ), եւ խիստ լուծող է, ըստ Ամիրտու-
 վաթայ, որով անպատշաճ ի կերակուր: Պէտք է
 կարդալ «Տռն խոնդոյնէլ եփած»: Տռն խոն-
 դոյն է ընտանի Աղճկտատ, գղ. Mauve cul-
 tivée (տես Տռն ի համարն ՃՂԸ), եւ կը
 գտնուի առ Միսիթարայ Հերացւոյ, ԻԳ, 51.
 «Ապա թէ կարիք է որ ուժվորցնես զմարմինն,
 . . . ապա տուռայճ տուր, . . . եւ արտալայնի՝
 Դդմով եփած եւ Տռնոյ խոնդոյնէլ»: Այլուր
 կ'ըսէ Հերացի, ԼԴ, 95—96. «Մօլօխ՝ որ է ի
 խոնդոյնէլ ազգ մի, որ է Յանձոյ եւ Տռն Աղճի-
 տատ»: Կը գրէ եւ Ամիրտուլվաթ. «Մօլօխիայ,
 որ է խոնդոյնէլ շոնոյն»: Անգ. անպ. երես 203
 verso:

38. Յրիւ շոնոյնէլ. 2681. «Օգտէ խեւու-

թեան, եւ Յրիւ շոնոյնէլոյն, եւ անդոհոսթեան
 [տպ. անդոհոսթեան]»:

== Թուր ուղղելի Ձրի շրջելուն եւ մաւ
 լուխուլիային օգտէ. — եւ ի Թ. 950, երես
 224 [տպ. 124). Խելքն ցրվածին եւ Ձրի շրջ-
 անին (զառանցող) թէ ծխես՝ օգտէ եւ փա-
 րատի:

Յ Ա Ն Կ

Ջ Ն Ջ Ե Լ Ի Բ

Աստեղանիշքն ոչ են քոյսը, այլ սնուամնք Ռստելիաց,
Գեղոց, Ներկոց, Անդամոց մարմնոյ, Հիւանդութեանց,
Անասնոց, այլովքն հանդերձ, քոյս կարծեցեղոյ:

Աշտէշէ, Իշտէշէ, Նոյն
Թուի, որով մին ջնջելի.
Նոյն է եւ Քուչույա Ճժ.Թ.

Ակիրի պտուղ. ուղիղն թուի
Ակիրի = Յալլուոյ պտուղ.
ԽԷ.

Աղիճ. ուղիղն Էղիճ. ԽԶ.

Աղւիճ. կ. ուղիղն թուի
Պղզիտակ, գղ. Absinthe.
ՃԴ.

Ամիճ. Լ.

Ամրկենի. ուղիղն թուի Հա-
ւամբդենի = Հաւամբդի.
ԽԷ.

Աշշշ, Պաշշշ. մին ջնջե-
լի. ԽԼ.

*Աշտիսլ. փոխ. ԱՔ.շ. Աշ-
տիսլ, քնթերցիր ԱՔ.շ. աւ-
րիւ. Բ.

*Ասպեակ. Գ.

*Ասպանակ. Գ.

*Աշշշշ. Լ.

*Արած. Զ.

Արկած. ուղիղն թուի կար-
կած, կամ թերեւս կաս-
լայ ԽԹ.

*Արօփ. Է.

*Աւիւն. Լ.

*Ափնիք. ուղիղն Մարդու
ափնիք. ԽԼ.

Քագաւորդ. ուղիղն Բաաա
վարդ, հայերէն Հոյմա-
վարդ Ծ.

Բամբուղ ՃԻ.

Բացգառի, Պացխար. Նոյն
Թուի, որով մին ջնջելի.
ՃԻԲ.

Բզրուկ, Բզրկի տուան. ու-
ղիղն Բշշշշ, արբ. =
գղ. Psyllion, Herbe aux
Puces. ՃՂԷ.

*Բէշշ. Թ.

Բլղրրխա, Պատրխան. Նոյն
Թուի, որով մին ջնջելի.
ՃԻԳ.

Բլլլլ, Պլլլլ, մին ջնջելի.
ՃԻԳ.

Գամճակ. ուղիղն Գամճա-
մակ, Գամճմակ, Գամճմակ.
ԾԼ.

Գարճին, Դաւ եւս Քարճին.
ԾԲ.

Գեանի աղեք. Ժ.

Գեանոյ պտուղ. ուղիղն Գիոյ
պտուղ. ԾԳ.

Գէշիւթ, Գէշուր, մին ջրն-
ջելի ԾԳ.

Գժատ, ուղիղն բարկժատ,
ճԻԱ.

Գինեղէգն, ուղիղն «Պիկրի-
քէն. Եւէքէն» ԾԻ.

Գմշոյ պտուղ. ուղիղն Սո-
շոյ պտուղ. ԾԶ.

Գռնդռն, Կռնդռն, Բռն-
դռն կամ Բռնդռն, եր-
կուքն ջնջելի. ճԻԵ.

Դեղին ծաղիկ, Սոռն ծա-
ղիկ նոյն թուի, ջնջելի է
Սոռն ծաղիկ. ճԻԶ.

Դեղու տակ ուղիղն թեղոյ
տակ, որ գրեալ է առանձ նն
եւ թեղանի տակ ԾԻ.

Դեւու եղունգ. ԺԱ.

Եղածաղիկ, իւղածաղիկ. մին
ջնջելի. ճԻԶ.

*Էղնակճիճ. ուղիղն «Լս-
տուծոյ Էլէն». ԺԲ.
Էղնճկտուկ, եւ այլն, ուղիղն
Աղճկտատ. ԾԷ.

Էրիժակ, ուղիղն Երնջակ,
ԾԻԹ.

Էրկախարպուղ. ուղիղն եր-
կոյն խարբուղ կամ խարբ-
ղակ. Կ.

Զոտ, ուղիղն Ղոտ, Ղո-
թ. ԿԱ.

Զեֆին, ծիֆին, մին ջնջելի.
ճԻԸ.

*Զնջոտ. *Զնջոտ. ԺԳ.
Զլեխ, ուղիղն Զլեխ, Զլեխ,
ԿԲ.

Թռչի. ուղիղն Ականթ. Ղի՛
յն. ԿԳ.

Թռչի. ուղիղն Շահթոտ.
ԿԴ.

*Թաւ պ. ԺԴ.

Թթուիճ. ուղիղն թթկիճ,
թթուկիչ. ԿԵ.

Իւրիւր. տես Աւրիւր.

Իշխաղող, Իշու խաղող.
Երկորդն ջնջելի. ճԻԹ.

Իւղածաղիկ. տես Եղածա-
ղիկ.

*Լախախայ. ԺԵ.

Լեյկակ, ուղիղն լեյակ. ԿԶ.

*Լիւրիւր. ուղիղն Լիւր-
իւր. լաւ եւս Լի-
ւրիւր. յն. ԺԶ.

*Խաղողիկ. ԺԷ.

Խարբ. ուղիղն Խարբ. ԿԷ.
Խարճ, Հարճի, կամ Խարաճ,
Հարաճ. նոյն թուի, որով
մին ջնջելի. ճԼ.

Խնձորկտակ. ուղիղն թուի
Խնձոր, կտակ. ԿԸ.

*Խոզուկ. ԺԸ.

Խոճիկ, Խոճկորիճ. ուղիղն
Խոճկորակ, որ է գղ.
Pourpier (եւ ոչ Tussi-
lage). ԿԹ.

Խոնջտակ, ուղիղն Խոնջտակ,
լաւ եւս Խոնջատ. Հ.

Խոռմոյ կորեկ. ուղիղն Հո-
ռոմ կորեակ. ՀԱ.

Խոտոր. ուղիղն Խոտոր. ազգ.
Խաղողոյ. ՀԲ.

Խորոտ ուղիղն Խոտոր,
Սխոր. ԿԺ.

Խոռուկ, Խրուկ. մին ջնջելի.
ճԼԱ.

Խօլնճան, Հաւիճան. մին
ջնջելի. ճԼԲ.

Յառկանդառ. գրեալ եր-
կիցս. մին ջնջելի. ճԾԳ.

Ծիֆին, տես Զեֆին.

*Ծկու. ուղիղն կծու, գղ.
Acre. ԺԹ.

Կաթնփուղրի. գրեալ էր-
կիցս, մին ջնջելի. ՃԾԳ.

Կաժ. ուղիղն թուի կար-
կաժ. տես Արկաժ. ՀԳ.

Կնդու. տես Գնդու.

*Կապուտակադեղ. Ի.

*Կառարոյս. ուղիղն կառա-
րոս, որ եւ կարբ. գղ.
Langouste, կամ Crabe.
ԻԱ.

Կառչուկ. ուղիղն թուի կառ-
չուկ ՀԳ.

Կնդ, Բնդ. մին ջնջելի.
ՃԼԳ.

Կասկած. ուղիղն թուի կար-
կաժ. տես Արկաժ. ՀԵ.

Կասկաման, կաստաման, ու-
ղիղն Լսկաման, Ասկա-
մանի = Սկամանի. ՀԶ.

*Կարմրադեղ. ԻԲ.

Կաւքուղ, Կոյքուճ. մին
ջնջելի. ՃԼԳ.

Կափուր, Բափուր. մին ջրն-
ջելի. ՃԼԵ.

Կեծոկի ծաղիկ. ՃԼԶ.

Կլմբօղ, ղլմպօղ, երկրորդն
ջնջելի. եւ Կլբօղ նոյն
թուի ընդ Կաղամբ, որ
եւ Կաղամբոս. ՃԼԻ.

Կծուուրց. ուղիղն կծու
ուրց. ՀԵ.

Կղեմ, Ճղեմ. առաջինն
թուի ջնջելի. ՃԼԼ.

*Կշայ. ԻԳ.

*Կողուկ. ուղիղն խողուկ,
գղ. Porc-epic. ԻԳ.

Կոծոռի, Կուծոռի, մին
ջնջելի. ՃԼԹ.

Կոճկորակ, ուղիղն խոճ-
կորակ, գղ. Pourpier.
ՀԼ.

Կոյլ. ուղիղն Կոյլ կամ Կուլ,
ՃՃԻ. ԻԵ.

*Կոտինդ. ԻԶ.

Կուրեղիճ, Կուրի Եղինճ.
Երկրորդն ջնջելի. ՃԽ.

Հադի. ուղիղն Հացի. ՀԹ.
Հալվի խոտ. ուղիղն «Հայե-
րէն» լվի խոտ. Զ.

Հաճիւ. ուղիղն Բակլաթ
Լ Հաճիւ. ԻԷ.

Հանդի ուղիղն «Հնդի Հաճ-
թառած. ԶԱ.

*Հնդ. ԻԸ.

*Հնդի. ԻԹ.

Հարճ. տես խարճ.

Հաւ կթենի. ԶԲ.

Հեամուկ, Յեամուկ. մին ջրն-
ջելի. ՃԽԱ.

Հոտվարդ. ուղիղն Հոզմա-
վարդ. ԶԳ.

Հորի կոտեմ. ուղիղն «Հորի
կոտեմ. ԶԴ.

Զիթուկ, ճիթուկ. նոյն
թուի, որով մին ջնջելի.
ՃԽԲ.

Զովարդ, Յովարդ. մին
ջնջելի. ՃԽԳ.

Ղենջակի տակ. կամ է
Լղճկտաա, կամ Երլնջակի
տակ. ԶԵ.

Ղլլմպօղ. տես Կլմբօղ.

*Ղլկու. Լ.

Ղնդու. ուղիղն Ղնդու.
Գնդու. Գնդու. ԶԶ.

Ճանկի տեղ. ուղիղն Ճակն-
դեղ. ԶԵ.

Ճիթուկ. տես Զիթուկ.

*Ճճիման. ուղիղն Ճճի մանր.
ԶԵ.

Ճջիման ջուր. ուղիղն Ճղե-
ման ջուր. ԶԼ.

Մագապ. ուղիղն թուի Մա-
ղապ: ՀԹ.

Մ-Ֆ-ը, Մ-Ֆ-ը. մին ջն-
ջելի. ՃՕԳ.

Ման Լընջան. ուղիղն Մանր
Լընջան. Ղ.

Մարնատան. ուղիղն Մար-
մատան. ՂԱ.

Մ-ը. ուղիղն Մ-ը. գգ.
Marum, Ալեքսանդրեակ, Ալե-
քսանդրեակ. ՂԲ.

*Մ-ի. ուղիղն վարտ ըԼ
Ֆ-ի. ԽԸ.

Մանի. ուղիղն թուի Մանի.
ՂԳ.

*Մորե. ԼԱ.

Յեմմուկ. տես Հեմմուկ.

Նարգեան. ուղիղն Նար-
գեան, գգ. Asaret. ՂԳ.

Նարնջխող. ուղիղն Նարնճ,
Նարնճ, Orchidée բոյս.
նոյն թուի եւ Մաշխ.
ՂԵ.

Նգածաղիկ. ուղիղն Նգած-
աղիկ, գգ. Armoise.
ՂԶ.

Նգայտակ. թուի Նքւկայ
տակ, ի Նուիկ րառէ.
ՂԶ.

Ներքի. ուղիղն Ներքի, բառ
արարացի. ՂԸ.

Նիւ-ը, Նիւ-ը. մին ջնջելի.
ՃԽԵ.

Նոպարենի. ուղիղն Սոնո-
պարենի, Սոնոպրի. ՂԹ.

Շան Սխտոր, Շանխտոր.
առաջինն ջնջելի. ՃԽԶ.

Շ-ը, Շ-ը. ուղիղն Ղ-ը. Ճ.
Շաւաշ. ուղիղն թուի Լաւաշ,
Լճ. ՃԼ.

Շերեր, Շերեր. մին
ջնջելի. ՃԽԵ.

Շմիռուեյուկ. Շմիռուե-
յուկ. մին ջնջելի. ՃԽԸ.

Շուրմայ, ուղիղն Շուրմայ,
լաւ եւս Շամմայ. ՃԲ.

Շ-ը, Շ-ը, Շ-ը. մին
ջնջելի. ՃԽԵ.

Շճ. ուղիղն թուի Լաւաշ,
Լճ. ՃԼ.

Պ-ը. տես Ա-ը.
Պատրիսան. տես Բարբիսան.

Պաթիսար տես Բաթգաթի.
Պիւլի. տես Բիւլի.

Պիւլիթակ. ՃԳ.

Պ-ը, Պ-ը. մին ջնջելի.
ՃԵ.

Պրոնթոս, Պրոտոս, ուղիղն
Ղոփոս, Lotus. ՃԵ.

Ջ-ը. ուղիղն Ջ-ը. ՃԶ.

Ջրման ջուր. ուղիղն Ճղե-
ման ջուր. ՃԵ.

*Սակու զաջուր. ուղիղն Սա-
կու զաջուր. ԼԲ.

*Սաղէտակ. ուղիղն Սաղէ
տակն [Եղեւրն ցախոյ].
ԼԳ.

*Սառապիսեայ փայտ. ԼԳ.

Ս-ը ծաղիկ. տես Գեղին
ծաղիկ.

Սարուն. ուղիղն Տարուն.
Տարուն. ՃԸ.

*Սիւր. ԼԶ.

Սիւրմ, Սիւրմ. ուղիղն Սի-
ւրմ [ընդ որմն ի վեր երթայ].
ՃԹ.

Սանկոյի, ուղիղն Սուտ Բն-
կուղի. ՃԹ.

*Սրուն. գգ. Jambe. ԼԶ.

Սքոնոշ. ուղիղն թուի Սո-
կոնոշ. ՃԹԱ.

*Վ-ը. ուղիղն Վ-ը =
Տերեւ. ԼԵ.

Վիգն, ֆեյ. երկրորդն ջըն
ջեյի. ճճԵԱ.
Վաօլ. ԼԼ.

Տանն. ուղիղն Տանձ. ճճԲ.
Տըրուկ, Տըվորուկ. ուղիղն
Ալվորուկ. այս ինքն Ալե-
ւորուկ, Ալեւորեակ, գղ.
Marum. ճճԳ, ՉԻ,
Դիւ. թիւ 7.

Տըրենա. ուղիղն թուի Ար-
բենայ. նոյն է եւ այլ եր-
կիցս գրեալն Ափրիանա,
Յարենայ. ճճԻ.

*Յեց. ՏԹ.
Յըվարդ. տես Չուվարդ.

Փէշփէշուկ. Փշփշուկ. մին
ջնջեյի. ճճԲ.

Փշտի. ուղիղն կաղափն-
բենէ. գղ. Calament.
ճճԵ.

Փոթորնի. ուղիղն ծոթու-

րուն, որ եւ ծոթորին.
ճճԶ.
Փ--էլէ. տես Պ--դ--լ.

*Ք--լ--. տես *Լ--դ--դ--.
Ք--ն--ն կամ Ք--ն--ն--. տես
Պ--ն--դ--ն--.

Քապողկրիտակ. ուղիղն Ի-
գաբողի տակ. ճճԷ.

Ք--դ. տես Կ--բ.

Քարատանձ. ուղիղն Քարա-
ձանձ.

*Քարկծեղ. ԽԱ.

*Քերքէշ. ԽԲ.

Քուշուլա. տես Աշ--է--է.

Օթեմն, գղ. Pyrèthre.
ուղիղն թուի Անթեմն =
Անթեմ, գղ. Camomille.
ճճԸ.

Օձր Պաճուկ. գրեալ եր-
կիցս. մին ջնջեյի. ճճԵ.

*Օրոճ. ԽԴ.

Ֆեյ. տես Վիգն.

ՈՒՂՂԵԼԻՏԷ ԵՒ ՅԱՒԵԼԼԻՏԷ

Հոմանիշք, Ստուգարանութիւնք եւ Ստուգազրութիւնք
Bulung, Բաւից եւ Անուանց

[ԶԲառսն եւ զԱնուանս աստղանշանաւ որոշեալ:]

Աշ--ն շէ քէշէ, արբ. երկրու-
նի--ն (եւ ոչ քէ--ք).
ճճԲ.

Ալեւորեակ, Ալեւորուկ. գղ.
Marum (եւ ոչ արբ. Զ--քէ
որ է կոտիմն). ՉԻ, Դիւ.
եւ թիւ 7, անդ.

*Ալթըն Յովհաննէս, Հայ.
մուծիչ Տորոնի մշակու-

թեան յԱւինեոն Գաղ-
ղոյ. ճճԸ.

Ալի--ն, Ալի--ն, տանձ.
թուի թուրք. Ալի--ն.
ճճԳ.

Ալ--ն--ն, Ալ-- Բի--ն,
պրս. ճճԻ.

Ածար, Գաժանման, *կշայ,
Պղատան, Պաւմ, *Սա-

- կուղաջուր, Ստորովենի,
Տփիկ, Քսին բառքն Հայ-
բանի մասին են. ԻԳ.
Դիտ.
- Աղարոն = Այրենի Նար-
դին. ուղղելի Ասարոն, գղ.
Asaret. ՃԶԵ.
- Աղիմայ = յն. *αλιμος* =
գղ. Arroche de mer (եւ
նշ կորեակ կամ Հովուի
փող). ԽԱ.
- Աղու իճակ. գղ. Santonine
(եւ նշ Staphisaigre).
ՃԺԶ.
- *Ամենարոյս հիւթ. ուղղելի
Ամենարոյթ. ՄՀԳ.
- Ամբարան, յն. Թուի
Մարդածաղիկ, ՂԱ, եւ
ծան. 1.
- Ամբարան, Ամբարան, յն.
ՃԶԶ.
- Ամբարան, յն. ՃԶԵ.
Անանեիս. ուղղելի Թուի
Անանեիս. ՃԶԸ.
- Ամբարան, յն. ՃԶԶ.
Անծախտ. ստուգաբանու-
թիւնն Թուի Անիծ-
խտ. ԿԴ.
- Ամբարան, պրս. ՃՂԱ.
Անծախտ, պրս. ՃՂԲ.
Անծախտ, պրս. ՃՂԳ.
Ամբարան, յն. ՂԱ.
Անիծախտ. գղ. Ronce
(եւ նշ Sabine, որ է
Յրդի). ՃԾԵ.
- Ասփոթիոն. ուղղելի Աս-
փոթիոն. ՃՂԴ.
- *Ատրի. ուղղելի *Ատրի.
յն. ԺԸ.
- Արեւ պաշ. ստուգաբանի Ա-
րեւ պաշտ. ՃՂԶ.
- Արեւ. պրս. նոյն Թուի եւ
Հրդոն. ՃՂԵ.
- Արեւ. Մոշի. ուղղելի
Ածուոց. ՃՂԸ.
- Արեւ. յն. զինչ է. ԽԵ,
ծան. 2.
- Արմաւ. Ահարոնի = արթ.
Թիւր. Հարոն. որ է Սեւաւ
Արմաւ. ՉԴ, Դիտ.
ԽԵ 6
- *Արշակ Բ. ուղղելի. ("աշա-
ղակ ն էր Տիրան Բ.") Ա.
Arvenogonum, լատ. ուղղելի
Arsenogonon. ՃՂԹ.
- Արքայարմաւ. ուղղելի Ար-
քայարմաւ. Շ.
- Ա. երեւ. գղ. Patience, Pa-
relle (եւ նշ Oseille, որ է
Թրթիկ. Թրթիկ). ԿԵ.
- Աւթիմոն կամ Ավթիմոն.
նշ է գղ. Pyriethre. այլ
Թուի ուղղելի Անթիմոն
= Անթիմ, գղ. Camo-
mille. ՃԺԶ.
- *Բաժին. զինչ է. ԱԱ.
ծան. 3.
- Բան, գղ. Ben (նշ Myro-
bolan, եւ նշ Béhen).
ՃԾԹ.
- Բատալարդ. տես Հողմա-
վարդ.
- Բեկոն. ուղղելի Փեկոն,
բառ. նորահնար. ՄԲ.
- *Բեհեմոթ. նշանակէ Չիա-
գեփ (եւ նշ Փիղ). ՄՀԴ.
- *Բեհեմոթ = գղ. Givette.
ուղղելի Բեհեմոթ, պրս.
Պեհեմ. ՄՀԵ.
- Բիսեկուհի. բառ. Օղու-
լուսեանի, լատ. Pulegium,
գղ. Pouliot (ըստ նախ-
նեաց' Այրի Դաղձն).
ՉԴ, ծան. 3.
- Բողկ, գղ. Raifort (եւ նշ
Radis). ՃԿ.
- Բողկ (յայտուժ տեղւոյ),
գրելի է Բաղուկ, գղ.
Bette. ՄԴ.

Խոճկորակ (ի խոճկոր բառէ),
նոյն եւ Անմեռուկ, գղ.
Pourpier. ՀԸ.

Խ-ր-ռ-նէի, ստուգարանու-
թիւն. ՃԾԶ.

*Խորտակ, պրս. Խէ-ր-տ,
Մանր. ՃԺԶ, ՄԻԷ.

Խ-ր-է-ը-տ, պրս. ՃՂԶ.

Խտտորուկ, վայրի խտտոր
(Dioscorée, Igname եւ ոչ
գղ. Éléphantiasis բորո-
տութիւն). ՉԳ, ծան. 5:
— Խտտորուկ վայրի ոչ
է ի ցեղէ Դադձին կամ
Ծոթրինի, անգ, Դիտ.

Ժոր, գղ. Berberis, լաւ եւս
Épine-vinette. ՄԽ.

Կ-դ-է-ւ-ն, Թ-ռ-ն-ի, ուղ-
ղելի Կ-դ-է-ւ-ն, Շ-հ-թ-ւ-ն-ի.
ԿԳ.

Կառն, զինչ ասի յն. եւ
գղ. ԿԳ.

Կ-ւ-տ-տ, ուղղելի Կ-ւ-տ-տ,
պրս. ՄԿԹ.

Կէի, յն. ՄԻԹ.

Կլմրոզ, ճակնդեղ թէ Կա-
ղամբ. ՃԼԷ.

Կնէր-ռ = Աղիճ, յն. Kríδη,
գղ. Ortie, Էղիճ (եւ ոչ
յն. Kríδιον, գղ. Daphné-
cnidium). ԽԶ.

Կողամիտա, ուղղելի Կաղա-
միտա. ՃԺԷ.

Կտեմ ոչ է Արէ-ր-հ = գղ.
Pyrèthre. ՉԳ, Դիտ.

Հ-ւ-ր-ր-ւ-ւ, Թուրք. ՄԼԱ.
Հադրեվարդ, որ եւ Հա-
դորվարդ, Թերեւս է գղ.
Rose musquée. ՃԿԶ.

Հ-ւ-ն-ն, Հ-ւ-ն-ն, արբ. (եւ ոչ
յն.). ՄԼԲ.

Համբարապետ, պրս. ՄԼԳ.

Հացի եւ խածի այլեւայլ
ծառք են. ՂԳ.

Հաւածիպակ, պրս. (եւ ոչ
Հայերէն). ՄԼԷ.

Հաւկթենի, ուղիղն թուի
Հաւկտենի (Հաւ, Ասւտ).
ՀԲ.

Հաւկթիկ, զինչ նշանակէ.
ԽԷ.

Հաւրուտ եւ Մաւրուտ ծա-
ղիկ, եւ պրս. Հ-ր-ւ-թ Է-
Մ-ր-ւ-թ Հրեշտակք. ՂԷ,
եւ ծան. 2.

Հ-թ-ւ-ր-ւ, ուղղելի Հ-թ-ւ-
ր-ւ, պրս. ՄԼԶ.

Հողմավարդ (որ եւ Բատա-
վարդ, Պատավարդ, Պատ-
վարդ, պրս.), գղ. Char-
don de Notre-Dame.
ԿԳ.

*Հ-ւ-ր-ւ-ւ, արբ. Հերմէս
(եւ ոչ Որմիդդ). ՃԿԹ.
Հրրուակ, Հայացեալն պարս.
կականին խէր-դ-ւ-ւ, որ
կայ յԼՂխարհագրութեան
Խորենացոյ (չիք ի Հ-ւ-
ւ-ւ-ւ-ւ-ւ-ւ-ւ). ՄԻԷ.

Հրիզոն, տես Արզան.

Չկան -ռ-ւ-ն-ի, լաւ եւս -յ-
ն-ի. ՄԼԸ.

Ղ-ւ-ւ Ղ-թ-ւ, Թուրք.
ՄԼԹ.

Ղ-ւ-ւ-ւ-ւ, Թուրք. ՄԽ.

Ղւր-ւ-ւ, ուղղելի Ղւր-թ-ւ,
պրս. ՀԸ, ծան. 1.

Ճագոմ, գղ. Gui. ՄԽԲ.

*Ճութոն, նշանակէ Խողո-
վակ. ՄԶ:

Մանանուխ, ուղղելի թուի
Մանանիխ, Մանանեխ.
ՃԶԸ.

Մաշխ, նոյն թուի եւ Նորնճ
կամ Նորնճ, բոյս Orchidée. ՂԵ.

*Մաշխի, թուի արբ. Մեշ-
ի, Արեւելեան (եւ ոչ
Ջրային կամ Մաղրաբի).
ՄՁԱ.

*Մատնշուրջ եւ զզ. Vire
(ուռի. անուի Panaris
այտման) զնոյն ստուգա-
րանու թիւն ունին. ՃՁ,
ծան. 1.

Մելիզուտա, ուղղելի Մելիո-
վոյ, զզ. Mélilot. ՄԽԶ.

Մհրէի, պրս. ՄԽԻ.

Մեղերդ, տես իգամեղերդ.
Մեշի, ոչ է թուիսայի
Երեւելի, այլ թի-ֆի-հի.
ՃԿԻ.

Միրաբաղանոս, զզ. Myro-
bolan (չեքի Հար-հի).
ՃԾԹ.

Մլրտիկ, խնձոր. նոյն թուի
եւ թուրբ. Կար-կի-
ի. ՄԽԹ.

Մկնտիս վայրի, ոչ է Նար-
գէս. ՉԻ, Դիտ.

Մշկան Եղիճ, ուղիղն է
Մշկան Նեղիճ կամ Լե-
ղինջ. ԿԶ.

Մշկի ծաղիկ, ոչ է Դոկո =
Daucus, այլ պրս. Մեշ-
ի, զզ. Souchet odo-
rant. ՉԻ, Դիտ. եւ
թիւ 12, անդ.

Մոշի, զզ. Tamaris (իսկ
Մոշավայրի, զզ. Bruyère).
ՃԿԵ.

*Մաշխի, ուղղելի Մաշխի,
որ հայերէն ասի Սուսր,
զզ. Rubrique. ԼԵ.

Մրուանտակ, որ եւ վայ-
րենի Նարդին, զզ. Asa-
ret, Cabaret. Nard sau-
vage. ՉԻ, Դիտ. թիւ 2.

Յարհի, պրս. ՄԾ.

*Յի-ֆի, արբ. Էֆի, ԻԼ,
Քարբ (եւ ոչ պրս Է-ֆի-
թերի, Պակաս). ՄՁԲ.
Յիմար թղենի, նոյն եւ
Ժանտաթղենի (չեքի Հար-
հի). ՃՁԵ.

Նարին, պրս. = զզ. Rose
musquée (եւ ոչ Égiantier,
որ է Մարենի). ՃԿԶ.

Նարդէս, զզ. Férule (եւ ոչ
Coco). ՃԿԵ.

Շամաճ, Սեխ է (եւ ոչ Չմ-
րուկ). ՃԿԲ.

Շամիկաւ, զզ. Colchique,
Չի. Նծաղիկ, կամ աղգինչ
Չանծաղիկ (եւ ոչ Con-
soude). ՃԿԹ.

Շամրայ, սեմական բառ, զզ.
Fenouil, նոյն թուի եւ
Շամրաս. ՃԲ.

Շանկաղին, Շան Մանու-
շակ, ուղղելի Շահկաղին,
Շահ Մանուշակ. ՄԽ.

Շանձուք, յն. Κυρόμορον
ոչ է Շանձուք, այլ Շան
թուի. ՃՀ.

Շեշտի եւ Սատէճ, արբ.
այլեւայլ բոյսն. ԽԹ,
ԿԻ.

Շիհի-ի. Շիհի-ի, թուի
Շիհի-ի, Շիհի-ի =
արբ. Շիհի-ի. ՃԾԶ,
ծան. 5.

Սակիստ, թուի զզ. Al-
chimille (եւ ոչ Sangu-
naire). նոյն եւ Քիմիաս-
տան ծաղիկ. Արեան խոտ.
Արեգական մայր. ՃՀԲ.

*Սրճայ, յԱնգիսի անպէտն
նշանակէ զզ. Hampe (եւ
ոչ Étamine). ՂԵ, ծան. 1.

*Ուխտեցի արջասպ, զինչ է. Լ.

Ուխտեցի, պրս. ՄՉԳ.

Չագըր տիբէնի, թուրք. զինչ է. ԿԳ.

Չէլէճ, ուղղելի Շէլէճ, պրս. ՄՕԵ.

Պալապալ, ոչ է Մոլեխինդ (= թուրք. Պալապալ).

այլ գղ. Anacard. ՃՀԳ.

Պալապալ, Պալապալ, պրս. տես Հոգմապարգ.

Պալապալ, Պալապալ, յն. = գղ. Eupatoire. ԿԱ.

Pomette de doux closes, գղ. սխալ գրեալ թուի. ՄՕԶ.

Պալա. Չոր կամ Տճաս Արմալ (եւ ոչ Խանդաս, գղ. Molène). ՉԷԳ.

Պալապալ, պրս. ՉԳ. ծան. 1.

*Prime, գղ. (= լա. Praemium) ընթերցիր Prix. ՄՉԳ.

*Ռապալ, ուղիղ թուի ՎԱՊա. ՃԼԵ.

*Սալաձորեցի (Գաւիթ), պիտի՝ Գր. Աղթամարցի (այլ Աղթամարցի եւս սխալ թուի). Չ.

*Սալմաստիս, թուի Սալմաստիս, գղ. Saumaise. ՄՉԵ.

*Սալ. է բառ թուրքերէն, Սալ, ծանծաղ. ԼԳ.

Սալմաստ, պրս. ՄՕԸ.

Սալմաստ եւ Շէյթալմաստ, արբ. այլեւայլ բոյսք են. ԽԶ. ԿԳ.

Սալմաստ ըլ ըլ ըլ ըլ ըլ, Սալմաստ ըլ Սալմաստ, արբ. զինչ նշանակեն. ՂԱ.

*Սեկ. նշանակէ Մորթ. կաշի. ՂԱ.

Senecio, լա. նշանակէ Տեւրուկ, Ալեւորուկ (եւ ոչ Տեւրութիւն). ՄՉԶ.

Սեթ, արբ. է Նեթիւն (եւ ոչ Տորթիւն). ՃԵ.

*Սեթիւն, արբ. է կարմիր ներկ ինչ (եւ ոչ լա. Siliago = Հաճար). ԼԶ.

*Սեթիւնիւն, պրս. ստուգաբանութիւն, ՃԻ, ծան. 1.

*Սեթիւնի. թուրք. ՄՉԵ.

Սեթիւն, ուղղելի Սեթիւն.

պրս. Սեթիւն ՄՕԳ.

*Սնպակ, լա. գրոց Սմակ.

ՄՉԸ.

Սնպակ արբ. Գինձ (այլ է Սոնպարենի կամ Սոնպարի ծառ). ՂԹ.

*Սուր, զինչ նշանակէ. ԼԵ.

Սպանդ. գղ. Moly. ՉԳ, Գրա. ԹԻ. 10.

Σφένδαμνος, յն. = լա. Acer = գղ. Erable (Խակ յն. Μελία = լա. Fraxinus = գղ. Frêne.) ՀԹ.

Staphis agria, յն. Չա-

միչ վայրի. ՃՕԶ.

Ստեպղին վայրի, ոչ է Լուկուան (տես Լուկուան). ՉԳ, Գրա.

Struthium, լա. = գղ. Saponaire, Շմարտակ լա. Շաճիմանեանի. ՃԿԵ.

Սթինոս, յն. Σχίνος, ոչ է

գղ. Jone, կնիւն, այլ Lentisque. Հերձի (Σχο-

ίνος է Jone). ՃՀԵ.

Վաղամեռուկ, գղ. Jone odorant (եւ ոչ Schizanthé, Պատառած ծաղիկ, Իցեղէ Նարդոսից). ՃՀԶ.

*Վ-շէի, պրս. ՄՉԹ.

Վաշաեւորի, գղ. Eillet
de poète. ՄԿԲ.

Վ-հ, պրս. ՄԿԳ.

Վ-բէլիէն, լեւիշիւ ուղղելի
արբ. Վ-բէլի շէլ = Տե-
րեւ Լեզակի. ՄԿԳ.

Տ-հ-հ-շ, պրս. տես Գ-շ-
հ-շ-շ.

Taraxacum, արբ. (եւ ոչ
յն.) ՉԳ, Գիտ. Թիւ 4,
եւ ծան. 4.

Տղկանեփատ, գղ. Ricin, Ի
բառիցն Տիղ եւ կանեփ
հատ. ՄԿԳ.

Thelygonon, լտ. ստուգա-
բանի Ի յունեն Ի-շ-
շի (եւ ոչ Ծ-շ-շի).
ՃՂԹ.

Տիկի, ուղիղն է Գղքի, զոր
տես.

Տունկ, նշանակէ Որթա-
տունկ (եւ ոչ Սունկն).
ՃԹԹ. — Սպիտակագոյն
Տունկ (եւ ոչ Սունկն)
նոյն է բնդ Սպիտակ Լ. գի,
այս ինքն Սպիտակ Որթ,
գղ. Vigne blanche, եւ
այլն. անդ.

Trifolium medicum, լտ.
Եռուցյա Մ-բ-ի-ն (եւ
ոչ Բ-շ-ի-ն). ՃՉԸ.

Truffe, գղ. հայերէն Գե-
րերի (ոչ Դերերի, եւ ոչ
Թայլ). ՃԿԲ.

Յմախ, Թուի գղ. Ellé-
bore կամ Ellébore blanc
(եւ ոչ Saponaire).
ՃՅԸ.

Յրդի, գղ. Sabine (ըստ
Գաղիանոսի Բառից՝ գղ.
Genévrier, տես Գի) ԽԵ,
ՃԾԻ.

Փ-լ-ի-ն, լ-բ-ի-ն, ու-
ղիղն է Փ-բ-ի-ն-հի, պրս.
շէլ.

Փէր-ի, Թուրք. Ռ-ի-ն-ի.
ՃԹ.

Փողոս, ուղիղն է Փղոմս.
յն. շ, ծան. 1.

Փնջուկ, ուղիղն է Փն-
ջուկ, բառ յարմարեալ
յիւնէն. ՄԿԵ.

Փլփրեմ, Թուրք. Փերիերի,
հայերէն Լնմեռուկ, Խոճ-
կորակ, գղ. Pourpier.
ԻԵ, ծան. 2: — Փ-ի-ի-ի-
ի-ն, Թուի Թուրք. Փեր-
ի-ի-ի-ի-ն = Լնմեռուկի
տարփածու, այս ինքն ծի-
միլ բանջ. բն, գղ. Blette
(եւ ոչ Փլփրեմ Վ-բ-ի-ն).
ՄԿԸ.

Ք-դ-դ, ուղղելի Ք-դ-դ,
պրս. ՄԿԹ.

Քարոս Վայրի, ոչ է Ք-
բ-ի-ն = գղ. Mar-
rube, այլ Ք-բ-ի-ն-ի-ն
= գղ. Persil sauvage.
ՃՉԸ.

Քերիէլ, Թուրք. = գղ.
Celeri եւ ոչ Ache, Se-
lin). ՃՅԹ.

Քի-հի-շ-շ-շ, Լիւնի Վ-շ-
շ-շ, պրս. ՄՅ.

Քիսիաստան ծաղիկ, տես
Ուկէխտ.

Քնարենի, ծառ. Քնարուկ,
պտուղ, համեմատեալ բնդ
պրս. Քի-ն-ն, ասորերէն
Ք-ն-ն կամ Քի-ն-ն. ՃԵ,
ծան. 6.

Ք-ն-ն-ն, արբ. = գղ. Ellé-
bore blanc (եւ ոչ Թուրք.
Գ-ն-ն-ն-ն = Ջրշուն).
ՃՅԸ.

Ք-ն-ն-ն, պրս. ՄՅԱ.

Ք-ը-ր-ժ = արք. Քե-ր-ժ. տես
խաղողի տակ.

Քյոմի, գղ. Paronyque (եւ
նշ Panaris, որ է Մատրն-
շուրջ, թուրք. Տօլ-մ-):
[Քյոմի սխալ բառ թուի,
զի Քյոմ է գղ. Envie,
եւ նշ Panaris]. ՃԶ.

*Օ-ը-ը, թուրք. ՄԼԱ.

Ֆ-ը-ը-ը-ը, թուրք. ՉԴ,
ծան. 3.

Ֆ-ը-ը-ը-ը, արք. Վայրի
Դաղձն, գղ. Pouliot (եւ
նշ Ծածրին). ՉԴ, ծա-
նօթ. 2.

Ֆրեշի է-ը-ը-ը, թուրք. =
գղ. Groseille (եւ նշ
Framboise). ՃԾԷ.

ԸՆԹԵՐԾՈՒՄԸ ԶԵՌԱԳՐԱՅ

ՅԱմիրտուրվաթայ Անգիտի
անպէտն.

— Գործածութիւն (Գոր-
ծաւորութիւն). ՄՂԱ.

— Զաղլի (Ղաղլի). ՄՂԲ.

— Զաղուի այնէ (Զաղուի-
այն է). ՄՂԳ.

— Թէ փուկ (Թեփուկ).
ՄՂԴ.

— Լի հաւանդ (Լիհաւանդ,
Նիհաւանդ). ՄՂԵ.

— Կէտկուներ (Կէտուկներ).
ՄՂԶ.

— Կուրպայի տաշտիկ ասէ
(Կուրպայի տաշտի կ'ասէ).
ՃՀԶ.

— Հալահիլ (Հալահիլ).
ՄՂԸ.

— Նայընի հաւանտի (Նայը
Նիհաւանտի). Յ.

— որպէս (որ Պարսկերէն).
ՅԱ.

— չօղնեն (չօղնին). ՅԲ.

— Սանդալի (Մանդալի).
ՅԳ.

— Սուրխ մուրդիկ ասեն
(Սուրխ մուրտի կ'ասեն).
ՃՀԶ, ծան. 2.

— Յրիւ (Չրի) զրուցել.
ՅԵ.

Յայլ գիրս.

— թարգմանութեան Դե-
ղոց 1 վրիպակ, յորմէ յա-
ռաջագայեալ են 15 վրի-
պակք. ՉԴ, Դիտ.

— Իշոխայ Ասորւոյ. ՂԹ.

— Միխիթարայ Հերացւոյ,
աղաւնեաց (յԱղուանից).
ԻԸ.

— Պատմութեան Աղեքսան-
դրի. ՃԿԲ, ծան. 2.

Տես եւ զհամարսն. ՄՂ,
ՄՂԶ, ՄՂԹ, ՅԴ.

ՍՈՒՐԵ ՆՈՐԱՆԻ ՍԽՈՐՀԱԼԻ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ST. NERSES SHNORHALI
LIBRARY